

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

БОЈАН З. РУПИЋ

**РЕВИЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У
УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР
ВРЕДНОСТИ**

- докторска дисертација -

Ниш, 2016. година

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

БОЈАН З. РУПИЋ

**РЕВИЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У
УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР
ВРЕДНОСТИ**

- докторска дисертација -

Текст ове докторске дисертације
ставља се на увид јавности,
у складу са чланом 30, ставом 8. Закона о високом образовању („Сл. гласник РС“, број
76/2005, 100/2007 – аутентично тумачење, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014).

НАПОМЕНА О АУТОРСКИМ ПРАВИМА

Овај текст се сматра рукописом и само се саопштава јавности (члан 7 Закона о
ауторским и сродним правима, „Сл. гласник РС“, број 104/2009, 99/2011 и 119/2012).
Ниједан део ове докторске дисертације не сме се користити ни у какве сврхе, осим за
упознавање са садржајем пре одбране.

Ниш, 2016. година

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF ECONOMICS

BOJAN Z. RUPIC

**AN AUDIT OF FINANCIAL STATEMENTS IN THE
CONTEXT OF FAIR VALUE ACCOUNTING**

- Doctoral dissertation -

Niš, 2016

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације

Ментор: проф. др Љиљана Бонић, ванредни професор,
Универзитет у Нишу, Економски факултет Ниш

Чланови комисије:

проф. др Милорад Стојилковић, ванредни професор,
Универзитет у Нишу, Економски факултет Ниш

проф. др Дејан Јакшић, редовни професор,
Универзитет у Новом Саду, Економски факултет Суботица

Датум одбране докторске дисертације: _____

**ИЗЈАВА МЕНТОРА О САГЛАСНОСТИ ЗА ПРЕДАЈУ
УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Овим изјављујем да сам сагласан-на да кандидат БОЈАН РУПИЋ може да преда Реферату за последипломско образовање Факултета урађену докторску дисертацију под називом РЕВИЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР ВРЕДНОСТИ, ради организације њене оцене и одбране.

Ниш, 07.04.2016. године

(потпис ментора: проф. др Љиљана Бонић)

**THE STATEMENT OF THE MENTOR'S CONSENT FOR THE SUBMISSION
OF THE COMPLETED DOCTORAL DISSERTATION**

Hereby, I declare that I agree that the candidate BOJAN RUPIC, can submit the completed doctoral dissertation entitled AN AUDIT OF FINANCIAL STATEMENTS IN THE CONTEXT OF FAIR VALUE ACCOUNTING to the officer for doctoral studies at the Faculty, for the purpose of its evaluation and defense.

Niš, 07.04.2016

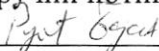

(mentor's signature: prof. PhD Ljiljana Bonić)

ИЗЈАВА

Под пуном материјалном и моралном одговорношћу изјављујем да је приложена докторска дисертација резултат сопственог научног истраживања и да је коришћена литература на адекватан начин цитирана, без преузимања идеја, резултата и текста других аутора на начин којим се прикрива оригиналност извора. У потпуности преузимам одговорност за спроведено истраживање, анализу, интерпретацију података и закључке.

Својеручни потпис:

_____

Бојан Рупић

У Нишу, 07.04.2016. године

STATEMENT

With due material and moral responsibility, hereby I declare that the doctoral dissertation is the result of personal scientific research and that the references used are cited adequately without use of ideas, results and texts of other authors in the way that hides the source's originality. I take the full responsibility for conducted research, analysis, data interpretation and conclusions.

Signature:

_____

Bojan Rupić

Niš, 07.04.2016

Научни допринос докторске дисертације

Последње деценије изражен је тренд кретања рачуноводства заснованог на историјском трошку ка рачуноводству фер вредности. Потреба за исказивањем средстава по фер вредности се јавила као последица недостатака традиционалног рачуноводственог решења вредновања по набавној вредности, али и због чињенице да исказивање по фер вредности омогућава признавање прихода и добитака који још увек нису остварени, што побољшава слику финансијског положаја и успешности пословања пословног субјекта. На овај начин уведена је додатна доза субјективности у финансијске извештаје што за последицу има врло комплексну ситуацију у којој се ревизор налази, с обзиром да јавност очекује да и у новим околностима, ревизор изрази адекватно мишљење. На бази постављеног предмета и дефинисаних циљева истраживања, у раду је презентована детаљна анализа примене концепта фер вредности у рачуноводству уз сагледавање њених предности и недостатака у односу на рачуноводство засновано на историјском трошку. Извршена је анализа узрока и последица глобалне финансијске кризе посматрано кроз призму рачуноводства фер вредности, наведене су и објашњене конкретне ревизијске процедуре за одмеравање и обелодањивање фер вредности нематеријалних улагања, некретнина, постројења и опреме и хартија од вредности. За потребе докторске дисертације извршена је компарација резултата истраживања о ревизији рачуноводствених процена фер вредности изведених у развијеним економијама и резултата емпиријског истраживања изведеног за потребе овог рада у нашој земљи. У раду су сагледане могућности унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији у условима примене рачуноводства фер вредности, на бази светских искустава и резултата истраживања изведеног у Србији. Указано је да није могуће формирати мишљење о истинитости и објективности финансијских извештаја без ревизијског разматрања рачуноводствених процена, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности имовине и обавеза. Спровођењем адекватних ревизијских процедура могуће је прикупити задовољавајући ревизијски доказ и стећи разумно уверавање да су клијентова одмеравања и обелодањивања фер вредности разумна и адекватна и да доприносе већем квалитету финансијских извештаја.

The scientific contribution of the doctoral dissertation

In the last decade, accounting has been moving away from historical cost accounting and going toward fair value accounting. Need for measuring assets at fair value exists as a result of lack of traditional accounting solution of measurement at historical cost but also due to the fact that fair value accounting permits the recognition of revenue and profits which have not yet been realized, which improves the financial position and operating performance of the entity. In this way, an additional dose of subjectivity was introduced to financial statements with the consequence of a very complex situation for the auditor, considering that the public expects that even under the new circumstances, the auditor should express an adequate opinion. Based on defined research objects and research goals, this paper presents a detailed analysis of implementation of the concept of fair value to the perception of its advantages and disadvantages compared to the historical cost accounting. The analysis of causes and consequences of the global financial crisis has been made through the prism of fair value accounting. Specific audit procedures for measuring and disclosing fair value of intangible assets, property, plant and equipment and securities, have been listed and explained. The comparison of the results of research on the audit of fair value accounting estimates conducted in the developed economies and the results of empirical research conducted for this study in our country, has been made for the purposes of this doctoral thesis. The paper presents the possibilities of improving the audit of the financial statements in the Republic of Serbia in terms of the application of fair value accounting on the basis of international experience and the results of research conducted in Serbia. It is not possible to form an opinion on the financial statements without considering the accounting estimates, including fair value accounting estimates of assets and liabilities. It is possible to collect sufficient audit evidence and to obtain reasonable assurance that the client's measurement and disclosure of fair value is reasonable and adequate and contribute to increasing quality of financial statements by implementing adequate audit procedures.

Подаци о докторској дисертацији

Ментор:

проф. др Љиљана Бонић, Универзитет у Нишу, Економски факултет Ниш

Наслов:

Ревизија финансијских извештаја у условима примене рачуноводства фер вредности

Резиме:

Последње деценије изражен је тренд кретања рачуноводства заснованог на историјском трошку ка рачуноводству фер вредности. Потреба за исказивањем средстава по фер вредности се јавља као последица мањкавости традиционалног рачуноводственог решења вредновања по набавној вредности, али и због чињенице да исказивање по фер вредности омогућава признавање прихода и добитака који још увек нису остварени, што побољшава слику финансијског положаја и успешности пословања пословног субјекта. Примена методе фер вредности у великој мери је допринела креирању увећаних финансијских резултата, вештачки увећане добити и дивиденде у финансијским извештајима пословних субјеката који су ову методу неправилно применили или је до тога дошло услед инхерентних ограничења у примени ове методе у различитим тржишним условима. Ово за последицу има врло комплексну и изазовну ситуацију у којој се ревизор налази, јер се очекује да и у новим околностима, изрази адекватно мишљење. За ревизију рачуноводствених процена укључујући процену фер вредности, карактеристично је постојање високог инхерентног ризика, с обзиром да вредновање по фер вредности настаје као резултат просуђивања.

У раду су приказане могуће ревизијске процедуре одмеравања и обелодањивања фер вредности, указано је на светска искуства ревизора у периоду пре и после економске кризе на почетку 21. века, испитани су ставови ревизора у Србији о овој проблематици путем упитника у оквиру емпиријског истраживања, и указано је на могућности унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији у условима примене рачуноводства фер вредности.

До унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији у условима примене рачуноводства фер вредности, може се доћи путем интензивнијег стручног усавршавања ревизора о одмеравању средстава и обавеза по фер вредности, развијањем нових ревизијских процедура које у потпуности уважавају специфичности окружења Републике Србије, али које су засноване на ревизијским процедурама коришћеним у другим земљама, допуном ревизорских тимова ангажованих на пословима ревизије финансијских извештаја стручњацима из области процењивања, као и бољом комуникацијом и сарадњом екстерних ревизора и интерне ревизије клијента.

Научна област:	економија
Научна дисциплина:	ревизија
Кључне речи:	ревизија финансијских извештаја, рачуноводство фер вредности, ревизијске процедуре, процене, МРС/МСФИ, Међународни стандарди ревизије
УДК:	657.6(043.3)
CERIF класификација:	S 180 Економија, економетрија, економска теорија, економски системи, економска политика
Тип лиценце Креативне заједнице:	Одабрани тип лиценце CC BY-NC

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral Supervisor:	prof. PhD Ljiljana Bonić, University of Niš, Faculty of Economics in Niš
Title:	An Audit of Financial Statements in the Context of Fair Value Accounting
Abstract:	<p>Over the last decade historical cost accounting have been moving toward the fair value accounting. The need to express assets at fair value occurs as a result of the deficiencies of traditional accounting solutions for valuation at cost, and as a result of the fact that the stating something at fair value allows the recognition of income and gains that have not yet been achieved, which improves the financial position and financial performance of the business entity. The use of fair value accounting greatly contributed to creating increased financial performance, artificially increased profits and dividends in the financial statements of business entities that incorrectly applied this method, or it came as a result of inherent limitations in the application of this method in different market conditions.</p> <p>This puts an auditor in a very complex and challenging situation, because the auditor is expected to adequately express his opinion, even under new circumstances. A high inherent risk is something that the audit of accounting estimates, including fair value estimate, is characteristic for since the fair value valuation occurs as a result of</p>

judgment.

This paper presents possible audit procedures for fair value measurements and related disclosures, and experience of auditors worldwide in the period before and after the economic crisis at the beginning of the 21st century, it also examines the views of auditors on these issues through a questionnaire in the context of empirical research, and it suggests the possibility of improving the audit of the financial statements in the Republic of Serbia in the context of fair value accounting.

Audit of financial statements in the context of fair value accounting in the Republic of Serbia can be improved through intensive professional training of auditors of measuring assets and liabilities at fair value, and through development of new audit procedures that fully take into account the specifics of the environment of the Republic of Serbia, but which are based on the audit procedures used in other countries. It can also be improved through expanding audit teams with experts in the field of assessment, as well as through better cooperation and communication between external auditors and internal auditors.

Scientific Field:	Economics
Scientific Discipline:	Audit of financial statements
Key Words:	audit of financial statements, fair value accounting, auditing procedures, assessment, IAS / IFRS, ISA
UDC:	657.6(043.3)
CERIF Classification:	S180 Economics, econometrics, economic theory, economic systems, economic policy
Creative Commons License Type:	Selected License Type CC BY-NC

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
1. РЕВИЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У САВРЕМЕНОМ ПОСЛОВНОМ ОКРУЖЕЊУ.....	8
1.1. Улога ревизије на почетку 21. века.....	8
1.1.1. Циљеви ревизије у савременим условима пословања.....	8
1.1.2. Друштвена, економска, психолошка и политичка улога ревизије.....	12
1.2. Ревизија као верификација квалитета финансијских извештаја.....	15
1.3. Неопходност ревизије финансијских извештаја.....	20
1.4. Концепти ревизије.....	24
1.4.1. Природа и значај концепата у ревизији.....	24
1.4.2. Задовољење концепта фер презентације у околностима примене рачуноводствених процена укључујући процену фер вредности.....	31
1.4.3. Супротстављеност концепата разумног уверавања и ревизијског доказа у погледу мерења фер вредности.....	36
1.5. Карактеристике савременог пословног амбијента.....	42
2. СПЕЦИФИЧНОСТИ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР ВРЕДНОСТИ.....	46
2.1. Генеза рачуноводства фер вредности.....	46
2.2. Потреба за рачуноводственим проценама укључујући процену фер вредности.....	52
2.3. Потреба за фер и конзистентном рачуноводственом политиком.....	56
2.3.1. Појам и значај рачуноводствених политика.....	56
2.3.2. Промене рачуноводствених политика.....	59
2.4. Процена вредности средстава по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје.....	64
2.4.1. Карактеристике рачуноводственог мерења и обелодањивања по фер вредности према МРС/МСФИ.....	64
2.4.2. Потенцијални домети МСФИ 13: Мерење фер вредности.....	72
2.4.3. Процена нематеријалних улагања по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје.....	78
2.4.4. Процена некретнина, постројења и опреме по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје.....	83

2.4.5. Процена инвестиционих некретнина по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје.....	88
2.4.6. Процена биолошких средстава по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје.....	93
2.4.7. Процена хартија од вредности по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје.....	98
2.4.8. Процене учешћа у капиталу по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје.....	102
2.4.9. Ефекат рачуноводствених процена по фер вредности на финансијски резултат.....	106
2.5. Светска финансијска криза и криза концепта фер вредности.....	113
2.5.1. Светска финансијска криза – узроци и последице.....	113
2.5.2. Преиспитивање концепта фер вредности у уловима економске кризе.....	117

3. РЕВИЗИЈСКЕ ПРОЦЕДУРЕ МЕРЕЊА И ОБЕЛОДАЊИВАЊА ФЕР ВРЕДНОСТИ ПРЕМА МЕЂУНАРОДНИМ СТАНДАРДИМА РЕВИЗИЈЕ.....

3.1. Професионална регулатива за уређење ревизијских поступака вредновања рачуноводствених процена.....	125
3.2. Материјалност и ризик у ревизији.....	133
3.3. Ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности према МСР 540.....	141
3.3.1. Ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности нематеријалних улагања.....	144
3.3.2. Ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности некретнина, постројења и опреме.....	148
3.3.3. Ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности хартија од вредности.....	153
3.4. Мишљење ревизора о финансијским извештајима.....	156

4. КОМПАРАТИВНИ ПРИСТУП РЕВИЗИЈСКИМ АСПЕКТИМА ПРИМЕНЕ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР ВРЕДНОСТИ.....

4.1. Ревизија финансијских извештаја у условима примене рачуноводства фер вредности пре економске кризе – светска искуства.....	161
---	-----

4.2. Ревизија финансијских извештаја у условима примене рачуноводства фер вредности после економске кризе – светска искуства.....	166
4.3. Ревизија финансијских извештаја привредних субјеката у Републици Србији у условима примене рачуноводства фер вредности.....	173
4.3.1. Емпиријско истраживање везано за ревизију финансијских извештаја у условима примене рачуноводства фер вредности у Србији.....	173
4.3.2. Резултати истраживања.....	177
4.4. Могућности унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији у условима примене рачуноводства фер вредности.....	217
ЗАКЉУЧАК.....	220
ЛИТЕРАТУРА.....	227
ПРИЛОЗИ.....	238
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	248
ИЗЈАВЕ АУТОРА.....	249

УВОД

У савременим условима пословања инвеститори постају један од најважнијих корисника финансијских извештаја, а у циљу задовољења њихових информационих потреба долази до формирања мешовите основе финансијског извештавања која садржи елементе концепта историјског трошка и концепта фер вредности, са све већим заокретом ка концепту фер вредности.

У односу на европску рачуноводствену доктрину која “инсистира на принципу историјског трошка и признавању само добитака који су остварени на тржишту, Међународни стандарди финансијског извештавања дају већу могућност за примену рачуноводства заснованог на фер вредности (“*Fair Value Accounting*“).¹

Последњих неколико година, у стручним круговима, води се расправа о рачуноводству фер вредности које постаје предмет све већих критика и оспоравања. Иако је као основни разлог увођења концепта фер вредности у рачуноводствену теорију и праксу наведено приближавање финансијских извештаја чињеничном стању, искуство указује да примена фер вредности ствара простор за манипулацију финансијским извештајима и тзв. “креативно рачуноводство“.

Примарни задатак рачуноводства фер вредности постаје исказивање фер вредности нето имовине на дан извештавања, при чему финансијски резултат пословања представља промену фер вредности нето имовине између два извештајна периода. У нашој земљи прописана је обавезна примена “пуних“ МСФИ за велика правна лица, односно МСФИ за мала и средња правна лица (МСФИ за МСП), чиме рачуноводство фер вредности постаје саставни део финансијских извештаја домаћих пословних субјеката.

Предмет истраживања докторске дисертације је истраживање комплексности извођења ревизије финансијских извештаја у савременом окружењу на почетку 21. века, које карактерише тренд заокрета од рачуноводства заснованог на историјском трошку ка рачуноводству фер вредности. Предмет истраживања представља и презентација и анализа искустава ревизора из развијених земаља у ревизији рачуноводствених процена фер вредности, као и могућности унапређења ревизије финансијских

---

¹ Ристанић, М. (2008) "Обезвређење некретнина, постројења и опреме", Привредни саветник 21,22/2008 Привредни саветник доо, Београд, стр. 150.

извештаја у Републици Србији у условима све израженије примене рачуноводства фер вредности.

Привредни субјекти послују у условима све израженије ограничености ресурса и опасности од конкуренције што за последицу има све драматичније увећање потребе за поузданим информацијама. Један од најбитнијих извора информација о пословању привредних субјеката јесу финансијски извештаји.

Ревизија је по својој природи процес верификације, чији је примарни циљ да изрази стручно мишљење у погледу истинитости и објективности финансијских извештаја. Независно и стручно мишљење ревизора базира се на доказима које ревизор прикупља у процесу извођења ревизије. Међутим, с обзиром да се не могу све позиције финансијских извештаја тачно израчунати, већ су поједине билансне позиције резултат процењивања укључујући и процене по фер вредности, релевантне доказе је веома компликовано прикупити. У оваквим околностима, ризик да у финансијским извештајима постоје материјално погрешни износи је неминовно већи.

Потреба за исказивањем средстава по фер вредности јавља се као последица мањкавости традиционалног рачуноводственог решења вредновања по набавној вредности, које за последицу има, у највећем броју случајева, потцењивање имовине привредног субјекта, али и због чињенице да исказивање по фер вредности омогућава признавање прихода и добитака који још увек нису остварени, што побољшава слику финансијског положаја и приказаног успеха пословног субјекта. На овај начин, уводи се додатна доза субјективности у финансијске извештаје. Поставља се питање: да ли ревизија може адекватно да реагује на овакав тренд, односно да изрази стручно мишљење о финансијским извештајима у којима су поједине позиције настале као резултат субјективног просуђивања, односно да ли је могуће прикупити довољно поузданих доказа о разумности рачуноводствених процена фер вредности?

У раду ће се указати да вршењем ревизије ревизор пружа висок, али не и апсолутни степен уверавања да информације које су биле предмет ревизије не садрже значајне непоуздане износе. Независна ревизија не може да оствари апсолутни степен уверавања због чињеница као што су: потреба за професионалним просуђивањем, обављање провера на основу узорака, инхерентна (природна) ограничења рачуноводственог система и система интерне контроле, као и због чињенице да највећи део ревизорских доказа има убедљив, али не и апсолутан карактер. Ова констатација

посебно долази до изражаја приликом ревизије рачуноводствених процена фер вредности, с обзиром да се приликом њиховог вредновања, ревизор у недостатку конкретних доказа, мора послужити рационалном аргументацијом, како би оценио да ли се посматрана процена може сматрати разумном.

Из претходно наведеног произилазе следећи циљеви истраживања докторске дисертације:

- разматрање недостатака методе вредновања имовине по историјским трошковима набавке;
- процена вредности средстава по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје;
- сагледавање прелиминарних домета МСФИ 13 *Одмеравање фер вредности*;
- представљање ефеката процене различитих категорија имовине по фер вредности на финансијски резултат и финансијске извештаје;
- уочавање узрока и последица светске финансијске кризе и преиспитивање концепта фер вредности у условима кризе;
- представљање ревизијских процедура за мерење и обелодањивање фер вредности нематеријалних улагања, основних средстава и финансијских инструмената;
- уочавање проблема са којима се сусрећу ревизори из развијених земаља приликом ревидирања рачуноводствених процена фер вредности, и начина њиховог превазилажења;
- уочавање проблема са којима се сусрећу ревизори из Србије приликом ревидирања рачуноводствених процена фер вредности;
- сагледавање могућности за примену унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији у условима примене рачуноводства фер вредности.

На основу изведених теоријских разматрања биће представљени резултати емпиријског истраживања које се односи на ревизију финансијских извештаја који садрже позиције настале као резултат процењивања по фер вредности. Истраживање је спроведено путем одговарајућих упитника које су попунили ревизори са подручја Републике Србије.

Основна хипотеза полази од става да није могуће формирати мишљење о истинитости и објективности финансијских извештаја без ревизијског разматрања рачуноводствених процена, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности имовине и обавеза. Спровођењем адекватних ревизијских процедура могуће је прикупити задовољавајући ревизијски доказ и стећи разумно уверавање да су клијентова мерења и обелодањивања фер вредности разумна и адекватна и да доприносе већем квалитету финансијских извештаја.

На основу постављеног задатка истраживања, помоћне хипотезе полазе од следећег:

- Примена методе вредновања имовине по историјском трошку набавке, повећава тачност износа приказаних на тим позицијама у времену њиховог утврђивања, при чему ти износи, иако утврђени на бази докумената и доказа, временом губе своју релевантност, услед све турбулентнијег пословног окружења;
- Правилна примена рачуноводства фер вредности у финансијском извештавању доприноси повећању квалитета финансијских извештаја;
- Рачуноводствене процене су, по својој природи, компликоване за ревизију, с обзиром да пре захтевају субјективне прогнозе будућих догађаја, него резултате претходних догађаја;
- Ревизори поседују добро успостављене процедуре за проверу тачности трансакција и салда који се вреднују по набавној вредности, али ови поступци нису од велике користи приликом утврђивања фер вредности;
- Достигнућа у ревизији финансијских извештаја у условима примене фер вредности у развијеним земљама, могу се применити у процесу унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији.

У складу са наведеним предметом истраживања и постављеним циљевима, у раду су коришћене како методе теоријског, тако и методе емпиријског истраживања. У истраживању и изради докторске дисертације коришћени су методолошки поступци као што су: аналитичко-емпиријски метод, компаративни метод и квантитативни метод. Метод верификације коришћен је за проверу одређених теоријских претпоставки и утврђивање степена њихове истинитости. Примена поменутих метода омогућила је уочавање узајамне зависности појава и процеса који су релевантни за посматрану тему, као и потпуно разумевање суштине постављених хипотеза.

Аналитичко-дескриптивни приступ третирању одређених проблема у докторској дисертацији послужио је као основа за даља испитивања поступака и процедура за ревизију рачуноводствених процена фер вредности.

Компаративном методом извршено је поређење различитих методологија, стандарда и практичних решења која се примењују у ревизији финансијских извештаја у околностима примене рачуноводства фер вредности. Поред тога, извршена је компарација резултата студија случајева о ревизији рачуноводствених процена укључујући процену по фер вредности изведених у развијеним економијама и резултата истраживања изведеног за потребе овог рада на бази упитника упућеног ревизорима у Републици Србији.

У раду је обрађен низ статистичких података, уз одговарајуће табеларне и графичке приказе од којих су издвојени они који указују на срж тематике која се обрађује. На тај начин, стечена сазнања биће укључена у процес унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији у условима примене рачуноводства фер вредности. Такође, у раду је коришћена и дескриптивна метода у приказивању развоја ревизијске професије, заокрета од рачуноводства по историјским трошковима набавке ка рачуноводству фер вредности и комплексности прикупљања ревизијског доказа у условима примене концепта фер вредности. Примена ове методе ће у извесној мери омогућити и закључивање од појединачног ка општем, па се велики значај придаје и индуктивној методи.

Полазећи од постављеног предмета и циљева истраживања докторска дисертација је структурирана у четири поглавља, поред увода и закључка.

У уводном делу докторске дисертације дефинисане су потребе и циљеви истраживања, методи истраживања и структура докторске дисертације.

Први део докторске дисертације под називом *Ревизија финансијских извештаја у савременом пословном окружењу* ближе одређује улогу ревизије на почетку 21. века, истиче њене циљеве, као и значајан утицај који има на квалитет финансијских извештаја и неопходност њеног спровођења. Затим, нагласак се ставља на концепте ревизије. Детаљно се разматра концепт фер презентације и могућност задовољења овог концепта у околностима примене рачуноводствених процена, укључујући процену фер вредности, од стране клијента, а посебно се разматра и међусобна супротстављеност концепата разумног уверавања и ревизијског доказа у погледу одмеравања фер

вредности. На крају овог дела размотриће се битне карактеристике савременог пословног окружења које су битно утицале на преиспитивање концепта фер вредности и ревизију рачуноводствених процена по фер вредности.

У другом делу рада *Специфичности рачуноводства фер вредности* полази се од генезе рачуноводства фер вредности, а затим се теоријски разматра специфичност рачуноводствених процена укључујући процену фер вредности. Предмет посматрања су: појам рачуноводствених процена са аспекта Међународних стандарда финансијског извештавања, потреба за рачуноводственим проценама, као и потреба за фер и конзистентном рачуноводственом политиком. Потом се указује на ефекте рачуноводствених процена по фер вредности на финансијске извештаје и финансијски резултат. Детаљно су представљене карактеристике рачуноводственог мерења и обелодањивања по фер вредности према МРС/МСФИ. У овом делу рада се указује да је примена методе фер вредности у великој мери допринела креирању увећаних финансијских резултата, вештачки увећане добити и дивиденде у финансијским извештајима пословних субјеката који су ову методу неправилно применили и злоупотребили, али и оних субјеката који су се суочили са инхерентним неизвесностима у условима тржишног бума или економске кризе.

Управо из овог разлога, креатори међународних стандарда су донели нови стандард МСФИ 13 *Одмеравање фер вредности*, који представља неку врсту упутства за излазак из кризе и тако постаје веома значајан у развоју и примени МСФИ. Стандард тежи повећању доследности и упоредивости уврђивања фер вредности и обелодањивања у вези са фер вредношћу. Претходно се постиже увођењем приоритета у хијерархији нивоа фер вредности. У поменутој хијерархији врши се категоризација инпута који се користе у процени фер вредности у три нивоа. Највиши приоритет у хијерархији даје се ценама са активног тржишта за идентична средства или обавезе, док се на дну хијерархије налазе неопсервабилни инпути (инпути који се не могу непосредно уочити на тржишту). Потом се елаборирају узроци и последице светске финансијске кризе и указује на потребу преиспитивања концепта фер вредности у условима кризе.

Трећи део *Ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности према Међународним стандардима ревизије* детаљно описује поступак ревизије процена по фер вредности према Међународним стандардима ревизије. Ову материју регулише МСР 540 *Ревизија рачуноводствених процена, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности и одговарајућа обелодањивања*. Након представљања овог стандарда биће приказане конкретне ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности нематеријалних улагања, некретнина, постројења и опреме и хартија од вредности. Ово поглавље се завршава примером мишљења независног ревизора о финансијским извештајима клијента у вези са проценом имовине по фер вредности.

Четврти део *Компаративни приступ ревизијским аспектима примене рачуноводства фер вредности* фокусиран је на компарацију резултата студија случајева о ревизији рачуноводствених процена фер вредности изведених у развијеним економијама и резултата истраживања изведеног у Републици Србији. Истражени су домети ревизије рачуноводствених процена по фер вредности у развијеним тржишним привредама почетком 21. века и то пре и после економске кризе. Поред наведеног, указано је на могућности унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији, у условима примене рачуноводства фер вредности, на бази светских искустава која су сумирана у дисертацији и резултата истраживања изведеног у Србији.

Резултати емпиријског истраживања спроведеног у нашој земљи су у складу са претходним светским истраживањима према којима је поузданост финансијских информација један од кључних изазова ревизије у окружењу рачуноводства фер вредности. Резултати емпиријског истраживања указују да су испитаници у највећем броју сагласни да ревизорима треба обезбедити више свеобухватног стручног усавршавања о одмеравању по фер вредности, да треба инсистирати на бољој едукацији ревизора приликом полагања стручних испита за звање овлашћеног ревизора из области рачуноводства фер вредности и примене МСФИ 13, да је неопходно развити нове ревизијске процедуре уважавајући специфичности окружења Републике Србије, засноване на ревизијским процедурама коришћеним у другим земљама. Такође, ревизорске тимове ангазоване на пословима ревизије финансијских извештаја требало би појачати стручњацима из области процењивања и треба тежити бољој сарадњи између екстерне и интерне ревизије.

1. РЕВИЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У САВРЕМЕНОМ ПОСЛОВНОМ ОКРУЖЕЊУ

1.1. Улога ревизије на почетку 21. века

1.1.1. Циљеви ревизије у савременим условима пословања

У Међународним стандардима ревизије (у даљем тексту *МСР*) не постоји посебна дефиниција термина ревизија, али у оквиру *МСР 200 Општи циљеви независног ревизора и спровођење ревизије у складу са МСР*, прецизирано је да циљ ревизије представља повећање поверења у финансијске извештаје. Да би се овај циљ постигао, потребно је да “ревизор у разумној мери стекне уверавање да финансијски извештаји, узети у целини, не садрже материјално погрешне исказе, било да је узрок криминална радња или грешка. Уверавање у разумној мери представља висок степен уверавања.”²

Међународни стандарди ревизије захтевају да ревизор изрази независно компетентно мишљење и испољи професионални скептицизам кроз планирање и спровођење ревизије “између осталог кроз следеће поступке:

- утврди и процени ризике од материјално погрешних исказа, било да су изазвани криминалном радњом или грешком, на основу разумевања ентитета и његовог окружења, укључујући и интерну контролу ентитета,
- прибави довољно адекватних доказа о томе да ли постоје материјално погрешни искази, путем осмишљавања и примене прикладних одговора на процењене ризике,
- формира мишљење о финансијским извештајима које се базира на закључцима који се доносе на основу прикупљених ревизијских доказа.”³

Формулације које се користе за изражавање мишљења ревизора су “*даје истиниту и објективну слику*” или “*правилно приказује, у свим битним аспектима*”, и представљају еквивалентне термине. Међутим, неки експерти сматрају да се ове формулације значајно разликују. Они тврде да термин “*правилно приказују*” значи да су финансијски извештаји у складу са законима и прописима. Са друге стране, термини “*истинито и објективно*” укључују и вероватноћу одступања од закона и прописа у

---

² Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРРС, Књига I, Београд, стр. 85.

³ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРРС, Књига I, Београд, стр. 85.

случају када то одступање пружа “објективну слику”. Насупрот оваквом гледишту, усвојен став већине теоретичара и практичара ревизије је да је реч о еквивалентним терминима. Наведена разлика у мишљењима потиче отуда да ли је реч о заговорницима и присталицама британске школе, који заговарају термин “дају истиниту и објективну слику”, или је реч о експертима из САД, који преферирају термин “правилно презентују.” Дакле, ипак се може залључити да је реч о једној те истој ствари.

Поступак оцене реалности и објективности финансијских извештаја дефинисан је ревизијским стандардима, кодексом професионалне етике и законским прописима. Обављање ревизије финансијских извештаја у нашој земљи врши се у складу са Међународним стандардима ревизије (International Standards of Auditing – ISA) које доноси Одбор за међународне стандарде ревизије и уверавања (International Auditing and Assurance Standards Board – IAASB) при Међународној федерацији рачуновођа (IFAC).

Једноставну али ефектну дефиницију ревизије дали су Horngren и сарадници према којој ревизија представља “испитивање финансијских извештаја и рачуноводственог система пословног субјекта од стране ревизора.”⁴

Много уопштенија дефиниција ревизије је она коју је дао Амерички институт овлашћених јавних рачуновођа, а која гласи:

*“Ревизија је систематски процес непристрасног прикупљања и вредновања доказа о неким тврдњама које се односе на економске активности и догађаје. Ревизија има за циљ утврђивање степена коресподентности између датих тврдњи и неког претходно дефинисаног критеријума, као и саопштавање резултата тих упоређивања заинтересованим корисницима”.*⁵

Најважнији делови ове дефиниције су:

- Ревизија је *систематски процес* – јер се обавља по прецизно утврђеном плану, при чему ревизор испитује рачуноводствене евиденције помоћу општеприхваћених техника и поступака дефинисаних стандардима ревизије. Ревизију треба планирати тако да се могу у потпуности испитати и анализирати сви битни ревизијски докази.

⁴ Horngren, С.Т., Harrison, Jr. W., and Oliver, S. (2012) Accounting, Nine Edition, Prentice Hall New Jersey, pp. 359.

⁵ Андрић, М., Крсмановић, Б., Јакшић, Д. (2012) Ревизија – теорија и пракса, Пролетер ад, Бечеј, Суботица, стр. 20. према Ricchiute, D. Auditing – principles and standards, Boston, 1989. pp. 215.

- Ревизија мора да буде обављена *објективно* јер представља процес независног, објективног и стручног испитивања и оцене доказа. Ревизор не сме да прејудуцира мишљење или да буде пристрасан.
- *Прибављање и оцена доказа* указује да је ревизија истраживачки процес, а сам *ревизорски доказ* је информација коју ревизор користи како би се уверио да је тврдња изречена у складу са утврђеним стандардима. Ревизор процењује поузданост и довољност доказа путем испитивања и оцене рачуноводственог система и система интерних контрола на које жели да се ослони, као и провери тог система у циљу утврђивања врсте, обима и времена обављања ревизијских поступака; као и обављања других врста провера, истраживања и других поступака верификације финансијских трансакција и салда рачуна, за које сматра да су адекватне у датим околностима.
- *Тврдње о економским активностима или догађајима* представљају изјаве руководства које се могу доказати као тачне или оспорити. Примери тврдњи руководства су постојање, комплетност, вредновање, власништво, презентација и обелодањивање.
- *Степен повезаности између тврдњи и унапред утврђених критеријума*. Све што се дешава у процесу ревизије има као главни циљ формирање ревизијског мишљења о тврдњама о економским активностима или догађајима који су предмет ревизије. У мишљењу ревизора се јасно прецизира колико су те тврдње у складу са унапред утврђеним оквиром финансијског извештавања. Код финансијске ревизије, тај унапред утврђени стандард су, у највећем броју случајева, GAAP⁶ - *Општеприхваћени рачуноводствени принципи или стандарди*, односно МСФИ - *Међународни стандарди финансијског извештавања*. По МСФИ, да би нпр. грађевински објекти могли да буду исказани у билансу стања, морају постојати на дан билансирања, бити власништво клијента, правилно вредновани, правилно разврстани и адекватно обелодањени. Уколико је све наведено присутно, ревизор ће закључити да постоји подударност између тих тврдњи и унапред утврђеног критеријума (МСФИ у овом случају).

---

⁶ GAAP је скраћеница енглеских речи Generally Accepted Accounting Principles, што у преводу значи Општеприхваћени рачуноводствени принципи; и реч је о стандардима који се примењују у САД

- *Извештавање о резултатима обављене провере.* Крајњи ревизијски циљ је да на адекватан начин обавести кориснике финансијских извештаја о степену у коме су тврдње руководства у сагласности са унапред утврђеном извештајном основом. У процесу ревизије средство комуникације је документ - *Извештај независног ревизора* у коме се јасно дефинише да ли су финансијски извештаји презентовани у складу са одговарајућом регулативом.

Ревизија финансијских извештаја према члану 2. Закона о ревизији Републике Србије ("Службени гласник РС", бр. 62/2013) представља поступак провере и оцене финансијских извештаја, као и података и метода који се примењују при састављању финансијских извештаја на основу којих се даје независно стручно мишљење о томе да ли финансијски извештаји у свим материјално значајним аспектима дају истинит и објективан приказ финансијског стања и резултата пословања привредног друштва у складу са одговарајућом регулативом за израду финансијских извештаја.

Корисници финансијских извештаја и извештаја независног ревизора се могу поделити на интерне и екстерне кориснике. Најзначајнији интерни корисник је руководство привредног друштва, док екстерне кориснике чине садашњи и потенцијални будући инвеститори, кредитори, купци, добављачи, влада и њене агенције, као и јавност. Власници пословног субјекта и инвеститори су заинтересовани за објективне информације о пословању пословног субјекта, односно за "садашње стање свог капитала као и информације на основу којих могу предвиђати пословање предузећа у будућности."⁷ Занима их рентабилност улагања, бонитет пословног субјекта, висина исказане добити, висина добити по акцији, висина и учесталост исплате дивиденде, а заинтересовани су и за друге некуантитативне информације које могу пронаћи у напоменама уз финансијске извештаје или у извештају о пословању.

Финансијски извештаји пружају слику финансијских ефеката претходних догађаја. Те информације власницима привредног друштва и осталим екстерним корисницима омогућавају оцену успешности менаџмента, али и процену финансијског положаја, као и профитабилности и солвентности посматраног привредног друштва. Настанак и развој ревизије финансијских извештаја је директно повезан са одвајањем функције управљања од власништва. У таквим условима власницима је потребна независна

---

⁷ Spiller, E.A., May P.T. (2004) Financial accounting, Dame Publishing, Illinois, pp. 7.

ревизија која ће испитати веродостојност финансијских извештаја и о томе поднети свој извештај.

Важно је приметити да постоји врло комплексан и специфичан однос на релацији ревизор-клијент-корисници ревизорског извештаја. Клијент ангажује ревизора и плаћа одговарајућу накнаду. За разлику од других професија, одговорност независног ревизора се протеже на бројне кориснике извештаја о ревизији, а не само на клијента који је ревизора ангажовао и платио за ту услугу. Дакле, ревизор зависи од накнаде за услугу коју је наплатио од клијента, а независно од тога, ревизор врло често, да би испунио обавезе које му намеће ревизорска професија, долази у ситуацију да мора да принуди клијента да обелодани и оне информације које су неповољне за њега и његово будуће пословање јер је одговоран према корисницима финансијских извештаја.

1.1.2. Друштвена, економска, психолошка и политичка улога ревизије

Вероватно најчешће цитирана подела улога ревизије је она коју је дефинисао теоретичар Lee. Овај аутор сматра да ревизија има четири кључне улоге: друштвену (социјалну), економску, психолошку и политичку.⁸

Друштвена улога се сматра најзначајнијом улогом ревизије и подразумева пружање стабилности у друштвеним односима кроз отклањање сумњи које могу имати појединци и организације. За финансијске извештаје пословног субјекта заинтересована је целокупна јавност, с обзиром да привредни субјекти могу значајно да допринесу локалној привреди на више различитих начина, укључујући запошљавање већег броја људи, као и бригу над локалним добављачима. Финансијски извештаји могу помоћи јавности пружајући јој информације о развоју привредног друштва, као и о обиму његових активности. На овај начин штите се мали акционари и слобода располагања информацијама. Флинт је друштвену улогу ревизије нагласио на следећи начин: “Ревизија је социјални феномен. Она нема сврху нити вредност уколико не постоји практична корист од ње. Она је у потпуности утилитаристичка. Функција ревизије је временом еволуирала као одговор на потребу за очувањем интереса појединаца или група у друштву којима је потребна информација или додатна сигурност о активностима или перформансама других субјеката у којима они имају легитиман интерес; ревизија постоји зато што заинтересовани појединци или групе из

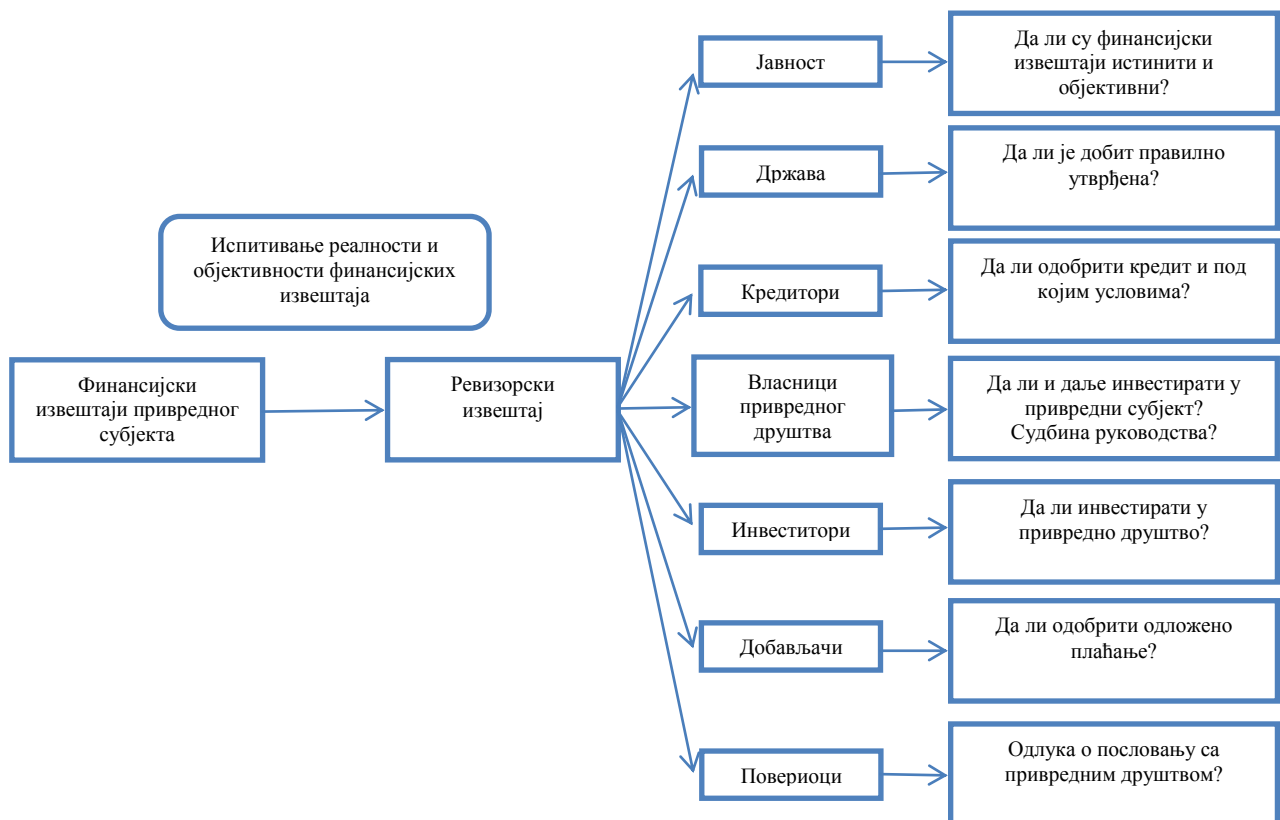
---

⁸ Lee, T. (1993) *Corporate Audit Theory*, Chapman & Hall, USA, pp. 27-42.

неког разлога нису у могућности да самостално сазнају информације или стекну додатну сигурност која им је потребна.”⁹

Економска улога

Економска улога ревизије полази од претпоставке да ревизија привредни систем чини ефикаснијим, као и да доприноси оптималној алокацији ограничених ресурса. Основни задатак рачуноводства као услужне функције менаџмента је прикупљање и обрада података о пословним догађајима, као и презентација тако добијених финансијских информација заинтересованим клијентима у виду финансијских извештаја. Како би корисници били сигурни да су презентовани финансијски извештаји поуздани за доношење пословних одлука, између финансијских извештаја и корисника појављује се ревизија са задатком да оцени истинитост и објективност финансијских извештаја.

Слика 1. Доношење економских одлука на основу извештаја ревизора

Ревизија финансијских извештаја је у функцији стварања објективне информационе подлоге и као таква постаје један од незаменљивих инструмената управљања. “Корисници финансијских информација су одавно знали да је судбина њихових одлука

⁹ Flint, D. (1988) *Philosophy and Principles of Auditing: An Introduction*, Macmillan, England, pp. 14.

у рукама оних који обликују информације. Ради тога се у развијеним економијама веома рано почела примењивати спољна ревизијска делатност која наступа као непристрасни судија између обликовања и корисника информација”.¹⁰ Извештај ревизора о финансијским извештајима може послужити кредиторима, добављачима, али и свим другим повериоцима привредног субјекта, да добију стварну и поуздану слику о пословању свог дужника, на основу чега се доносе одговарајуће пословне одлуке, у смислу даљег повећања обима пословних трансакција или, са друге стране, смањења или чак потпуног обустављања пословних односа с дужником. Кредитори су заинтересовани за информације које им омогућавају доношење одлуке о томе да ли одобрити кредит и под каквим условима. Првенствено их занима солвентност привредног друштва и све остале информације које указују на способност дужника да врати дуг. Када су у питању добављачи, онда је у фокусу посматрања информација која им омогућава да процене да ли ће им дуговани износи бити правовремено враћени. Купце интересују истините информације о пословању привредног друштва, односно континуитету његове понуде. Влада и њене институције су заинтересоване за објективне финансијске извештаје. За државу су пре свега, занимљиве информације о висини остварене добити. Квалитетне информације садржане у финансијским извештајима потребне су запосленима за оцену стабилности и профитабилности послодавца. Уколико је фирма стабилна и профитабилна, корисник има сигурност социјалног и пензијског осигурања и сталне зараде.

Психолошка улога ревизије – знатно доприноси бољем психичком стању појединаца кроз смањење или уклањање неизвесности. Корисници финансијских извештаја траже од ревизора уверавање да су финансијски извештаји истинити и објективни. Вредност верификације од стране ревизора је да спречи забринутост појединаца и тиме помогне у одржавању стабилности у њиховим економским и друштвеним односима. Према Lee “просто ангажовање верификатора или ревизора је довољно да се смање сумње и несигурности. До тога долази више због постојања “вере” у њих и њихову функцију, него због експлицитних резултата њихове верификације или ревизије.”¹¹

Политичка улога – се огледа у доприносу ревизије очувању тренутног стања у односима снага у друштву. Наиме, одвајањем власништва од управљања капиталом (процес који се у развијеним економијама одвијао крајем XIX и почетком XX века, а

¹⁰ Koletnik, F. (1998) “Računovodstvena revizija u svetu međunarodnih usporedbi”, Zagreb, str. 49.

¹¹ Lee, T. (1993) Corporate Audit Theory, Chapman & Hall, USA, pp. 39.

који се данас одвија код нас) ревизија је добила значајну улогу заштитника власника капитала. Власници привредних друштава не морају бити добри познаваоци рачуноводства, већ је довољно да ангажују независна стручна лица - ревизоре, чији је задатак да издају стручно независно мишљење о финансијским извештајима клијента, за које је првенствено одговорно руководство. На основу ревизијског мишљења власници капитала добијају повратну информацију о томе да ли финансијски извештаји истинито и објективно приказују пословање привредног друштва, па самим тим могу да оцене рад руководства којег су ангажовали. Познато је да је руководство склоно улепшавању финансијских извештаја, пре свега ради очувања своје тренутне позиције, али и у циљу стицања финансијских награда и бонуса по основу успешног управљања привредним друштвом.

У последњих неколико година примена концепта фер вредности у финансијском извештавању је добила на интензитету. С обзиром да одмеравање средстава и обавеза по фер вредности ствара простор руководству ентитета за рачуноводствене манипулације и криминалне радње у финансијским извештајима, улога ревизије у свету и код нас, постаје све значајнија.

1.2. Ревизија као верификација квалитета финансијских извештаја

У све тежим условима пословања на глобалном нивоу, остварити перманентни раст и развој као основни услов опстанка пословног субјекта, изузетно је сложен и одговоран задатак. Осим власника и менаџмента, за раст и успешно пословање привредног друштва заинтересовани су и потенцијални инвеститори и кредитори, добављачи, купци, запослени, држава, јавност, берза и друге интересне групе чије одлуке утичу на пословање привредног друштва.

Због тога је пословањем пословног субјекта и његовим растом и развојем, потребно успешно управљати, а управљање се реализује кроз одлучивање, за које је потребна одговарајућа информациона подлога. Да би се избегле погрешне пословне одлуке, пословно одлучивање мора бити утемељено на реалним и објективним информацијама, што подразумева разматрање ревизије као незаменљивог инструмента успешног доношења пословних одлука. Ревизија финансијских извештаја је усмерена на испитивање истинитости и објективности финансијских извештаја чиме се осигурава њихова поузданост и знатно доприноси њиховом квалитету. Квалитет финансијских

извештаја подразумева њихову корисност у процесу пословног одлучивања. Мишљење ревизора доприноси веродостојности финансијских информација, пружајући висок али не и апсолутни ниво уверавања. “С обзиром на то да су информације из финансијских извештаја предуслов активности финансијског тржишта неопходно је да буду ревидирани од стране независне ревизије, како би се спречили погрешни сигнали инвеститорима и предупредили негативни ефекти “креативних“ билансних информација. У том смислу значајна је улога институције ревизије.”¹²

Примарни циљ ревизије је “атестирање кредибилитета финансијских извештаја, а секундарни циљ откривање проневера и грешака.”¹³

У контексту расправе о ревизији финансијских извештаја као инструменту осигурања њиховог квалитета, односно улози ревизије у управљању привредним друштвом у најширем смислу, корисно је истаћи основне разлоге због којих се обавља ревизија финансијских извештаја.

Пре свега, потенцијални кредитори и инвеститори желе потврду истинитости и објективности финансијских извештаја које припрема руководство, од независне треће стране, и то првенствено ради смањења ризика улагања. Дакле, ревизија је инструмент заштите капитала на којем се темељи тржишно оријентисана привреда.

С обзиром на искуство које стиче прегледом рачуноводственог система и система интерних контрола клијента, као дела укупне ревизије, ревизор може идентификовати недостатке и слабости у функционисању тог система и дати препоруке за њихово побољшање. Ревизор у том случају има саветодавну улогу.

Утицаји екстерне ревизије на квалитет финансијских извештаја су вишеструки, а према времену утицаја може се говорити о:

1. превентивном утицају екстерне ревизије
2. утицају током уговарања и обављања предревизије
3. утицају током обављања екстерне ревизије, и
4. утицају након обављене екстерне ревизије.¹⁴

---

¹² Стојиљковић, М., Бонић, Љ. (2009) “Ревизија и квалитет финансијског извештавања – домети и перспективе развоја“, 40. Симпозијум 40 година рачуноводства и пословних финансија – домети и перспективе, Златибор, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 146.

¹³ Симић, Д. (2011) "Ревизија у савременим условима пословања", Економски погледи, 1/2011, стр. 170.

¹⁴ Петровић, З. (2014) “Утицај независне ревизије финансијских извештаја на њихов квалитет“, Ревизор 12/2014, ИПЦ доо Београд, стр. 30.

1. Превентивни утицај независне ревизије на квалитет финансијских извештаја

Само сазнање да су финансијски извештаји предмет независне ревизије превентивно делује на одвраћање лица која директно или индиректно учествују у изради финансијских извештаја од њиховог лажирања. Дакле, чињеница да су финансијски извештаји предмет екстерне ревизије делује превентивно на лица која имају одговорност да спрече настанак криминалних радњи код клијента ревизије, као и да онемогуће да се ефекти таквих радњи неприметно провуку кроз финансијске извештаје. Превентивно дејство произлази из чињенице да је извештај независног ревизора јавни документ, али и чињенице да екстерни ревизор има дужност да о сазнањима које указују на постојање криминалних радњи обавести надлежни државни орган. Постојање независне ревизије утиче и на савеснији рад рачуновођа, који због сазнања да ће финансијски извештаји бити предмет ревизије, раде савесније и пажљивије.

2. Утицај независне ревизије на квалитет финансијских извештаја током уговарања и обављања предревизије – огледа се у давању сугестија у вези са избором квалитетних рачуноводствених политика и начина процене ставки у финансијским извештајима, у давању сугестија у вези са начином процене ставки у финансијским извештајима, откривању грешака и њиховим корекцијама током поступка предревизије.

3. Утицај екстерне ревизије на квалитет финансијских извештаја који се испољава током обављања ревизије – током процеса обављања ревизије независни ревизор је у ситуацији да открије постојање материјално значајних грешака у финансијским извештајима. У том случају постоји могућност да клијент ревизије приступи њиховој корекцији и да уколико важећи законски прописи дозвољавају, изврши замену финансијских извештаја код органа коме се они предају. На тај начин добијају се финансијски извештаји без уочених материјално значајних грешака, што директно доводи до повећања њиховог квалитета. Поред тога, могуће је да се у периоду од датума биланса па до датума издавања извештаја независног ревизора констатује настанак догађаја који нису евидентирани у финансијским извештајима. И у овом случају се може приступити корекцији финансијских извештаја.

4. Утицај екстерне ревизије на квалитет финансијских извештаја који се испољава након обављене екстерне ревизије

И након завршене ревизије финансијских извештаја ревизор може указати на уочене недостатке и начин њихове исправке, што ће у будућности довести до повећања

квалитета финансијских извештаја, а то ће ревизору олакшати будући рад на ревизији финансијских извештаја код посматраног клијента.

Основни циљ ревизије финансијских извештаја је да омогући ревизору изражавање мишљења о њиховој истинитости и објективности у свим значајним аспектима, односно о њиховој усклађености са унапред утврђеним оквиром финансијског извештавања, а ради остваривања тог циља, уобичајено се дефинишу општи и посебни ревизијски циљеви за сваку компоненту или елемент финансијских извештаја. Општи и посебни ревизијски циљеви се изводе из изјава менаџмента о финансијским извештајима. Према томе, дефинисању ревизијских циљева претходи дефинисање елемената финансијских извештаја и изјава менаџмента о финансијским циљевима.

У појединачне циљеве ревизије се убрајају:

1. постојање
2. комплетност
3. тачност
4. класификација
5. временско разграничење (cutoff)
6. усаглашеност
7. вредновање
8. власништво
9. приказивање и обелодањивање.¹⁵

Постојање као циљ подразумева да сви износи приказани у финансијским извештајима буду приказани на основу одговарајућих докумената.

Комплетност као циљ ревизије захтева да се у финансијским извештајима прикажу све економске трансакције и њихове финансијске последице, који су се код клијента ревизије одиграли у временском периоду на који се финансијски извештаји односе.

Тачност као циљ предвиђа да су све трансакције засноване на прецизно утврђеним вредностима и да су износи квантификовани у складу са рачуноводственим стандардима.

---

¹⁵ Андрић, М., Крсмановић, Б., Јакшић, Д. (2012) Ревизија – теорија и пракса, “Пролетер” АД, Бечеј, Суботица, стр. 74.

Класификација као ревизијски циљ подразумева да су све трансакције и сви износи распоређени на одговарајућим рачуноводственим контима односно билансним позицијама.

Временско разграничење као специфични ревизијски циљ захтева да су пословне трансакције правилно разграничене између два извештајна периода, односно да су све трансакције које се односе на посматрани обрачунски период, заиста и прокњижене и исказане у финансијским извештајима за тај период.

Усаглашеност као специфични ревизијски циљ захтева усаглашеност између аналитичке и синтетичке евиденције клијента.

Вредновање као ревизијски циљ захтева да су износи по којима су средства исказана у пословним књигама и финансијским извештајима, утврђени по прихватљивом методу, који се примењује из једног обрачунског периода у други. Да би вредновање било адекватно, морају бити задовољени следећи рачуноводствени концепти:

- концепт наставка пословања
- концепт узрочности прихода и расхода
- концепт доследности и
- концепт импаритета.

Власништво као специфичан ревизијски циљ захтева да су позиције исказане у финансијским извештајима заиста и евидентиране у пословним књигама клијента.

Приказивање и обелодањивање подразумева да су сва салда и све трансакције правилно приказане и обелодањене у финансијским извештајима.

Финансијски извештаји приказују финансијске учинке трансакција и других догађаја на начин да их сврставају у поједине групе према њиховим економским обележјима. Те групе се називају елементима финансијских извештаја. Елементи који су у једнаком односу са мерењем финансијских извештаја у билансу су имовина, обавезе и капитал. Елементи који одражавају успешност пословања привредног друштва у билансу успеха су приходи и расходи. Извештај о токовима готовине одражава елементе биланса успеха и промене елемената биланса стања, баш као и извештај о променама на капиталу.

1.3. Неопходност ревизије финансијских извештаја

Један од примарних разлога за постојање независне ревизије је постојање потенцијалног конфликта односно супротности интереса између руководства клијента и корисника финансијских извештаја. Ревизија пружа разумно уверавање да су тврдње руководства о економским активностима испитане и потврђене од стране спољних независних стручњака. У свом раду независни ревизори примењују етичка правила и професионалне стандарде који служе као упутство у разрешавању конфликта интереса до кога неизбежно долази у процесу финансијског извештавања. “С обзиром на то да су информације из финансијских извештаја предуслов активности финансијског тржишта неопходно је да буду ревидирани од стране независне ревизије, како би се спречили погрешни сигнали инвеститорима и предупредили негативни ефекти “креативних“ билансних информација. У том смислу значајна је улога институције ревизије.”¹⁶

Квалитетно финансијско извештавање помаже друштвеној заједници да обави алокацију ограничених економских ресурса на најефикаснији начин. Примарни циљ сваког друштва јесте да алоцира ограничене капиталне ресурсе на производњу оних добара и услуга за којима постоји највећа тражња. Економски ресурси се усмеравају у оне индустријске гране, географска подручја и економске ентитете који се по оствареним финансијским учинцима показују способним да те ресурсе искористе на најбољи могући начин. С друге стране, неадекватно финансијско извештавање прикрива нерационалност и неефикасност и, на тај начин, спречава ефикасну и пожељну алокацију економских ресурса. Допринос независног ревизора ефикасној алокацији економских ресурса састоји се у томе што ревизија повећава кредибилитет информација. У овом контексту, кредибилитет значи да се у информацију може веровати и да се на њу може ослонити широки круг корисника као што су акционари, пословни партнери, кредитори, влада и њени органи и други заинтересовани корисници. Повећањем кредибилитета информација истовремено се смањује и обим ризика доносилаца економских одлука. Дакле, ревизор смањује тзв. информациони ризик, под којим се подразумева ризик да финансијске информације које се користе за доношење одлука могу да буду нетачне, непоуздане или кривотворене.

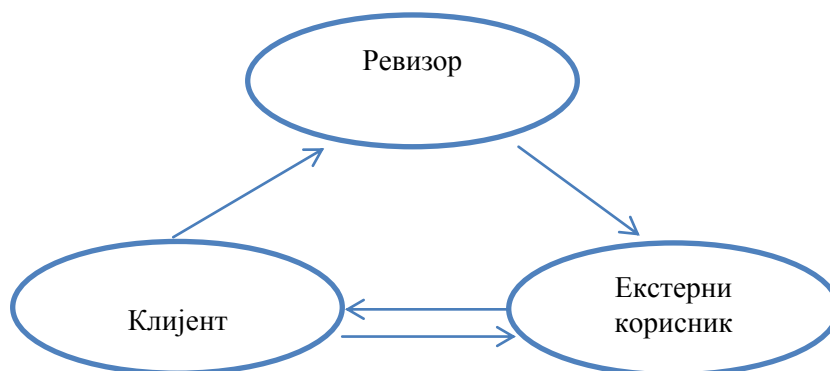
---

¹⁶ Стојилковић, М., Бонић, Ј. (2009) “Ревизија и квалитет финансијског извештавања – домети и перспективе развоја“, 40. Симпозијум 40 година рачуноводства и пословних финансија – домети и перспективе, Златибор, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 146.

У одсуству функције независне ревизије долази до појаве феномена који је у литератури познат под називом јаз кредибилитета. До појаве овог феномена природно долази зато што се од менаџмента, у процесу извештавања о својим сопственим учинцима у пословању, тешко може очекивати да буде потпуно објективан и непристрасан. Независни ревизор нема ни личне, ни материјалне, а ни финансијске интересе и од његовог извештаја се очекује да буде објективан и непристрасан. Финансијски извештаји који нису били предмет ревизије могу бити сачињени поштено али недовољно објективно. Неки елементи имовине могу бити прецењени као резултат рачунских грешака или последица непознавања општеприхваћених рачуноводствених принципа. Нето добит може бити прецењена зато што су неки расходи капитализовани, или зато што су неке трансакције које се односе на реализацију антиципиране, односно књижене пре него што је пословна промена заиста и настала. Коначно, али не и мање битно, постоји и вероватноћа да су финансијски извештаји који нису били предмет ревизије свесно фалсификовани у циљу прикривања крађе и незаконитих радњи, или су послужили као “мамац” да неки корисници уложе новац у пословање или да одобре нове кредите. Ипак, смишљена манипулација финансијским извештајима није општа појава, али се повремено јавља, па може узроковати економске губитке код оних корисника који су своје економске одлуке доносили на основу тако улепшаних биланса.

Услед случајне грешке, непознавања рачуноводствених принципа, ненамерне пристрасности и свесног уобличавања, финансијски извештаји могу одступати од утврђене законске и рачуноводствене регулативе. Сврха ревизије се управо састоји у томе да кориснике финансијских извештаја увери да ревидирани биланси не одступају значајно од дефинисаног оквира финансијског извештавања.

Веза између ревизора, клијента и екстерних корисника може се графички приказати на следећи начин:

Слика 2. Веза између ревизора, клијента и екстерних корисника према Arens, A., Elder, R., и Beasley, M.¹⁷

Графички приказ указује да привредно друштво (клијент) ангажује ревизора у циљу обављања ревизије његових финансијских извештаја. Ревидирани финансијски извештаји су потребни клијенту како би их презентовао екстерном кориснику, нпр. банци, која жели да пласира своја средства (клијенту) али претходно тражи да независно стручно лице потврди истинитост и објективност финансијских извештаја клијента. На овај начин, ревизорски извештај смањује информациони ризик.

Креативно рачуноводство није нов феномен. Пракса креативног рачуноводства почела је још од индустријске револуције и наставила се до данас, али је ова пракса појачана од почетка осамдесетих година прошлог века.¹⁸ Као резултат примене креативног рачуноводства, неколико великих светских фирми је банкротирало. Неколико термина се појављује да изрази ефекте управљања износима билансних ставки из финансијских извештаја. Ови термини укључују: рачуноводствене манипулације, лажно извештавање, манипулација приходима и креативно рачуноводство.

Пет основних разлога који креирају потребу за верификацијом финансијских извештаја су:¹⁹

1. конфликт интереса
2. последице
3. комплексност
4. удаљеност

¹⁷ Arens, A., Elder, R., Beasley, M. (2012) Auditing and Assurance Services An Integrated Approach, Prentice Hall, New Jersey, pp. 8.

¹⁸ Al Momamani. M., Obeidat, M. (2013) "The Effect of Auditors' Ethics on Their Detection of Creative Accounting Practices: A Field Study", International Journal of Business and Management; Vol. 8, No. 13; pp. 120.

¹⁹ Андрић, М., Крсмановић, Б., Јакшић, Д. (2012) Ревизија – теорија и пракса, "Пролетер" АД, Бечеј, Суботица, стр. 20.

5. квалитет информација.

Конфликт интереса - власници привредног субјекта на основу презентованих финансијских извештаја доносе одлуку о алокацији капитала, али и о судбини менаџмента којег су ангажовали. Првенствено из овог разлога, менаџмент пословног субјекта тежи исказивању што бољег финансијског резултата, као и позитивном мишљењу ревизора. Други разлог лежи у чињеници да су зараде менаџера, као и разне врсте бонуса, у највећем броју случајева условљене оствареним резултатима. Из ових разлога, корисници финансијских извештаја увек морају бити свесни постојања овог конфликта интереса, и зато инсистирају на њиховој верификацији. Пристрасност и мотиви менаџмента указују на разлоге због којих баш ревизор мора да потврди истинитост финансијских извештаја. Будући да одговорност за састављање и презентацију финансијских извештаја сноси менаџмент, корисници финансијских извештаја могу довести у питање непристрасност и мотиве извора чији интереси могу бити супротни интересима корисника информација. Али, ако су информације добијене из независних извора, корисници информација неће поставити питање пристрасности и мотива оних који су припремили информације.

Последице - власници привредног субјекта, кредитори, инвеститори, пословни партнери и друга заинтересована лица, своје одлуке заснивају пре свега на информацијама из презентованих финансијских извештаја конкретног пословног субјекта. Управо ове одлуке имају значајне економске последице по њихове доносиоце и зато је од круцијалне важности да се поменути субјекти могу поуздати у информације из финансијских извештаја. Већи степен поузданости се постиже верификацијом финансијских извештаја од стране стручних независних трећих лица.

Комплексност - се односи на све већу сложеност рачуноводственог система. Када би екстерни корисници имали приступ пословним књигама, због ограниченог рачуноводственог знања, најчешће не би били у могућности да закључе да ли финансијски извештаји веродостојно презентују информације о финансијском положају и успешности пословања привредног субјекта. Ревизор има потребна знања на основу којих може да просуђује о томе који су рачуноводствени поступци неопходни и које информације треба обелоданити. Међутим, и ревизорима је све теже да квалитетно обаве ревизију с обзиром да је концепт фер вредности наметнуо

употребу све више просуђивања, а “рачуни никада нису црно-бели, али имају много нијанси сиве јер морају бити засновани на низу просуђивања.”²⁰

Удаљеност - Доносиоци пословних одлука често су изван пословног субјекта и немају приступ рачуноводственим евиденцијама клијента. Да би се бројним појединачним доносиоцима одлука омогућио увид у пословне књиге клијента, односно његово пословање, јавља се ревизија која припрема и преноси информације свима који су заинтересовани за пословање привредног друштва. Разлози за удаљеност “могу бити физичке, правне или временско-трошковне природе.”²¹

Квалитет информација - допринос ревизије процесу финансијског извештавања огледа се у повећању контроле и кредибилитета информација.

Управо из горе наведених разлога, ревизија постаје један од основних инструмената међусобног комуницирања и поверења између оних који припремају финансијске извештаје и њихових корисника.

1.4. Концепти ревизије

1.4.1. Природа и значај концепата у ревизији

Anderson сматра да је циљ теорије ревизије “да пружи рационалан, кохерентан и концептуалан оквир за утврђивање ревизијских процедура неопходних за остварење циљева ревизије.”²² Познато је да се ревизија развила као скуп процедура за детаљне провере, па се чинило да теорија није неопходна. Међутим, временом се ревизија развила до нивоа када се одсуство теорије није могло оправдати практичним разлозима, а “до прекретнице у теорији ревизије долази када су ревизори уместо “како” поставили питање “зашто” тј. када су се по први пут запитали зашто ревизија има пуно проблема иако се ревизијске процедуре ефикасно изводе. На то питање се не може дати одговор из угла праксе ревизије, већ је неопходно преиспитивање фундаменталних основа на којима почива ревизија, што је задатак теорије.”²³

²⁰ Howard, M. (2008) Accounting and Business Valuation Methods, CIMA Publishing, Elsevier, pp. 139.

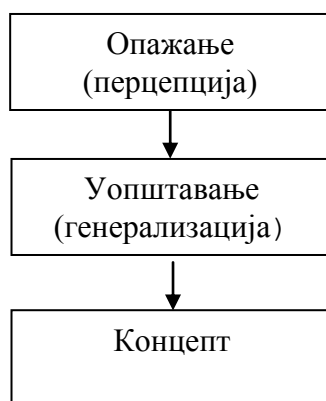
²¹ Андрић, М., Крсмановић, Б., Јакшић, Д. (2012) Ревизија – Теорија и пракса, “Пролетер” АД, Бечеј, Суботица, стр. 25.

²² Anderson, P.J. (1977) The External Audit: Concepts and Techniques, Copp Clark Pitman, Toronto, pp. 119.

²³ Јакшић, Д. (2004) “Концепти савремене ревизије рачуноводствених извештаја”, докторска дисертација, Економски факултет Суботица, стр. 16.

Модерна ревизија има кохерентну структуру коју чине циљеви, постулати, концепти и стандарди, чиме испуњава услове да буде прихваћена као независна научна дисциплина.

Вероватно централно место у теорији ревизије припада ревизијским концептима. Свака теорија заснива се на усвајању и развијању концепата, а можда највећи допринос дефинисања концепата ревизије дали су аутори Mautz и Sharaf у свом капиталном делу “Филозофија ревизије”, где концепте дефинишу као “апстрактне форме које се изводе из посматрања и искуства, опште идеје које нам помажу да уочимо сличности и разлике и боље разумемо предмет који испитујемо. Без концепата, посматрано подручје остаје само маса неповезаних опсервација”.²⁴ Mautz и Sharaf сматрају да се две основне корисне примене концепата огледају у томе што омогућавају комуникацију о проблему и представљају оквир за структуру теорије. Према Mautz и Sharaf, процес настанка концепта може се приказати на следећи начин:

Слика 3. Развој концепта према Андрић, М., Крсмановић, Б. и Јакшић, Д.²⁵

Како слика приказује, почетни корак у развоју концепта јесте чулно опажање окружења и прибављање битних информација. У другом кораку се процесом уопштавања уочавају заједничке карактеристике посматраног појма на основу информација прибављених опажањем. Овај интелектуални процес генерализације резултира формулисањем концепата, а “перцепција и концептуализација доводе до уочавања нових знања и реорганизације постојећих.”²⁶

²⁴ Јакшић, Д. (2004) “Концепти савремене ревизије рачуноводствених извештаја”, докторска дисертација, Економски факултет Суботица, стр. 29., према Mautz, R., K., Sharaf, H., “The Philosophy of Auditing”, American Accounting Association, USA, 1961., pp. 62.

²⁵ Андрић, М., Крсмановић, Б., Јакшић, Д. (2012) “Ревизија – теорија и пракса”, “Пролетер” АД, Бечеј, Суботица, стр. 80.

²⁶ Јакшић, Д. (2004) “Концепти савремене ревизије рачуноводствених извештаја”, докторска дисертација, Економски факултет Суботица, стр. 30.

У литератури постоји неколико различитих подела кључних ревизијских концепата, а према једној, постоје четири групе концепата, од којих свака обухвата одређене ревизијске концепте:²⁷

- концепти који се односе на кредибилитет извршених ревизија (*независност, компетентност и интегритет*)
- концепти који се односе на ревизијски процес (*ревизијски доказ, материјалност, ревизијски ризик, просуђивање и скептицизам*)
- концепти који се односи на комуникацију (*ревизијско извештавање*)
- концепти који се односе на стандарде у раду (*дужна пажња и контрола квалитета*).

Према другој подели, у фундаменталне ревизијске концепте убрајају се: фер презентација, дужна професионална пажња, независност, разумно уверавање и ревизијски доказ.²⁸

Фер презентација подразумева да финансијски извештаји треба верно да презентују финансијски положај и резултате пословања пословног субјекта. Од финансијских извештаја се не може очекивати тачност, јер приликом рачуноводственог обухватања пословних промена постоји потреба за субјективним тумачењем пословних трансакција односно одмеравањем средстава и обавеза, посебно у случају рачуноводствених процена фер вредности. Утврђена рачуноводствена регулатива оставља одређену слободу руководству у креирању финансијских извештаја, јер се само на тај начин може остварити фер презентација финансијских извештаја. Фер презентација ће бити постигнута уколико су финансијски извештаји састављени у складу са прописаним оквиром за финансијско извештавање.

Дужна професионална пажња представља основ за просуђивање о одговорности ревизора и односи се на професионализам и пажњу којом савестан ревизор треба да планира и спроведе ревизију финансијских извештаја. Ревизор је за свој рад одговоран према корисницима финансијских извештаја и читавој јавности. Занимљиво је да “ни један аспект улоге екстерне ревизије не изазива толико недоумица у погледу

²⁷ Porter, B., Simon, J., Hatherly, D. (2003) Principles of External Auditing, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, pp. 43.

²⁸ Андрић, М., Крсмановић, Б., Јакшић, Д. (2012) Ревизија – теорија и пракса, “Пролетер” АД, Бечеј, Суботица, стр. 81.

одговорности ревизора као одговорност за откривање криминалних радњи.”²⁹ Природа и обим одговорности ревизора за разматрање постојања криминалних радњи су се током времена често мењали и при том су прошли кроз три фазе. У првој фази развоја ревизорске професије ревизор је био у потпуности одговоран за откривање криминалних радњи и грешака, у другој фази овакво питање се није ни постављало, а у трећој фази која и данас траје, ревизор имао ограничену одговорност за откривање криминалних радњи и грешака. И управо се као мерило за дефинисање одговорности ревизора може користити концепт дужне професионалне пажње.³⁰ Треба имати у виду да примарну одговорност за откривање криминалних радњи и грешака има руководство привредног субјекта, а да ревизор има битну улогу у откривању и одвраћању од криминалних радњи. Концепт дужне професионалне пажње заснован је на правном концепту “савесне особе”, а савесни ревизор је одређен просечним нивоом компетентности која се захтева од било ког професионалца.

Независност представља суштину ревизије и подразумева да у току спровођења ревизије ревизор мора бити објективан и непристрасан. Mautz и Sharaf разликују фактичку и појавну независност. Фактичка независност се односи на стање свести ревизора и његову способност да своје процене не подреди жељама клијента ревизије. Такође, ревизор не сме бити ограничаван приликом одлучивања о избору ревизијских процедура и начина њиховог спровођења. Када је у питању појавна независност ревизор се може сматрати појавно независним “уколико трећа страна која познаје природу свих односа ревизора са клијентом верује да је ревизор у стању да очува непристрасност приликом формирања и обелодањивања мишљења о финансијским извештајима.”³¹

Разумно уверавање према Међународним стандардима ревизије представља висок, али не и апсолутан, ниво уверавања.³² Ревизија је осмишљена да у разумној мери пружи уверавање да финансијски извештаји, посматрани у целини, не садрже материјално значајне грешке.

---

²⁹ Андрић, М., Крсмановић, Б., Јакшић, Д. (2012) Ревизија – теорија и пракса, “Пролетер” АД, Бечеј, Суботица, стр. 82.

³⁰ Андрић, М., Крсмановић, Б., Јакшић, Д. (2012) Ревизија – теорија и пракса, “Пролетер” АД, Бечеј, Суботица, стр. 83.

³¹ Јакшић, Д. (2004) “Концепти савремене ревизије рачуноводствених извештаја”, докторска дисертација, Економски факултет Суботица, стр. 33.

³² Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, IFAC, превод СРРС, Књига I, Београд, стр. 85.

Основне слабости ревизије у процесу сазнавања су:

1. немогућност потврде емпиријске истинитости исказа који постоје у форми правила, дефиниција и постулата;
2. сазнавање стварности врши се кроз чулно опажање;
3. индуктивно закључивање из полазних премиса.³³

1. *Немогућност потврде емпиријске истинитости исказа који постоје у форми правила, дефиниција и постулата.* Искази представљају основне јединице логичког размишљања за које се може вредновати истинитост. Ревизија се заснива на бројним исказима који морају бити прихваћени у форми у којој су дати, а искази у ревизији постоје у облику правила, дефиниција и постулата.

2. *Сазнавање стварности кроз чулно опажање.* Рад ревизора не сме бити заснован само на провери закључака који се заснивају на правилима, дефиницијама и постулатима, јер “закључци којима ревизор поткрепљује своје мишљење морају укључити као премисе бар неке исказе за које се може доказати емпиријска истинитост тј. за које се кредибилитет успоставља кроз искуство и чулну перцепцију.”³⁴ Разумевање догађаја кроз чулно опажање зависи од субјективних фактора попут претходног искуства и знање ревизора.

3. *Користићење индуктивног закључивања у ревизији.* Индукција се, као и дедукција, заснива на логичкој повезаности исказа. Основна разлика у односу на дедуктивно закључивање је у томе што закључак индуковања није садржан у полазним премисама, па управо из овог разлога индуктивни закључак доноси знање које се шири ван граница постојећег сазнања које је дато у премисама. Две основне форме индуктивних аргумената су еnumerација и аналогија, при чему еnumerација омогућава закључивање о популацији на основу карактеристика узорка. На пример, ревизор може одабрати тек неколико средстава, нпр. опреме, како би проверио исправност књижења повећања њихове фер вредности. Уколико ревизор утврди тачност наведеног књижења из одабраног узорка, са одређеним степеном уверавања (рецимо 90%), може закључити да је повећање вредности опреме правилно прокњижено за сву опрему из одређене групе средстава (у складу са МРС 16).

³³ Јакшић, Д. (2004) “Концепти савремене ревизије рачуноводствених извештаја”, докторска дисертација, Економски факултет Суботица, стр. 140.

³⁴ American Accounting Association – The Committee on Basic Auditing Concepts (1971) “A Statement of Basic Auditing Concepts”, Accounting Review – Supplement“, Sarasota, pp. 43.

Аргумент по аналогији је други облик индуктивног аргумента. На пример, уколико ревизор испитује ефикасност система интерних контрола клијента, извршиће поређење карактеристика конкретног система интерних контрола са системом који се сматра ефикасним. Уколико утврди да посматрани систем садржи карактеристике које одликују систем који се сматра ефикасним, ревизор ће закључити да је систем интерних контрола клијента ефикасан.

Као што се може видети на претходним примерима, закључци се не изводе са потпуном извесношћу, па ни уверавања која из њих произилазе, не могу бити формирана у облику апсолутног знања.

Ревизијски доказ представља везу између финансијских извештаја и ревизијског мишљења о тим финансијским извештајима, и једино прикупљањем и вредновањем довољно компетентних доказа, ревизор може формирати рационално мишљење о истинитости и објективности презентованих финансијских извештаја.

Mautz и Sharaf разликују три класе ревизијских доказа: природне, креиране и оне до којих се долази рационалном аргументацијом. Природни докази су најлакши за прикупљање и истовремено имају најубедљивији карактер, али је проблем што нису увек расположиви. Као пример природног доказа може се навести неки конкретан грађевински објекат чије само постојање представља доказ. Са друге стране, креирани докази су резултат деловања ревизора. До доказа у форми рационалне аргументације долази се кроз процес анализе чињеница. Када планира ревизијске процедуре, ревизор узима у обзир и временска и трошковна ограничења за прикупљање доказа.

Основне карактеристике које доказ мора задовољити, да би ревизор могао да изрази одговарајуће мишљење, су довољност, релевантност и поузданост. Довољност доказа је квантитативно обележје, при чему Међународним стандардима ревизије није прецизиран довољан обим доказа, јер је то немогуће, с обзиром на чињеницу да обим потребних доказа није исти у различитим ревизијама. Процена довољности је препуштена субјективном просуђивању ревизора што упућује на потребу примене концепта дужне професионалне пажње. Довољност доказа зависи од више фактора који укључују претходно искуство ревизора са клијентом, ревизорове процене инхерентног и контролног ризика, значајности позиције која се испитује, поузданости расположивих информација, и слично.

Под релевантношћу ревизијских доказа подразумева се могућност доказа да утичу на мишљење ревизора. Ревизору су занимљиве само информације које могу да допринесу разјашњењу дилеме да ли су финансијске информације истините и објективне. Релевантност доказа зависи од њихове значајности за специфичан ревизијски циљ на који се односе.

Поузданост се односи на питање да ли се ревизор може поуздати у одређену врсту доказа као показатеља тачности изјаве или ревизијског циља. Немају сви докази, које ревизор прикупи током обављања ревизије, исту поузданост. Поузданост доказа зависи од конкретне ситуације, али се може извршити извесно генерализовање. Основна правила у вредновању поузданости доказа су следећа:

- “докази су поузданији када су добијени из независних екстерних извора;
- интерно генерисани докази су поузданији уколико су релевантне интерне контроле ефективне;
- докази које је директно прикупио практичар (на пример, посматрањем примене контрола) поузданији су од доказа добијених посредно или уз посредовање (на пример, упитима о примени контрола);
- докази су поузданији уколико су у облику докумената, било на папиру, електронском или неком другом медију (на пример, записник сачињен током састанка је поузданији од накнадне усмене изјаве о дискусији и њеним темама);
- докази у форми оригиналних докумената су поузданији од доказа у форми фотокопија и факсимила.”³⁵

На поузданост ревизијског доказа утичу извор доказа и његова природа.

---

³⁵ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, IFAC, превод СРРС, Књига I, Београд, стр. 394.

1.4.2. Задовољење концепта фер презентације у околностима примене рачуноводствених процена укључујући процену фер вредности

Према Концептуалном оквиру за финансијско извештавање “финансијски извештаји су у великој мери засновани на проценама, просуђивањима и моделима, а не на егзактним описима.”³⁶ У оквиру Одељка 3 МСФИ за МСП је наведено да финансијски извештаји треба истинито (фер) да презентују финансијску позицију, финансијске перформансе и токове готовине ентитета, при чему фер презентација захтева верно приказивање ефеката трансакција, других догађаја и услова у складу са дефиницијама и критеријима за признавање имовине, обавеза, прихода и расхода, изнетим у Одељку 2 Концепти и свеобухватни принципи. Претпоставља се да “примена МСФИ за МСП, са додатним обелодањивањем када је неопходно, има за резултат финансијске извештаје којима се постиже фер презентација финансијске позиције, финансијских перформанси и токова готовине малог или средњег ентитета.”³⁷

У стручној јавности не постоји јединствено гледиште у погледу значења фер презентације. Неки аутори сматрају да је фер презентација синоним за друге квалитативне карактеристике финансијских информација, други је повезују са адекватним обелодањивањем, трећи тврде да израз “фер презентација” који се појављује у стандарном ревизорском извештају треба тумачити као признање да финансијски извештаји никада не могу бити у потпуности тачни и прецизни услед инхерентних слабости рачуноводства.³⁸ Наиме, прецизно мерење није могуће услед сложених економских активности и неизвесности будућих догађаја који имају утицај на садашње финансијске информације.

Ревизор изражава мишљење о томе да ли финансијски извештаји, по свим материјално значајним аспектима, представљају истинито и објективно (фер презентацију) финансијски положај на извештајни дан, резултате пословања и токове готовине за годину која се завршава на тај дан, а у складу са општеприхваћеним стандардима.

Одговорност за фер презентацију је пре свега на рачуноводственој професији. Рачуноводствена професија је на изазове фер презентације одговорила стварањем

---

³⁶ Одбор за међународне рачуноводствене стандарде (IASB) је издао Концептуални оквир у септембру 2010. године. Он замењује Оквир за припрему и презентацију финансијских извештаја.

³⁷ МСФИ за МСП, Одељак 3.2, стр. 10. <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10270>

³⁸ Carmichael, D., R. (1974) “What Does the Auditor’s Opinion Really Mean?“, The Journal of Accountancy, pp. 83-87.

општеприхваћених рачуноводствених стандарда од којих се очекује да буду индикатор истинитости и објективности. Рачуноводствено евидентирање и извештавање “које се врши у складу са општеприхваћеним рачуноводственим стандардима требало би аутоматски да доведе до истинитости и објективности рачуноводствених извештаја. Таква су бар очекивања рачуноводствене професије и јавности.”³⁹

Mautz и Sharaf указују на недостатке општеприхваћених стандарда када наводе да су стандарди настали као последица накнадног одговора на пословне догађаје, непотпуни су, не представљају апсолутни ауторитет, не постоји јединствени сет општеприхваћених рачуноводствених стандарда, претпостављена пре него стварна способност верног превођења пословних догађаја у рачуноводствене податке.⁴⁰

У свету су данас доминантне две групе рачуноводствених стандарда које се сматрају општеприхваћеним: Општеприхваћени рачуноводствени принципи (GAAP) и Међународни стандарди финансијског извештавања (МСФИ).

Већ доста дуго у стручним круговима влада полемика о томе да ли финансијско извештавање базирати на принципу униформности или принципу флексибилности, а евидентно је да је принцип флексибилности однео победу. Таква је ситуација и у Републици Србији, где су мала и средња правна лица обавезна да примењују МСФИ за МСП, а велика правна лица МСФИ. И један и други извештајни оквир нуде више алтернатива за вредновање одређених билансних категорија и подразумевају примену, у мањој или већој мери, концепта фер вредности. Познато је да су конзервативнији теоретичари инсистирали на принципу униформности, тј. на примени стриктних правила и њиховој доследној примени. Са друге стране, поборници концепта флексибилности тврде да “ниједан систем правила не може предвидети све могућности које стварност може режирати.”⁴¹ Противници униформности поздрављају постојање алтернативних рачуноводствених поступака, јер ће различитим практичним ситуацијама одговарати различита решења рачуноводственог обухватања. Слепа примена строго дефинисаних правила ће, пре или касније, довести до примена

³⁹ Јакшић, Д., Андрић, М. (2003) “Фер презентација рачуноводствених извештаја – униформност vs. флексибилност”, Рачуноводство, вол. 5-6, Савез Рачуновођа и Ревизора Србије, Београд, стр. 39.

⁴⁰ Јакшић, Д. (2004) “Концепти савремене ревизије рачуноводствених извештаја”, докторска дисертација, Економски факултет Суботица, стр. 29., према Mautz, R., K., Sharaf, H., “The Philosophy of Auditing”, American Accounting Association, USA, 1961., pp. 195.

⁴¹ Јакшић, Д. (2003) “Концепти савремене ревизије рачуноводствених извештаја”, докторска дисертација, Економски факултет Суботица, стр. 46.

погрешних правила што ће довести до неистинитих и необјективних финансијских извештаја. Као разлози за флексибилност наводе се:⁴²

1. потреба за применом оног третмана који ће пружити најбоље извештавање о суштини трансакције, и
2. жеља за управљањем зарадом.

Професор Keller сматра да “упоредивост (у пуном значењу те речи) финансијских података, између различитих пословних организација, представља утопистички циљ који ни у ком случају не може бити постигнут усвајањем чврстих правила која не узимају у обзир адекватан третман истих рачуноводствених категорија у различитим ситуацијама.⁴³

Рачуноводствене процене фер вредности и дозвољени алтернативни поступци представљају форме флексибилности у финансијском извештавању, које имају значајан утицај на фер презентацију. Субјективне процене менаџмента у погледу вредности одређених рачуноводствених категорија су саставни део финансијских извештаја. Наведено посебно долази до изражаја приликом вредновања фер вредности, која са собом носи велику дозу субјективности. У случајевима када су процене фер вредности засноване на приходној методи, користи се пројекција будућих догађаја и базирају се на познавању догађаја из прошлости. Рачуноводствене процене фер вредности су осетљиво питање услед инхерентног ризика од манипулација од стране менаџмента.

Званични документи који садрже општеприхваћене рачуноводствене стандарде углавном дају и смернице за њихову примену које треба да омогуће остварење циља да, у оквиру постојећег рачуноводственог оквира, финансијски извештаји презентују суштину трансакција и буду адекватна презентација пословних догађаја у претходном периоду. Постојећи рачуноводствени оквир обухвата и категорије које су потенцијално проблематичне са становишта вредновања достигнућа фер презентације.

Неке критике које се упућују ревизорима, у суштини су критика рачуноводственог оквира. У сваком случају, од креатора финансијских извештаја и независних ревизора не може се очекивати да доносе субјективне процене које излазе из датог рачуноводственог оквира. Рачуноводствени оквир пружа довољно флексибилности

⁴² Mautz, R., K., Sharaf, H. (1961) *The Philosophy of Auditing*, American Accounting Association, USA, pp. 46.

⁴³ Keller, T. (1965) “Uniformity versus Flexibility, A review of the Rhetoric“, *Uniformity in Financial Accounting, Low and Contemporary Problems*, pp. 637.

кроз обелодањивање и додатно извештавање да омогућује припрему довољно информативних финансијских информација. Субјективне процене морају се доносити у границама датог рачуноводственог оквира, а не независно од њега. Фундаменталне промене у рачуноводственом оквиру од стране ауторитативних тела понекад могу бити неопходне и те промене могу захтевати од креатора финансијских извештаја и ревизора да праве другачије процене него до тада. Међутим, промене у оквиру не елиминишу потребу за субјективним проценама у припремању и вредновању финансијских извештаја.

Из досадашње праксе у свету али и у нашој земљи, приметно је да менаџмент, у условима каде је дозвољена примена више варијанти рачуноводственог третмана одређених трансакција, не преферира ону алтернативу која обезбеђује фер презентацију, већ ону која ће се најбоље одразити на финансијски положај и резултат пословања привредног субјекта. Таква ситуација је резултирала највећим проблемом са којим се данас суочава финансијско извештавање – манипулисањем зарадом (финансијским резултатом) пословног ентитета од стране менаџмента. Постојање таквог проблема је потврда да финансијски извештаји не представљају увек фер презентацију.

У самом ревизијском извештају, ревизор наводи да “ревизија такође обухвата процену прикладности коришћених рачуноводствених политика, разумности рачуноводствених процена које је извршило руководство, као и опште презентације финансијских извештаја.”⁴⁴ Дакле, ревизор је дужан да размотри да ли у оквиру општеприхваћених рачуноводствених стандарда постоје понуђени алтернативни рачуноводствени поступци за дату трансакцију и да ли су они заиста прихватљиви у датим околностима. На пример, привредни субјект који примењује МСФИ, приликом накнадног вредновања нематеријалних улагања одабрао је модел ревалоризације (а не модел набавне вредности). Међутим, у складу са МРС 38, фер вредност се одмерава позивањем на активно тржиште. Уколико се нематеријална имовина не може ревалоризовати због тога што не постоји активно тржиште за ову имовину, иста се књижи по набавној вредности (цени коштања) умањеној за евентуалну амортизацију и губитке од умањења вредности. На ревизору је да процени став менаџмента клијента,

---

⁴⁴ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, IFAC, превод СРРС, Књига II, Београд, стр. 673.

да примена модела ревалоризације доводи до фер презентације, и да ли активно тржиште за посматрано нематеријално улагање заиста постоји.

Менаџмент привредног субјекта је одговоран за фер презентацију финансијских извештаја који одражавају пословне догађаје и трансакције у складу са захтевима општеприхваћених рачуноводствених принципа. С обзиром на чињеницу да су финансијски извештаји један од инструмената за процењивање способности којом се управља привредним субјектом, менаџмент може одабрати и применити оне рачуноводствене поступке који им у датом моменту највише одговарају, посматрано са аспекта финансијског резултата привредног субјекта. Ревизор има одговорност да објективно вреднује примењене рачуноводствене методе, рачуноводствене процене и обелодањене информације.

Можда највећи значај мишљења екстерног ревизора лежи у томе што ревизор своје просуђивање при мерењу перформанси пословног субјекта не заснива на личном, већ на јавном интересу. Комисија за одговорност ревизора је закључила да је “ревизор одговоран за утврђивање да ли су субјективне процене менаџмента адекватне. То захтева од ревизора много више од механичке примене специфичних правила. На пример, уколико је трансакција структурирана тако да испуни само дословне, али не и суштинске рачуноводствене захтеве, ревизор се томе треба успротивити и инсистирати на изменама финансијских извештаја или давању квалификованог мишљења.”⁴⁵

Проблем преференција приликом избора рачуноводствених третмана је веома битан. Вредновање фер презентације финансијских извештаја захтева од ревизора да размотри избор између два или више алтернативних решења који је извршен од стране менаџмента. Претходно је неопходно да постоје критеријуми на основу којих се може вредновати адекватност овог избора. Ревизор треба да анализира чињенице, као и конкретне околности, како би био у позицији да утврди која од алтернатива у највећој мери резултира презентацијом за коју би смо могли рећи да је истинита и објективна.

Због професионалног скептицизма у погледу постојања пристрасности, ова анализа не треба да буде оптерећена постојећим избором алтернативног поступка који је извршен од стране менаџмента. Менаџмент понекад има интересе који могу одредити коначну презентацију финансијских извештаја. Ревизор не треба да прихвати избор рачуноводственог третмана од стране менаџмента као адекватан само зато што тај

---

⁴⁵ The Commission on Auditor's Responsibilities – "Report, Conclusions and Recommendations", New York, 1977, pp. 15-16.

третман није забрањен, нити да прихвати неки третман само зато што он није експлицитно захтеван.

Када менаџмент одлучи да промени до тада коришћени рачуноводствени поступак, употреба новог метода је оправдана само уколико је нови поступак бољи од досадашњег, а “уколико такво оправдање није дато, од ревизора се очекује да изда квалификовано мишљење”.⁴⁶ На пример, у MPC 40 се наводи да је мало вероватно да ће прелазак са метода фер вредности на метод набавне вредности имати за резултат релевантније приказивање. Ревизор треба континуирано да преиспитује рачуноводствене методе клијента, па зато промене у рачуноводственим поступцима не захтевају неке посебне измене ревизијских поступака.

Из претходно наведеног се може закључити да задовољење концепта фер презентације у околностима примене рачуноводствених процена фер вредности, није лако постићи.

1.4.3. Супротстављеност концепата разумног уверавања и ревизијског доказа у погледу мерења фер вредности

На први поглед, концепти разумног уверавања и ревизијског доказа стоје супротстављени када је у питању вредновање рачуноводствених процена фер вредности. Наиме, према МСР 200 *Општи циљеви независног ревизора и извођење ревизије у складу са МСР*, како би могао да изрази ревизорско мишљење, МСР захтевају да “ревизор у разумној мери стекне уверавање да финансијски извештаји, узети у целини, не садрже материјално погрешне исказе – било да је узрок криминална радња или грешка. Уверавање у разумној мери представља висок степен уверавања. То се постиже када ревизор прибави довољно адекватних ревизијских како би се ревизијски ризик (то јест ризик да ће ревизор дати неодговарајуће мишљење када су финансијски извештаји материјално погрешни) смањио на прихватљиво низак ниво. Међутим, уверавање у разумној мери не представља апсолутни степен уверавања, јер у ревизији постоје инхерентна ограничења, услед чега су ревизијски докази, на основу

---

⁴⁶ The Commission on Auditor’s Responsibilities – “Report, Conclusions and Recommendations”, New York, 1977, pp. 20.

којих ревизор доноси закључке и на којима заснива своје мишљење, убедљиви али не апсолутни.⁴⁷

Инхерентна ограничења ревизије која утичу на могућност откривања материјалне грешке настају као последица провере на бази узорка, природних ограничења рачуноводственог система и система интерних контрола (могућност заобилажења контрола од стране руководства или тајних договора) и чињенице да је већина ревизијских доказа више уверљиве него апсолутне природе.

Провера на бази узорака је нужност услед великог обима посла. Као последица овакве провере константно је присутан ризик да ће ставка која чини популацију, а није узета у узорак, садржати неку грешку која би, да је откривена, утицала на потребу модификовања ревизорског извештаја.

Природна ограничења система интерних контрола - без обзира на сва настојања привредног друштва да максимално унапреди систем интерних контрола, он никада није толико ефикасан и ефикасан да у потпуности спречи могућност настанка грешака и криминалних радњи, или бар да открије и исправи уочене неправилности. У ревизијској терминологији, ова појава се назива инхерентним ограничењем интерних контрола.

Ревизијски докази су више уверљиве него апсолутне природе - с обзиром да нису сви докази које је ревизор прикупио егзактни, ревизор мора да се ослони и на доказе који имају нижи степен поузданости, као што су докази до којих је ревизор дошао посматрањем или испитивањем.

Осим наведених разлога за пружање разумног уверавања, на ниво поузданости ревизорских налаза утиче и чињеница да при формирању мишљења ревизор користи субјективно просуђивање, нарочито у погледу прикупљања ревизијских доказа (одлучивање о природи, времену и обиму поступака ревизије) и извлачења закључака на основу прикупљених доказа (оцена реалности процена које је руководство извршило приликом састављања финансијских извештаја). Са друге стране, ревизор изражава своје мишљење на основу доказа које прикупља током извођења ревизије, при чему докази морају бити поуздани. У случају рачуноводствених процена фер вредности, тешко је прикупити поуздане доказе с обзиром да је већина доказа резултат

---

⁴⁷ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРПС, Књига I, Београд, стр. 85.

рационалне аргументације или одређених модела руководства, којима се процењује фер вредност. С обзиром да рачуноводствене процене фер вредности настају као резултат просуђивања руководства клијента, ревизор је дужан да у складу са Међународним стандардима ревизије, прикупи довољно адекватних доказа о разумности рачуноводствених процена клијента. Само постојање МСР 540 *Ревизија рачуноводствених процена, укључујући и процене фер вредности, и одговарајућа обелодањивања*, у којем се дају смернице за извођење ревизије рачуноводствених процена фер вредности, указује да је прикупљање поузданих доказа чак и у овом случају, изводљиво.

Није за све рачуноводствене процене карактеристично компликовано прикупљање адекватних доказа о њиховој разумности. Неке процене су устаљене с обзиром да се изводе континуирано, из периода у период, на исти начин тј. на бази претходног искуства исказаног у виду одређене формуле. Најпроблематичније су процене које се изводе једном годишње, обично приликом састављања финансијских извештаја.

Прикупљање ревизијских доказа је кључни и најобимнији посао у процесу ревизије.

Ревизор прикупља доказе путем инспекције - провере (испитивање документације), посматрања, испитивања, екстерне потврде (конфирмације), рачунске контроле, поновног извођења и аналитичких поступака.⁴⁸

Инспекција представља технику испитивања евиденције, докумената и средстава помоћу које ревизор трага за информацијама које су, или су требале бити, укључене у финансијске извештаје.

Посматрање представља процес праћења активности других. Поред визуелног праћења, посматрање понекад захтева и коришћење осталих чула. Као пример посматрања може се узети обилажење објеката клијента од стране ревизора како би се уверио у постојање и стање имовине клијента.

Испитивање може бити писмено или усмено, и представља вероватно најчешће коришћену технику прикупљања доказа. Ова техника се заснива на постављању питања обавештеним особама унутар или изван клијента, при чему на овај начин прибављене информације не могу бити прихваћене као једини доказ већ морају бити подржане додатним доказима кроз извођење алтернативних поступака. Ова техника се

---

⁴⁸ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРПС, Књига I, Београд, стр. 391, 392.

често користи приликом испитивања функционисања оног дела система интерних контрола који је усмерен на вредновање рачуноводствених процена фер вредности.

Потврђивање (конфирмација) представља поступак добијања ревизијских доказа директно од треће стране, како би се подржала нека чињеница или стање.

Рачунска контрола је провера рачунске тачности докумената и поступака. Она подразумева провере рачунске тачности изворне документације и рачуноводствене евиденције кроз извођење независних рачунских операција од стране ревизора. У одређеним ситуацијама ревизор мора сам да изведе прорачуне како би се уверио да су обрачуни и књижења клијента рачунски тачни. Ревизор користи рачунску контролу као доказ приликом провере тачности обрачуна фер вредности средстава и обавеза, тако што, користећи исте или сличне полазне податке, применом одређеног модела, добија извесну вредност или одређени распон вредности. Након тога, упоређује резултат рачуноводствене процене клијента са својом проценом фер вредности посматраног средства или обавезе.

Аналитички поступци или процедуре се односе на “процену финансијских информација путем анализе односа и повезаности између финансијских као и нефинансијских информација.”⁴⁹ Аналитички поступци нису директан доказ постојања погрешних исказа у финансијским извештајима клијента, али указују на повећан ризик постојања погрешних књижења. Процес употребе аналитичких поступака приликом ревизије рачуноводствених процена фер вредности, може имати следеће кораке:

1. развити очекивање – било да је реч о очекиваном износу, или рацију
2. упоредити актуелни резултат са очекиваним и проверити да ли је актуелни резултат у прихватљивом опсегу очекиваног резултата
3. истражити разлике уколико одступају од претпостављеног опсега.

У ревизијској теорији је познато много различитих врста аналитичких процедура али као најкорисније у ревизији фер вредности могу се навести хоризонтална анализа, вертикална анализа, оперативни рацио бројеви и прилагођени рацио бројеви⁵⁰.

Хоризонтална анализа подразумева поређење вредности из текућег периода са очекиваним подацима и са подацима из претходног периода. Често, када је у питању

---

⁴⁹ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, IFAC, превод СРРС, Књига I, Београд, стр. 438.

⁵⁰ Zack, G., M. (2009) Fair Value Accounting Fraud New Global Risks and Detection Techniques, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, pp. 219.

криминална радња у вези фер вредности, салдо одређеног рачуна неочекивано расте или необјашњиво пада у односу на претходни извештајни период. Са друге стране, могући показатељ рачуноводствене преваре у вези фер вредности је да салдо одређеног рачуна за који је било очекивано да се промени, изненађујуће остаје стабилан из једног у други период.⁵¹

Вертикална анализа укључује мерење одређеног рачуна или групе рачуна, као процента од неког већег збира. Вертикална анализа је корисна за откривање промена у структури групе рачуна током времена.

Коришћење рација пословања представља један од најпозданијих метода за откривање превара у финансијским извештајима, а нарочито превара у вези фер вредности средстава и обавеза. Необјашњиве промене кључних рација, увек треба да буду истражене од стране ревизора, с обзиром да могу представљати прве упозоравајуће сигнале рачуноводствене преваре у вези фер вредности.

Најчешћа рација која се израчунавају се односе на рација ликвидности, профитабилности, ефикасности и леверица (солвентности).

Најкорисније аналитичке технике за откривање превара фер вредности укључују рација која су посебно прилагођена за ову област. Ови односи могу бити у целости финансијски, што значи да и бројилац и именилац представљају салда рачуна или групе салда, или могу представљати комбинацију финансијских и нефинансијских величина. Кључ за успешну примену ове технике јесте идентификација одговарајућих нефинансијских величина које би требало да имају предвидљиву везу са одређеним финансијским износом. На пример, уколико ревизор испитује да ли је настала криминална радња у вези са одређеном опремом – машином. Потенцијална превара укључује неевидентирање смањења вредности посматране машине која се накнадно вреднује по фер вредности. У овом случају, потенцијално корисни односи које треба испитати укључују:

1. књиговодствена вредност средства / приход остварен коришћењем средства
2. књиговодствена вредност средства / број производних јединица насталих радом средства

---

⁵¹ Zack, G., M. (2009) Fair Value Accounting Fraud New Global Risks and Detection Techniques, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, pp. 220.

3. трошкови амортизације / број производних јединица изведених радом средства.⁵²

Овакви прилагођени рацији не доказују да је настала криминална радња у вези фер вредности, али ако су добро осмишљени и ако се пореде током времена, указују да је настало нешто неочекивано. Ово за ревизора може бити први знак да је настала или може настати значајна криминална радња настала као последица погрешне примене фер вредности. Уколико ревизор не увиди овај траг, прилика да се открије значајан погрешан исказ може бити пропуштена.

Приликом ревизије рачуноводствених процена фер вредности, ревизор се најчешће служи аналитичким поступцима, испитивањем и рачунском контролом. Од поменутих начина сакупљања доказа, једино рачунска контрола обезбеђује висок ниво поузданости доказа.

На основу изнетог, могуће је извести закључак да концепти разумног уверавања и ревизијског доказа не морају нужно да стоје супротстављени у погледу вредновања рачуноводствених процена фер вредности, али је прикупљање адекватних доказа веома отежано у условима неизвесности односно субјективног процењивања одређених ставки у финансијским извештајима од стране менаџмента, чиме је и постизање разумног уверавања ревизора отежано, али ипак могуће. Међутим, верификација, па отуда и поузданост, постају изазов како се одмеравање фер вредности помера у оквиру хијерархије фер вредности на ниво два или три. У овом случају вредновања су заснована на хипотетичким тржишним ценама. Инпути трећег нивоа су типични за средства и обавезе за која не постоје активна тржишта. Дозвољавајући коришћење неочљивих инпута који “одражавају сопствене претпоставке конкретног пословног субјекта о претпоставкама које би тржишни учесници користили приликом вредновања средства или обавезе, инпути трећег нивоа су по својој природи, склони грешкама у одмеравању.”⁵³ Инпути трећег нивоа су “осетљиви“ на намерне и ненамерне грешке руководства, и управо због тога Benston тврди “да ће непоштени руководиоци вероватно искористити рачуноводство фер вредности за манипулацију финансијским резултатом.”⁵⁴ Поједини аутори истичу да се у случају примене приходног приступа

⁵² Zack, G., M. (2009) Fair Value Accounting Fraud New Global Risks and Detection Techniques, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, pp. 225.

⁵³ Kumarasiri, J., Fisher, R. (2011) Auditors' Perceptions of Fair Value Accounting: Developing Country Evidence, International Journal of Auditing, 15(1), pp. 69.

⁵⁴ Benston, G. (2008) ‘The shortcomings of fair-value accounting described in SFAS 157’, Journal of Accounting and Public Policy, Vol. 27, pp. 106.

при одмеравању фер вредности, заснованог на дисконтовању будућих токова готовине, ризик од преваре састоји “у примени погрешног износа новчаног тока, манипулисању временским распоредом будућих новчаних токова или примени неадекватне дисконтне стопе.”⁵⁵

1.5. Карактеристике савременог пословног амбијента

У данашњем глобализованом свету немогуће је изоловати функционисање националне економије од светских економских трендова и утицаја. Глобализација је феномен који утиче на готово сваку економију изазивајући позитивне и негативне последице од којих су најзначајније технолошке, политичке, економске, културне и социјалне.⁵⁶

У стручној литератури се наводи да савремено пословно окружење има следећа обележја: свеprisутну глобализацију, глобалну рецесију и финансијску кризу, примену високе производне технологије, информационих и комуникационих технологија, све пробирљивију тражњу, све краћи животни циклус производа...⁵⁷ Свакодневне пословне активности неизоставно су праћене ризиком и неизвесношћу, а пословање привредних субјеката у условима све израженије ограничености ресурса и оштре конкуренције има за последицу драматично повећање потребе за поузданим информацијама. Један од најбитнијих извора информација о пословању привредних субјеката јесу финансијски извештаји и њихов значај константно расте за кориснике информација. У савременим условима пословања дошло је до повећања броја корисника финансијских извештаја и њихових захтева. Заштита интереса поверилаца више није примарна, с обзиром да инвеститори постају најважнији корисник финансијских извештаја, а као најјача интересна група, значајно утичу на форму и садржину финансијских извештаја. Ради обезбеђења интереса инвеститора дошло је до преиспитивања важећих правила за признавање и процењивање елемената финансијских извештаја. То је довело до настанка и примене мешовите основе финансијског извештавања која садржи елементе два концепта: историјског трошка и фер вредности, са тенденцијом све учесталије употребе концепта фер вредности.

⁵⁵ Савић, Б. (2012) "Манипулације финансијским извештајима: узрок или последица економско-финансијске кризе?", Зборник радова XLIII Симпозијум СРПС Златибор, стр. 135.

⁵⁶ Đorđević, M., Stojković, S. (2009) "Globalization and the challenges of the world economic crisis", Facta universitatis - series: Economics and Organization, Vol. 6, No. 3, pp. 262.

⁵⁷ Малинић, С. (2009) “Савремени рачуноводствени систем – одговор на изазове промена у окружењу, предузећу и менаџменту“, Зборник радова „40. година рачуноводства и пословних финансија – домети и перспективе“, СРПС, Златибор, стр. 9,10.

Међутим, одлука да рачуноводствена професија користи “мешовити модел“ створила је пуно неизвесности и конфузије. Неизвесност је порасла зато што неки пословни субјекти приказују одређена средства по историјском трошку набавке, док други пословни субјекти исказују иста средства по фер (тржишној) вредности.⁵⁸

Финансијски извештаји треба да прикажу, пре свега, финансијску структуру и зарађивачку способност пословног субјекта и промене у тим сегментима током одређеног временског периода. На бази тих извештаја корисници финансијских извештаја засниваће своје пословне и финансијске одлуке. Квалитет тих одлука директно је условљен квалитетом финансијског извештавања. Ако су финансијски извештаји састављени у складу са важећом законском и професионалном регулативом, односно у складу са одговарајућим начелима и принципима, одлуке би требало да буду адекватне. Међутим, бројни рачуноводствени скандали и манипулације, приморали су кориснике финансијских извештаја да са будном пажњом тумаче финансијске извештаје. Све мере које су намерно спроведене са циљем састављања финансијских извештаја који не показују праву финансијску и приносну снагу конкретног ентитета могу се сврстати под термин “креативно рачуноводство“. Различити аутори дефинишу овај појам на различите начине. Неки аутори под овим појмом подразумевају “део праксе финансијског извештавања који је усмерен на обману корисника.“⁵⁹ У том смислу “креативно рачуноводство означава све рачуноводствене праксе које намерно одступају од стандарда да би екстерним корисницима била презентирана жељена, а не стварна приносна и финансијска снага предузећа.“⁶⁰ Другим речима, креативно рачуноводство представља злоупотребу рачуноводствених техника и начела са циљем приказивања финансијског резултата који одступа од истинитог и фер приказа. Све наведено упућује да “креативно финансијско извештавање озбиљно дерогира употребну вредност финансијских извештаја, било у смислу непосредног коришћења информација које се у њима налазе, било као информационе основе за једну озбиљну анализу перформанси предузећа.“⁶¹

⁵⁸ Butler, C. (2009) *Accounting for Financial Instruments*, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, pp. 241.

⁵⁹ Савић, Б. (2012) "Манипулације финансијским извештајима: узрок или последица економско-финансијске кризе?", Зборник радова XLIII Симпозијум СРРС Златибор, стр. 123.

⁶⁰ Шкарић-Јовановић, К. (2007) “Креативно рачуноводство – мотиви, инструменти и последице“, Зборник радова: Мјесто и улога рачуноводства, ревизије и финансија у новом корпоративном окружењу, XI Конгрес Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске, Теслић, стр. 51-70.

⁶¹ Малинић, Д. (2009). “Савремени изазови интегралног истраживања квалитета финансијских извештаја“, Економика предузећа, стр. 138.

Случајеви примене креативног рачуноводства постојали су на свим континентима, с тим да је више случајева забележено у САД у односу на земље Европе, вероватно зато “што је у европским земљама присутан чвршћи надзор над финансијским извештавањем и јача улога државних институција у овом процесу, у односу на САД. Наиме, главну улогу у обезбеђењу регуларности тржишта капитала имала је Комисија за хартије од вредности и берзе (SEC – Securities and Exchange Commission) све до 2002. године, да би те године био донет Закон о рачуноводственој реформи и заштити инвеститора. Управо због убрзане појаве лажног и непоштеног финансијског извештавања, као и последица које оно носи, иницирано је доношење поменутог закона који је померио тежиште надзора са приватног на државни сектор.”⁶²

Према Bierman, рачуноводство фер вредности је било један од фактора који је довео до колапса компаније Enron. Као што је овај случај показао, пословни субјекти су постали превише фокусирани на резултате у кратком року, а један од сигнала је и претерано ослањање на рачуноводство фер вредности, чак и у случају великвудних тржишта где се вредности заснивају на интерним претпоставкама.⁶³

У највећем броју случајева инвеститори сnose највеће последице, с обзиром да уколико дође до банкротства, њихова штета се мери висином изгубљеног капитала који су уложили у ентитет (акционари – власници капитала). Посебно су обманути они улагачи у ентитет који су због лажне слике о финансијској ситуацији и зарађивачкој моћи друштва приступили улагању, а за које се накнадно испоставило да је примењивало креативно рачуноводство. Кредитори и остали повериоци трпе губитке у износу својих ненаплаћених потраживања, тј. оних потраживања која нису покривена из стечајне масе. Да су биланси били истинити и објективни, кредитори можда не би конкретне кредите ни одобрили, а добављачи не би одобрили продају на кредит... Ентитет у којем је откривено креативно рачуноводство је такође велики губитник, а казну за преваре у извештавању плаћа кроз губитак репутације, отежано прибављање капитала у будућем периоду, губитак поверења инвеститора, повећан ризик пословања и већу просечну пондерисану цену капитала. Највећи број предузећа после откривања манипулација у финансијским извештајима доживи стечај.⁶⁴

⁶² Капаравловић, Н. (2011) “Утицај креативног рачуноводства на квалитет финансијског извештавања“, Економски хоризонти, 13, (1), стр. 163.

⁶³ Bierman, Н. Jr. (2008) Accounting/Finance Lessons of Enron A Case Study, Cornell University, USA, pp. 180.

⁶⁴ Капаравловић, Н. (2011) “Утицај креативног рачуноводства на квалитет финансијског извештавања“, Економски хоризонти, 13, (1), стр. 165.

Штете по рачуноводствену и ревизорску професију тешко је квантификовати, али су свакако значајне. Преваре се не могу избећи у потпуности услед неморалног и неетичког понашања. Ревизори би требало да буду више фокусирани на спречавање објаве лажних финансијских извештаја. Међутим, “чињеница је да ревизори у многим случајевима нису били одлучни у томе, јер су многи финансијски извештаји, за које се накнадно показало да су били лажни, имали позитивна мишљења ревизора.”⁶⁵ Најбољи пример за то је амерички Enron и ревизорска кућа Arthur Andersen. Ова ревизорска и консултантска кућа је била међу пет највећих на свету, а пропала је након скандала са компанијом Enron. Банкротство компаније Enron сматра се највећим у Америци, а десило се након лажног представљања вредности компаније, у чему су улогу имали и проценитељи које је фирма плаћала.

Кључну улогу у спречавању креативног рачуноводства требало би да имају менаџери компанија, пре свега интерна контрола и интерна ревизија, а тек потом екстерна ревизија и држава. Менаџмент сноси одговорност за састављање и презентовање финансијских извештаја. Уколико руководство пословног субјекта поседује интегритет и цени и пропагира етичке вредности, то ће се позитивно одразити и на филозофију финансијског извештавања конкретног пословног субјекта, а запосленима ће бити послата јасна порука. Важно је приметити да примена агресивних рачуноводствених политика или коришћење креативног рачуноводства “срачунато на исказивање више добити од остварене, неће имати утицаја на висину нето готовине из пословне активности.”⁶⁶

Екстерни ревизор је одговоран за ревизорско мишљење о финансијским извештајима конкретног пословног субјекта. Уколико су приликом ревизије уочени значајни недостаци, ревизор их третира као грешке или криминалне радње. О уоченим неправилностима обавештава одређени ниво менаџмента и разматра последице тог чина на све аспекте ревизије. На тај начин ревизор делује као превентива за одвраћање од превара. На руководству клијента ревизије је да успостави адекватан систем интерних контрола који би смањио потенцијалне могућности од настанка грешака и криминалних радњи.

---

⁶⁵ Шкарић-Јовановић, К. (2007) “Креативно рачуноводство – мотиви, инструменти и последице“, Зборник радова: Мјесто и улога рачуноводства, ревизије и финансија у новом корпоративном окружењу, XI Конгрес Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске, Теслић, стр. 51-70.

⁶⁶ Шкарић-Јовановић, К. (2009) "Нето готовина из пословне активности - инструмент за мерење квалитета пословног добитка", Acta Economica 10, стр. 124.

2. СПЕЦИФИЧНОСТИ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР ВРЕДНОСТИ

2.1. Генеза рачуноводства фер вредности

Према неким ауторима, међу којима нарочито доминирају стручњаци из Сједињених Америчких Држава “налазимо се усред највеће револуције у рачуноводству и финансијском извештавању још од како је Luca Pacioli открио систем двојног књиговодства 1494. године. Све до недавно, рачуноводство се искључиво базирало на историјском трошку. У протеклих тридесет година, Одбор за рачуноводствене стандарде (FASB) из Сједињених Америчких Држава и Одбор за међународне рачуноводствене стандарде (IASB), се крећу од рачуноводства заснованог на историјском трошку ка рачуноводству фер вредности.”⁶⁷

У периоду када је осмишљен концепт историјског трошка привредна друштва су махом била у својини једног или мање групе власника, а неопходан капитал се углавном обезбеђивао задуживањем код банака. Ово је концепт који је потекао из Европе, а који је и данас, једним делом, карактерише. Власници су често били укључени и у управљање, а екстерно финансијско извештавање је било оријентисано на задовољавање потреба широког круга корисника међу којима централно место имају повериоци. Финансијски извештаји су били тако конципирани да задовоље, пре свега, њихове потребе. Из тих разлога, инсистирало се на опрезном одмеравању нето имовине, а финансијски резултат је у потпуности био потврђен реализованим трансакцијама на тржишту. Повериоцима је пре свега била важна висина нето имовине дужника, с обзиром да иста представља гарантну супстанцу за наплату њихових потраживања. Вероватно два најважнија рачуноводствена начела за рачуноводство историјских трошкова јесу *начело реализације*, према коме се добици или губици признају само када су верификовани на тржишту, и *начело импаритета* које захтева признавање чак и оних губитака који нису тржишно верификовани. Поред тога, за имовину важи начело ниже вредности, а за обавезе начело више вредности. Ова начела су онемогућавала прецењивање финансијског резултата на крају извештајног периода. Ова четири поменута принципа су подначела у оквиру начела опрезности према динамичкој теорији биланса. Начело опрезности, према поменутој теорији, јесте захтев за опрезним одмеравањем резултата, а у интересу је власника капитала, менаџера и

---

⁶⁷ King, M., A. (2006) Fair value for financial reporting: Meeting the new FASB requirements, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, pp. 12.

државе. Опрезно одмеравање нето имовине је схватање начела опрезности према статичкој теорији биланса, а у складу са интересима повериоца.⁶⁸

Међутим, савремени пословни амбијент окренут је пре свега инвеститорима. Инвеститори су, за разлику од поверилаца који су пре свега заинтересовани за наплату својих потраживања, заинтересовани за сталан раст тржишне вредности привредног друштва. Другим речима, инвеститоре интересује колико износи фер вредност нето имовине привредног друштва на дан извештавања, и управо зато биланс стања поприма статус примарног финансијског извештаја. Утврђивање фер вредности нето имовине претпоставља вредновање по фер вредности и имовине и обавеза друштва, јер је нето имовина њихова разлика.⁶⁹ Из наведеног се може закључити да је “тренутна вредност пословног субјекта једноставно разлика између средстава и обавеза.”⁷⁰

Рачуноводство засновано на историјском трошку дуго времена је било једини концепт рачуноводства. Познати су неки случајеви, попут ситуације у САД почетком двадесетих и тридесетих година двадесетог века, када је било уобичајено да компаније раде поновну процену средстава навише или наниже, како би вредност средстава рефлектовала текуће цене. Након оснивања SEC-а 1934. године, та пракса је постепено укинута.⁷¹

Стручна јавност и регулатори су подржавали концепт историјског трошка зато што је заснован на документацији, а не просуђивању, тако да је мање подложен утицају руководства. Током шездесетих и седамдесетих година прошлог века, све гласније се говорило о различитим текућим вредностима за основна средства, укључујући трошак замене, излазну вредност, нето садашњу вредност и тржишну вредност. Један од разлога за размишљање о алтернативном начину вредновања била је примедба да рачуноводство историјског трошка не успева да обезбеди релевантне информације у условима промена цена на тржишту, посебно у условима високе инфлације (нпр. 70-тих и 80-тих година прошлог века). На пример, уколико би привредни субјект који примењује рачуноводство историјског трошка, у условима високе инфлације, исплатио целокупну добит у виду дивиденди, не би имао довољно средстава да физички замени

⁶⁸ Ранковић, Ј.М. (2008) Теорија биланса, Економски факултет Београд

⁶⁹ Шкарић-Јовановић, К. (2012) “Импликације примене фер вредности на исказну моћ извештаја о резултату и традиционалних мерила перформанси“, Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије, Златибор, стр. 24.

⁷⁰ Милојевић, М. (2010) “Фер вредност привлачна и проблематична”, Ревизор, vol. 13, бр. 49, стр. 14.

⁷¹ Choy, A. (2006) “Fair Value as a Relevant Metric: A Theoretical Investigation“, University of Alberta Edmonton, Alberta, pp. 7. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=878119

постојећа средства, што доводи до пада физичког капитала. У суштини, главна замерка концепту историјског трошка, односила се на недостатак релевантности финансијских извештаја који су продукт оваквог концепта. Концепт ефикасног тржишта је заснован на премиси да тржишта прецизно одсликавају економску реалност и да зато тржишне цене обезбеђују најтачнију процену вредност неког средства или обавезе.⁷²

Аутор Ijiri је био против примене концепта фер вредности у рачуноводственој пракси, чак и када је доступна релевантна тржишна вредност. Овај аутор је сматрао да признавање прихода по основу повећања вредности средства, није легитиман извор прихода, а да је историјски трошак релевантан зато што обезбеђује корисне информације о физичким кретањима ресурса (средстава) у прошлости, а што тржишна цена никако не рефлектује.⁷³

Године 1978., FASB је издао документ у којем је наведено да је главни циљ финансијског извештавања обезбеђивање корисних информација за доношење одлука, што је значило дефинитивну промену правца доносиоца стандарда. У другом документу из 1980. године, додато је да су два најважнија квалитета рачуноводствене информације како би била корисна: релевантност и поузданост. Рачуноводствена информација је поуздана ако ју је могуће верификовати, неутрална је и верно репрезентује трансакције на које се односи. Важно је приметити да по овој дефиницији, историјски трошак није ни релевантан (у времену) нити поуздан, јер не репрезентује верно трансакције баш увек. Фер вредност, са друге стране, захтева тржишну вредност уколико постоји или тржишну информацију (инпут) као елемент процене. Ово је покушај да се фер вредност учини поузданијом што је могуће више. Противници фер вредности су наставили да критикују недостатак поузданости у случају непостојања тржишта. Ипак, и после више деценија емпиријских истраживања “релевантности рачуноводства фер вредности за различита средства и обавезе, њена предиктивна моћ није децидно демонстрирана”.⁷⁴

Концепт фер вредности није нов концепт, а развијен је у англосаксонском свету. Наиме, англосаксонска теорија и пракса заступају став да су фер вредности објективне, праве вредности, те да представљају најпогоднију основу за финансијско извештавање.

⁷² Duska, R., Duska, B., and Ragatz, J. (2011) *Accounting Ethics*, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, pp. 190.

⁷³ Ijiri, Y., (1980) “An Introduction to Corporate Accounting Standards: A review”, *The Accounting Review*, 1980, Vol. 55, No. 4, pp. 620.

⁷⁴ Choy, A. (2006) *Fair Value as a Relevant Metric: A Theoretical Investigation*, University of Alberta Edmonton, Alberta, pp. 14. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=878119

Будући да је рачуноводствени систем детерминисан обележјима финансијског система, а да је англосаксонски финансијски систем заснован на тржишту капитала, прихватање и примена концепта фер вредности у англосаксонској пракси има доследну логику и пуно оправдање.⁷⁵ Насупрот англосаксонском рачуноводственом моделу донедавно је стајао континентално-европски рачуноводствени модел. Финансијске системе земаља континенталне Европе дуго је обележавала релативна неразвијеност тржишта капитала, при чему се финансирање претежно вршило банкарским кредитима. У оваквим системима које одликују “блиски пословни односи између предузећа и банака, што се практично реализује кроз дугорочну, на уговорним односима засновану пословну сарадњу, кључни финансијски трансактори су банке, док је тржиште капитала од секундарног значаја. Главни кредитори (банке) често су и најзначајнији акционари који имају своје преставнике у управним одборима компанија. Услед тога, власништво је концентрисано код мањег броја већих акционара, а уобичајена су и значајнија унакрсна улагања.”⁷⁶ Континентално рачуноводство је одувек зазирало од исказивања нереализованог добитка, имајући у свести погубност расподеле нереализованих добитака. Међутим, глобализација финансијског тржишта, све већи значај тржишта капитала и растућа дисперзија власништва у земљама континенталне Европе приближили су финансијски систем континенталних земаља англосаксонском финансијском систему, што је довело до усклађивања европских директива са “англосаксонским рачуноводственим моделом, путем хармонизације директива са МРС/МСФИ.”⁷⁷ У складу са наведеним, прихваћен је концепт фер вредности и у ЕУ. Поред хармонизовања директива са англосаксонским рачуноводственим моделом, започет је и процес прихватања непосредне примене МРС/МСФИ у ЕУ, па и у Србији. Према Милојевићу фер вредновање је “посебна филозофија, систем и методологија вредновања која се разликује од вредновања по историјским трошковима. Они су новина која тек треба да се слегне у представама, знањима, политикама, процедурама и пракси сачињавања и презентирања финансијских извештаја у складу са фер вредновањем.”⁷⁸

⁷⁵ Кнежевић, Г., Павловић, В. (2008) “Утицај финансијског система на извештавање о финансијским инструментима“, Рачуноводство 9-10, Београд, стр. 8.

⁷⁶ Кнежевић, Г., Павловић, В. (2008) “Утицај финансијског система на извештавање о финансијским инструментима“, Рачуноводство 9-10, Београд, стр. 9.

⁷⁷ Рупић, Б., Бонић, Љ. (2015) “Специфичности концепта фер вредновања у финансијском извештавању и ревизији“, Економске теме 53 (1), Економски факултет, Универзитет у Нишу, стр. 126.

⁷⁸ Милојевић, М. (2014) “Фер вредновање дистинкције – процес – ризици“, Ревизор, Институт за економику и финансије, Београд, 65/2014, стр. 7.

Први рачуноводствени стандард који се бавио фер вредношћу уведен је од стране FASB 1975. године, захтевајући да се поједини облици хартија од вредности одмеравају по фер вредности. Овај оригинални стандард је прошириван и мењан неколико пута (1991., 1993., 1998. и 2006. године), да би у 2006. години био донет од стране FASB нови рачуноводствени стандард SFAS 157 – *Одмеравање фер вредности*, који дефинише појам фер вредности, начин утврђивања и обелодањивања.⁷⁹ Почетком двехиљадитих, IASB почиње да инсистира на све већој употреби рачуноводства фер вредности у финансијском извештавању, мењајући рачуноводствена правила.

У последњих неколико година, IASB и FASB интензивно раде на приближавању ставова и конвергенцији стандарда. Крајњи циљ је да се, у јавном интересу, развију глобални рачуноводствени стандарди који ће бити разумљиви, транспарентни и који ће омогућити упоредивост на светском тржишту капитала.⁸⁰ Као резултат те сарадње представљен МСФИ 13 *Одмеравање фер вредности*, који је готово идентичан америчком SFAS 157. Иако су одређени међународни рачуноводствени стандарди и раније дефинисали фер вредност, тек са доношењем МСФИ 13, заокружен је приступ и формирана је методологија поступања приликом одмеравања фер вредности. Овај стандард представља кодификацију претходних спорадично и несистематично прописиваних ставова о фер вредновању.

Кључне карактеристике рачуноводства заснованог на историјском трошку и рачуноводства фер вредности, могу се представити у следећој табели.⁸¹

Табела 1: Кључне карактеристике рачуноводства историјског трошка и фер вредности

Рачуноводство историјског трошка	Рачуноводство фер вредности
<ul style="list-style-type: none"> • Управљање базирано на европској традицији • Акцент на Билансу успеха • Непризнавање нереализованих добитака • Вредност базирана на извршеним трансакцијама 	<ul style="list-style-type: none"> • Инвестиционе одлуке • Акцент на Билансу стања • Признавање нереализованих добитака • Предиктивна вредност (тржишна вредност, модели и процене) • Обелодањивања

⁷⁹ Lefebvre, R., Simonova, E., Scarlat, M. (2009) "Fair Value Accounting: The Road to Be Most Travelled", Certified General Accountants Association of Ontario, pp. 6.

⁸⁰ Garner, D., McKee, D., Yum S. (2008) Accounting and the global economy After Sarbanes-Oxley, M.E. Sharpe, pp. 29.

⁸¹ Fujioka, T., Seko, S., Hoontrakul, P. (2008) "The State of Fair Value Accounting, Global Financial Crisis and Implications to Thailand", pp. 3. <http://ssrn.com/abstract=1303351>

С обзиром да инвеститори нису били задовољни постојећом конзервативном нормативном основом финансијског извештавања заснованом на концепту историјског трошка, творци рачуноводствених стандарда су у првом кораку увели концепт фер вредности за процењивање појединих облика материјалних и нематеријалних средстава. Након тога, примена концепта фер вредновања постаје обавезна за одређене финансијске инструменте (финансијска средства и обавезе). У трећој фази која траје и данас, имамо у употреби примену мешовите основе финансијског извештавања, с обзиром да се нека средства и обавезе вреднују по историјском трошку, а друга се одмеравају по фер вредности.

Занимљив је пут примене рачуноводства фер вредности у Кини, као највећој светској економији. Наиме, примена фер вредности у Кини се може поделити у три фазе:⁸²

1. *фаза у којој је препоручена употреба рачуноводства фер вредности* - која је трајала у периоду од 1998. до 2000-те године. Разлог увођења овог концепта била је све већа интегрисаност кинеске економије у светску економију, пријем у Светску трговинску организацију, као и све већа усклађеност кинеске рачуноводствене регулативе са МРС
2. *фаза избегавања концепта фер вредности* – у периоду од 2001. до 2006. године, углавном због финансијских скандала који су се десили у овом периоду у Кини. У овом периоду стајало се на становишту да фер вредност не може да задовољи захтеве инвеститора и власника компанија за сигурним и прецизним рачуноводственим информацијама, па је концепт историјског трошка поново постао актуелан како би се избегле негативне консеквенце.
3. *фаза поновног увођења фер вредности* – која је уследила након 2006. године и која још увек траје. До ове фазе долази као последица брзог развоја финансијских тржишта, економије знања и информационих технологија, све веће робне размене са развијеним земљама, што је праћено повећаним интересовањем кинеских компанија за различите врсте финансијских инструмената. Поред тога, у овом периоду све је веће присуство концепта фер вредности у МРС/МСФИ које и Кина примењује.

Према појединим ауторима, концепт рачуноводства фер вредности је овде да остане.⁸³

⁸² Liu, Y. (2010) "The Study of the Application Status of Fair Value Accounting in China", International Journal of Business and Management, Vol. 5, No. 9; pp. 156.

⁸³ Jain, P. (2013) "Fair Value Accounting: Adoptability in Indian Corporate Financial Reporting Scenario", International Journal of Accounting and Business Management (IJABM), Volume 1, Issue 1, pp. 30.

2.2. Потреба за рачуноводственим проценама укључујући процену фер вредности

С обзиром на чињеницу да је неизвесност стални пратилац свакодневних пословних активности, велики број позиција у финансијским извештајима је могуће само проценити. Коришћење разумних процена је неопходно приликом састављања финансијских извештаја и тиме се не умањује њихова поузданост.

Потреба за применом рачуноводствених процена произилази из две кључне чињенице:

1. одређене билансне позиције уопште не би могле бити изражене јер су оне саме резултат одређене процене;
2. неке билансне позиције не би биле реално приказане уколико би се занемариле њихове корекције које су резултат одређене процене. Као пример оваквих позиција у финансијским извештајима могу се навести некретнине, постројења и опрема, нематеријална улагања, залихе, потраживања и слично.

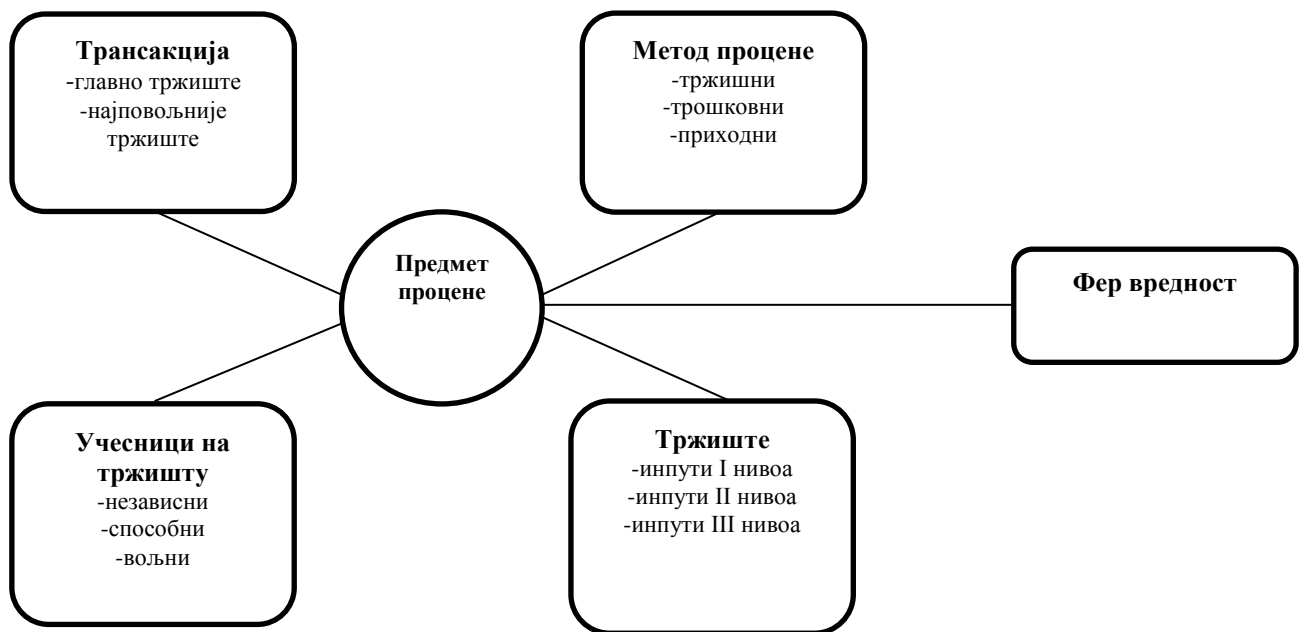
Приликом овог процењивања, неминовна је употреба просуђивања. Како би се постигао што већи квалитет процене, менаџмент може ангажовати независне стручњаке.

У случају када се пословни субјект својом рачуноводственом политиком одлучио за вредновање некретнина, постројења и опреме по фер вредности, потребно је да се ова средства на дан биланса искажу по њиховој фер вредности, која најчешће представља њихову тржишну вредност на дан процене. Уколико је процена њихове тржишне вредности правилно спроведена, средства ће у билансу стања бити исказана по вредности по којој се могу набавити или отуђити на тржишту, што доприноси истинитости и објективности финансијских извештаја. Потреба за вредновањем средстава по фер вредности се управо и јавила услед чињенице, да су основна средства најчешће била потцењена у случају њиховог накнадног вредновања по набавној вредности.

С обзиром да се некретнине, постројења и опрема користе у дужем временском периоду, односно да из једног обрачунског периода у други доприносе обављању делатности конкретног пословног субјекта, њихова набавна вредност се систематски отписује. Руководство пословног субјекта процењује у ком временском периоду ће се

вршити поменуто отписивање основних средстава. Како би вредност основних средстава била реално исказана у финансијским извештајима, потребно је извршити процену њиховог корисног века трајања.

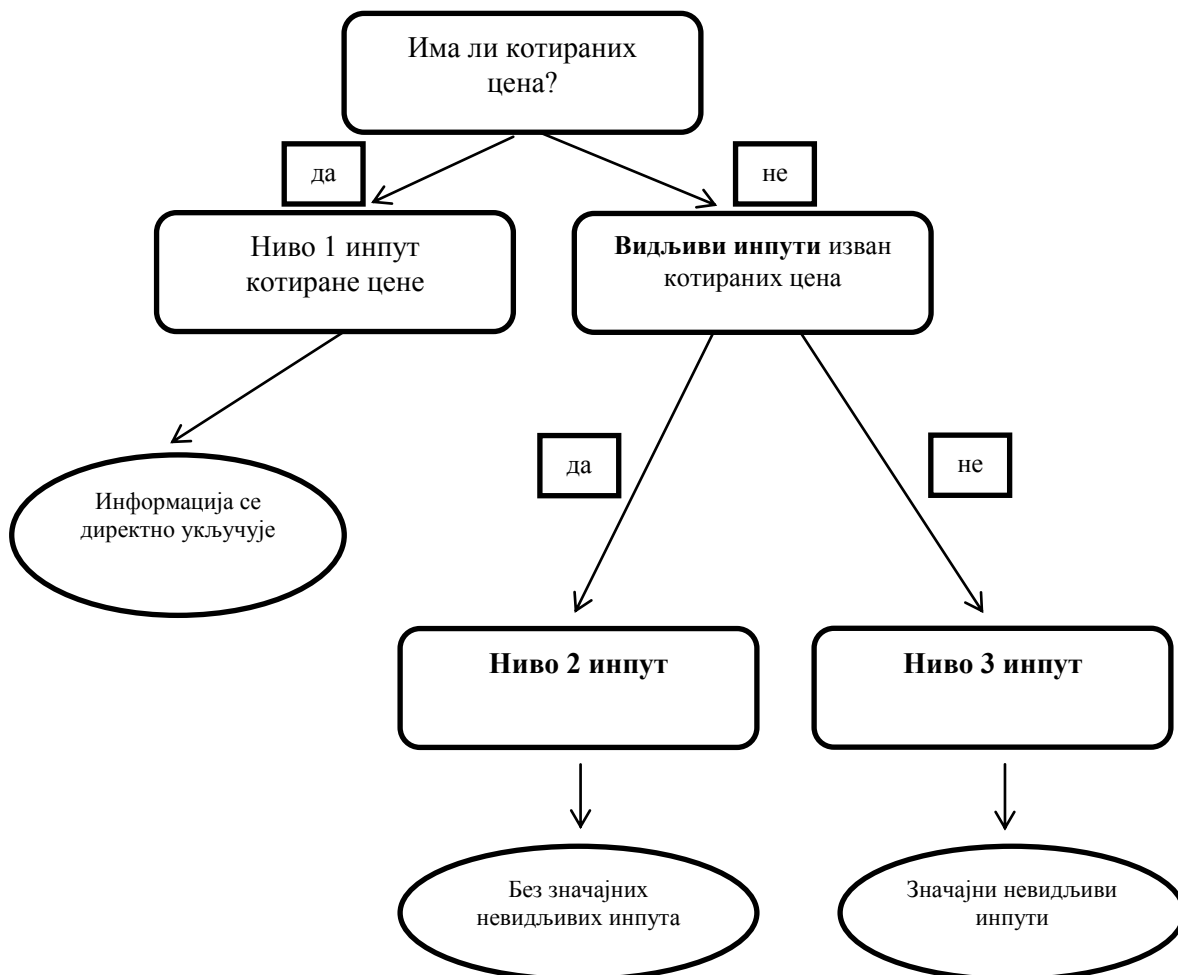
Процес рачуноводственог одмеравања по фер вредности може се приказати на следећи начин:

Слика 4. Процес рачуноводственог одмеравања по фер вредности

Можда најкритичнији тренутак процеса одмеравања по фер вредности је одлучивање о хијерархији фер вредновања, односно о класификовању информација у складу са хијерархијом фер вредности.

Путања одлучивања о хијерархији фер вредности може се приказати на следећи начин:

Слика 5. Одлучивање о хијерархији фер вредности⁸⁴

График показује да се одлука о хијерархији инпута вредновања доноси у три корака:

1. први корак предвиђа да уколико за посматрану имовину или обавезу која је предмет одмеравања по фер вредности, постоји инпут са тржишта на којем се тргује идентичним средствима или обавезама, онда се ови инпути, без било каквих корекција и прилагођавања сматрају за фер вредност предмета вредновања.

⁸⁴ Милојевић, М. (2014) “Фер вредновање дистинкције – процес – ризици“, Ревизор, Институт за економику и финансије, Београд, 65/2014, стр. 16.

2. уколико оваква врста инпута не постоји, односно не постоји активно тржиште имовине или обавеза које је предмет вредновања, проверава се да ли постоји тржиште за сличне ставке имовине и обавеза, и уколико постоје користе се ови инпути који представљају инпите нивоа два.
3. уколико инпут нема одлике наведене у претходна два корака, онда је реч о инпуту трећег нивоа, о тзв. неуочљивим инпутима где се до фер вредности долази коришћењем низа претпоставки, просуђивања и коришћењем посебних метода вредновања.

Занимљиво истраживање је спроведено у Немачкој и Енглеској, на тему да ли се приликом накнадног вредновања некретнина, постројења и опреме, нематеријалних улагања и инвестиционих некретнина, више примењује концепт фер вредности или историјског трошка? Резултати су недвосмислено показали да у ситуацији када рачуноводствени оквир дозвољава алтернативу за накнадно вредновање поменутих категорија имовине, руководства пословних субјеката, у највећем броју случајева, се опредељују за концепт историјског трошка. Наиме, на узорку од 1.539 привредних друштава у поменуте две земље, само 3% користи фер вредност приликом вредновања грађевинских објеката, а 47% за вредновање инвестиционих некретнина. Када су у питању постројења и опрема и нематеријална улагања, концепт фер вредности користи мање од 3% привредних субјеката.⁸⁵

Према налазима наведеног истраживања, главни разлог отпора менаџера према вредновању сталних средстава по фер вредности лежи у релативно високим трошковима поузданог одмеравања фер вредности, другим речима менаџери привредних друштава у овим државама виде примену концепта фер вредности као скупу.⁸⁶

---

⁸⁵ Christensen, H. B., Nikolaev, V. (2011) "Does Fair Value Accounting for Non-Financial Assets Pass the Market Test?", *Review of Accounting Studies*, Volume 18, Issue 3, pp. 24.

⁸⁶ Christensen, H. B., Nikolaev, V. (2011) "Does Fair Value Accounting for Non-Financial Assets Pass the Market Test?", *Review of Accounting Studies*, Volume 18, Issue 3, pp. 25.

2.3. Потреба за фер и конзистентном рачуноводственом политиком

2.3.1. Појам и значај рачуноводствених политика

Пословни субјекти у нашој земљи су дужни да вођење пословних књига, признавање и процењивање имовине и обавеза, прихода и расхода, састављање, приказивање, достављање и обелодањивање финансијских извештаја врше у складу са законском, професионалном и интерном регулативом.

Законска регулатива се односи на законе и подзаконске акте (пре свега Закон о рачуноводству, у нашој земљи).

Професионалну рачуноводствену регулативу чине Концептуални оквир за финансијско извештавање и МРС/МСФИ и са њима повезана тумачења, издата од Комитета за тумачење рачуноводствених стандарда, као и накнадне измене тих стандарда и са њима повезана тумачења, одобрени од Одбора за међународне рачуноводствене стандарде, које су обавезна да примењују велика правна лица разврстана у складу са Законом о рачуноводству, матична правна лица, и сва јавна друштва (независно од своје величине) у складу са законом којим се утврђује тржиште капитала, Међународни стандард финансијског извештавања за мала и средња правна лица (у даљем тексту МСФИ за МСП) представља извештајну основу за мала и средња правна лица у нашој земљи, с тим што средња правна лица могу одлучити да примењују “пуне“ МСФИ. Микро правна лица као извештајну основу примењују подзаконски акт који доноси министар надлежан за послове финансија, а који се заснива на општим рачуноводственим начелима.

Интерна регулатива се односи на опште акте које доноси сваки привредни субјект, који садрже посебна упутства и смернице за вођење пословних књига, рачуноводствену политику за признавање, процењивање имовине и обавеза, прихода и расхода, упутства и смернице за усвајање, достављање и обелодањивање финансијских извештаја, као и друга питања вођења пословних књига и састављања финансијских извештаја за која је прописано да се уређују општим актом правног лица, у складу са законском и професионалном регулативом. Интерна регулатива је саставни део прописа који се користе за вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја.

Рачуноводствене политике и рачуноводствене процене представљају елемент интерне регулативе која се дефинише општим актом – Правилником о рачуноводству и

рачуноводственим политикама, а у складу са законском и професионалном регулативом.

Рачуноводствене политике су посебна начела, основе, договори, правила и пракса које примењује пословни субјект при састављању и презентацији финансијских извештаја. Ова материја је уређена Међународним рачуноводственим стандардом 8 *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке*. Када је у питању МСФИ за МСП, дефиниција рачуноводствених политика је готово идентична. Када се неки “Стандард или Тумачење конкретно примењује на одређену трансакцију, други догађај или околност, рачуноводствена политика која се примењује на ту ставку се утврђује применом Стандарда или Тумачења, као и разматрањем евентуалних релевантних упутстава за примену које је за дати Стандард или Тумачење објавио IASB”.⁸⁷ У недостатку одређеног Стандарда или Тумачења који се примењује на одређену трансакцију, руководство користи сопствену процену за примену рачуноводствене политике, која ће за резултат имати релевантне и поуздане информације.

У члану 32. Закона о рачуноводству прописано је да су законски заступник, орган управљања и надзорни орган правног лица, одговорни за истинито и поштено приказивање финансијских извештаја. С обзиром да истинитост и објективност финансијских извештаја зависи од усвојених и примењених рачуноводствених политика, може се закључити да је за дефинисање и усвајање рачуноводствених политика одговоран менаџмент пословног субјекта. Правилник о рачуноводству и рачуноводственим политикама описује контроле чијом применом се обезбеђује бележење пословних трансакција са минималним бројем изузетака, па је на тај начин могућност криминалне радње (преваре) знатно смањена.⁸⁸

Привредно друштво би требало да доследно одабира и примењује своје рачуноводствене политике за сличне трансакције, друге догађаје и услове, у дужем низу година. Само на тај начин могуће је остварити упоредивост финансијских извештаја текућег периода са финансијским извештајима из претходних периода, са једне стране, и упоредивост финансијских извештаја посматраног привредног субјекта са финансијским извештајима других пословних субјеката, са друге стране. До

⁸⁷ Неговановић, М. (2008) “Рачуноводствене политике и рачуноводствене процене“, Привредни саветник 21,22/2008, Привредни саветник доо, Београд, стр. 121.

⁸⁸ Bragg ,M., S. (2007) Accounting Policies and Procedures Manual, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, pp. 14.

промене рачуноводствених политика може доћи само у случају промене неког МРС/МСФИ (односно дела МСФИ за МСП) или у случају када промена рачуноводствених политика “резултира тиме да финансијски извештаји пружају поуздане и релевантније информације о ефектима трансакција, других догађаја или услова на финансијску позицију, финансијске перформансе или токове готовине ентитета.”⁸⁹

У наставку ће бити приказане рачуноводствене политике за вредновање појединих категорија имовине које су резултат процене руководства по фер вредности.

а) Пример рачуноводствене политике накнадног вредновања некретнина, постројења и опреме:

Некретнине се након почетног признавања вреднују по ревалоризованом износу, који изражава њихову фер вредност на дан ревалоризације, умањеном за укупан износ исправки вредности по основу амортизације и укупан износ исправки вредности по основу губитака због обезвређења. Процена вредности некретнина врши се увек када се јави осцилација фер вредности у односу на садашњу вредност у материјално значајном износу. Материјално значајан износ представља износ који настаје као резултат одступања тржишне вредности некретнина у односу на књиговодствену вредност за више од 3%.

Основицу за амортизацију некретнина, постројења и опреме чини ревалоризовани износ који изражава њихову фер вредност по одбитку остатка вредности средстава.

б) Пример рачуноводствене политике накнадног вредновања инвестиционих некретнина:

Након почетног признавања инвестиционих некретнина њихово вредновање врши се по методу фер вредности. Повећање фер вредности се исказује у оквиру прихода, а смањење у оквиру расхода периода. Сходно томе, не врши се обрачун амортизације инвестиционих некретнина.

в) Пример рачуноводствене политике за хартије од вредности којима се тргује:

Хартије од вредности којима се тргује су финансијска средства купљена или на други начин стечене краткорочне и дугорочне преносиве хартије од вредности, као што су: акције, обвезнице, благајнички записи, комерцијални записи, државни записи,

⁸⁹ МСФИ за МСП - превод Министарства финансија Републике Србије – Одељак 10.8 <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10270>

сертификати о депозиту и остале хартије од вредности којима се тргује, односно које су прибављене са намером да се у кратком року поново продају.

Приликом почетног признавања хартије од вредности којима се тргује мере се по њиховој набавној вредности која представља фер вредност надокнаде која је дата за њих. Након почетног признавања, хартије од вредности којима се тргује воде се по тржишној вредности, а промене тржишне вредности се књиже у корист прихода или на терет расхода у билансу успеха. Уколико на активном тржишту немају котирану тржишну цену, хартије од вредности којима се тргује накнадно се вреднују по амортизованој вредности, применом метода ефективне каматне стопе.

2.3.2. Промене рачуноводствених политика

Усвојене рачуноводствене политике утврђене правилником о рачуноводству и рачуноводственим политикама морају се примењивати доследно, односно у дужем року, што значи у више узастопних обрачунских периода. МСФИ нису дефинисали дужи период. У одређеним државама, националним рачуноводственим прописима је дефинисано у ком најкраћем временском периоду се морају примењивати усвојене рачуноводствене политике. На пример “у САД се усвојене рачуноводствене политике морају примењивати најмање у периоду од пет година.”⁹⁰

МРС 8 је дефинисао обавезу доследне примене усвојених рачуноводствених политика на следећи начин “ентитет доследно одабира и примењује своје рачуноводствене политике за сличне трансакције, друге догађаје и околности, осим ако одређени МСФИ посебно не захтева или дозвољава категоризацију ставки за које би могле бити адекватне различите политике. Ако МСФИ захтева или дозвољава такву категоризацију, одговарајућа рачуноводствена политика се доследно бира и примењује за сваку категорију.”⁹¹

Обавеза доследне примене рачуноводствених политика, поред МРС 8, прописана је и Концептуалним оквиром за финансијско извештавање, према којем се “доследност односи на употребу истих метода за исте ставке, или из периода у период за дати

⁹⁰ Неговановић, М. (2008) “Рачуноводствене политике и рачуноводствене процене“, Привредни саветник 21,22/2008, Привредни саветник доо, Београд, стр. 121.

⁹¹ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије, МРС 8 стр. 3. <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262>

извештајни ентитет или у оквиру истог периода за различите ентитете.⁹² Доследна примена усвојених рачуноводствених политика је важна јер омогућава упоредивост финансијских извештаја, која је основна претпоставка за њихову анализу. Само доследном применом рачуноводствених политика корисницима финансијских извештаја се омогућава да упоређују финансијске извештаје пословног субјекта кроз време, како би идентификовали трендове у његовом финансијском положају, успешности пословања и токовима готовине. Наведено се може постићи само ако се иста рачуноводствена политика примењује унутар сваког извештајног периода, као и у наредним периодима.

Према МРС 8, променом рачуноводствене политике се не сматра:⁹³

- примена рачуноводствене политике за трансакције, друге догађаје или услове који се суштински разликују од оних који су се догађали раније
- примена нове рачуноводствене политике за трансакције, друге догађаје или услове који се раније нису догађали или су били безначајни/нематеријални.

Начело доследности не забрањује промену рачуноводствених политика, али то условљава наступањем одређених околности, ретроактивном применом за претходни период и обелодањивањем у Напоменама уз финансијске извештаје. Пословни субјект изузетно може да промени рачуноводствену политику само ако је промена рачуноводствене политике захтевана Стандардом или Тумачењем, или ако промена резултира финансијским извештајима који пружају поузданије и важније информације о учинцима трансакција, других догађаја или услова на финансијски положај, успешност пословања или новчане токове пословног субјекта.⁹⁴

Примери промена рачуноводствених политика су промена модела процењивања основних средстава, нпр. прелазак са трошковног модела на модел ревалоризације, промена модела вредновања инвестиционих некретнина, нпр. када правно лице одлучи да пређе са модела накнадног вредновања по набавној вредности на билансирање по фер вредности... У случају када је извршена промена рачуноводствене политике, потребно је нову рачуноводствену политику применити ретроактивно и на претходне периоде, као да се нова рачуноводствена политика одувек примењивала.

⁹² Концептуални оквир за финансијско извештавање - превод Министарства финансија Републике Србије – КК22 <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10260>

⁹³ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије, МРС 8 стр. 4. <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262>

⁹⁴ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије, МРС 8 стр. 4. <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262>

Ретроспективна примена нове рачуноводствене политике није обавезна само у случају када је неизводљиво да се утврди кумулативни ефекат промене на претходне периоде, као да је политика одувек примењивана. Постоји и изузетак, наиме код прве примене модела ревалоризације, односно прве процене по фер вредности некретнина, постројења и опреме и нематеријалних улагања, иако се ради о промени рачуноводствене политике, нису потребне ретроактивне корекције.

МРС 1 *Приказивања финансијских извештаја* захтева јасно и концизно обелодањивање свих важних рачуноводствених политика које су примењене у састављању финансијских извештаја. Обелодањивање подразумева идентификацију и опис рачуноводствених принципа које је привредно друштво прихватило, метод примене тих принципа у свим случајевима у којима ови значајно условљавају позиције у финансијским извештајима. У смислу ових захтева потребно је обелоданити извор прихватљивих алтернатива, принципе и методе који су прикладни делатности и специфичности у примени МРС.

Приказ рачуноводствених политика у Напоменама садржи два битна дела. У питању су информације:

1. *о општим рачуноводственим политикама.*

Корисник финансијских извештаја је у стању да потпуније сагледава финансијску позицију привредног субјекта у ситуацији када располаже информацијама о томе које су основе примењене у мерењу (историјске цене, текуће цене, поштена вредност, садашња вредност). Некад се примењује више од једног основа, што треба објаснити.

2. *о специфичним рачуноводственим политикама.*

Пословни субјекти су у обавези да обелодане све битне рачуноводствене политике и да их корисницима учине доступним. При том, потребна су многа додатна објашњења чији је смисао да се потпуније разуме контекст који корисницима помаже у процењивању финансијске позиције привредног субјекта.⁹⁵

Посебан случај је одступање у примени стандарда ради приказа у складу са суштином.

---

⁹⁵ Милојевић, М. (2006) "Биланс стања према МРС", Институт за економику и финансије, Београд, стр. 34.

У *Концептуалном оквиру* и МСФИ се инсистира на принципу “суштина изнад форме” и оставља се руководству привредног субјекта да просуди да ли да се у одређеним случајевима иде на доследну примену МСФИ или треба одступити у циљу фер приказивања. Указује се на могућност да примена стандарда у неким случајевима може довести до погрешног приказивања, па треба просуђивањем доћи до приказа који суштински боље изражава дату појаву. Када се то догоди пословни субјект је у обавези да ту чињеницу објави. У том смислу менаџмент констатује:

1. да финансијски извештаји представљају фер приказ његове финансијске позиције и успеха;
2. да су финансијски извештаји састављени и презентирани у целини у складу са МСФИ, изузев у случају где се сматра да се другачијим рачуноводственим третманом постиже бољи приказ.

Након овога наводи се конкретан МРС/МСФИ од кога се одступило, дефинишући природу одступања укључујући поступак који би дати стандард захтевао, разлог који чини примену тог стандарда неадекватним, поступак који је примењен уместо стандардом датог и финансијски утицај одступања од примене на финансијски резултат, имовину, обавезе, капитал и новчане токове за извештајни период.

Привредна друштва су у обавези да се придржавају једном усвојених рачуноводствених политика. Корисници финансијских извештаја су у ситуацији да једноставније оцењују финансијско стање привредног субјекта уколико се, из периода у период, примењују усвојене рачуноводствене политике.

Промена рачуноводствених политика се примењује ретроактивно или проспективно. По правилу, она се примењује ретроактивно, осим ако се ефекти промена не могу разумно утврдити, а свака корекција се исказује на износу нераспоређеног добитка у почетном периоду.

Усвојене рачуноводствене политике и процене које су утврђене општим актом о рачуноводству и рачуноводственим политикама обелодањују се у Напоменама уз финансијске извештаје. Привредни субјект треба да обелодани процене које имају значајан утицај на износе приказане у финансијским извештајима, а које је руководство спровело у поступку примене рачуноводствених политика, у сажетку важних рачуноводствених политика или као посебну напомену, а одвојено од напомена о кључним изворима процене неизвесности.

У случају када добровољна промена рачуноводствене политике има ефекат на текући период или било који претходни период, или би имала ефекат на тај период осим што је неизводљиво утврдити износ кориговања, или би могла да има ефекат на будуће периоде, правно лице обелодањује:⁹⁶

- природу промене рачуноводствене политике;
- разлоге зашто примена нове рачуноводствене политике пружа поуздане и релевантне информације;
- износ кориговања сваке ставке финансијских извештаја на коју је промена утицала, за текући период и сваки претходни презентовани период, у мери у којој је то изводљиво;
- износ кориговања који се односи на периоде пре оних који су презентовани, у мери у којој је то изводљиво;
- ако је ретроспективна примена неизводљива за одређени претходни период, или за периоде пре презентованих, околности које су довеле до те ситуације и опис како и од када се примењује промена рачуноводствене политике.

У случају промене рачуноводствене политике у Напоменама уз финансијске извештаје треба обелоданити природу и разлоге промене и ефекат на сваку билансну позицију на коју се промена у претходном периоду односила. Приликом промене рачуноводствених процена правно лице обелодањује природу и износ промене рачуноводствене процене која има ефекат на текући период или се очекује да ће имати ефекат на будуће периоде, изузев обелодањивања ефекта на будуће периоде када је процена тог ефекта неизводљива. Ако се износ ефекта на будуће периоде не обелодањује јер га је неизводљиво проценити, ентитет обелодањује ту чињеницу.

---

⁹⁶ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије, МРС 8 стр. 5. <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262>

2.4. Процена вредности средстава по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје

2.4.1. Карактеристике рачуноводственог мерења и обелодањивања по фер вредности према МРС/МСФИ

МСФИ 13 *Одмеравање фер вредности*, се у Србији примењује почев од финансијских извештаја за 2014. годину, с обзиром да је превод овог стандарда објављен у марту 2014. године на сајту Министарства финансија Републике Србије.

Фер вредновање треба схватити као “процес који се изводи над комплексом чињеница да би се дошло до цифара које репрезентују вредности”⁹⁷. Фер вредност је један од основних концепата МСФИ, који се јавља у бројним стандардима.

Основни циљ доношења МСФИ 13 јесте прецизирање начина утврђивања фер вредности. Наиме, до доношења МСФИ 13, није био дефинисан јединствен сет правила за утврђивање фер вредности, већ је сваки стандард прописивао своја правила, која су у појединим случајевима била недоследна. Управо у овом смислу, параграфом 9 наведеног Стандарда, фер вредност је дефинисана као “цена која би била добијена за продају имовине, или плаћена за пренос обавезе у редовној трансакцији између учесника на тржишту на датум одмеравања.”⁹⁸ Још комплетнија дефиниција дата је у параграфу 24 истог стандарда у којем се наводи да је фер вредност “цена која би била наплаћена за продају имовине, односно плаћена за пренос обавезе у редовној трансакцији на примарном (или најповољнијем) тржишту на датум одмеравања, по текућим тржишним условима (тј. излазна цена), независно од тога да ли је та цена директно уочљива или процењена употребом друге технике процене.”⁹⁹ Ова дефиниција фер вредности се разликује од раније дефиниције фер вредности које је претходни МРС 39 садржавао по којој је фер вредност износ за који се неко средство може разменити или обавеза измирити између обавештених, вољних страна у оквиру независне трансакције. Ова дефиниција указује на напуштање дугогодишње праксе коришћења цене трансакције за средство или обавезу као иницијалне фер вредности. Другим речима “фер вредност се више не заснива на ономе колико сте платили за

⁹⁷ Милојевић, М. (2014) “Улоге ентитета и ревизора у фер вредновању“, Ревизор 66, Институт за економику и финансије, Београд, стр. 7.

⁹⁸ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије, МСФИ 13 стр. 2. <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262>

⁹⁹ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије, МСФИ 13 стр. 3. <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262>

нешто; сада је заснована на вредности на којој можете продати то средство– излазној цени.¹⁰⁰

У оквиру МСФИ за МСП фер вредност се дефинише на сличан начин као “износ за који се средство може разменити, обавеза измирити или додељени инструмент капитала разменити између обавештених, вољних страна у оквиру независне трансакције.”¹⁰¹

МСФИ 13 не доноси суштинске промене у начину утврђивања фер вредности али начелно објашњава процес утврђивања фер вредности и даје општа правила и уводи и неке нове концепте, нпр. раније је било дефинисано да се фер вредност утврђује на тржишту, док је сада појам тржишта детаљно образложен и уведени су појмови главног и најповољнијег тржишта на којима се утврђује фер вредност, уз детаљно објашњење њихових карактеристика. Такође, прецизно су дефинисани и учесници у трансакцији и њихове карактеристике. МСФИ 13 се користи у случајевима када неки други МСФИ захтева или допушта одмеравање фер вредности или обелодањивања о одмеравањима фер вредности. Један од кључних захтева овог стандарда је да, уколико неки други МСФИ захтева или дозвољава ентитету почетно одмеравање средства или обавезе по фер вредности, а цена трансакције се разликује од фер вредности, ентитет треба да призна произашли добитак или губитак у билансу стања, осим уколико није другачије назначено у том МСФИ. Наведени стандард захтева од правног лица које одмерава (процењује) фер вредност да утврди појединачно средство или обавезу која је предмет процењивања, претпоставку “највеће и најбоље“ употребе те имовине (за нефинансијску имовину), примарно или најповољније тржиште за посматрано средство или обавезу и избор најадекватније методе процене са аспекта расположивих улазних претпоставки (инпута) и дефинисање нивоа у хијерархији фер вредности у који су коришћени инпути разврстани.

С обзиром да се фер вредност утврђује за одређено средство или обавезу, приликом њеног одмеравања ентитет треба да размотри карактеристике имовине или обавезе на датум одмеравања, као што су нпр. стање и локација средства и ограничења (уколико постоје) у вези са продајом или употребом средства. Средство или обавеза, вредновани

---

¹⁰⁰ Chea, A. (2011) Fair Value Accounting: Its Impacts on Financial Reporting and How It Can Be Enhanced to Provide More Clarity and Reliability of Information for Users of Financial Statements, International Journal of Business and Social Science, Vol. 2, No. 20, pp. 13.

¹⁰¹ МСФИ за МСП - превод Министарства финансија Републике Србије <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10270> Одељак 2.34

по фер вредности, могу да представљају самостално средство или обавезу, или групу средстава, групу обавеза или групу средстава и обавеза (нпр. јединица која генерише готовину).

У случају стицања имовине или преузимања обавеза у трансакцији размене за ту имовину или обавезу, цена трансакције је цена која се плаћа за стицање имовине или која се добија за преузимање обавезе, тј. улазна цена. Супротно томе, фер вредност имовине или обавезе је цена која би се добила за продају имовине или платила за пренос обавезе – излазна цена. У већини случајева, цена трансакције једнака је фер вредности – нпр. трансакција куповине имовине обавља се на тржишту на којем ће имовина бити продата. Одмеравање фер вредности претпоставља да се трансакција продаје средства или преноса обавезе обавља на главном тржишту за средство или обавезу, или у одсуству главног тржишта, на најповољнијем тржишту за средство или обавезу. Тржиште на којем би ентитет обично ступио у трансакцију продаје средства или преноса обавезе, сматра се главним тржиштем, или, у недостатку главног тржишта, најповољнијим тржиштем (које ће донети највеће приходе, а најмање трошкове), осим ако постоје докази да није тако. Ако постоји главно тржиште за средство или обавезу, одмеравање фер вредности треба да представља цену на том тржишту, без обзира да ли је цена директно уочљива или је процењена неком од техника процене, чак и ако је цена на другом тржишту потенцијално повољнија на датум одмеравања. Ентитет треба да одмери фер вредност средства или обавезе путем претпоставки које би учесници на тржишту примењивали при одређивању цене средства или обавезе, под претпоставком да учесници на тржишту поступају у њиховом најбољем економском интересу.

Цена коришћења за одмеравање фер вредности или обавезе не треба да буде коригована за трошкове трансакције, с обзиром да ови трошкови нису карактеристични за само средство односно обавезу, већ за саму трансакцију и разликују се у зависности од начина на који ентитет ступа у трансакцију средства или обавезе. Са друге стране, уколико је локација карактеристична за средство, цена треба да буде коригована за трошкове транспорта који су настали услед транспорта средства са његове текуће локације до тржишта.

Одмеравање фер вредности нефинансијских средстава подразумева разматрање могућности учесника на тржишту да генеришу економске користи највећом и најбољом употребом средстава, или путем продаје средства неком другом учеснику на тржишту који би остварио највећу и најбољу употребу тог средства. У циљу заштите

конкурентне позиције, или из неких других разлога, ентитет можда не намерава да активно користи стечено нефинансијско средство, или можда не намерава да употреби средство у смислу највеће и најбоље употребе (нпр. куповина патента који ентитет планира да користи дефанзивно, тако што ће спречити друге да га користе). Највећа и најбоља употреба нефинансијског средства подразумева употребу средства која је физички могућа, правно дозвољена и финансијски изводљива и одређује се из перспективе учесника на тржишту, чак и ако ентитет намерава другачију употребу. Употреба која је физички могућа подразумева физичке карактеристике средства које би учесници на тржишту узели у разматрање приликом одређивања цене средства (нпр. локација или величина некретнине). Употреба која је правно дозвољена подразумева евентуална правна ограничења у вези са употребом средстава која би учесници на тржишту узели у разматрање приликом одређивања цене средства (нпр. прописи о областима који важе за одређену некретнину), док се под употребом која је финансијски изводљива подразумева да ли употреба средства која је физички могућа и правно дозвољена генерише адекватан приход и токове готовине (узимајући у обзир трошкове конвертовања средства за ту примену) за стварање повраћаја инвестиције коју учесници на тржишту траже од инвестирања у то средство које је стављено у употребу. Међутим, тренутна употреба нефинансијског средства од стране ентитета се сматра највећом и најбољом употребом, осим уколико тржиште или неки други фактори не указују да би другачија употреба међу учесницима на тржишту максимизирала вредност средства.

Стандард предвиђа да ентитет треба да примењује технике процене које су одговарајуће у датим околностима и за које има довољно расположивих података за одмеравање фер вредности, уз максималну примену релевантних уочљивих инпута и минималну употребу неуочљивих инпута. Циљ примене технике процене је процена цене по којој би се обавила редовна трансакција продаје средства или преноса обавезе између учесника на тржишту на датум одмеравања под актуелним условима на тржишту. Три најчешће технике процене које се примењују су:¹⁰²

1. тржишни приступ (цене и друге релевантне информације настале на основу тржишних трансакција, које укључују идентична или слична (упоредива) средства, обавезе или групу средстава и обавеза)

¹⁰² МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије, МСФИ 13 стр. 8. <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262>

2. трошковни приступ (заснован на издатку тржишног учесника, који је у улози купца, за стицање или изградњу замене средства упоредиве вредности, коригован у смислу застарелости)
3. приходни приступ (своди будуће износе на текући износ и на тај начин повезује будуће износе - токове готовине или вредности, са садашњим износом, путем дисконтне стопе. У овом случају одмеравање фер вредности одражава актуелна очекивања тржишта о тим будућим износима).

Технике процене које су у складу са тржишним приступом “често примењују тржишне мултипликаторе изведне из групе упоредивих тржишних вредности. Мултипликатори могу да буду у распонима са различитим мултипликаторима за сваку упоредиву вредност. Избор одговарајућег мултипликатора у оквиру распона захтева расуђивање, узимајући у обзир квалитативне и квантитативне факторе специфичне за свако одмеравање.”¹⁰³

Приступ набавне вредности се односи на утврђивање износа који би се тренутно тражио у замену за капацитет услуга одређеног средства (текући трошак замене). Посматрано из угла продавца, који је учесник на тржишту, цена која би се добила за средство заснована је на трошку који купац, учесник на тржишту сноси за стицање или стварање замене за то средство или сличну јединицу, кориговану у смислу застарелости. Разлог је што учесник на тржишту, који је купац, не би платио више за средство од износа који му је потребан за замену капацитета/услуге тог средства. Застарелост се односи на физичко пропадање, технолошку односно функционалну застарелост и економску застарелост и шири је појам од амортизације за сврхе финансијског извештавања или пореске сврхе. У великом броју случајева метод текућег трошка замене користи се за одмеравање фер вредности материјалне имовине која се користи у комбинацији са другом имовином или другом имовином и обавезама.

Приходни приступ своди будуће износе на текући износ и на тај начин повезује будуће износе (токове готовине или вредности) са садашњим износом, путем дисконтне стопе. У овом случају одмеравање фер вредности одражава актуелна очекивања тржишта о тим будућим износима. Примери техника процене у складу са приходовним приступом су технике садашње вредности, модели за одређивање цене опције (нпр. формуле Black-Scholes-Merton или биномни модел), метод „вишка зараде“, који се користи за

---

¹⁰³ Петровић, П. (2013) “МСФИ 13: Одмеравање фер вредности“, Рачуноводствена пракса 19/2013, СРРС, Београд, стр. 14.

одмеравање фер вредности одређене нематеријалне имовине. Одмеравање фер вредности помоћу технике садашње вредности се обавља у условима неизвесности, јер су токови готовине који се користе само процене, а не познати износи. У већини случајева, износ и време токова готовине су неизвесни, а чак су и уговорени фиксни износи неизвесни (нпр. отплате кредита), уколико постоји ризик од неизмирења.¹⁰⁴ Учесници на тржишту очекују надокнаду односно премију за ризик по основу неизвесности која је карактеристична за токове готовине средстава или обавеза. Из овог разлога, потребно је да одмеравање фер вредности обухвати премију за ризик, како би веродостојно представљало фер вредност.

У појединим случајевима као што је на пример, процењивање средства или обавезе помоћу котираних цена на активном тржишту за идентично средство или обавезу, адекватна је једна техника процене. У другим случајевима одговара више техника процене, а типичан пример је случај процене јединице која генерише готовину. У случају да се користи више техника за одмеравање фер вредности, резултате треба проценити узимањем у обзир аргументованости распона вредности које ти резултати показују. Одмеравање фер вредности је тачка у том распону која најбоље представља фер вредност у датим околностима. Технике процене које се користе за одмеравање фер вредности треба да се примењују доследно. Међутим, промена технике процене или њене примене (на пример, промена у пондерисању, када се примењује више техника процене или промена у подешавању које се примењује на технику процене) је адекватна уколико за резултат има одмеравање које једнако или боље представља фер вредност у датим околностима, на пример у случајевима развоја нових тржишта, уколико постану доступне нове информације, када раније коришћене информације више нису доступне, када су технике процене унапређене или се мењају услови на тржишту. Ревидирања која су резултат промене технике процене или њене примене треба третирати као промене рачуноводствене процене у складу са МРС 8, а не као промене рачуноводствене политике.

МСФИ 13 по први пут уводи хијерархију фер вредности која у три нивоа сврстава информације (инпуте) за технике процене које се користе приликом одмеравања фер вредности. Поменута хијерархија даје приоритет котираним ценама на активним

---

¹⁰⁴ Петровић, П. (2013) “МСФИ 13: Одмеравање фер вредности“, Рачуноводствена пракса 19/2013, СРРС, Београд, стр. 15.

тржиштима за идентична средства или обавезе (инпути првог нивоа), а најмањи приоритет неуочљивим инпутима (инпути трећег нивоа).

Инпутима првог нивоа у нашој земљи могу се сматрати котиране цене за акције и обвезнице са листинга и “prime market“-а Београдске берзе, котиране цене пољопривредних производа са Продуктне берзе у Новом Саду, медијски јавно доступне цене некретнина, каталожка процена моторних возила Ауто мото савеза Србије...¹⁰⁵

У појединим случајевима, инпути за одмеравање фер вредности средстава или обавеза могу се разврстати у категорије у оквиру различитих нивоа хијерархије фер вредности. У тим случајевима, одмеравање фер вредности категоризовано је у целини на истом нивоу хијерархије фер вредности, као и инпут најнижег нивоа који је значајан за целокупно одмеравање. Процена значаја одређеног инпута за целокупно одмеравање захтева просуђивање. Распоживост релевантних инпута и њихова релевантна субјективност могу да утичу на избор одговарајућих техника процене. Међутим, хијерархија фер вредности даје приоритет инпутима за технике процене, а не техникама процене које се користе за одмеравање фер вредности.

Инпути другог нивоа су осим котираних цена у оквиру првог нивоа, инпути који су уочљиви за средство или обавезу, било директно или индиректно. Инпути другог нивоа укључују котиране цене за слична средства или обавезе на активном тржишту, котиране цене за идентичну или сличну имовину или обавезе на тржиштима која нису активна, инпути поткрепљени тржиштем. Пример инпута другог нивоа у нашој земљи јесте тржишна цена акције компаније која се налази на мултилатералној трговачкој платформи (МТП).

Инпути трећег нивоа су неуочљиви инпути за средство или обавезу, који треба да се примене на одмеравање фер вредности уколико релевантни уочљиви инпути нису доступни. Међутим, циљ одмеравања фер вредности остаје исти, а то је излазна цена на датум одмеравања из перспективе учесника на тржишту који држи средство или дугује обавезу. Из тог разлога, неуочљиви инпути треба да одражавају претпоставке којима би се служили учесници на тржишту приликом одређивања цене за средство или обавезу, укључујући и претпоставке о ризику. Претпоставке о ризику укључују ризик карактеристичан за одређену технику процене која се примењује код одмеравања фер

---

¹⁰⁵ Неговановић, М. (2014) “МСФИ 13 – Одмеравање фер вредности“, *Привредни саветник*, 21/22, стр. 182.

вредности, као и ризик карактеристичан за инпуте техника процене. МСФИ 13 предвиђа да ентитет треба да развије неуочљиве инпуте применом најбољих расположивих информација у датим условима, што може да обухвати сопствене податке ентитета. Као пример инпута трећег нивоа у нашим условима може се навести процена фер вредности удела за који не постоји активно тржиште, нити објављене котиране цене за сличне субјекте који су били предмет продаје, па је примена приносне методе засноване на садашњој вредности будућих новчаних токова које пројектује руководство, једини логичан избор. Уколико уочљиви инпут захтева кориговање применом неуочљивог инпута и та корекција резултира одмеравањем значајно више или ниже фер вредности, резултирајуће одмеравање било би категоризовано у оквиру трећег нивоа хијерархије фер вредности. На пример, уколико би учесник на тржишту узео у обзир утицај ограничења на продају имовине приликом процењивања цене имовине, ентитет би кориговао котирану цену као одраз утицаја тог ограничења. Уколико је котирана цена инпут другог нивоа, а корекција је неуочљиви инпут значајан за целокупно одмеравање, одмеравање би било категоризовано у оквиру трећег нивоа хијерархије фер вредности.

Фер вредност обавезе треба да одражава утицај ризика неизвршења. Ризик неизвршења укључује сопствени кредитни ризик ентитета, како је то дефинисано у МСФИ 7 *Финансијски инструменти - Обелодањивања*. Сматра се да је ризик од неизвршења исти пре и после преноса обавезе. При одмеравању фер вредности обавезе ентитет треба да узме у обзир утицај свог кредитног ризика и других фактора који могу утицати на вероватноћу испуњења обавезе. Приликом одмеравања фер вредности обавезе или сопственог инструмента капитала ентитета, ентитет не треба да укључи посебан инпут или корекције других инпута који се односе на постојање ограничења које спречава пренос ставке, из разлога што је утицај ограничења које спречава пренос обавезе или сопственог инструмента капитала ентитета већ укључен у друге инпуте за одмеравање фер вредности.

Када су у питању обелодањивања информација везаних за средства и обавезе које се вреднују по фер вредности, МСФИ 13 врло детаљно и таксативно прописује које све информације ентитет треба да обелодани у Напоменама уз финансијске извештаје, за сваку класу средстава и обавеза одмерених по фер вредности. Ентитет треба да

презентује квантитативна обелодањивања која захтева овај МСФИ у табеларном формату, осим уколико је адекватнији другачији формат.¹⁰⁶

2.4.2. Потенцијални домети МСФИ 13: Одмеравање фер вредности

Посматрано са становишта рачуноводства фер вредности, одмеравања се спроводе на два начина: према тржишту (тзв. mark-to-market) и по моделу (тзв. mark-to-model). Услед глобалне светске финансијске кризе, моделски приступ мерењу добија на значају.

Постоје два кључна проблема са којима се суочава концепт фер вредности, а то су “поузданост утврђених фер вредности и проблем процикличног дејства фер вредности на финансијска тржишта, односно с њим чврсто повезан проблем волатилности финансијских извештаја.”¹⁰⁷ Финансијска криза је условила да већина финансијских тржишта постане неликвидна и неактивна¹⁰⁸, што онемогућава идентификовање тржишне вредности (фер вредности првог нивоа) и узрокује примену неког од модела процене фер вредности (фер вредност нивоа два или три), при чему се “оправдано очекује да ће вредности финансијских средстава утврђене применом одабраних модела бити релевантније од тржишних цена које резултирају из трансакција на неактивном и неликвидном тржишту.”¹⁰⁹ Као резултат процене добиће се релевантна вредност само под условом да је одабран одговарајући модел, да не настану грешке при коришћењу модела и да не постоје злоупотреба од стране руководства кроз увођење жељених претпоставки процене.¹¹⁰ Међутим, с обзиром да су процене фер вредности под пуном контролом руководства, може се десити да се и у случају употребе истих метода процене фер вредности у различитим привредним субјектима за иста средства или обавезе, добију различите фер вредности услед примене различитих претпоставки. Ово ствара велике могућности за манипулацију финансијским извештајима, доводи до смањења упоредивости финансијских извештаја и урушава њихову поузданост.

¹⁰⁶ Петровић, П. (2013) “МСФИ 13: Одмеравање фер вредности“, *Рачуноводствена пракса* 19, СРРС, Београд, стр. 25.

¹⁰⁷ Шкарић-Јовановић, К. (2010) "Нормативна основа финансијског извештавања и финансијска криза", *Акта Economica* 12: стр. 112.

¹⁰⁸ Божић, Р. (2009) "Фер вриједност у условима глобалне финансијске кризе", *Зборник радова* 13. Конгрес СРРС: стр. 95.

¹⁰⁹ Шкарић-Јовановић, К. (2010) "Нормативна основа финансијског извештавања и финансијска криза", *Акта Economica* 12: стр. 113.

¹¹⁰ Borio, S., Hunter, W., Kaufman, G., Tsatsaronis, K. (2004) *Market Discipline Across Countries and Industries*, The MIT Press, Cambridge, pp. 324.

Са развојем финансијске кризе дошла је до изражаја још једна негативна карактеристика концепта фер вредности, а то је процикличност, која подразумева да у периодима раста на финансијским тржиштима долази до раста цена акција, а у условима пада цена, долази до урушавања финансијских тржишта. Демонстрацију процикличности смо јасно могли да видимо током 2008. и 2009. године на примеру колапса глобалног финансијског тржишта. Смањена поузданост финансијских извештаја у условима неликвидних тржишта и процикличност доводе до “несталности (волатилности) финансијских извештаја, али исто тако волатилност финансијских извештаја појачава процикличност и смањује поверење корисника у поузданост финансијских извештаја.”¹¹¹

Иако се најчешће примена фер вредности користи приликом вредновања финансијских инструмената, МСФИ такође дозвољавају или чак захтевају вредновање по фер вредности многих неновчаних средстава, укључујући некретнине, постројења и опрему, инвестиционе некретнине, биолошка средства, средства која се држе за продају.¹¹²

Примена рачуноводства фер вредности условила је и промену форме, садржаја и броја финансијских извештаја, тако да су пословни субјекти у Републици Србији који примењују МСФИ у обавези да састављају следеће финансијске извештаје: биланс стања, биланс успеха, извештај о осталом резултату, извештај о променама на капиталу, извештај о токовима готовине и напомене уз финансијске извештаје.¹¹³ Према измењеном МРС 1: *Презентација финансијских извештаја*, захтева се да се у билансу успеха или у посебном извештају искажу добици или губици настали услед промена фер вредности финансијских средстава расположивих за продају, промена фер вредности нематеријалних улагања, некретнина, постројења и опреме за које је одабран метод накнадног вредновања путем ревалоризације, актуарски добици или губици по основу планова дефинисаних примања, као и курсне разлике настале по основу учешћа у капиталу ентитета у иностранству. У нашој земљи, одабрано је решење да се наведене позиције искажу у посебном извештају који носи назив *Извештај о осталом резултату* и који је први пут састављен у оквиру финансијских извештаја за 2014. годину.

¹¹¹ Шкарић-Јовановић, К. (2010) "Нормативна основа финансијског извештавања и финансијска криза", *Acta Economica* 12: стр. 116.

¹¹² Chorafas, D. (2000) *Reliable financial reporting and internal control*, New York: John Wiley & Sons Inc., pp. 241.

¹¹³ Закон о рачуноводству (Службени гласник РС, бр. 62/2013)

Резултат исказан у билансу успеха у новим околностима приказује промену висине фер вредности нето имовине исказане у билансу стања, што је последица чињенице да укупан резултат извештајног периода обухвата поред реализованог резултата, и добитке и губитке настале по основу промене фер вредности средстава и обавеза које се налазе у портфељу посматраног привредног субјекта на дан извештавања. Дакле, за рачуноводство фер вредности је карактеристично да се “резултат добија једноставно као промена фер вредности имовине и обавеза исказаних у билансу стања”¹¹⁴. Ово је условило да “биланс стања има приоритет у годишњим финансијским извештајима и да биланс успеха има споредну улогу.”¹¹⁵

У оваквим условима логично је поставити питање да ли је фер вредност корак унапред? Увођење концепта фер вредности у рачуноводствену регулативу је “снажно подржано од стране пословних банака, инвестиционих фондова и других финансијских институција, с обзиром да им омогућава исказивање нереализованих прихода и добитака, када цене њихове финансијске и друге активе, које се исказују по фер вредности, расту.”¹¹⁶ На овај начин, омогућена је исплата бонуса менаџменту и дивиденди акционарима сада, а на терет будућих претпостављених прилива који ће бити остварени само уколико тржиште призна фер цене по којима је имовина исказана у финансијским извештајима. Тако концепт фер вредности узрокује нереализоване добитке који антиципирају потрошњу и раст цена акција и других хартија од вредности на финансијским тржиштима, у одсутности неадекватне процене ризика одређених финансијских инструмената, што доводи до улагања у такве инструменте у циљу брзе зараде, док њихове цене на берзи расту. Нереализовани добитак који је расподељен, услед чињенице да изостају очекивани нови добици по основу процене по фер вредности, може бити исплаћен само задуживањем (из туђих извора) што доводи до неликвидности тих привредних друштава и каснијег пада цена њихових акција на берзи, чиме се ствара губитак код оних који те акције имају у свом портфељу.

“У вези са питањем да ли је фер вредност један од узрочника финансијске кризе, интересантан одговор дали су ревизори једне од водећих ревизорских фирми у свету у смислу да стандарди (GAAP и МРС/МСФИ), нису, додуше, кризу проузроковали, али

¹¹⁴ Шкарић-Јовановић, К. (2009) "Финансијска криза - повод за преиспитивање основа вредновања у финансијским извештајима", Зборник радова са XL Симпозијума СРРС, Златибор, стр. 422.

¹¹⁵ Stojilković, M. (2011) "Towards a criticism of Fair Value Accounting", *Facta Universitatis, Series: Economics and Organization*, 8 (1), pp. 94.

¹¹⁶ Рупић, Б., Бонић, Љ. (2015) "Специфичности концепта фер вредновања у финансијском извештавању и ревизији", *Економске теме* 53 (1), Економски факултет, Универзитет у Нишу, стр. 127.

су је сигурно оснажили.”¹¹⁷ Према једном истраживању финансијских извештаја банака током кризе 2008. године, дошло се до закључка да је, на супрот ономе што многи критичари фер вредности тврде “рачуноводство фер вредности играло малу улогу у финансијској кризи.”¹¹⁸ Вероватно под утицајем светске финансијске кризе, Међународна федерација рачуновођа – IFAC, је крајем 2008. године извршила истраживање утицаја фер вредности на финансијску кризу.¹¹⁹ Резултати овог истраживања су показали да је дефиниција, која фер вредност препознаје као износ за који се средство може разменити или обавеза измирити између упознатих, вољних страна у оквиру независне трансакције, нејасна и непрецизна, с обзиром на чињеницу да се ради о претпостављеној вредности која није потврђена на тржишту, тј. у питању је садашња вредност за коју се очекује да ће бити остварена у будућности на дан реализације. Поставља се питање да ли постоји будућа вредност коју можемо данас са сигурношћу утврдити? Шта се дешава уколико тржиште у будућности призна само 50% вредности прихода утврђеног на бази фер вредности, а из добити се исплате порези и дивиденде?

У највећем броју случајева, фер вредност је тржишна вредност средства на дан процене, али код неких средстава се као фер вредност користи специфична вредност, коју чини садашња вредност токова готовине које привредни субјект очекује да ће остварити континуираном употребом неког средства и његовим отуђењем на крају његовог корисног века, или које очекује да ће остварити приликом измиривања обавезе. За сталну имовину која се мери по специфичној фер вредности “променљиве величине су само претпоставке, а претпоставке су обично предодређене циљевима који се одражавају на квалитет финансијских извештаја.”¹²⁰

С обзиром на чињеницу да некретнине, постројења и опрема представљају значајну ставку имовине у готово свим пословним субјектима, по многима и најзначајнију,¹²¹ последице процењивања имовине по фер вредности вероватно можемо најбоље

---

¹¹⁷ Ћировић, Р. (2008) “Светска финансијска криза и криза концепта фер вредности“, *Привредни саветник* 25/2008, Привредни саветник доо, Београд, стр. 9.

¹¹⁸ Barth, M., Landsman, W. (2010) "How did Financial Reporting Contribute to the Financial Crisis?", Forthcoming, *European Accounting Review*, 2010, pp. 31.

¹¹⁹ IFAC (2008) “Financial Reporting Supply Chain – Current Perspective and Directions“, New York, pp. 30.

¹²⁰ Ћировић, Р. (2008) “Светска финансијска криза и криза концепта фер вредности“, *Привредни саветник* 25/2008, Привредни саветник доо, Београд, стр. 9.

¹²¹ Познанић, В. (2011) "Проблеми вредновања материјалне имовине предузећа", *Индустрија* 2/2011, стр. 298.

сагледати на овој групи средстава. Аргументи који иду у прилог процени основних средстава по фер вредности су:¹²²

1. *побољшање имовинског и финансијског положаја привредног субјекта* - до којег долази ако су ефекти процене у финансијским извештајима позитивни, што за последицу има повећање активе и пасиве биланса стања јер се повећава вредност некретнина, постројења и опреме, односно повећавају се ревалоризационе резерве, па самим тим и капитал.
2. *смањење степена задужености привредног субјекта* - уколико је ефекат процене позитиван, долази до формирања ревалоризационих резерви, односно долази до повећања укупног капитала. То значи да се побољшава однос капитала у односу на обавезе и на тај начин се смањује степен задужености привредног субјекта, јер је већи ниво финансирања из сопствених извора у односу на позајмљене изворе.
3. *могућност коришћења реализованих ревалоризационих резерви и смањење опорезиве добити приликом продаје основног средства.*

Разлози који не иду у прилог процене некретнина, постројења и опреме по фер вредности су:¹²³

1. *већи трошкови рачуноводствене амортизације и мањи добитак у билансу успеха* - у наредним обрачунским периодима услед процене увећане вредности некретнина, постројења и опреме, већа је основица за амортизацију и већи су трошкови амортизације, а мањи је нето добитак у билансу успеха. Ово за последицу има исказивање нижег финансијског резултата;
2. *вредновање средстава по фер вредности не утиче на новчане токове и не поправља ликвидност и солвентност привредног субјекта*, с обзиром да не долази ни до каквих новчаних прилива и одлива, односно процена некретнина, постројења и опреме нема никакав утицај на извештај о токовима готовине.
3. *изражена је немогућност коришћења нереализованих ревалоризационих резерви* - ревалоризационе резерве формиране проценом се не могу користити пре отуђења основних средстава. Дакле, тек када се “средство прода, расходује, поклони, размени или на неки други начин отуђи, припадајући износ ревалоризационих резерви се

¹²² Рупић, Б., Бонић, Љ. (2015) “Специфичности концепта фер вредновања у финансијском извештавању и ревизији“, Економске теме 53 (1), Економски факултет, Универзитет у Нишу, стр. 130-131.

¹²³ Рупић, Б., Бонић, Љ. (2015) “Специфичности концепта фер вредновања у финансијском извештавању и ревизији“, Економске теме 53 (1), Економски факултет, Универзитет у Нишу, стр. 131-132.

може пренети на нераспоређену добит.¹²⁴ Само изузетно, један део ревалоризационих резерви се може пренети на нераспоређену добит и то део који представља разлику амортизације обрачунате на ревалоризовану и амортизације обрачунате на набавну вредност.

4. *проценом основних средстава по фер вредности не може се повећати износ пореске амортизације и по том основу платити мањи износ пореза на добит.* Код инвестиционих некретнина, проценом по фер вредности се увећавају и вредност укупне имовине и приходи.

5. *накнадно вредновање по фер вредности је у колизији са најмање два рачуноводствена начела, начелом опрезности и начелом реализације, јер начело опрезности захтева да се имовина у билансу стања исказује по нижој вредности, а обавезе у пасиви по вишој вредности, а у случају спровођења процене по фер вредности, средства су исказана по вишој, а не нижој вредности.¹²⁵ Што се тиче начела реализације, приликом књиговодственог евидентирања повећања вредности инвестиционих некретнина које за резултат има повећање прихода, врши се привремено признавање добита који још увек нису потврђени на тржишту. У оваквим случајевима, процена по фер вредности није у сагласности са начелом реализације.*

6. *вредновање по фер вредности некретнина, постројења и опреме може довести до мешавине примене различитих вредности у финансијским извештајима, јер се може десити да више позиција у финансијским извештајима буде вредновано по различитим вредностима, па на овај начин употребна вредност финансијских извештаја у знатној мери опада.*

7. *отежана је упоредивост финансијских информација различитих привредних субјеката уколико користе различите методе за одмеравање фер вредности.* Поменуто нарочито долази до изражаја уколико тржишна вредност није лако доступна.¹²⁶

¹²⁴ Неговановић, М. (2007) "Процена основних средстава по фер вредности – да или не?", *Привредни саветник* 22,23/2007, Привредни саветник доо, Београд, стр. 186.

¹²⁵ Савић, Б. (2014) "Рачуноводствени конзерватизам препрека или подстицај високо-квалитетном финансијском извештавању", *45. Симпозијум Рачуноводство и менаџмент приватног и јавног сектора, Златибор*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, стр. 35.

¹²⁶ Warren, C., Reeve, J., and Duchac, J. 2011. *Financial Accounting*, 12th Edition, South-Western, Cengage Learning, Mason, USA, pp. 684.

8. у нашој земљи не постоји звање овлашћени професионални проценитељ и није обавезна примена Међународних стандарда процене вредности, што може довести у питање објективност извршених процена по фер вредности, односно што ствара веће могућности за примену креативног рачуноводства, тј. манипулације финансијским извештајима.

2.4.3. Процена нематеријалних улагања по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје

Нематеријална улагања се односе на “немонетарну имовину без физичке суштине која се може идентификовати.”¹²⁷ Нематеријална улагања постају све важнији део имовине пословних субјеката, с обзиром да се данас нематеријална улагања сматрају “кључним фактором генерисања вредности и потенцијалног раста и развоја компаније.”¹²⁸

Као нематеријално улагање у нашој пословној пракси се најчешће сусрећу рачунарски софтвер, патенти, лиценце, издавачка права, ауторска права и слично.

Када су у питању МСФИ, проблематиком признавања и вредновања нематеријалних улагања бави се МРС 38: *Нематеријална улагања*, док их у случају МСФИ за МСП “покрива“ Одељак 18: *Нематеријална имовина осим гудвила*. Одељак 18 на сличан начин дефинише нематеријалну имовину под којом подразумева “немонетарно средство које се може идентификовати, без физичке суштине.”¹²⁹ Таква имовина се може идентификовати када је одвојива односно могуће је одвојити од ентитета и продати, пренети, лиценцирати, изнајмити или разменити, или је настала по основу уговорних или других законских права. Дакле, за утврђивање да ли неко средство спада у нематеријална улагања, опредељујуће је да је засебно и да произилази из уговорних или других законских права. Поред тога, неопходно је да пословни субјект контролише имовину, што подразумева да је у стању да стекне будуће економске користи које произилазе из ресурса и да може да ограничи приступ других тим користима. Ова способност пословног субјекта да контролише будуће економске користи нематеријалне имовине обично потиче из законских права, али законска

¹²⁷ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262> МРС 38, стр. 2.

¹²⁸ Krstić, J., Đorđević, M. (2010) "Financial Reporting on intangible assets – scope and limitations", *Facta universitatis - series: Economics and Organization*, Vol. 7, No. 3, pp. 337.

¹²⁹ МСФИ за МСП - превод Министарства финансија Републике Србије <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10270>, стр. 78.

правоснажност права ипак није нужан услов контроле, с обзиром да се контрола може остварити и на неки други начин. У параграфу 21 МРС 38 наведено је да нематеријалну имовину треба признати ако, и само ако: (а) је вероватно да ће се будуће економске користи, које су приписиве имовини, улисти у ентитет; и (б) ако се набавна вредност имовине може поуздано одмерити. Пословни субјект користи просуђивање да процени степен извесности који се везује за будуће економске користи које су приписиве коришћењу имовине на основу доказа расположивих у време почетног признавања, дајући при том већи значај екстерним доказима. МРС 38 предвиђа да поред нематеријалних улагања са ограниченим веком трајања, постоје и нематеријална средства са неодређеним веком трајања (која се не амортизују).

Пословни субјект до нематеријалне имовине може доћи на више начина: засебним стицањем, као део пословне комбинације, помоћу државног додељивања, разменом имовине, стварањем унутар пословног субјекта.

Засебно стицање подразумева куповину нематеријалног улагања на тржишту, код које се у случају истовремене куповине више нематеријалних улагања могу, без посебних ограничења, понаособ утврдити трошкови њихове набавке. Трошак набавке нематеријалне имовине састоји се из његове набавне цене увећане за зависне трошкове набавке (издатке који се могу директно приписати припреми средства за намеравану употребу).

Према МСФИ 3 *Пословне комбинације*, уколико је нематеријална имовина стечена у пословној комбинацији, набавну вредност те нематеријалне имовине представља њена фер вредност на датум стицања. Фер вредност нематеријалне имовине “одражава очекивања тржишних учесника на датум стицања у вези са вероватноћом да ће се очекиване будуће економске користи садржане у имовини улисти у ентитет. Другим речима, ентитет очекује прилив економских користи чак и ако су време или износ прилива неизвесни.”¹³⁰ Због тога се критеријум за поуздано утврђивање фер вредности из параграфа 21(б) увек сматра задовољеним за нематеријалну имовину стечену у пословним комбинацијама. Важно је приметити да у случају када постоји распон могућих фер вредности различите вероватноће, не постоји неизвесност по питању постојања фер вредности (и притицања користи од нематеријалног улагања), већ по питању висине фер вредности.

¹³⁰ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије
<http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262> МРС 38, стр. 6.

Најпоузданије процењена фер вредност би била тренутна цена на активном тржишту нематеријалног улагања. Следеће технике, уколико је то прикладно, могу се користити за “процењивање фер вредности нематеријалног улагања стеченог у пословној комбинацији:

- примена коефицијената који одражавају текуће тржишне трансакције на показатеље профитабилности датог средства (на пример, приход, тржишна вредност акција и профит), односно кретање надокнаде која се може добити лиценцирањем нематеријалног улагања другој страни у тржишној трансакцији, или
- дисконтовањем процењеног будућег нето новчаног тока од датог средства.¹³¹

Нематеријално улагање се при увођењу у књиговодствену евиденцију мери по набавној вредности или по цени коштања. Када је у питању накнадно одмеравање, МСФИ за МСП предвиђа да ентитет одмерава нематеријалну имовину искључиво по набавној вредности умањеној за целокупну акумулирану амортизацију и све акумулиране губитке због умањења вредности (није дозвољен метод фер вредности). Насупрот томе, МРС 38 је прописао две могућности мерења након почетног признавања нематеријалних улагања: трошковни модел и модел ревалоризације. Пословни субјекат је дужан да се определи за једну од поменутих алтернатива и пропише овај поступак својим актом о рачуноводству и рачуноводственим политикама.

Трошковни модел (модел набавне вредности односно цене коштања) предвиђа да се у билансу стања нематеријално улагање исказује по набавној вредности или по цени коштања умањеној за укупну амортизацију и укупне губитке због обезвређења.

Други модел вредновања, модел ревалоризације или модел фер вредности, подразумева процену по фер вредности. Ово значи да се нематеријално улагање у билансу стања исказује по ревалоризованом износу који представља његову фер вредност на дан ревалоризације, умањену за укупну накнадну амортизацију и укупне губитке услед обезвређења. У сврху ревалоризације према овом стандарду, фер вредност се одмерава позивањем на активно тржиште. Активно тржиште је “тржиште на којем су артикли којима се тргује на тржишту хомогени, могу се пронаћи

---

¹³¹ Петровић, З. (2010) “Признавање и почетно вредновање нематеријалних улагања“, Ревизор 22/2010, ИПЦ доо Београд

заинтересовани купци и продавци у било ком тренутку и цене су доступне јавности.”¹³² У МРС 38 је прописано да уколико у групи нематеријалних улагања, постоје нематеријална улагања за која не постоји активно тржиште, а пословни субјект примењује модел ревалоризације, за њих се не врши процена по фер вредности, него се таква нематеријална улагања исказују по набавној вредности или по цени коштања умањеној за укупну амортизацију и укупне губитке због обезвређења, тј примењује се трошковни модел.

У МРС 38 се констатује да за нематеријалну имовину, није уобичајено да постоји активно тржиште, мада се ово може десити. На пример, у одређеним правним системима, може постојати активно тржиште за слободно преносиве дозволе за такси–аутомобиле, дозволе за риболов или производне квоте. Међутим, активно тржиште не може постојати за заштитне знакове, музичка и филмска издавачка права, патенте, због тога што је свака та имовина јединствена. Треба запазити да, иако се нематеријална имовина купује и продаје, о уговорима преговарају појединачни купци и продавци, а трансакције су релативно ретке. Из наведених разлога, цена која се плаћа за неку имовину можда не даје довољан доказ о фер вредности неке друге имовине, а цене често нису доступне јавности.

У нашој привредној пракси ретки су пословни субјекти који су се одлучили за примену модела ревалоризације код накнадног вредновања нематеријалних улагања, што значи да доминира модел набавне вредности.¹³³

У Стандарду који се бави нематеријалном имовином, не захтева се да процену изврши професионални квалификовани проценитељ, нити се захтева да пословни субјект обелодани да ли је ангажовао независног проценитеља за потребе процене нематеријалних улагања.

Књижење ефекта процене нематеријалних улагања по фер вредности врши се на идентичан начин као и за некретнине, постројења и опрему. Ревалоризацију треба вршити довољно често да књиговодствена вредност не би значајније одступала од фер вредности, мада није квантификовано колико треба да буде значајније одступање, тако да ентитет самостално одлучује о евентуалној ревалоризацији.

¹³² Неговановић, М. (2007) “Процењивање позиција финансијских извештаја по поштеној (фер) вредности - ревалоризација”, Привредни саветник бр. 3. и 4., Београд, стр. 150.

¹³³ Неговановић, М. (2011) “Процењивање по фер вредности”, Привредни саветник бр. 23/2011., Београд, стр. 55.

Повећање књиговодствене вредности нематеријалног улагања се признаје у укупном осталом резултату и акумулира у капиталу у оквиру позиције ревалоризационе резерве. Ревалоризациона резерва формирана проценом нематеријалних улагања по фер вредности се сматра нереализованом ревалоризационом резервом која се не може пренети у нераспоређену добит све док се нематеријално улагање не отуђи (прода, поклони, расходује или размени за друго средство). У случају да се ревалоризацијом утврди да је фер вредност нематеријалног улагања нижа у односу на његову књиговодствену вредност, разлика за коју се умањује вредност посматраног нематеријалног улагања књижи се на терет расхода периода. Уколико је у претходном периоду извршена ревалоризација нематеријалног улагања и по том основу су формиране ревалоризационе резерве, у случају умањења фер вредности у текућем периоду, смањење вредности нематеријалног улагања врши се на терет ревалоризационих резерви, а уколико оне нису довољне, на терет расхода по основу обезвређења.

Пример одмеравања фер вредности нематеријалне имовине

Ентитет је прибавио групу средстава путем пословне комбинације, укључујући и софтвер који је интерно развијен и који генерише приход с обзиром да се продаје на тржишту, чиме се остварују приходи по основу годишњег лиценцирања. Како би се одредила вредност софтвера, ентитет приступа одмеравању фер вредности. Ентитет сматра да ће софтвер обезбедити максималну вредност тржишним учесницима кроз своју употребу у комбинацији са осталим средствима и обавезама. Према томе, највиша и најбоља употреба овог софтвера је његова тренутна употреба. Ентитет сматра да се фер вредност може утврдити применом приходног и трошковног метода, али не и тржишним приступом, с обзиром да информације о тржишним трансакцијама за исти или сличан софтвер нису доступне. Утврђивање фер вредности софтвера је извршено на следећи начин:

1. приходни приступ је спроведен техником садашње вредности. Токови готовине коришћени у овој техници представљају очекиване новчане токове који ће се остварити лиценцирањем наведеног софтвера купцима током његовог економског века употребе. Фер вредност софтвера утврђена овом методом износи 30 милиона динара.
2. трошковни приступ је примењен процењивањем износа који је тренутно потребан за израду софтвера сличних карактеристика, узимајући у обзир

функционалну и економску застарелост. Фер вредност утврђена на овај начин износи 20 милиона динара. Применом трошковног приступа дошло се до закључка да тржишни учесници не би били у могућности да направе софтвер упоредиве корисности, па претпостављени софтвер за потребе примене трошковног приступа није директно упоредив са сопственим софтвером. Разлог лежи у чињеници да су неке карактеристике софтвера јединствене јер су развијене на бази информација заснованих на патентима које се не могу лако копирати.

Из овог разлога ентитет одређује да фер вредност софтвера износи 30 милиона динара и утврђена је применом приходног метода.

2.4.4. Процена некретнина, постројења и опреме по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје

Извештавање о некретнинама, постројењима и опреми представља један врло значајан део финансијских извештаја, пре свега из разлога што ова средства представљају делове имовине правног лица са, најчешће, великим учешћем у укупној вредности активе и као таква имају круцијалан утицај на употребну вредност финансијских извештаја састављених у складу са рачуноводственом регулативом.

У процени позиције некретнина, постројења и опреме у билансу стања, привредно друштво мора да се придржава прописаних начела вредновања и МСФИ. Основни захтев који произилази из претходно наведеног је да се некретнине, постројења и опрема у билансу стања, као и друге позиције у билансу, могу признати само уколико се од њих, са сигурношћу, могу очекивати будуће користи.¹³⁴ Дакле, некретнине, постројења и опрема су “материјалне ставке које се држе за коришћење у производњи производа или испоруци добара или услуга, за изнајмљивање другима или за административне сврхе и за које се очекује да ће се користити дуже од једног обрачунског периода.”¹³⁵

Са аспекта одредаба Одељка 17 МСФИ за МСП, све ставке некретнина, постројења и опреме се после почетног признавања одмеравају искључиво по набавној вредности

¹³⁴ Мијаговић, О. (2002) “Извештавање о основним средствима у складу са МРС – МРС 16” - чланак, Примена МРС, Књига II, СРРС, стр. 142.

¹³⁵ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262> МРС 16, стр. 2.

умањеној за целокупну акумулирану амортизацију и целокупне акумулиране губитке због умањења вредности. Једини случај примене методе фер вредности на некретнине, постројења и опрему када се примењује МСФИ за МСП, је када се ставка некретнина, постројења и опреме стиче у размени за немонетарно средство или средства, или комбинацију монетарних и немонетарних средстава.¹³⁶

Када је у питању одмеравање након признавања, поменути МРС 16 предвиђа да се сваки ентитет својим рачуноводственим политикама опредељује за модел набавне вредности или ревалоризације. Уколико је привредни субјект својим рачуноводственим политикама утврдио примену модела ревалоризације, процена по фер вредности, у складу са МРС 16 се може извршити на рачунима земљишта, грађевинских објеката, постројења и опреме, осталих некретнина, постројења и опреме, затим некретнина, постројења и опреме у припреми и улагања на туђим непокретностима, постројењима и опреми.

Некретнине, постројења и опрема, за које је врло вероватно да ће бити продате у року од дванаест месеци, се исказују у складу са МСФИ 5 као стална средства намењена продаји, воде се на залихама и нису предмет ревалоризације, па се ова средства искључују из процене по фер вредности.

Према моделу ревалоризације, некретнине, постројења и опрема се на дан биланса вреднују по својој фер вредности утврђеној на дан биланса. Уколико је фер вредност утврђена на неки ранији датум, средство се вреднује у висини те фер вредности, умањеној за обрачунату амортизацију и обрачунате губитке због обезвређења. Да би се на неко средство уопште применио модел ревалоризације, неопходно је да се фер вредност средства може поуздано утврдити. Разлози за примену овог модела накнадног вредновања могу се налазити у значајном слабљењу вредности националне валуте или променама на тржишту основних средстава – типичан пример је раст цена земљишта и некретнина у великим градовима (Београд, Нови Сад, Ниш...), које прате њихово ширење и раст.

Поставља се питање ко може да врши процену некретнина, постројења и опреме? У другим земљама, у националним законодавствима, постоји посебан институт овлашћеног проценитеља, а примењују се Међународни стандарди процене вредности, које доноси Комитет за Међународне стандарде процењивања. У нашој земљи,

---

¹³⁶ МСФИ за МСП - превод Министарства финансија Републике Србије <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10270>, стр. 75.

законским и подзаконским прописима није ближе уређен институт овлашћеног процењитеља и не постоји звање овлашћени проценитељ. Код нас су од стране судова, пореске управе и других институција биле прихватане процене извршене од стране судских вештака, ревизорских фирми, агенција које се баве проценом и других специјализованих лица регистрованих за послове процене. У нашој стручној јавности постоји неслагање око тога да ли Стандард изричито захтева од привредног субјекта да утврђивање фер вредности морају обавити професионални квалификовани процењитељи или процену могу да изврше сами привредни субјекти без ангажовања екстерних процењитеља? Сматрам да за процену фер вредности земљишта и грађевинских објеката није обавезно да се ангажује независни спољни проценитељ тј. за процену може бити ангажовано и лице из самог привредног субјекта у коме се врши процена, уколико поседује одговарајуће знање и искуство (на овакав став упућује параграф 77б из МРС 16 у коме се захтева да ако су ставке некретнина, постројења и опреме исказане у ревалоризованим износима, привредни субјект обелодањује да ли је ангажован независни проценитељ). Дакле, суштина није у томе ко врши процену фер вредности некретнина, постројења и опреме, већ је битно да процену обави стручно и искусно лице које о свом раду доставља извештај о процени, а све у циљу што квалитетнијег финансијског извештавања.

Када је у питању одмеравање фер вредности земљишта, оно се увек вреднује на бази података о упоредним продајама.¹³⁷ Што се тиче ревалоризације постројења и опреме, чини се да дилема не постоји. Фер вредност постројења и опреме је обично њихова тржишна вредност која се утврђује проценом, а с обзиром на чињеницу да Стандард није пружио никакве смернице о томе ко треба да врши процену њихове фер вредности чини се исправним да и сам привредни субјект, односно стручно лице или комисија привредног друштва може да обави процену.

У неким ситуацијама, као што су процена вредности великих тржних центара или производних хала у неразвијеним подручјима, не постоји тржишни доказ њихове фер вредности јер се таква средства ретко продају, па се фер вредност утврђује приходном методом (која подразумева утврђивање прилива и одлива готовине по основу средства током његовог века коришћења у привредном субјекту) или се средство вреднује по амортизованом трошку замене (који се израчунава тако што се на процењени трошак набавке новог средства исте врсте примени процењени проценат остатка вредности

---

¹³⁷ Peterson, R. (2002) *Accounting for Fixed Assets*, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, pp. 89.

средства). У МРС 16 изнет је захтев да се ревалоризација врши онолико често колико је довољно да се исказани износ не разликује значајно од износа који би се утврдио да је примењен поступак исказивања по фер вредности на дан биланса. С обзиром да МСФИ нису прецизно дефинисали значајност, пословни субјект својим рачуноводственим политикама прописује прецизне критеријуме за утврђивање учесталости процене некретнина, постројења и опреме. На пример, привредни субјект може дефинисати да се значајним одступањем фер вредности сматра одступање које је веће од 3% од његове књиговодствене вредности на последњи извештајни датум. Уколико одступање на дан биланса (31. децембра) износи 2% књиговодствене вредности, процена не би била обавезна.

Како би се испоштовало фундаментално рачуноводствено начело доследности, изабрану методу и утврђену рачуноводствену политику накнадног мерења некретнина, постројења и опреме треба примењивати у дужем временском периоду. У случају да привредни субјект промени метод за накнадно мерење некретнина, постројења и опреме, па пређе са модела трошка набавке на модел ревалоризације, то представља промену рачуноводствене политике, а познато је да се нова рачуноводствена политика мора примењивати ретроактивно. Изузетак је једино код прве примене рачуноводствене политике ревалоризације некретнина, постројења и опреме, где није потребна ретроактивна примена за претходни период. Привредни субјект је дужан да промену рачуноводствене политике обелодани у Напоменама уз финансијске извештаје. Две ствари су посебно значајне код промене рачуноводствене политике процењивања некретнина, постројења и опреме:

1. могућност да се не врши ретроактивна примена нове рачуноводствене политике процене по фер вредности, и важи само за некретнине, постројења и опрему и нематеријална улагања.
2. могућност да се не врши ретроактивна примена нове рачуноводствене политике важи само код преласка са трошковног модела на модел ревалоризације, али не важи обрнуто.¹³⁸

Када се неко средство из групе некретнина, постројења и опреме ревалоризује, треба ревалоризовати целокупну групу којој посматрано средство припада. Ово се чини из разлога како би се избегло да се у финансијским извештајима у оквиру једне ревалоризационе групе нађу средства која су ревалоризована на различите датуме.

¹³⁸ King, M., A. (2006): "Fair value for financial reporting", John Wiley and Sons, Inc., New Jersey, pp. 168.

Ефекат процене некретнина, постројења и опреме може бити позитиван и негативан. Када се књиговодствени износ средства повећа као резултат ревалоризације, то повећање се директно одобрава капиталу у виду ревалоризационе резерве. Овај рачун треба водити аналитички по средствима на основу којих су ове резерве створене. У обрнутом случају, када се књиговодствени износ средства смањи као резултат спроведене ревалоризације, ово смањење се књижи као смањење раније формираних ревалоризационих резерви, а ако износ смањења превазилази раније формиране ревалоризационе резерве, разлика се признаје као расход. У случају да нема раније формиране ревалоризационе резерве, све пада на терет расхода периода.

Питање које се често поставља у стручној јавности јесте да ли се формиране ревалоризационе резерве у току обрачунског периода могу користити за покриће губитка, расподелу дивиденди, повећање основног капитала и у друге сврхе. Пре свега, мора се имати у виду да се ради о нереализованим ревалоризационим резервама које се не могу искористити и расподелити док се основно средство, чијом су проценом настале, на неки начин не отуђи - прода, расходује, поклони, размени за друго средство. Међутим, један део резерве може да се реализује истовремено са коришћењем средства у привредном субјекту. У том случају, износ реализоване резерве чини разлика између амортизације засноване на ревалоризованом износу средства и амортизације засноване на првобитној набавној вредности или цени коштања средства. Пренос са ревалоризационе резерве на нераспоређену добит се не врши кроз биланс успеха.

Пример процене фер вредности машине која се користи

Претпоставимо да је ентитет *А* прибавио машину путем пословне комбинације, куповином правног лица *Б*. Машина ће се користити у редовном пословању овог ентитета. Машину је првобитно купило привредно друштво *Б* и користило у свом пословању. Ентитет *А* сматра да ће средство имати максималну вредност за тржишне учеснике уколико се користи у комбинацији са другим средствима ентитета. Према томе, начин на који се машина тренутно користи се сматра највишом и најбољом употребом. Ентитет *А* сматра да се довољни подаци о фер вредности могу обезбедити применом трошковног и тржишног приступа. Приходни приступ неће бити коришћен зато што се за ову конкретну машину не може утврдити посебан ток прихода из кога би се развиле поуздане процене будућих токова готовине, а такође нису доступне ни информације о лизинг накнадама за исту или сличну машину.

Тржишни приступ и трошковни приступ се могу применити на следећи начин:

1. тржишни приступ се примењује користећи доступне цене за сличне машине кориговане за разлике између посматране машине и сличне машине. Одмеравање рефлектује цену која би била примљена за машину у њеном тренутном стању и локацији. Фер вредност утврђена на овај начин би се кретала у распону од 80.000 до 96.000 динара.
2. трошковни приступ се примењује процењујући износ који би тренутно био потребан да се направи иста или слична машина. Ентитет узима у обзир стање машине и услове у којима ради, укључујући физичко хабање, трошкове инсталације, напредак технологије и спољашње услове, као што је пад тражње за сличним машинама. Фер вредност утврђена на овај начин је у распону од 80.000 до 104.000 динара.

Ентитет *A* сматра да је виши ниво распона утврђен тржишном методом најрепрезентативнији за фер вредност у овом случају. Овај став је базиран на релативној субјективности инпута, узимајући у обзир степен упоредивости између конкретне машине и сличних машина. То се нарочито односи на чињеницу да инпути за тржишни приступ (доступне цене за сличне машине) захтевају мање субјективне корекције него инпути коришћени у трошковном приступу. Поред тога, распон цена на који указује тржишни приступ се поклапа, али је ужи од распона цена утврђеног путем трошковог метода. Због наведеног, ентитет утврђује фер вредност машине у износу од 96.000 динара.

2.4.5. Процена инвестиционих некретнина по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје

Инвестициона некретнина је земљиште или објекат (или део објекта или обоје) који држи власник, или корисник лизинга у оквиру финансијског лизинга, у циљу остваривања прихода од закупнине или пораста вредности капитала или и једног и другог, а не за коришћење у производњи или набавци добара и услуга, у административне сврхе или продају у редовном току пословања.¹³⁹ На потпуно исти начин и МСФИ за МСП дефинишу инвестиционе некретнине у одељку 16

¹³⁹ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије
<http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262> - МРС 40, стр. 1.

Инвестиционе некретнине. Дакле, инвестициона некретнина ствара токове готовине који су у великој мери независни од остале имовине коју држи правно лице и управо по овој чињеници се инвестициона некретнина разликује од некретнине коју користи власник.

Инвестиционе некретнине се признају, процењују и обелодањују у складу са МРС 40 *Инвестиционе некретнине* уколико су у питању МСФИ, или по Одељку 16 из МСФИ за МСП. У складу са МСФИ за МСП, само инвестиционе некретнине чија се фер вредност може поуздано одмеравати, без прекомерних трошкова или напора на континуираној основи се рачуноводствено обухватају у складу са овим одељком по фер вредности кроз добитак или губитак. Све друге инвестиционе некретнине се рачуноводствено обухватају коришћењем модела набавне вредности.

МРС 40, за накнадно вредновање инвестиционих некретнина предвиђа избор између модела фер вредности и модела набавне вредности. Накнадно вредновање инвестиционих некретнина по трошку набавке не разликује се од модела трошка набавке који прописује МРС 16, с обзиром да се некретнине вреднују по набавној цени умањеној за укупан износ исправки вредности по основу амортизације и за укупан износ губитка због обезвређења. За разлику од методе фер вредности, субјекти који примењују ову методу ће у билансу успеха исказати трошкове по основу амортизације инвестиционих некретнина. По моделу фер вредности, инвестиционе некретнине се исказују у билансу стања по фер вредности (која се утврђује проценом) осим у случајевима када није могуће поуздано проценити фер вредност. У ситуацији када привредни субјект инвестиционе некретнине води по моделу ревалоризације, врши се процена и исказивање по фер вредности, не обрачунава се рачуноводствена амортизација, али се обрачунава пореска амортизација, где је основица за амортизацију набавна вредност, а стопа је 2,5% (у нашој земљи). Инвестиционе некретнине које привредни субјект има намеру да прода у наредних годину дана, се књиговодствено обухватају у оквиру класе залиха и нису предмет процене по фер вредности.

За разлику од процене некретнина, постројења и опреме, које се користе за обављање делатности, за које МРС 16 даје могућност да процена не мора да се врши на крају сваког обрачунског периода, већ њена учесталост зависи од кретања фер вредности, за инвестиционе некретнине та могућност не постоји и обавезна је процена сваке године, уколико су разлике у односу на књиговодствену вредност значајне. Када се за накнадно мерење инвестиционих некретнина одабере модел фер вредности, не врши се

обрачун рачуноводствене амортизације и не врши се обрачун обезвређења инвестиционе некретнине. Исказују се приходи и расходи у билансу успеха по основу промене фер вредности инвестиционе некретнине. То значи, да за разлику од процене некретнина, постројења и опреме, где су се позитивни резултати манифестовали кроз повећање ревалоризационих резерви, код инвестиционих некретнина имамо за резултат приходе, или расходе ако је резултат процене негативан. Негативан ефекат процене се јавља, када је фер вредност инвестиционе некретнине утврђена проценом на дан биланса мања од исказане књиговодствене вредности са стањем на исти дан. Позитиван ефекат процене се јавља када је процењена фер вредност већа од књиговодствене вредности на дан биланса.

Процена инвестиционих некретнина, у складу са моделом фер вредности, не утиче на обрачун амортизације за пореске сврхе. Разлог је једноставан, наш *Закон о порезу на добит правних лица* не познаје категорију инвестиционих некретнина, већ инвестиционе некретнине подлежу истом третману као и редовне некретнине, што значи да је основица за обрачун пореске амортизације набавна вредност и примењује се пропорционална метода амортизације. Смањење вредности инвестиционих некретнина по основу процене фер вредности се не признаје као расход у пореском билансу, док се повећање вредности инвестиционих некретнина по истом основу, признаје као приход у пореском билансу.

МРС 8 *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке*, предвиђа могућност промене модела накнадног вредновања инвестиционих некретнина. Као и у свим осталим случајевима, МСФИ “подржавају” промене метода вредновања, а самим тим и промене рачуноводствених политика конкретних привредних субјеката, у случајевима када ће те промене довести до реалнијег, бољег и квалитетнијег финансијског извештавања, односно финансијских извештаја који реалније одсликавају финансијски положај и резултате пословања конкретних привредних субјеката. МРС 40. у параграфу 55 садржи изричиту забрану преласка са модела фер вредности на модел трошка набавке.¹⁴⁰ На основу ове одредбе се може закључити да Стандард, иако децидно ни једном од поменутих два модела не даје предност, ипак даје индиректну предност моделу фер вредности. Овај утисак појачава и чињеница да се у Стандарду изражава сумња да би прелазак са модела фер вредности

¹⁴⁰ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије
<http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262> - МРС 40, стр. 7.

на модел трошка набавке за последицу имао боље приказивање финансијског положаја и финансијског резултата привредних субјеката. Када се привредни субјект одлучи да инвестиционе некретнине након почетног признавања вреднује по фер вредности, тада је приморан да сва своја средства која се сврставају у инвестиционе некретнине вреднује овом методом. Међутим, постоји изузетак од овог правила. То је ситуација код првог накнадног вредновања инвестиционе некретнине, када пословни субјект не може поуздано да утврди фер вредност инвестиционе некретнине. Оваква ситуација се може појавити у случају да се на тржишту некретнина не продају некретнине које су исте или сличне некретнини посматраног пословног субјекта, или када алтернативну процену фер вредности није могуће саставити. Пример за овакву некретнину би могла да буде спортска хала коју је пословни субјект изградио у неразвијеној општини. Након њеног завршетка пословни субјект је запао у финансијске тешкоће и није у могућности да користи халу на одговарајући начин, па се одлучио да је даје у закуп (не користи је за сопствене потребе јер намерава да је издаје под закуп). Хала је велика и у тој општини није било у скорије време продаје таквих објеката. У оваквим ситуацијама некретнина се вреднује коришћењем модела трошка набавке из МРС 16 *Некретнине, постројења и опрема* (односно из Одељка 17 МСФИ за МСП), док се остале инвестиционе некретнине, ако их пословни субјект има, вреднују моделом фер вредности. При обрачунавању трошкова амортизације претпостављена резидуална вредност треба да буде нула.

Узимајући у обзир смернице МСФИ 13 и одредбе МСФИ за МСП, могу се навести неки карактеристични моменти које треба имати у виду приликом одређивања фер вредности инвестиционих некретнина:

1. Фер вредност инвестиционе некретнине је најчешће тржишна вредност те некретнине. Та вредност би требало да представља највероватнију цену која се може оправдано постићи на тржишту на датум састављања биланса, односно та вредност треба да одражава актуелно стање и околности на тржишту те некретнине на датум биланса. Не узимају се у обзир цене које су биле пре датума биланса, или које ће наступити након њега.

2. При одређивању фер вредности користи се једна од следећих техника процене:

- тржишни приступ - користи цене и друге релевантне информације генерисане у тржишним трансакцијама са идентичном или упоредивом (тј. сличном) имовином, обавезама или групама имовине и обавеза, као што су пословања;

- трошковни приступ - одражава износ који је тренутно потребан да се замени сервисни капацитет имовине (често се назива садашњи трошак замене);
- приходни приступ - конвертује будуће износе (на пример, токови готовине или приходи и расходи) у јединствен садашњи (тј. дисконтовани) износ. Када се користи приходни приступ, одмеравање фер вредности одражава садашња очекивања тржишта о тим будућим износима.

3. При утврђивању фер вредности узима се у обзир претпоставка да се трансакција одвија између неповезаних страна, где свака страна делује независно.

4. При одређивању фер вредности не врши се умањење за трошкове трансакција које би предузеће имало приликом продаје (или неке друге врсте отуђења).

5. При одређивању фер вредности не узимају се у обзир будући капитални издаци за развој или побољшање стања некретнине, нити будуће користи од тих издатака.

6. Најбољи доказ фер вредности обично су текуће цене на активном тржишту сличне некретнине, на истој локацији и под сличним условима, а које су предмет лизинга или сличних уговора. Задатак је привредног субјекта (односно проценитеља) да препозна разлике у природи некретнине, месту или условима везаним за некретнину. Уколико на тржишту нема оваквих текућих цена, привредни субјект разматра информације које добија из разних извора, а пре свега:

- текуће цене на активном тржишту за некретнине чији су услови, природа или локација различити, прилагођене на начин да одразе ове разлике,
- новије цене на мање активним тржиштима, са прилагођавањима на начин да се одразе све промене у економским условима од дана када се десила трансакција по тим ценама,
- планове дисконтованог тока готовине од давања у закуп некретнине (с тим да су при пројектовању будућег тока готовине уважавани услови било којег постојећег лизинга и уговора, тренутних износа тржишних закупнина сличних некретнина на истој локацији и под истим условима, као и текуће тржишне процене неизвесности износа и времена тока готовине).¹⁴¹

7. Могуће је да наведени извори информација наведу на различите закључке у вези са фер вредношћу улагања у некретнине. У том случају привредни субјект односно

---

¹⁴¹ Петровић, З. (2015) "Признавање и вредновање ставки финансијских извештаја", Ревизор бр. 1-2/2015, ИПЦ доо Београд, стр. 21.

проценитељ разматра разлоге ових разлика у циљу постизања најпоузданије процене фер вредности у оквиру веома малог спектра поузданих процена фер вредности.

Разни аутори су истраживали разлоге руководства који су довели до примене вредновања инвестиционих некретнина по моделу фер вредности. Према Fields главни разлози вредновања инвестиционих некретнина по фер вредности су смањење информационе асиметрије између конкретног пословног субјекта и тржишта - ради задовољења потреба инвеститора, и могућност да се инвестиционе некретнине искажу по реалнијој (вишој) вредности приликом преласка са методе набавне вредности на метод фер вредности - разлози ефикасности.¹⁴² Под смањењем информационе асиметрије подразумева се да модел вредновања по фер вредности може да обезбеди релевантније и актуелније информације инвеститорима него модел трошка набавке. Разлог ефикасности у поменутом контексту подразумева да уколико руководство ентитета одлучи да изврши промену методе накнадног вредновања инвестиционих некретнина преласком са методе набавне вредности на метод фер вредности, врши процену фер вредности инвестиционе некретнине на дан промене, која ће бити исказана најчешће по већој вредности, што увећава имовину и капитал ентитета који ову промену врши.

2.4.6. Процена биолошких средстава по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје

Међународни рачуноводствени стандард 41 *Пољопривреда* ближе одређује рачуноводствено обухватање биолошких средстава. Биолошко средство је “жива животиња или биљка”,¹⁴³ а као примери биолошких средстава могу се навести овце, домаће животиње за производњу млека, свиње, дрвеће у шумском засаду, индустријске биљке, жбуње, винова лоза и воћке. Појам биолошког средства треба разликовати од појма пољопривредни производ, с обзиром да пољопривредни производ представља убрани (сакупљени) производ биолошких средстава датог ентитета. Овај стандард се примењује на пољопривредни производ, то јест на убрани производ биолошких

¹⁴² Fields, T., Lys, T., Vincent, L. (2001) Empirical Research on Accounting Choice. *Journal of Accounting and Economics*, 31, pp. 289.

¹⁴³ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262> - MPC 41, стр. 2.

средстава ентитета, само у моменту убирања. Након тога, примењује се МРС 2 *Залихе* или други одговарајући стандард.

За разлику од осталих поменутих категорија основних средстава код којих постоје две алтернативе накнадног мерења након почетног признавања (трошковни и модел ревалоризације), биолошко средство се одмерава приликом почетног признавања и на крају сваког извештајног периода по фер вредности умањеној за трошкове продаје, осим у случају када се фер вредност не може поуздано одмерити. Трошкови продаје се односе на провизије које се плаћају брокерима и дилерима, дажбине регулаторним органима и на робној берзи, као и на порезе и друге дажбине на име преноса. Ови трошкови се не односе на транспортне и друге трошкове који су потребни да би се средство изнело на тржиште.

Пољопривредни производи убрани од биолошких средстава ентитета такође се одмеравају по фер вредности умањеној за трошкове продаје у моменту убирања.

Добитак или губитак који настаје при почетном признавању биолошког средства по фер вредности умањеној за трошкове продаје, као и добитак или губитак који настаје као резултат промене фер вредности умањене за трошкове продаје биолошког средства, укључује се у добитак или губитак за период у ком је настао.

Када је у питању пословни субјект који има пољопривредну делатност и примењује МСФИ за МСП, потребно је да одреди своју рачуноводствену политику за сваку групу биолошких средстава на следећи начин:

(а) ентитет треба да користи модел фер вредности за биолошка средства чија се фер вредност може утврдити без прекомерних напора и трошкова;

(б) ентитет треба да користи модел набавне вредности/цене коштања за сва остала биолошка средства.¹⁴⁴

Уколико за посматрано биолошко средство постоји активно тржиште, тада фер вредност тог средства може да се утврди на основу цене формиране на том тржишту. У супротном, привредни субјект ће користити последњу цену постигнуту на тржишту. У крајњем случају “предузеће може фер вредност средства одредити коришћењем неотписане вредности и очекиваних нето новчаних прилива.”¹⁴⁵ Дакле, према ставу 10. МРС 41, почетна претпоставка је да се фер вредност биолошког средства може

¹⁴⁴ МСФИ за МСП - превод Министарства финансија Републике Србије <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10270>, стр. 154.

¹⁴⁵ Приручник о примени контног оквира у складу са МРС/МСФИ (2007), Привредни саветник, Београд, 2007. година, стр. 174.

поуздано измерити.¹⁴⁶ Од исте претпоставке полази и Одељак 34 МСФИ за МСП. Међутим, ова претпоставка може да се обори само приликом почетног признавања биолошког средства, за које нису утврђене цене на тржишту или пак вредности нису доступне и за које су алтернативни поступци процене фер вредности очигледно непоуздани. У овом случају биолошко средство се мери по својој набавној вредности или цени коштања, умањеној за укупно обрачунату амортизацију и укупне губитке због обезвређења. Онда када фер вредност таквог биолошког средства постане поуздано мерљива, ентитет то средство треба да одмери по фер вредности умањеној за трошкове продаје.¹⁴⁷

С обзиром на чињеницу да се мерење биолошких средстава врши по фер вредности умањеној за процењене трошкове продаје, код њих се не врши обрачун амортизације, али се обрачунава промена фер вредности биолошких средстава. Разлике по основу процене у односу на претходно мерење се обухватају као приходи и расходи текућег обрачунског периода. Добици од повећања фер вредности биолошких средстава се књиже у корист прихода, док се губици од смањења фер вредности књиже на терет расхода.

Када се посматра процена биолошких средстава са аспекта пореског биланса, закључује се да повећање или смањење вредности шума, вишегодишњих засада и основног стада до кога долази услед процене по фер вредности у складу са МРС 41, не утиче на основицу и нема утицај на пореску амортизацију биолошких средстава. Смањење вредности биолошких средстава по основу процене по фер вредности не признаје се као расход у пореском билансу, док се повећање вредности биолошких средстава по основу процене по фер вредности признаје као приход у пореском билансу.

Поставља се питање у ком периоду године извршити процену фер вредности биолошких средстава? Уобичајено је да се поменута процена врши са стањем на крају године, али процена може да се изврши и са стањем у току године, под условом да утврђене вредности на тај дан не одступају значајно од фер вредности на дан биланса стања, али је пожељно да дан под којим се врши процена буде што ближи крају обрачунског периода, како би подаци били актуелни и тачни. Министарство финансија

¹⁴⁶ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије
<http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262> - МРС 41, параграф 30, стр. 4.

¹⁴⁷ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије
<http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262> - МРС 41, параграф 30, стр. 4.

се огласило поводом ове дилеме и издало је мишљење у коме се наводи да не постоји сметња да се процена некретнина, постројења, опреме и биолошких средстава врши у току године.¹⁴⁸ Изузетно, уколико се биолошка средства приликом почетног мерења исказују по набавној вредности или по цени коштања (ако се фер вредност не може поуздано утврдити), онда се врши исправка вредности по основу амортизације.

У наставку ће детаљније бити објашњено вредновање појединих категорија биолошких средстава по фер вредности.

Када је у питању процена шума по фер вредности, може се истаћи следеће: шумом се у складу са Законом о шумама, сматра свако земљиште обрасло шумским дрвећем на површини већој од 5 ари.¹⁴⁹ Шуме се вреднују у складу са МРС 41 по фер вредности, умањеној за трошкове продаје. Вредност шума се добија тако што се утврђена стална дрвна запремина разврста на дрвне сортименте, утврди продајна вредност ових сортимената утоварених на превозна средства, а затим се од тако утврђене вредности дрвних сортимената одбију трошкови сече, вуче и израде дрвних сортимената. С обзиром да се путем процене, вредност шума своди на тржишну вредност, не врши се обрачун амортизације, нити се обрачуната ревалоризација шума књижи у корист ревалоризационих резерви, већ у корист прихода или расхода текућег обрачунског периода.

Што се тиче вишегодишњих засада, у ову групу биолошких средстава убрајају се воћњаци, виногради, хмељници, брзорастуће, употребно, украсно и остало дрвеће и остали вишегодишњи засади. Њихова специфичност се огледа у њиховом вишегодишњем подизању које може да достигне и двадесетак година, а за све то време сва улагања у њихово подизање се књиже на рачуну *биолошких средстава у припреми*, са којег се врши активирање по завршетку улагања, тј. на почетку експлоатације.

Као и шуме, и вишегодишњи засади и плантаже брзорастућег дрвећа се мере по фер вредности, а уколико се процена фер вредности не може извршити, вредновање се врши по набавној вредности или по цени коштања, умањеној за укупно обрачунату амортизацију и укупне губитке због умањења вредности. Набавна вредност, односно цена коштања обухвата “укупан износ издатака за припрему земљишта за садњу (одводњавање, наводњавање, ђубрење...), за набавку и садњу садница и за утрошени

¹⁴⁸ Мишљење Министарства финансија бр. 351-01-6/2005-16 од 11. априла 2005. године

¹⁴⁹ Закон о шумама, Службени гласник РС, бр. 30/10

рад и материјал у време подизања засада, односно плантаже, до краја године у којој су оспособљени за експлоатацију.”¹⁵⁰

Поред шума и вишегодишњих засада, у биолошка средства се убраја и основно стадо¹⁵¹ које чине животиње које се користе као радна и приплодна стока (говеда, свиње, овце, коњи, јата живине, јата риба у рибњацима,...) као и расни пси који имају одређену вредност. И основно стадо се мери приликом почетног признавања, као и на сваки датум биланса стања, по својој фер вредности, умањеној за процењене трошкове продаје, осим у случају када се фер вредност не може поуздано измерити. Ова ситуација је могућа искључиво приликом почетног признавања. Фер вредност основног стада је лакше утврдити уколико се средства групишу према старости или квалитету. Ако постоји активно тржиште за посматрано биолошко средство, цена која се котира на тржишту представља одговарајућу основу за утврђивање фер вредности тог средства. Уколико активно тржиште не постоји, привредни субјект утврђује фер вредност примењујући једну или више од следећих цена (ако су расположиве):

- цену најновије трансакције на тржишту, под условом да се, у периоду између датума трансакције и датума биланса стања, економске околности нису значајно промениле,
- тржишне цене за слична средства, уз корекцију вредности која одражава разлике у тим ценама, и
- реперне вредности у сектору, као што је вредност стоке која је изражена по килограму меса.¹⁵²

У случају да цене утврђене на тржишту нису доступне за основно стадо у садашњем стању, онда привредни субјект за утврђивање фер вредности примењује садашњу вредност нето токова готовине које очекује да ће остварити од тог средства, дисконтовану по текућој тржишној стопи пре опорезивања. Циљ овог израчунавања је да се утврди фер вредност основног стада на садашњем месту и у садашњем стању. Претходно поменуто привредни субјект узима у обзир код утврђивања одговарајуће дисконтне стопе, као и при процењивању очекиваних нето токова готовине.

---

¹⁵⁰ Приручник о примени контног оквира у складу са МРС/МСФИ, Привредни саветник, Београд, 2007. година, стр. 191.

¹⁵¹ МРС 41 *Пољопривреда* не познаје термин “основно стадо“, међутим на основу објашњења из тачке 44. овог Стандарда, основно стадо се може дефинисати као група плодноних биолошких средстава коју чине живе животиње. У домицилним прописима се, вероватно услед стечених практичних навика услед вишегодишње примене, задржао термин “основно стадо“

¹⁵² Приручник о примени контног оквира у складу са МРС/МСФИ, Привредни саветник, Београд, 2007. година, стр. 324.

2.4.7. Процена хартија од вредности по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје

Књиговодствено евидентирање хартија од вредности зависи од врсте конкретне хартије од вредности, као и намере руководства да ли намерава да конкретну хартију од вредности отуђи у скорој будућности или да држи у дужем временском периоду. У нашој пословној пракси, као најчешћа врста хартија од вредности коју привредна друштва имају у свом порфељу, издвајају се акције.¹⁵³ На основу одлуке руководства, акције које су у поседу правног лица се сврставају у једну од следеће две категорије:

1. хартије од вредности којима се тргује (хартије од вредности које се вреднују по фер вредности у билансу успеха);
2. хартије од вредности расположиве за продају (чије се промене вредности евидентирају кроз биланс стања).

Према томе, изузетно је важно у моменту набавке акција (и других хартија од вредности) исправно одредити у коју категорију ће бити сврстане, због тога што то условљава како ће се те акције вредновати у будућности.

Након почетног признавања, хартије од вредности којима се тргује се вреднују по фер вредности. При утврђивању фер вредности, иста се не умањује за трансакционе трошкове који настају приликом продаје. Код акција сврстаних у ову категорију, промене фер вредности између извештајних периода евидентирају се кроз биланс успеха. Пораст вредности се евидентира преко прихода (рачун – *приходи од усклађивања вредности потраживања и краткорочних финансијских пласмана*), док се пад вредности који је последица тржишних флукуација или обезвређења, евидентира преко расхода (рачун – *обезвређење потраживања и краткорочних финансијских пласмана*). Основ оваквог вредновања је претпоставка руководства да ће те акције бити продате у скорој будућности, па је с обзиром на могуће промене тржишних услова, обухватање акција по фер вредности кроз текуће приходе или расходе потпуно логично.

Да би се акција вредновала по фер вредности неопходно је да јој се може утврдити фер вредност. Уколико се фер вредност не може утврдити, акције се не могу вредновати по фер вредности. Генерално, фер вредност хартија од вредности може се утврдити путем

¹⁵³ Петровић, П. (2013) “Вредновање акција при изradi финансијских извештаја“, СРРС, Београд, Рачуноводствена пракса 2-3/2013, стр. 153.

котиране цене акције на активном тржишту или коришћењем техника процене, уколико не постоји тржиште за посматрану хартију од вредности. Хартија од вредности се сматра котираном на активном тржишту ако се котиране цене могу одмах и редовно добијати са берзе, од дилера, брокера, службе за одређивање цена или регулаторне агенције, и те цене представљају актуелне тржишне трансакције које се редовно одвијају у оквиру независне трансакције. Активно тржиште је тржиште на ком су присутни сви наведени услови.¹⁵⁴

1. ставке којима се тргује на тржишту су хомогене
2. вољни купци и продавци могу се уобичајено наћи у сваком тренутку и
3. цене су доступне јавности.

У нашој земљи, за већину хартија од вредности се не може утврдити фер вредност на наведени начин, с обзиром да се фер вредност преко котираних цена може утврдити само за акције котиране на Београдској берзи, и то на “прајм“ тржишту (Prime market) (раније А листинг Београдске берзе), на “стандард“ (Standard market) тржишту (раније Б листинг Београдске берзе), за акције којима се тргује методом континуиране трговине и обвезнице старе девизне штедње. На прајм и стандард тржишту листирано је свега десетак акционарских друштава, а на Београдској берзи тргује се и акцијама на организованом ванберзанском тржишту, међутим само се акцијама око тридесет акционарских друштава тргује методом континуиране трговине, и с обзиром да се овим акцијама тргује често, ипак им је могуће одредити фер вредност преко котације на берзи, док се акцијама за око 1.300 акционарских друштава тргује методом преовлађујуће цене (с времена на време) и њихова котација на берзи пре указује на могућу вредност, него што се може сматрати поузданим показатељем фер вредности. Према томе, у Србији се за свега 40 акционарских друштава вредност акција може утврдити преко котације на берзи, а за преосталих око 1.300 акционарских друштава њихова котација на берзи не може се сматрати поузданим показатељем фер вредности, јер за њихове акције не постоји активно тржиште.¹⁵⁵

На Београдској берзи се тргује и обвезницама старе девизне штедње. Уколико су ове обвезнице разврстане у хартије од вредности којима се тргује, њихова фер вредност се лако утврђује путем котације на берзи. Међутим, уколико су разврстане у хартије од

¹⁵⁴ Петровић, П. (2013) “Вредновање акција при изради финансијских извештаја“, СРРС, Београд, Рачуноводствена пракса 2-3/2013, стр. 155.

¹⁵⁵ Петровић, П. (2013) “Вредновање акција при изради финансијских извештаја“, СРРС, Београд, Рачуноводствена пракса 2-3/2013, стр. 155.

вредности расположиве за продају, вредновање је знатно компликованије, с обзиром да постоје три различита ефекта: ефективне каматне стопе, промене девизног курса и промене фер вредности.

За Београдску берзу су карактеристичне велике и брзе промене у капитализацији берзе, па се “дешавало да се капитализација берзе у кратком року (за само три месеца) смањи за 30% (значи да је општи пад акција на берзи био у просеку 30%). Пре тог драматичног пада, берза је имала велики раст, који се претворио у кратко стагнирање, па драматичан пад, који је прешао у лагани пад који већ дуго траје. Основни проблем код нас је то што је услед мале дубине тржишта акција и великих турбуленција, флукуација котираних акција знатно изнад нивоа који је уобичајен у свету. То додатно доводи у питање реалност котација хартија од вредности на берзи.”¹⁵⁶

У случају непостојања активног тржишта за хартије од вредности, фер вредност се утврђује неком од техника процене. Технике процене подразумевају коришћење последњих независних тржишних трансакција између обавештених, вољних страна, ако су доступне, поређење са актуелном тржишном ценом другог инструмента који је у значајној мери исти, анализу дисконтованог готовинског тока и моделе одређивања цене опција. МРС 39 предвиђа да треба користити ону технику процене коју учесници обично користе и која се у пракси показала као поуздана. Међутим, у нашим условима, ни за једну технику се не би могло рећи да је поуздана и да се уобичајено користи. Према П. Петровићу, технике процене за вредновање акција по фер вредности се код нас врло ретко користе и такве процене су, и када их неко направи, обично непоуздане услед опште нестабилности али и недоступности и лошег квалитета потребних информација.¹⁵⁷

Према МРС 39 и МСФИ 13, техника процене треба максимално да користи информације са тржишта. Један од проблема који се може јавити јесте чињеница да исте информације можда неће бити доступне на сваки дан одмеравања, односно може се десити да у моменту када се стиче одређена акција, постоји цена трансакције која је такође и тржишна цена. Међутим, може се десити да се у наредном периоду, до следећег дана одмеравања, не одигра ниједна трансакција купопродаје посматране акције. То практично значи, да ниједна нова информација није доступна.

¹⁵⁶ Петровић, П. (2013) “Вредновање акција при изради финансијских извештаја“, СРРС, Београд, Рачуноводствена пракса 2-3/2013, стр. 155.

¹⁵⁷ Петровић, П. (2013) “Вредновање акција при изради финансијских извештаја“, СРРС, Београд, Рачуноводствена пракса 2-3/2013, стр. 155.

У случају примене технике анализе дисконтованог готовинског тока, користи се једна или више дисконтних стопа које су једнаке преовладавајућим стопама приноса за финансијске инструменте који имају у значајној мери исте услове и карактеристике. У нашим условима јавља се проблем у примени поменуте технике, с обзиром да је изузетно тешко предвидети токове готовине, финансијски резултат и евентуалну исплату дивиденде услед недостатка неопходних информација и изузетно турбулентних услова пословања.

МРС 39 предвиђа да ентитет, након почетног признавања, треба да вреднује хартије од вредности расположиве за продају по фер вредности, без одузимања трошкова трансакције који могу настати приликом купопродаје, осим за хартије од вредности које немају котирану тржишну цену на активном тржишту и чија фер вредност се не може поуздано одмерити, које треба одмеравати по набавној вредности. Ефекти промене вредности акција сврстаних у категорију хартија од вредности расположивих за продају се различито књиговодствено обухватају у зависности од тога да ли је реч о флукуацијама тржишне вредности или обезвређењу. Ефекти флукуација тржишних цена акција се евидентирају на рачуну *Нереализовани добици по основу хартија од вредности расположивих за продају*, уколико је у питању повећање цене акције, односно на рачуну *Нереализовани губици по основу хартија од вредности расположивих за продају*, ако је у питању смањење цене у односу на претходни период. На тај начин је испоштован МРС 39 који прописује да се флукуације тржишних вредности хартија од вредности расположивих за продају евидентирају директно у капитал, у билансу стања. Фер вредност акција сврстаних у ову категорију утврђује се на потпуно исти начин као и фер вредност акција које се вреднују по фер вредности кроз биланс успеха.

Важно је приметити да према МРС 39 пад фер вредности акција класификованих као хартије од вредности расположиве за продају испод њихове набавне вредности, не значи нужно доказ обезвређења, већ представља флукуацију цене хартије од вредности, осим у случају када постоје јасни докази захтевани у МРС 39, да је дошло до обезвређења хартије од вредности. У случају да је реч о трајном смањењу вредности акције, обезвређење се евидентира на рачуну *Обезвређење дугорочних финансијских пласмана и других хартија од вредности расположивих за продају*. Финансијска средства се сматрају обезвређеним када износ по ком су призната превазилази износ који се може повратити, при чему ову проверу треба вршити на сваки датум биланса,

указујући на нпр. било какве значајне финансијске тешкоће издаваоца, раскид уговора од стране издаваоца, вероватноћу банкрота или финансијске реорганизације или нестанак активног тржишта за хартије од вредности издаваоца (мада чињеница да је престало трговање акцијама ентитета путем берзе не значи нужно да је дошло до обезвређења).¹⁵⁸ У конкретном случају, ако се закључи да је дошло до обезвређења, хартије од вредности расположиве за продају ће бити сведене на фер вредност, губици по основу обезвређења биће признати у билансу успеха, с тим да се у том случају из капитала елиминишу акумулирани нереализовани добици због промене фер вредности. Уколико у наредном периоду дође до пораста фер вредности хартија од вредности расположивих за продају, тај пораст вредности евидентира се директно у капиталу, а не у билансу успеха текућег периода. Изузетак постоји само у ситуацији када дође до пораста вредности хартија од вредности (у периоду након обезвређења) услед догађаја који указује да више објективно не постоје разлози за обезвређење. Тада се кроз приходе у билансу успеха врши евидентирање само до висине књиженог обезвређења у претходном извештајном периоду, а ако дође до повећања вредности изнад нивоа набавне вредности, такво повећање се признаје кроз капитал у билансу стања.

2.4.8. Процене учешћа у капиталу по фер вредности и ефекти на финансијске извештаје

Учешћа у капиталу су финансијски инструменти који представљају инструмент капитала другог правног лица изражен у вредности акција или удела које поседује инвеститор у то друго правно лице. По правилу, реч је о материјално значајним ставкама од чијег начина признавања и вредновања у великој мери зависе реалност финансијског положаја и резултата пословања који се презентују и обелодањују у финансијским извештајима правног лица.

Учешћа у капиталу се евидентирају као дугорочна финансијска улагања у капитал других правних лица уколико нису прибављена са намером да се у кратком року продају. Уколико су улагања прибављена са намером да се продају у блиској будућности, са циљем остварења добитка на разлици у цени, онда се она не исказују

---

¹⁵⁸ Петровић, П. (2013) "Вредновање акција при изради финансијских извештаја", СРРС, Београд, Рачуноводствена пракса 2-3/2013, стр. 158.

као учешћа у капиталу, већ као финансијски инструменти којима се тргује, на рачуну краткорочних финансијских пласмана.

Рачуноводствени третман учешћа у капиталу зависи од утицаја које улагач учешћа има на правно лице у које је извршио улагање. Правилником о контном оквиру, Законом о рачуноводству, Законом о привредним друштвима и другим прописима у Србији, предвиђени су рачуни за вођење три категорије учешћа у капиталу.

Прва категорија учешћа у капиталу обухвата оне улагаче који имају контролу над корисником улагања, односно ствара се однос матичног и зависног правног лица. Сматра се да контрола постоји када матични ентитет поседује, директно или индиректно преко зависних ентитета, више од половине гласачких права у оквиру ентитета, као и у случајевима када матични ентитет поседује половину или мање гласачких права ентитета, ако су испуњени други услови дефинисани у МСФИ 10, односно Одељку 9 МСФИ за МСП.

Друга категорија обухвата случајеве у којима инвеститор нема контролни али има значајан утицај над корисником улагања, односно ствара се однос повезаности инвеститора и придруженог правног лица. Значајан утицај подразумева моћ учествовања у доношењу одлука о финансијској и пословној политици ентитета, али не и контролу или заједничку контролу над тим политикама. Тај однос се, према МРС 28 *Инвестиције у придружене ентитете и заједничке подухвате* и Одељку 14 МСФИ за МСП – *Инвестиције у придружене ентитете*, успоставља када је реч о учешћу инвеститора у капиталу повезаног правног лица које обезбеђује директно или индиректно 20% или више, али испод 50% гласачке моћи придруженог ентитета.

У трећу категорију учешћа у капиталу убрајају се случајеви када инвеститор нема ни контролу ни значајан утицај на корисника улагања, тј. када је учешће у капиталу мање од 20% (према параграфу 5 МРС 28 и Одељку 14 МСФИ за МСП).

Учешћа у капиталу зависних правних лица

Учешћа у капиталу зависних правних лица чине акције и удели у капиталу правних лица над чијим пословањем постоји контрола у складу са МСФИ 10 и који улазе у групу правних лица за консолидовање.

Поред консолидованих финансијских извештаја, матична правна лица састављају и своје појединачне финансијске извештаје у којима се учешћа у капиталу зависних правних лица исказују по:

- набавној вредности умањеној за обезвређење, или
- фер вредности (промене фер вредности се признају као добитак или губитак у билансу успеха).

У нашој земљи, у највећем броју случајева, реч је о учешћима у капиталу друштава са ограниченом одговорношћу (удели у капиталу), а с обзиром да се уделима не тргује у складу са прописима којима се уређује тржиште капитала, односно да се њихова фер вредност не може поуздано утврдити, ови финансијски инструменти се воде по набавној вредности.¹⁵⁹

Учешћа у капиталу придружених правних лица

МСФИ за МСП прописују да инвеститор треба рачуноводствено да обухвата све своје инвестиције у придружене ентитете и инвестиције у заједничке подухвате коришћењем једног од следећих модела:

- модел набавне вредности
- модел удела, или
- модел фер вредности.

По моделу фер вредности вреднују се само учешћа за која постоји објављена котација цене (акције котиране на берзи). На сваки дан биланса инвеститор треба да одмерава своје учешће у придружено друштво по фер вредности, при чему се промене фер вредности признају као добитак или губитак у билансу успеха.

Учешћа у капиталу осталих правних лица и друге хартије од вредности расположиве за продају

Под овим учешћима подразумевају се власнички финансијски инструменти у виду акција или удела по основу којих улагач нема ни контролни ни значајни утицај на пословну политику ентитета у које се улаже.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Свичевић, С. (2014) “Дугорочни финансијски пласмани признавање, вредновање и презентација“, Ревизор 67/2014, Институт за економику и финансије Београд, стр. 37.

¹⁶⁰ Свичевић, С. (2014) “Дугорочни финансијски пласмани признавање, вредновање и презентација“, Ревизор 67/2014, Институт за економику и финансије Београд, стр. 38.

Према МРС 39, финансијска средства расположива за продају су недеривативна финансијска средства која су назначена као расположива за продају и нису класификована као зајмови (кредити) и потраживања, инвестиције које се држе до доспећа или финансијска средства назначена по фер вредности кроз биланс успеха.

Код прибављања ових учешћа, као и код других хартија од вредности ако се класификују као расположиве за продају, а не као финансијски инструменти којима се тргује (чија се промена фер вредности признаје кроз биланс успеха), трансакциони трошкови се не укључују у набавну вредност. И ови финансијски инструменти се евидентирају по набавној вредности, а на дан билансирања се исказују по тржишној (фер) вредности, без умањења за износ трансакционих трошкова који могу настати приликом њихове продаје или другог начина отуђења. Одступања која се том приликом јаве услед промене у фер вредности у односу на књиговодствену вредност исказују се преко биланса успеха. Уколико је реч о трајном умањењу вредности, акумулирани (нереализовани) губитак треба признати као расход периода. Да би се умањење вредности сматрало трајним неопходно је да постоје докази који на то указују, као што су: дужи период неликвидности, вишегодишње исказивање губитка у финансијским извештајима и слично...

Уколико тржишну вредност учешћа у капиталу других правних лица није могуће поуздано утврдити, посебно када је реч о уделима у друштвима са ограниченом одговорношћу и акцијама затворених (нејавних) акционарских друштава, онда се та учешћа у капиталу исказују по набавној вредности, с тим да је руководство дужно да процени да ли се вредност може надокнадити. Уколико процени да је учешће у капиталу обезвређено, врши се исправка вредности у циљу свођења учешћа на надокнадиву вредност.

2.4.9. Ефекат рачуноводствених процена по фер вредности на финансијски резултат

Према Шкарић-Јовановић, рачуноводство засновано на историјском трошку и рачуноводство фер вредности, представљају “два система финансијског извештавања који не само да конкуришу један другом већ се и међусобно искључују. Упркос томе они данас заједно чине основу на којој IASB гради нормативну основу финансијског извештавања на глобалном нивоу.”¹⁶¹ Наиме, данашња основа финансијског извештавања могла би се назвати комбинованом или “мешовитом“ основом, с обзиром да је предвиђена обавезна примена фер вредности пре свега, приликом одмеравања финансијских средстава и обавеза, док је за друга средства и обавезе, предвиђена примена концепта историјског трошка. Као последица примене мешовите основе у изградњи МСФИ добијена је комплексна основа за вредновање средстава и обавеза и признавање добитака и губитака. Осим већег броја вредности које се користе за вредновање средстава и обавеза, а која укључује набавну вредност, цену коштања, фер вредност која не садржи трансакционе трошкове, фер вредност са трансакционим трошковима, нето фер вредност, садашњу вредност, комплексност основе је повећана тиме што се у многим случајевима за почетно вредновање средстава и обавеза користе једне, а за накнадно вредновање друге вредности.

Примена концепта фер вредности доводи до признавања нереализованих добитака што мења садржину биланса успеха и извештаја о осталом резултату, као и капитала у билансу стања. Примена концепта историјског трошка подразумевала је да финансијски резултат текућег периода обухвата резултат потврђен у трансакцијама на тржишту коригован за нереализоване губитке. За разлику од овог концепта, концепт рачуноводства фер вредности предвиђа да финансијски резултат текућег периода, поред наведеног, обухвата и разлику између нереализованих добитака и губитака насталих по основу промене фер вредности средстава и обавеза који се сагласно одговарајућим МРС/МСФИ вреднују по фер вредности кроз биланс успеха. При том, у извештају о осталом резултату акумулирају се нереализовани добици и губици у сопственом капиталу. Признавање и приказивање “нереализованих добитака и губитака у резултату и сопственом капиталу мења не само висину традиционалних

¹⁶¹ Шкарић-Јовановић, К. (2012) “Импликације примене фер вредности на исказну моћ извештаја о резултату и традиционалних мерила перформанси“, Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије, Златибор, стр. 22.

показатеља успешности већ и њихово значење и намеће потребу креирања показатеља успешности који су примерени мешовитој основи¹⁶². Поред тога, с обзиром да нереализовани добици представљају повећање фер вредности средстава и обавеза привредног субјекта на дан биланса, у односу на њихову књиговодствену вредност, они нису чврсто повезани са приливима готовине. Овакво погрешно третирање нереализованих добитака као да су реализовани може довести до погрешних одлука које могу угрозити опстанак привредног субјекта.

С обзиром да рачуноводство историјског трошка (или историјских трансакција) није дозвољавало исказивања нереализованих резултата, набавна вредност купљених средстава и цена коштања за средства која су учинак привредног друштва, представљале су горњу границу њиховог вредновања, док је набавна вредност доња граница за вредновање обавеза. Са друге стране, губици се признају одмах по настанку (чак и када нису верификовани на тржишту), па се средства у случају пада тржишних цена испод њихове књиговодствене вредности, вреднују по нижој тржишној вредности, а обавезе у случају повећања износа потребног за њихово измирење по вишој вредности. Због наведеног, у билансу успеха се исказују реализовани добици и губици и настали, али нереализовани губици. У билансу стања, средства се исказују по набавној вредности, односно цени коштања или по нижој вредности, а обавезе по набавној или вишој вредности. Управо из ових разлога, биланс успеха је сматран најважнијим финансијским извештајем.

Међутим, у условима примене рачуноводства фер вредности, фокус је померен ка билансу стања (извештај о финансијском положају), који треба да прикаже колико износи фер вредност нето имовине привредног друштва на извештајни дан. Логично је закључити да “утврђивање фер вредности нето имовине претпоставља вредновање по фер вредности имовине и обавеза друштва, јер је нето имовина њихова разлика.”¹⁶³ Начело реализације, које је тако карактеристично за рачуноводство историјских трансакција, у рачуноводству фер вредности практично не важи, с обзиром на чињеницу да се добитак признаје и у ситуацији када дође до раста фер вредности

¹⁶² Шкарић-Јовановић, К. (2012) “Импликације примене фер вредности на исказну моћ извештаја о резултату и традиционалних мерила перформанси“, Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије, Златибор, стр. 21.

¹⁶³ Шкарић-Јовановић, К. (2012) “Импликације примене фер вредности на исказну моћ извештаја о резултату и традиционалних мерила перформанси“, Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије, Златибор, стр. 24.

средстава или пада фер вредности обавеза, а не само када је реализован кроз тржишне трансакције.

Добици и губици који настану по основу усклађивања фер вредности: финансијских средстава и обавеза које се држе ради трговања, финансијских деривата, улагања у некотиране власничке инструменте, и инвестиционих некретнина, се у складу са одговарајућим МСФИ укључују у добитак односно губитак извештајног периода и исказују се у билансу успеха. Ови нереализовани добаци и губици, заједно са реализованим резултатом, чине резултат текуће године који је предмет расподеле и основа за оцену успешности.

Неки од добитака и губитака који такође настају по основу промена фер вредности средстава и обавеза имају, међутим, другачији рачуноводствени третман. Према одговарајућим МРС/МСФИ они представљају остали резултат (Other comprehensive income). Њихов кумулативан износ се исказује у оквиру сопственог капитала, а реч је о:

- добицима и губицима који настају услед промена фер вредности нематеријалних улагања, некретнина, постројења и опреме, када се као алтернативна основа за вредновање користи фер вредност и финансијских средстава која су класификована као финансијска средства по фер вредности кроз остали укупан резултат,
- актуарским добицима и губицима који настају по основу планова дефинисаних накнада,
- добицима и губицима по основу превођења финансијских извештаја иностраних пословања,
- ефективном делу добитака и губитака насталих по основу хеџинг инструмента у хеџу готовинских токова и
- делу добитака и губитака насталих због промене фер вредности оних обавеза које су означене као обавезе које се вреднују по фер вредности кроз резултат који се може приписати променама кредитог ризика обавеза.

Састављање *Извештаја о осталом резултату* има три циља:¹⁶⁴

- постизање конзистентности у презентацији прихода и расхода
- презентацијом добитака и губитака који су компоненте осталог укупног резултата корисницима финансијских извештаја омогућава се да процене релевантност појединачних компоненти осталог укупног резултата и да разумеју начин на који компоненте осталог укупног резултата могу утицати на добитак или губитак у будућности
- укључивањем осталог укупног резултата у Извештај о резултату врши се усклађивање између МСФИ и Америчких општеприхваћених рачуноводствених принципа (GAAP).

Важно је приметити да Извештај о осталом резултату садржи резултат (добитак или губитак) који је утврђен у билансу успеха и све компоненте осталог укупног резултата, тако да се у њему исказује укупан резултат извештајног периода посматраног привредног друштва.

У финансијским извештајима привредних друштава у нашој земљи се превасходно срећу добици по основу ревалоризације некретнина, постројења и опреме и нематеријалних улагања, и добици и губици по основу улагања у власничке инструменте који се вреднују по фер вредности кроз извештај о осталом резултату.

Привредна друштва која примењују МСФИ за МСП не могу примењивати модел ревалоризације за накнадно вредновање нематеријалне имовине. Када је у питању одмеравање нематеријалне имовине након почетног признавања у складу са МРС 38, привредно друштво може одабрати метод ревалоризације, при чему се нематеријална имовина исказује по фер вредности на датум ревалоризације, умањеној за накнадне исправке вредности по основу амортизације и за накнадно акумулиране губитке због обезвређења (уколико настану). Ефекти повећања вредности нематеријалних улагања немају утицај на финансијски резултат исказан у билансу успеха, с обзиром да повећавају ревалоризационе резерве, али се исказују у извештају о осталом резултату на позицији *повећање ревалоризационих резерви*, и на тај начин повећавају укупан нето свеобухватни резултат периода. Важно је да се за свако нематеријално средство дефинише колики је припадајући део ревалоризационих резерви. У случају да вредност

¹⁶⁴ Шкарић-Јовановић, К. (2012) “Импликације примене фер вредности на исказну моћ извештаја о резултату и традиционалних мерила перформанси“, Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије, Златибор, стр. 29.

нематеријалних улагања која је резултат процене, буде мања од књиговодствене вредности, врши се умањење ревалоризационих резерви уколико постоје, а у износу за који ефекат смањења вредности нематеријалних улагања превазилази постојеће ревалоризационе резерве, исказују се расходи у билансу успеха и самим тим, умањује се финансијски резултат за посматрану годину.

Као што је већ поменуто у раду, привредна друштва која примењују МСФИ, могу одабрати да некретнине, постројења и опрему након почетног признавања вреднују по ревалоризованим износу који представља фер вредност на дан одмеравања, умањеној за накнадне исправке вредности по основу амортизације и за накнадно акумулиране губитке због обезвређења (уколико настану). Када се књиговодствени износ средстава повећа као резултат ревалоризације, то повећање се директно одобрава капиталу, као ревалоризациона резерва. Овај рачун мора бити аналитички рашчлањен по средствима по основу којих су остварене ове резерве. Износ повећања се не одобрава у целости капиталу ако је ранијом ревалоризацијом смањена његова књиговодствена вредност уз признавање расхода (услед смањења претходном проценом). Наиме, прво се ревалоризационим повећањем покрива наведено смањење књижењем тог износа у виду прихода, а остатак се књижи као повећање ревалоризационих резерви. Уколико овом ревалоризацијом није покривено раније признато смањење вредности средства (када је признат расход) у наредној ревалоризацији, уколико дође до повећања вредности средства, поступило би се на исти начин - признавали би се приходи све док они у збиру не буду били једнаки раније признатом расходу. Када се књиговодствени износ средстава смањи као резултат ревалоризације, то смањење се:

- књижи као смањење раније формираних ревалоризационих резерви, а уколико износ смањења премашује раније формиране ревалоризационе резерве, разлика се признаје као расход у билансу успеха
- признаје се у целости као расход ако раније није било формираних ревалоризационих резерви, наравно у вези са тим средством.

Износи ревалоризационих вишкова који су саставни део капитала могу се директно пренети на нераспоређену добит само уколико је вишак реализован, а он је реализован уколико се средство прода или расходује. Остатак вредности (резидуална вредност) се поново процењује на сваки датум на који је вршена ревалоризација. Узимају се у обзир цене које су важиле на дан ревалоризације. Стога је при повећању општег нивоа цена

вероватније да ће остатак вредности бити значајнији при употреби модела ревалоризације, него при употреби модела трошка набавке.¹⁶⁵

Привредна друштва која примењују МСФИ за МСП не могу примењивати модел ревалоризације за накнадно вредновање некретнина, постројења и опреме.

У складу са МРС 40, један од модела накнадног вредновања инвестиционих некретнина, јесте вредновање по фер вредности. Наведено подразумева да се на датум сваког наредног биланса може очекивати промена вредности инвестиционе некретнине. Повећање те вредности представља добитак и признаје се као приход у том обрачунском периоду, док њено смањење представља губитак и признаје се као расход у том обрачунском периоду. Дакле, за разлику од књиговодственог евидентирања нематеријалних улагања и некретнина, постројења и опреме, где се повећање вредности средства исказивало у корист капитала и није имало ефекте на финансијски резултат у билансу успеха, повећање вредности инвестиционих некретнина има директне ефекте на финансијски резултат у билансу успеха. У параграфу 16.1. Одељка 16 МСФИ за МСП постоји и смерница за признавање инвестиционих некретнина према којој се само улагања у некретнине чија се фер вредност може поуздано одмерити, без прекомерних трошкова и напора на континуираној основи, рачуноводствено третирају по фер вредности кроз добит или губитак у билансу успеха. Сва друга улагања у некретнине се рачуноводствено третирају као некретнине, постројења и опрема коришћењем модела трошка набавке из Одељка 17 *Некретнине, постројења и опрема*, осим уколико постане доступно поуздано мерење фер вредности и уколико се очекује да ће фер вредност бити поуздано мерљива на континуираној основи.

Биолошко средство се приликом почетног признавања, као и на сваки датум биланса, вреднује по својој фер вредности умањеној за процењене трошкове његове продаје, осим у случају када се фер вредност не може поуздано утврдити. Ако за биолошко средство постоји активно тржиште, цена која се котира на тржишту представља одговарајући основ за утврђивање његове фер вредности. Ако привредни субјект има приступ различитим активним тржиштима, он примењује цену која се котира на тржишту које је за њега најзначајније. Вредновањем биолошких средстава по фер вредности умањеној за процењене трошкове продаје, долази до настанка прихода или

---

¹⁶⁵ Петровић, З. (2015) "Признавање и вредновање ставки финансијских извештаја", Ревизор 1-2/2015, ИПЦ доо Београд, стр. 9.

расхода. При почетном вредновању ти приходи или расходи настају као разлика између трошка набавке (набавне вредности) и процењене фер вредности биолошког средства (умањеној за процењене трошкове продаје). Уколико је трошак набавке мањи од фер вредности (умањеној за процењене трошкове продаје) исказују се приходи, а у обрнутом случају расходи. При сваком следећем вредновању разлике настају између претходне процењене фер вредности умањене за процењене трошкове продаје и нове процењене фер вредности умањене за процењене трошкове продаје на датум биланса. Уколико је нова процењена фер вредност већа од претходне фер вредности, која представља дотадашњу књиговодствену вредност, разлика се исказује као приход, а у обрнутом случају као расход у билансу успеха.

У претходном поглављу приказане су сличности у погледу класификације учешћа у капиталу субјеката који примењују “пуне“ МСФИ и субјеката који примењују МСФИ за МСП. Међутим постоје и разлике, а основна се огледа у томе што се код субјекта који примењује МСФИ за МСП, ефекти промене фер вредности приказују у Билансу успеха, а не у Извештају о осталом резултату односно Билансу стања на рачунима нереализованих добитака и губитака у оквиру капитала.

Непоштовање начела реализације приликом одмеравања финансијских инструмената по фер вредности ствара могућност приказивања добитака који нису потврђени на тржишту, а расподелом ових добитака “не само да се угрожавају интереси поверилаца већ и опстанак предузећа на дуги рок.”¹⁶⁶

---

¹⁶⁶ Шкарић-Јовановић, К. (2010) "Одржање капитала при примени концепта фер вредности", Зборник радова са XIV Симпозијума СРПРС, 2010, Бања Врућица, стр. 15.

2.5. Светска финансијска криза и криза концепта фер вредности

2.5.1. Светска финансијска криза – узроци и последице

Појам финансијске кризе се обично везује за појмове валутне кризе и банкарске кризе или комбинацију поменутих. Кризе се на финансијским тржиштима манифестују општим падом цена хартија од вредности. Важно је приметити да су кризе редовна појава у савременим тржишним привредама, наиме “од 1970. до 2007. године било је 127 банкарских криза, 208 валутних криза, 63 дужничке кризе, 42 двоструке кризе (банкарска + валутна криза) и 10 троструких криза (банкарска + валутна + дужничка криза) широм света.”¹⁶⁷

Према професору Стојилковићу, светска економска криза почела је много пре 2008. године, и сеже све до 1971. године и укидања конвертибилности долара у злато, девалвације долара, стагфлације, да би се наставила првим и другим “нафтним шоком“, порастом задужености САД, “dot-com“ балоном, серијом корпоративно-финансијских скандала и дошла до балона некретнина и финансијских деривата у 2007. и 2008. години, када долази до колапса финансијских тржишта у САД и свету.¹⁶⁸ Дакле, постојећа криза се може схватити и као криза неолибералног система.¹⁶⁹

Кризу је могуће превазићи само под условом да се правилно идентификују њени узрочници. Иако не постоји општа сагласност у вези са уроком кризе, велики број стручњака сматра да је неадекватна финансијска регулатива одиграла значајну улогу, а ту се пре свега мисли на нерегулисана финансијска тржишта. У сваком случају, реч је о највећој кризи након 1929. године.

Тридесетих година прошлог века, поучен искуствима из Велике депресије, амерички Конгрес је донео сет законских аката и гаранција које су обезбеђивале својеврсну заштиту финансијском систему. Нова законска решења била су пре свега усмерена на спречавање спајања инвестиционих и комерцијалних активности банака. Међутим, власницима крупног капитала нису одговарала нова правила која су ограничила потенцијалне профите, па су постепено на финансијска тржишта увођени комплексни

¹⁶⁷ Јурчић, Љ. (2009) "Финансијске кризе", *Acta Economica* бр. 10/2009, Економски факултет Бања Лука, Бања Лука, стр. 60.

¹⁶⁸ видети шире Стојилковић, М. (2012) "Рефлектовање економско-финансијске кризе на рачуноводствени систем", *Зборник радова XLIII Симпозијум СРРС Златибор*, стр. 57.

¹⁶⁹ Јурчић, Љ. (2011) "Велика трансформација за излаз из кризе", *Acta Economica* 14, стр. 79.

финансијски инструменти – финансијски деривати, који нису били покривени постојећом регулативом. Поред тога, деведесете године прошлог века обележила је потпуна либерализација банкарског сектора која је била праћена укрупњавањем и спајањем банака, што је банкама омогућило неконтролисане шпекулације на финансијским тржиштима. Селенте оптужује Клинтонovu администрацију да је “створила климу, у којој су настали сви ти деривати, као Credit Default Swaps, SIVs, CDOs, такозвани егзотични финансијски инструменти који нису ништа друго него опкладе, попут игре у казину.”¹⁷⁰ Деререгулација је омогућила америчким, европским и другим банкама, које су одобравале кредите клијентима ниског или сумњивог рејтинга, да купују одређену врсту полиса осигурања - CDS, што представља својеврсну “опцију” осигурања од ризика да изгубе новац. Те “полисе осигурања” производ су великих осигуравајућих компанија као што је AIG. Ова финансијска институција је од банака узела стотине милијарди долара на име тих гаранција. Банке су се осигуравале да би, уколико падне вредност финансијским инструментима које имају, биле сигурне да ће им AIG надокнадити изгубљени новац, а “при томе, невероватно је да нико није поставио питање ко гарантује за AIG. Ко гарантује за банке које гарантују?”¹⁷¹

Дакле, светску финансијску кризу изазвали су пре свих, неодговорни поступци банака и других финансијских институција, што је довело до колапса кредитног и хипотекарног тржишта у САД. Криза се веома брзо приширила планетом, преливајући се на реални сектор. Банке су забележиле велике губитке на својим пласманима (кредитима) и дужничким хартијама од вредности, а финансијска тржишта су оштро реаговала на негативна догађања на хипотекарном тржишту, што је довело до краха финансијских тржишта и пада цена акција и других хартија од вредности.

Појави балона на тржишту некретнина претходило је синергијско дејство више фактора. Један од кључних јесте премештање производње мултинационалних корпорација у неразвијене земље са јефтином радном снагом и ниским порезима, што је за последицу имало повећање стопе незапослености у развијеним земљама и успоравање привредног раста. У циљу подстицања привредне активности у развијеним земљама, пре свега у САД, монетарне власти су смањиле каматну стопу, што су

¹⁷⁰ интервју са Ц. Селентеом <http://solaric.wordpress.com/2008/12/27/541287/>

¹⁷¹ Павловић, В., Љумовић, И. (2009) “Финансијска регулатива у САД као покретач актуелне светске кризе”, Рачуноводство, вол 53, бр. 5-6, стр. 81.

испратиле и банке, одобравајући и тзв. subprime зајмове.¹⁷² Стално смањивање каматних стопа почетком овог века довело је до страховитог раста хипотекарног тржишта кредита. Банке и друге финансијске институције су одобриле велики број хипотекарних кредита физичким лицима не на основу њиховог кредитног потенцијала, већ на бази вредности хипотеке. Ова појава је довела до брзог раста цена некретнина, а банке су продавале финансијске инструменте, које су на основу одобрених кредита саме креирале, специјализованим инвеститорима, који су их трансформисали разним техникама секјуритизације у нове финансијске инструменте, које су куповали разни инвестициони фондови. Трговина овим сложеним финансијским инструментима није била законски регулисана. Поменута ситуација довела је до презадужености свих учесника у ланцу, а посебно је осетљив био сектор становништва.

Под претњом инфлације, Америчка Управа федералних резерви (FED), подигла је каматне стопе крајем 2005. године. Ово је за последицу имало ситуацију у којој део америчког становништва више није био у позицији да враћа увећане рате кредита, чиме ненаплаћена потраживања банака расту, што доводи до општег пада цена непокретности, а самим тим и пада цена хартија од вредности креираних на бази хипотекарних кредита. Одлука да треба кредитирати све слојеве становништва, укључујући и оне са лошом кредитном способношћу, је у великој мери допринела кризи. Поступком секјуритизације поменутих кредита и продајом хартија од вредности креираних по том основу, емитенти су пренели свој ризик на купце хартија од вредности. Наведено је довело до великих губитака банака, инвестиционих и других фондова и мултинационалних корпорација које су поседовале поменуте финансијске инструменте. Прве су банкротирале британска банка Northern Rock, већ у фебруару 2008. године и америчка Bear Stearns, током марта исте године, а ланчана реакција је довела до новог таласа банкротстава великих инвестиционих банака у септембру 2008. године.¹⁷³ Као последица глобализације и повезаности финансијских тржишта, криза финансијског тржишта САД, проширила се на цео свет. Банкротства финансијских институција изазвала су кризу поверења, која је даље условила да инвеститори почну повлачење из ризичних послова са финансијских тржишта, што даље изазива кризу ликвидности. Све наведено доводи до значајног пада активности на финансијским

---

¹⁷² Subprime зајмови су зајмови одобрени клијентима са лошим кредитним рејтингом по релативно високим каматним стопама

¹⁷³ Јовичић, С. (2011) "Фер вредност у условима финансијске кризе", Рачуноводство вол 55, бр. 9-10, стр. 29.

тржиштима, пада берзанских индекса и до пада цена осталих финансијских инструмената. У средишту кризе била су финансијска тржишта, а у “оквиру финансијског сектора криза је највише погодила банкарски сектор, а најмање сектор осигурања.”¹⁷⁴ Криза се након финансијског прелила и у реални сектор, а колико је озбиљна говори и податак да је најозбиљнија последица глобалне кризе био “изненадни колапс светске трговине, који се догодио између трећег квартала 2008. и другог квартала 2009. године.”¹⁷⁵

Према Шкарић-Јовановић узроци финансијске кризе налазе се у погрешним одлукама приватног сектора, погрешном управљању ризицима и пропустима регулаторних тела, а не у рачуноводству.¹⁷⁶ У периоду кризе, рачуноводствени информациони систем добија посебан значај преко финансијских извештаја.¹⁷⁷ Са јачањем светске финансијске кризе, рачуноводство фер вредности све више постаје предмет анализе и критике. Занимљиво је да управо банке постају највећи критичари фер вредности, јер је ово била прва ситуација у којој им кретање цена на берзи није ишло у корист, односно банке су бележиле губитке “захваљујући захтевима рачуноводствених стандарда у вези са третманом фер вредности финансијских средстава.”¹⁷⁸ Одређена истраживања спроведена у САД указују да рачуноводство фер вредности боље одсликава финансијски положај и успешност финансијских институција него тада важећа рачуноводствена правила или регулаторни извештајни модели.¹⁷⁹

На почетку кризе “већина финансијских институција поседовала је више од 50% финансијских инструмената у средствима процењеним у висини фер вредности на дан 31. јул 2007. године.”¹⁸⁰ Оно што је било најпроблематичније јесте да су поменута

¹⁷⁴ Побрић, Н. (2011) "Ефекти глобалне финансијске кризе на развијеним и новим финансијским тржиштима", *Acta Economica* 14, стр. 283.

¹⁷⁵ Прашникар, Ј., Лесковец, Д. (2010) "Реакција различитих капиталистичких система на појаву економске кризе", *Acta Economica* 12, стр. 11.

¹⁷⁶ Шкарић-Јовановић, К. (2010) "Нормативна основа финансијског извештавања и финансијска криза", *Acta Economica* 12, стр. 122.

¹⁷⁷ Малинић, С. (2009) "Домети рачуноводственог информационог система у управљању кризом предузећа", *Зборник радова 13. Конгрес СРРС*: стр. 52.

¹⁷⁸ Тодоровић, М., Пантелић, М. (2009) "Изазови рачуноводства фер вредности у банкама у условима финансијске кризе", *Зборник радова 13. Конгрес СРРС*, стр. 356.

¹⁷⁹ Linsmeier, T. (2010) "Financial Reporting and Financial Crises The Case for Measuring Financial Instruments at Fair Value in the Financial Statements", *Accounting Horizons* 2010, pp. 7-8.

¹⁸⁰ Stojilković, M. (2011) "Towards a Criticism of fair Value Accounting", *Facta universitatis - series: Economics and Organization*, Vol. 8, pp. 98.

процењивања финансијских инструмената извршена “примењујући инпуте нивоа 3 који су у највећој мери субјективног карактера.”¹⁸¹

Према неким ауторима, финансијска криза из 2008. године још увек траје, а крај ће почети да се назире “тек са проналаском адекватног одговора на финансијско коцкање у форми институционализованог дјеловања на свијест и праксу менаџера који управљају модерним корпорацијама у финансијском или реалном сектору.”¹⁸²

2.5.2. Преиспитивање концепта фер вредности у условима економске кризе

Данас се не води расправа само о томе да ли је концепт фер вредности допринео финансијској кризи и како на њу утиче, већ се поставља и питање да ли актуелна криза означава и крај овог концепта. Примера ради, Дифур истиче да одобрење SEC америчким банкама да напусте модел “mark to market“, тј. тржишне вредности, “представља победу банкарског сектора који је водио борбу против примене фер вредности“, те поставља питање да ли је то крај концепта фер вредности.¹⁸³ Према Савићу “употреба фер вредности сама по себи није узрок кризе, већ разлоге треба тражити у злоупотреби овог концепта.”¹⁸⁴

Критичари концепта фер вредности начелно се могу поделити у две групе:

- критичари који начелно не прихватају примену фер вредности јер сматрају да је исказивање нереализованог добитка само по себи недопустиво;
- критичари који оспоравају примену фер вредности само приликом општег пада цена, односно кризе, док немају ништа против овог концепта у ери позитивне коњуктеуре.¹⁸⁵

Критичари који начелно не прихватају примену фер вредности сматрају да исказивање нереализованог добитка у условима нереалних цена, ствара улепшану слику привредног раста и подстиче потрошњу, и да је примена концепта фер вредности допринела глобалној кризи. Са друге стране, поједини критичари сматрају да је фер

¹⁸¹ Кнежевић, Г. (2009) "Изазови вредновања финансијских инструмената у условима финансијске кризе", Зборник радова XL Симпозијум СРРС Златибор, стр. 447-448.

¹⁸² Радивојац, Г. (2010) "Коцкање на финансијском тржишту - генератор финансијске кризе", Аста Есопотиса 12, стр. 253.

¹⁸³ Павловић, В., Љумовић, И. (2009) “Финансијска регулатива у САД као покретач актуелне светске кризе“, Рачуноводство, вол 53, бр. 5-6, стр. 86.

¹⁸⁴ Савић, Б. (2012) "Манипулације финансијским извештајима: узрок или последица економско-финансијске кризе?", Зборник радова XLIII Симпозијум СРРС Златибор, стр. 135.

¹⁸⁵ Павловић, В., Љумовић, И. (2009) “Финансијска регулатива у САД као покретач актуелне светске кризе“, Рачуноводство, вол 53, бр. 5-6, стр. 87.

вредност која одсликава тржишну цену у периодима кризе, неадекватна основа за вредновање, с обзиром да се тржишни учесници понашају нерационално.

Међутим, на супротном становишту су аутори по којима је концепт фер вредности најбољи могући концепт и да узроци кризе нису у њему. Ови аутори наводе да “не треба у топломеру тражити узрок температуре”¹⁸⁶ и да је задатак финансијског извештавања да презентује стварност онакву каква заиста јесте. У том смислу, велики је допринос МСФИ 7 обелодањивању ризика којима су изложени власници финансијских инструмената. Примена МСФИ је омогућила да се сагледа природа кризе, претпостављајући да се криза може превазићи већом транспарентношћу финансијских извештаја, односно квалитетнијим и детаљнијим обелодањивањем. Ипак, проблем се јавља приликом вредновања на неликвидним или мање ликвидним тржиштима, тј. на тржиштима са малим обимом трансакција.

Аутори Allen и Carletti истичу да у случају када на тржишту постоје проблеми са ликвидношћу, тржишна цена није једнака фундаменталној вредности и не одражава будуће новчане токове. Из тог разлога, поменути аутори сматрају да у случају постојања неликвидних тржишта, не треба употребљавати тржишне цене, јер се на тај начин угрожава и солвентност банака, чак и ако су оне способне да измирују обавезе, уколико би пословале до рока доспећа истих.¹⁸⁷ У прилог поменутој тези да у условима кризе не треба користити тржишне цене, говори и модел који су у свом раду представили Plantin и Sapra. Поменути аутори су истраживали и поредили ефикасност рачуноводства фер вредности у случају када се користе тржишне цене и рачуноводство историјског трошка. Дошли су до закључка да када је актива ликвидна, предност треба дати рачуноводству фер вредности, зато што показује мање неефикасности од рачуноводства историјског трошка. Потпуно обрнута ситуација важи за неликвидну активу, када се предност даје рачуноводству историјског трошка.¹⁸⁸

Уобичајено је да највећи део укупних средстава банке чине финансијска средства (одобрени кредити, потраживања по основу камата и накнада, хартија од вредности и готовине и готовинских еквивалената). Изменама МРС 39 *Финансијски инструменти* –

---

¹⁸⁶ Павловић, В., Љумовић, И. (2009) “Финансијска регулатива у САД као покретач актуелне светске кризе“, Рачуноводство, вол 53, бр. 5-6, стр. 89. према Dawou, P., Gelard, G. (2008): Crise du “subprime“: la juste valeur n est pas coupable, www.lesechos.tr

¹⁸⁷ Allen, F., Carletti, E. (2008) “Mark-to-market accounting and liquidity pricing”, Journal of Accounting and Economics 45, pp. 359.

¹⁸⁸ Plantin, G., Sapra, H. (2007) “Marking to market: Panacea or Pandora’s Box?“, Journal of Accounting Research, Vol 46, pp. 438.

признавање и одмеравање из 2005. године, готово сва финансијска средства и обавезе се могу признавати по фер вредности, при чему се добици и губици од финансијских инструмента евидентирају у билансу успеха, чак и нереализовани добици и губици који потичу од промена фер вредности финансијских средстава и обавеза.¹⁸⁹ Овим стандардом је прописано да се вредновање по фер вредности може одабрати само приликом почетног признавања финансијског средства или обавезе и нису дозвољене рекласификације финансијских инструмената. Међутим, Европска унија је забранила вредновање по фер вредности финансијских инструмента које је креирао сам пословни субјект, иако МРС 39 дозвољава ову могућност.¹⁹⁰ Наиме, МРС 39 је предвидео да се промене вредности средстава расположивих за продају не исказују у билансу успеха већ директно на сопственом капиталу, што значи да банке могу да примењују рачуноводство историјског трошка само на средства која се држе до доспећа и кредите и потраживања за које није одабрано вредновање по фер вредности. Фер вредност финансијских средстава и обавеза којима се тргује на активним тржиштима се утврђује на основу котираних тржишних цена или дилерских котација (тзв. mark-to-market модел).¹⁹¹ Уколико тржиште није активно односно уколико за одређене финансијске инструменте не постоји трговање на активним тржиштима, фер вредност се утврђује поређењем са сличним инструментима за која постоје тржишне цене (тзв. други ниво) или употребом одређених модела вредновања, нпр. метод дисконтованих новчаних токова (тзв. ниво 3). Инпути трећег нивоа се користе само за финансијска средства за која не постоје уочљиви подаци за слична средства. Очигледно је да се употребом разних процена и предвиђања приликом утврђивања фер вредности финансијских инструмената уводи висок ниво субјективности у финансијско извештавање, при чему фер вредност поменутих инструмената у великој мери зависи од исправности одабраних модела вредновања, броја и адекватности инпута које модел користи. Из претходног произилази да и мале промене у почетним претпоставкама модела и превиђањима инпута могу довести до значајних варијација вредности по којима се наведена финансијска средства исказују. Међународни стандарди налажу да се изврше адекватна обелодањивања у напоменама, која се тичу чињенице да ли је фер вредност утврђена на основу цена на активним тржиштима или је резултат примене неког од

¹⁸⁹ Кнежевић, Г. (2006) "Извештавање о финансијским дериватима у функцији унапређења квалитета рачуноводствених информација", Зборник радова са XXXVII симпозијума СРРС, Златибор, стр. 219.

¹⁹⁰ Годоровић, М., Пантелић, М. (2009) "Изазови рачуноводства фер вредности у банкама у условима финансијске кризе", Зборник радова 13. Конгрес СРРС, стр. 357.

¹⁹¹ Laux, C., Leuz, C. (2010) "Did Fair-Value Accounting Contribute to the Financial Crisis?", Journal of Economic Perspectives, pp. 6.

модела вредновања.¹⁹² У случају примене неког од модела вредновања, стандарди налажу да се обелодане претпоставке које су коришћене за утврђивање фер вредности финансијских инструмената. Поред тога, захтева се и да се обелодани до каквих ефеката би промене коришћених претпоставки довеле, а такође се захтева да се на крају сваког обрачунског периода обелодани и висина промена у фер вредности финансијских инструмената мерених неким од модела вредновања.

Према принципима традиционалног рачуноводства, тржишна вредност средстава се узима у обзир само у случају када је тржишна вредност посматраног средства нижа од његове књиговодствене вредности, посматрано на дан биланса. У овом случају, потребно је поступити у складу са процедурама које налаже МРС 36 *Умањење вредности имовине*, како би се дошло до закључка да ли је реч о паду вредности који је привременог карактера или је реч о обезвређењу средства. У случају обезвређења у билансу успеха се исказује расход, а у билансу стања средство се умањује за вредност утврђеног обезвређења. Овакав начин књижења је у складу са принципом опрезности, тачније принципом импаритета који уводи обавезу евидентирања нереализованих губитака. И у случају да је банка поменуто средство вредновала по фер вредности, такође би дошло до исказивања губитка. Међутим, примена вредновања по фер вредности доводи до већих флукуација финансијског резултата и капитала у односу на примену вредновања по историјском трошку. Из претходног се може закључити да је професионална рачуноводствена регулатива омогућила исказивање већих флукуација финансијског резултата банака. Са јачањем кризе и падом вредности хартија од вредности, банке су биле принуђене да искажу губитке на средствима која се воде по фер вредности. Регулативом која је у том моменту била на снази није била дозвољена рекласификација финансијских инструмената који се воде по фер вредности. Како су цене финансијских инструмената на финансијским тржиштима падале, дошло се у фазу смањеног обима трговања на бројним сегментима кредитног тржишта па су тржишне цене биле резултат спорадичних трансакција. У оваквим условима, оправдано се поставило питање да ли је реч о фер ценама, а стриктно гледајући МСФИ 39, реч је о котираним тржишним ценама, и зато банке нису биле у могућности да рекласификују наведене финансијске инструменте нити да их самостално процењују, и тако смање негативне последице на своје финансијске

---

¹⁹² Малинић, Д. (2009) "Импликације примене фер вредности на финансијске извештаје у условима финансијске кризе", Зборник радова 13. Конгрес СРРС: стр. 123.

извештаје. Губици које су банке оствариле довеле су их у проблем са солвентношћу и до пада вредности њихових акција. Такође, смањена је адекватност капитала банака. У ситуацији када банка не може да изврши докапитализацију, до средстава може доћи једино продајом своје финансијске активе али по нижим ценама, што је неминовно довело до “опадајуће спирале“ цена средстава на финансијским тржиштима. У ситуацији када се сама банка бори са ликвидношћу, више није у позицији да одобрава нове пласмане привреди и становништву, што кризу прелива са финансијског на реални сектор.

У стручним круговима је покренуто питање евентуалног повратка на рачуноводство историјског трошка. Као што је наведено, примена рачуноводства историјског трошка у вредновању финансијских инструмената, у периодима раста цена на финансијским тржиштима не доводи до повећања имовине у финансијским извештајима банака већ доприноси формирању латентних резерви које се у периоду пада финансијских тржишта укидају. Као недостатак финансијског извештавања у складу са рачуноводством историјског трошка, критичари наводе смањење поузданости и транспарентности финансијских извештаја као информационе основе за доношење одлука инвеститора. Такође је исправно тумачење по којем, за разлику од рачуноводства историјског трошка, рачуноводство фер вредности у кризним условима упућује ране сигнале упозорења, па банке и остали пословни субјекти могу да благовремено реагују.

Према Годоровићу и Пантелићу, треба остати при постојећем мешовитом (хибридном) моделу рачуноводства, с обзиром да изолована примена рачуноводства фер вредности или рачуноводства по историјском трошку, не доводи до квалитетнијег финансијског извештавања.¹⁹³

Приликом одређивања фер вредности, професор Beaver полази од претпоставке перфектних и потпуних тржишта. Перфектно тржиште има следеће димензије¹⁹⁴: нулти трансакциони трошкови, индивидуални и професионални тржишни учесници не могу доћи у посед специфичних информација и на тај начин зарадити арбитражне профите, услови извесности подразумевају да се очекивања тржишних учесника у потпуности остварују и рефлектују у тржишној цени и да постоји тржиште за сваку имовину која је

¹⁹³ Годоровић, М., Пантелић, М. (2009) “Изазови рачуноводства фер вредности у банкама у условима финансијске кризе“, Зборник радова 13. Конгрес СРРС, стр. 366.

¹⁹⁴ Beaver, W., H. (1998) “Financial Reporting: An Accounting Revolution”, Prentice Hall International, New Jersey, pp. 39-40.

предмет вредновања, док су тржишне цене јавне и лако доступне тржишним учесницима. На перфектним и потпуним тржиштима тржишне цене су лако доступне, па нема потребе за било каквим проценама, јер је, према професору Beaver, излазна цена једнака улазној, а ова је једнака вредности од коришћења те имовине. Тржишна цена имовине је обрачуната као садашња вредност будућих новчаних токова које ће та имовина креирати, који су дисконттовани тржишном каматном стопом на бази комбинације ризика и времена доспећа улагања. У овим случајевима тржишна цена је релеванта доносиоцима пословних одлука. Познато је да инвеститори бирају ону инвестициону алтернативу која при истом нивоу ризика даје вишу стопу приноса. Овај аутор даље долази до занимљиве ситуације понашања фер вредности у условима имперфектних и непотпуних тржишта, постојања трансакционих трошкова, приватних информација, непотпуних тржишта за робе, услуге и финансијске инструменте и слично. У таквим условима фер вредност није могуће одредити. Односно, улазне цене, излазне цене и вредности у коришћењу неког средства су у потпуности различите величине у условима несавршених тржишта. На несавршеним и непотпуним тржиштима "фер вредност не одражава све релевантне атрибуте имовине која је предмет вредновања. Другим речима, тржишна цена на таквим тржиштима не рефлектује просечна и униформна очекивања свих тржишних учесника, већ само очекивања оне групе учесника са које стране се та цена формира. Суштина код овог схватања је да се имплицитно признаје валидност вредности у коришћењу (value in use) као фер вредности у условима имперфектних тржишта."¹⁹⁵

Примена вредности у коришћењу у условима који нису идеални је посебан проблем, јер процена ове вредности предвиђа присуство инсајдерских информација које поседује руководство, а које нису познате инвеститорима. Самим тим, могућност грешке у одмеравању је највиша код ове вредности, у односу на улазну и излазну цену коју одређују купци или продавци. У условима глобалне финансијске кризе, за коју је карактеристично одсуство ликвидности и тражње на финансијским тржиштима, тржишне цене, које су до тада биле најзначајнији инпут за одређивање фер вредности постају потпуно непожељне. Одсуство тражње и ликвидности на већини тржишта свело је тржишне цене дубиозних финансијских инструмената на нулу. Менаџмент је сматрао да је такво вредновање неправедно јер су га диктирали услови кризе односно

---

¹⁹⁵ Кнежевић, Г., Миздраковић, М. (2009) "Фер вредност као концепт вредновања финансијских инструмената", Синергија 2009., стр. 39.

паника и страх. Поједини теоретичари са правом изражавају забринутост да употреба тржишних цена уводи нестабилност у биланс стања и биланс успеха.¹⁹⁶ Зато већина финансијских институција у САД прелази са тржишних цена на коришћење инпута трећег нивоа, односно вредности у коришћењу - како их назива професор Бивер. Актива вреднована коришћењем параметара трећег нивоа у октобру 2008. године достигла је вредност од 540 милијарди долара. Само у компанији Citigroup финансијски инструменти вредновани на овај начин износили су 160 милијарди долара или 7% укупне активе ове институције.¹⁹⁷

Самим тим постаје нужно поставити питање ефеката на рачуноводство и кориснике финансијских извештаја, ако се већина финансијских инструмената мери инпутима трећег нивоа. Наиме, када су тржишта већине финансијских инструмената колабирала услед ризика неисплаћивања обавеза од стране зајмотражилаца, примена фер вредности и инпута трећег нивоа се показала као проблематична јер су велике компаније и банке морале да отпишу вредност финансијских инструмената у активи. Таква ситуација довела је до тога да се почело са преиспитивањем концепта фер вредности, што је условило доношење амандмана на постојеће стандарде за финансијске инструменте. Тим амандманима омогућено је да се финансијски инструменти као што су Mortgage Backed Securities (MBO), Credit Default Swaps (CDS) и Credit Default Obligation (CDO), уместо по фер вредности са променама кроз биланс успеха, рекласификују као финансијски инструменти који чине категорију одобрених зајмова на које се фер вредност не примењује на дан биланса. На тај начин, уместо биланса успеха, промене у фер вредности се више неће бележити. Према томе, све док им вредност опада, а тај пад вредности се сматра привременим, ове институције неће признати губитке по основу умањења вредности, као што је то до сада био случај. Сама појава енормних отписа указује да су вредности у билансима ових компанија биле субјективно одређене или да су циљеви коришћења били у домену стварања лажне слике финансијског положаја са циљем да се инвеститори доведу у заблуду. Амандмани нису укинули примену фер вредности али су кроз одређене измене и рекласификацију финансијских инструмената омогућили да финансијске институције

¹⁹⁶ Bignon, V., Biondi, Y., Ragot, X. (2009) "An Economic Analysis of Fair Value", Cournot Centre for Economic Studies, Prisme, No. 15, pp. 32.

¹⁹⁷ Moyer, L. (2008) "How Fair is Fair value accounting?", Economist, www.economist.com

које су највише погођене кризом, поправе своју профитабилност у последњем кварталу 2008. године.¹⁹⁸

Питање поузданости је главна брига извештавања по фер вредности, а рачуноводствене процене фер вредности за нефинансијска средства су посебно осетљиве на манипулације руководства. Уколико им се укаже прилика, менаџери могу злоупотребити флексибилност модела фер вредновања како би приказали нереалне и непоуздане процене фер вредности. Наиме, према истраживању спроведеном у Кини у 2013. години, дошло се до закључка да се процена инвестиционих некретнина по фер вредности користи како би менаџмент испунио зацртане циљеве у погледу прихода и финансијског резултата.¹⁹⁹ Супротно веровању да усвајање и примена МСФИ побољшава квалитет финансијског извештавања земље која је такве стандарде усвојила, поменута студија је показала да увођење МСФИ (или стандарда базираних на МСФИ) и дозвола вредновања инвестиционих некретнина по фер вредности у Кини, охрабрује менаџмент у управљању резултатом. Налази истраживања указују да “извештавање по фер вредности може побољшати релевантност финансијских информација у већини случајева, али фер вредност није супериорна у односу на историјски трошак у случајевима када проблем поузданости превазилази користи од обезбеђења релевантних информација у државама са мање ефикасним тржиштем и нижим нивоом надзора од стране инвеститора.”²⁰⁰

Дебата о рачуноводству фер вредности још увек није завршена. Даљу дебату подстиче конфликт између менаџера који желе контролу исказаних финансијских резултата и инвеститора који су заинтересовани за транспарентније извештавање.²⁰¹

---

¹⁹⁸ Bischof, J., Bruggemann, U., Daske, H. (2011) "Fair Value Reclassifications of Financial Assets during the Financial Crisis", University of Mannheim, pp. 38.

¹⁹⁹ Chen, C., Lo, K., Tsang, D., Zhang, J. (2013) "Earnings management, firm location, and financial reporting choice: An analysis of fair value reporting for investment, properties in an emerging market", School of Accountancy, Singapore Management University, pp. 26. http://accountancy.smu.edu.sg/sites/default/files/accountancy/pdf/Papers/kinlo_paper.pdf

²⁰⁰ Chen, C., Lo, K., Tsang, D., Zhang, J. (2013) "Earnings management, firm location, and financial reporting choice: An analysis of fair value reporting for investment, properties in an emerging market", School of Accountancy, Singapore Management University, pp. 27. http://accountancy.smu.edu.sg/sites/default/files/accountancy/pdf/Papers/kinlo_paper.pdf

²⁰¹ Carmen, M. (2010) "Some Aspects regarding the Role of Fair Value Accounting during the Current Financial Crises", University of Iasi, Romania, pp. 8.

3. РЕВИЗИЈСКЕ ПРОЦЕДУРЕ МЕРЕЊА И ОБЕЛОДАЊИВАЊА ФЕР ВРЕДНОСТИ ПРЕМА МЕЂУНАРОДНИМ СТАНДАРДИМА РЕВИЗИЈЕ

3.1. Професионална регулатива за уређење ревизијских поступака вредновања рачуноводствених процена

Правни оквир у оквиру кога делују ревизори у Републици Србији представља Закон о ревизији који упућује на професионалну регулативу коју представљају Међународни стандарди ревизије (ISA - International Standards on Auditing). Конкретно, ревизијским поступцима који се примењују приликом ревизије рачуноводствених процена фер вредности клијента, непосредно се бави Међународни стандард ревизије 540 *Ревизија рачуноводствених процена, укључујући и процене фер вредности, и одговарајућа обелодањивања*.

Начелно посматрано, ревизија фер вредности представља “логичан наставак процедура које се уобичајено користе за ревизију других типова рачуноводствених процена, као што су резервисања за трошкове у гарантном року или исправка ненаплативих потраживања.”²⁰²

Међународни стандард ревизије 540 је био у примени пре него што је донесен МСФИ 13 *Одмеравање фер вредности*, и односи се и на рачуноводствене процене. За рачуноводственим проценама се посеже у ситуацијама у којима се неке позиције финансијских извештаја не могу мерити. Рачуноводствена процена подразумева “апроксимацију новчаног износа у одсуству прецизног начина мерења.”²⁰³ Као последица неизвесности, које су саставни део пословних активности, велики број позиција у финансијским извештајима није могуће тачно измерити, већ оне могу само да се процене. Коришћење разумних процена је битан део припреме финансијских извештаја и не угрожава њихову поузданост. Процена подразумева просуђивање засновано на последњим доступним, поузданим информацијама. За рачуноводствене процене је одговорно руководство привредног субјекта и оне се утврђују правилником о рачуноводству и рачуноводственим политикама.

Као циљ МСР 540, наводи се да ревизор треба да прибави довољно адекватних ревизијских доказа да су рачуноводствене процене разумне, укључујући и

²⁰² Kumarasiri, J. and Fisher, R. (2011) “Auditor’s Perceptions of Fair-Value Accounting: Developing Country Evidence“, *International Journal of Auditing*, 15, pp. 69.

²⁰³ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, IFAC, превод СРРС, Књига I, Београд, стр. 39.

рачуноводствене процене фер вредности у финансијским извештајима, и одговарајућа обелодањивања адекватна.²⁰⁴ МСР 540 састоји се из следећих сегмената:

1. поступци процене ризика и повезане активности
2. идентификовање и процена ризика материјално погрешних исказа
3. поступци ревизије као одговор на процењене ризике материјалне грешке
4. даљи поступци суштинског испитивања као одговор на значајне ризике
5. оцена основаности рачуноводствених процена и утврђивање погрешних исказа
6. обелодањивања у вези са рачуноводственим проценама
7. показатељи могуће пристрасности руководства
8. писане изјаве руководства
9. документација, односно документовање.²⁰⁵

За неке рачуноводствене процене карактеристичан је висок степен неизвесности, нарочито када су засноване на значајним претпоставкама, а као пример могуће је навести рачуноводствене процене фер вредности финансијских деривата којима се не тргује јавно, као и рачуноводствене процене фер вредности засноване на специјализованом моделу развијеном од стране клијента или процене које се заснивају на претпоставкама које се не могу проверити на тржишту.

1. *Поступци процене ризика и повезане активности* - како би ревизор идентификовао и проценио ризик материјалне грешке и на основу тога планирао природу, време и обим поступака ревизије, неопходно је, пре свега, разумевање активности контроле које је менаџмент клијента успоставио приликом обављања рачуноводствених процена.

а) Када изводи поступке за процену ризика како би разумео клијента и његово окружење, укључујући и систем интерних контрола клијента, ревизор у циљу обезбеђења основе за идентификовање и процену ризика материјалне грешке у рачуноводственим проценама, треба да разуме:

- захтеве применљивог оквира финансијског извештавања релевантних за рачуноводствене процене, укључујући и одговарајућа обелодањивања;

²⁰⁴ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРРС, Књига II, Београд, стр. 465.

²⁰⁵ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРРС, Књига II, Београд, стр. 466-470.

- како руководство идентификује трансакције, догађаје и услове који могу повећати потребу за исказивањем или обелодањивањем рачуноводствених процена у финансијским извештајима;
- како руководство утврђује моделе и методе вредновања фер вредности, релевантне контроле, да ли је руководство користило услуге стручњака, претпоставке на којима су засноване рачуноводствене процене фер вредновања, да ли је било или је требало да буде промена у односу на претходни период у методама за формирање рачуноводствених процена и ако је било, зашто, да ли је руководство проценило ефекте неизвесности процене.²⁰⁶

У одређеним случајевима, утврђени оквир финансијског извештавања прописује метод мерења рачуноводствене процене (нпр. посебан модел вредновања рачуноводствене процене фер вредности). Међутим, у већини случајева оквир финансијског извештавања не прописује метод мерења, нити одређује алтернативне методе вредновања. Ризик постојања материјалне грешке је већи у случајевима када руководство користи интерно развијен модел вредновања рачуноводствене процене или се разликује од метода који се уобичајено користи у одређеној делатности или окружењу.

Ревизор може разматрати разумевање релевантних контрола, укључујући нпр. искуство и стручност лица која креирају рачуноводствене процене, и контроле везане за:

- начин на који руководство одређује потпуност, релевантност и тачност података на основу којих се формирају рачуноводствене процене;
- преглед и одобравање рачуноводствених процена, укључујући и преглед и одобравање претпоставки коришћених код вредновања процене, од стране менаџмента одређеног нивоа;
- раздвајање дужности између лица која спроводе основне трансакције и лица одговорних за рачуноводствене процене.²⁰⁷

---

²⁰⁶ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРРС, Књига II, Београд, стр. 466.

²⁰⁷ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРРС, Књига II, Београд, стр. 477.

У одређеним ситуацијама, руководство клијента користи услуге стручног лица за одређену област, са искуством и стручношћу, неопходним за спровођење захтеване рачуноводствене процене.

Претпоставке су саставни део рачуноводствених процена. Питања која ревизор може разматрати приликом стицања разумевања претпоставки на којима се заснивају рачуноводствене процене укључују, на пример:

- природу претпоставки, укључујући одређивање које претпоставке су значајне;
- начин на који руководство процењује да ли су претпоставке релевантне и потпуне;
- да ли се претпоставке примењују конзистентно;
- да ли су претпоставке повезане са питањима која су под контролом руководства (нпр. претпоставке о одржавању програма које могу утицати на процену корисног века трајања средстава) или са питањима која су изван њихових контрола (нпр. претпоставке о каматним стопама, стопама смртности, и слично);
- природа и обим документације на којима се претпоставке базирају.²⁰⁸

б) Ревизор треба да прегледа висину рачуноводствених процена из финансијских извештаја ранијег периода или да, где је применљиво, провери накнадно процењивање у текућем периоду. Код рачуноводствених процена фер вредности и других рачуноводствених процена које су засноване на условима који владају на дан мерења, постојаће веће разлике између фер вредности утврђене у претходном обрачунском периоду и висине процењене фер вредности у текућем периоду. То је зато што се и окружење у коме ентитет послује мења великом брзином. Управо из овог разлога, разлика у висини износа рачуноводствене процене текућег периода и рачуноводствене процене претходног периода, не мора нужно да значи да је у претходном периоду начињена грешка.

2. Идентификовање и процена ризика материјалне грешке - ревизор треба да процени степен неизвесности којем је фер вредновање подложно. Као пример рачуноводствених процена са високом неизвесношћу наводе се рачуноводствене процене фер вредности за чије мерење је коришћен специјализовани модел развијен од стране ентитета. У одређеним околностима, неизвесност процене је толико висока да је немогуће дати разумну рачуноводствену процену. У оваквој ситуацији, утврђени оквир

---

²⁰⁸ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, IFAC, превод СРРС, Књига II, Београд, стр. 478.

финансијског извештавања може захтевати обелодањивање оваквих рачуноводствених процена и високог нивоа неизвесности повезаног са њима.

3. Поступци ревизије као одговор на процењени ризик материјалне грешке

а) На бази процењених ризика материјалне грешке, ревизор треба да одреди:²⁰⁹

- да ли је руководство на адекватан начин применило захтеве релевантне за рачуноводствене процене, из оквира за финансијско извештавање
- да ли су методе за вршење рачуноводствених процена адекватне и да ли се доследно примењују, и да ли је било промена у рачуноводственим проценама и методама њиховог вредновања у односу на претходни период, и ако јесте, да ли су промене одговарајуће у новим околностима (нпр. појава активног тржишта за одређену класу средстава или обавеза може указати да коришћење дисконтованих новчаних токова више није прикладан метод процене фер вредности посматране класе средстава или обавеза).

б) Такође, ревизор треба да одреди да ли догађаји који су се десили до дана издавања ревизорског извештаја обезбеђују ревизијски доказ у погледу рачуноводствене процене, да провери на који начин је руководство извршило рачуноводствену процену и податке на којима се процена заснива, тестира оперативну ефективност контрола руководства које се примењују приликом вредновања рачуноводствених процена, заједно са одговарајућим поступцима суштинског испитивања и одреди износ или распон вредности, у коме би требало да се налази износ рачуноводствене процене руководства.²¹⁰

ц) Ревизор треба да размотри да ли се захтевају специјализоване вештине или знање, за мерење једног или више аспеката рачуноводствених процена, како би прикупио довољно адекватних ревизијских доказа. Питања која могу утицати на ревизорово разматрање евентуалног ангажовања стручњака су: природа средства, обавезе или компоненте капитала, која је својствена одређеној привредној грани (минерални ресурси, пољопривредна добра, комплексни финансијски инструменти), висок степен неизвесности процене, коришћење компликованог израчунавања или специјализованих модела приликом вредновања процене и сл.

²⁰⁹ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРРС, Књига II, Београд, стр. 467.

²¹⁰ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРРС, Књига II, Београд, стр. 467-468.

Када је у питању комплексан поступак процене који захтева поседовање специјалистичких знања из одређене области, ревизор треба да поступи у складу са смерницама Међународног стандарда ревизије 620 *Коришћење резултата рада стручњака*, односно да користи резултате стручњака за одређену област. Када планира да користи резултате рада стручњака, ревизор треба да оцени професионалну компетентност стручњака, која се огледа у поседовању професионалног сертификата, лиценце или чланства у одговарајућој професионалној организацији, као и искуства и угледа у области за коју ревизор тражи ревизијски доказ. Такође, потребно је и да ревизор оцени објективност стручњака како би могао да се ослони на његове налазе.

4. *Даљи поступци суштинског испитивања као одговор на значајне ризике* - ревизор посебну пажњу треба да обрати на неизвесност процене и критеријуме њеног мерења и признавања. За рачуноводствене процене које повећавају значајне ризике, ревизор треба да процени:

- начин на који је руководство размотрило алтернативне претпоставке или резултате процене (нпр. руководство може да користи анализу осетљивости која омогућава добијање различитих износа процене у зависности од промене претпоставки. Ова метода омогућава руководству да одреди спектар различитих сценарија у погледу висине процене, као што су нпр. песимистичан и оптимистичан сценарио);
- да ли су значајне претпоставке руководства разумне;
- преданост и способност менаџмента.²¹¹

5. *Процењивање разумности рачуноводствених процена и дефинисање грешака* - ревизор треба да процени, на бази ревизијских доказа, да ли су рачуноводствене процене фер вредности у финансијским извештајима разумне у односу на утврђени оквир финансијског извештавања, односно “што је учешће фер вредности добијених различитим техникама процене у рачуноводству фер вредности одређеног предузећа веће, утолико је поузданост презентованих информација нижа, јер су широке могућности манипулације.”²¹²

²¹¹ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРРС, Књига II, Београд, стр. 468.

²¹² Шкарић-Јовановић, К. (2009) “Финансијска криза – повод за преиспитивање основа вредновања у финансијским извештајима”, 40. Симпозијум 40 година рачуноводства и пословних финансија – дometи и перспективе, Златибор, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 424.

6. *Обелодањивања рачуноводствених процена* - ревизор треба да прикупи довољно ревизијских доказа о томе да ли су обелодањивања рачуноводствених процена, у финансијским извештајима, у сагласности са захтевима утврђеног оквира за финансијско извештавање. Обелодањивања могу да садрже коришћене претпоставке, коришћени метод процењивања, основу за избор метода процењивања, ефекте промене методе процењивања из претходног периода и изворе и последице неизвесности процене.²¹³

7. *Показатељи могуће пристрасности менаџмента* - ревизор треба да провери просуђивања и одлуке руководства у вредновању рачуноводствених процена како би одредио да ли постоје показатељи могуће пристрасности менаџмента. Као примери показатеља пристрасности менаџмента наводе се: промене у рачуноводственим проценама или методу њиховог вредновања, када је менаџмент на бази субјективне процене закључио да је дошло до промена у околностима; коришћење претпоставки рачуноводствених процена фер вредности ентитета у случају њихове неконзистентности са претпоставкама на одговарајућем тржишту; избор износа процене који може указивати на оптимистичан или песимистичан модел и сл.

8. *Писане изјаве руководства* - ревизор треба да прибави изјаве руководства о томе, да ли руководство верује да су значајне претпоставке коришћене у вредновању рачуноводствених процена, разумне.

9. *Документација* - ревизор треба да укључи у своје радне папире основу за закључке о разумности рачуноводствених процена и њиховом обелодањивању које повећава значајне ризике, и показатеље могуће пристрасности руководства уколико постоје.²¹⁴

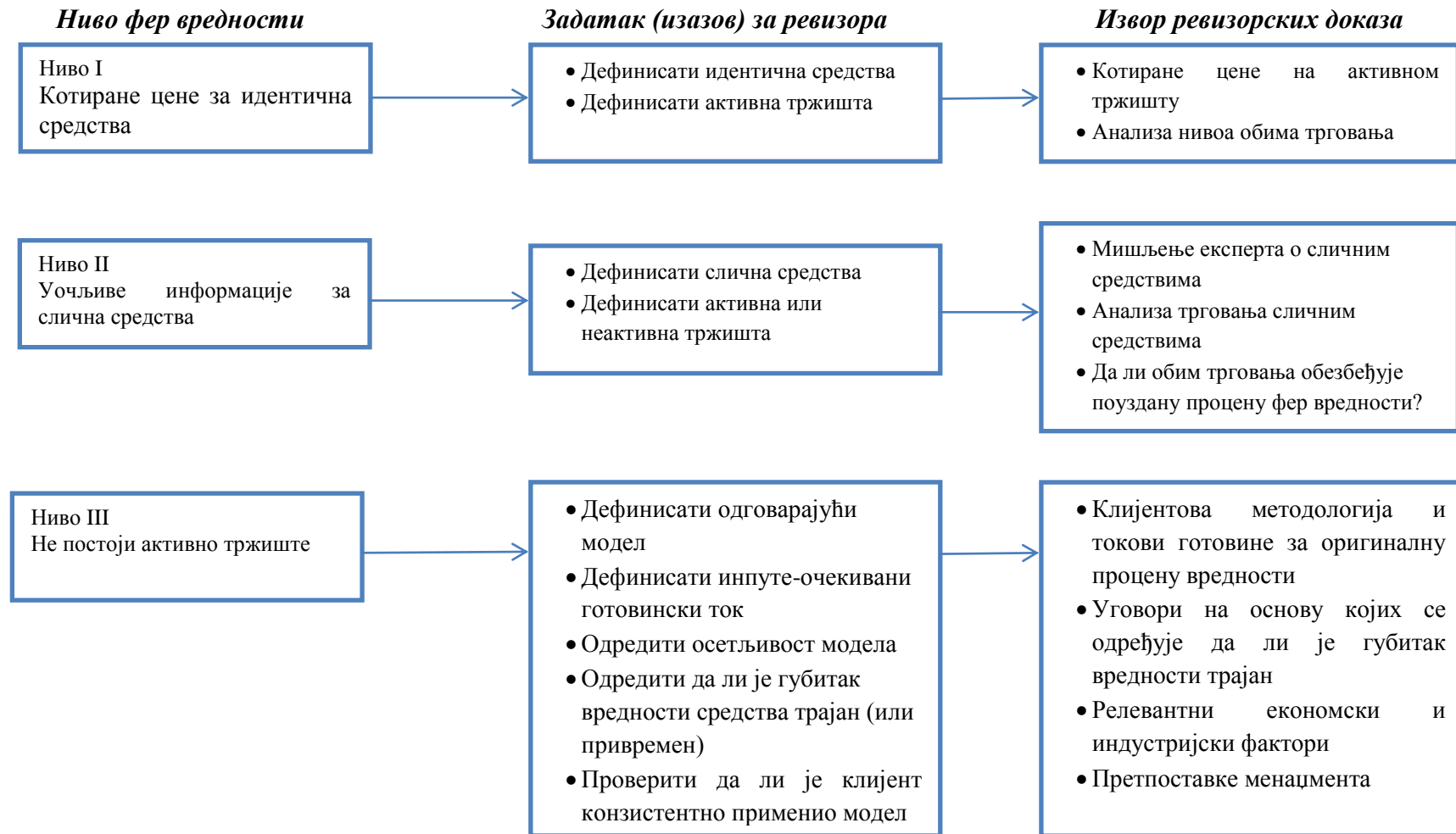
Преглед ревизорских разматрања процена фер вредности се илустративно може приказати на следећи начин:

---

²¹³ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРРС, Књига II, Београд, стр. 500.

²¹⁴ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРРС, Књига II, Београд, стр. 470.

Слика 6: Преглед ревизорских разматрања процена фер вредности²¹⁵

²¹⁵ Прилагођено према Johnstone K., Gramling A., Rittenberg L. (2014) Auditing: A Risk-based Approach to conducting a quality audit, South-Western, Cengage Learning, Mason, USA, pp. 748.

Инпуту првог нивоа не представљају неуобичајене изазове за ревизора. Међутим, инпуту другог и трећег нивоа представљају значајне изазове - укључујући и дефинисање да ли постоји активно тржиште. Ревизорски приступ за инпуте другог нивоа захтева да ревизор прегледа и процени следеће:

- упореди клијентова средства са сличним средствима на активном тржишту
- проверити да ли постоји активно тржиште за слична средства
- проверити систематичност клијентовог процена фер вредности
- провера независности, објективности и компетентности ангажованог проценитеља
- уколико је клијент користио метод дисконтованих новчаних токова за процену вредности средства, проверити да ли је клијент узео у разматрање економске услове и промене на тржишту и да ли је дисконтна стопа адекватна.

Ревизија фер вредности трећег нивоа је најсложенија зато што не полази од уочљивих инпута, односно активног тржишта. Овај приступ који је често критикован, полази од клијентове процене фер вредности на бази интерно развијеног модела, нпр. модел полази од будућих токова готовине које ће генерисати посматрано средство. Очигледно, постоји значајно одсуство прецизности у оваквим проценама, и то повећава ризик ревизије.

3.2. Материјалност и ризик у ревизији

Материјалност и ревизијски ризик су категорије које проистичу из концепта разумног уверавања. У раду је указано да финансијски извештаји, независно од проблема њихове ревизије, не могу бити припремљени са апсолутном прецизношћу, с обзиром да су многи износи приказани у финансијским извештајима формиран на бази субјективног процењивања. Типичан пример јесу рачуноводствене процене фер вредности. У ревизорском извештају се наводи да ревизор пружа разумно уверавање да у финансијским извештајима нема материјално значајних грешака. Термин *разумно уверавање* упућује на то да постоји одређени ризик да ревизијом нису откривене све значајне неправилности. У свом извештају ревизор такође наводи да су по *свим битним питањима* финансијски извештаји истинити и објективни. На овај начин указује се читаоцу ревизорског извештаја да су ревизори ограничени на значајне информације. Грешке у финансијским извештајима “су значајне када због њих они

нису у складу са рачуноводственим начелима.²¹⁶ И поред немогућности пружања апсолутног уверавања, ревизија је и даље веома значајна. Управо се употребна вредност ревизије и огледа у чињеници да она значајно умањује ризик од неистинитости и необјективности финансијских извештаја.

Према Међународном стандарду ревизије 315 *Идентификовање и процена ризика материјално погрешних исказа путем разумевања ентитета и његовог окружења*, значајни ризици су често повезани с важним нерутинским трансакцијама и питањима просуђивања. Нерутинске трансакције су трансакције које су неуобичајене због величине или садржаја па зато не настају често. Питања просуђивања могу укључивати стварање рачуноводствених процена за које је значајно мерење неизвесности. Ревизор примењује концепт материјалности приликом планирања и обављања ревизије, као и при оцени ефеката погрешних приказивања откривених у ревизији и неисправљених погрешних приказивања (уколико постоје) на финансијске извештаје - односно при формирању мишљења у извештају ревизора.

Планирање и извођење ревизије захтева од ревизора одабир између различитих алтернативних акција. Ревизор мора да донесе одлуке о начину на који ће спровести истраживање, о обиму и дубини испитивања, као и о природи и количини доказа које треба прикупити. Процеси припреме и доношења одлука одређени су ревизоровом проценом значајности информација о алтернативама са становишта остварења ревизијског циља. Одлуке зависе од онога што се у ревизији зове *материјалност* посматраног питања. Материјалност у ревизији је карактеристика која одређује природу, квалитет и квантитет доказа који су неопходни ревизору за испитивање одређених претпоставки. Материјалност је фактор који има опредељујући утицај при одлучивању о томе који докази су неопходни за достизање оног нивоа поверења у претпоставке који ревизору омогућује да са разумним уверавањем изрази мишљење о финансијским извештајима. Осим тога, материјалност је мера утицаја сваке информације до које се долази у току ревизије на подстицање даљих испитивања. Информација је од материјалног значаја уколико би њено изостављање или погрешно извештавање о њој могло да утиче на економске одлуке корисника информације, које се доносе на основу финансијских извештаја. Процена о висини материјалности је једна од главних активности која одређује цео ток ревизије. Тачност података која се

---

²¹⁶ Messier, F.W. (2000) Revizija Priručnik za revizore i studente s rješenjima zadataka, Faber & Zgombić Plus, Zagreb, 2000. godina, pp. 78.

реално може очекивати зависи и од природе билансне позиције. Према МСР 320 *Материјалност у планирању и спровођењу ревизије*, материјалност перформанси “представља износ или износе које је одредио ревизор на нивоу нижем од материјалног значаја одређеног за финансијске извештаје у целини како би се на одговарајуће низак ниво свела вероватноћа да ће збир некоригованих и непримећених погрешних исказа бити већи од материјалног значаја за финансијске извештаје у целини.”²¹⁷

С обзиром да је материјалност пре свега рачуноводствени концепт и с обзиром на везу која постоји између рачуноводства и ревизије, и ревизори имају слободу у лимиту прецизности са којом могу прихватити финансијске информације као истините и објективне. Осим тога, због стално присутног ризика од постојања неоткривених грешака у финансијским извештајима, ревизорима се мора дозволити већи ниво материјалности него у рачуноводству. Смањити ниво дозвољене грешке у ревизији “на неки нижи ниво од поменутог значаја би потребу да се ревизијски трошкови увећају до астрономских размера. Зато обично постоји нека захтевана прецизност у мишљењу ревизора (неки ниво материјалности) испод кога није разумно ограничавати укупан износ потенцијалних грешака.”²¹⁸ Материјални значај зависи од величине позиције или грешке, процењене у датим околностима под којим је до изостављања или погрешног исказивања дошло. Због тога, материјални значај представља праг или тачку разграничења, а не примарну квалитативну карактеристику коју информација мора да има да би била корисна.

Битно је разликовати појам материјалности од појма ниво уверавања. Материјалност се односи на “значај односно величину дате грешке. Ниво уверавања се односи на поверење (степен кредибилитета) да та материјална грешка није присутна у ревидираним рачуноводственим извештајима.”²¹⁹

Према увреженом схватању материјалност се разматра у току три фазе:

1. планирања ревизије
2. спровођења ревизијских тестова, и
3. извештавања.

---

²¹⁷ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, ИФАС, превод СРРС, Књига I, Београд, стр. 321.

²¹⁸ Јакшић, Д. (2004) “Концепти савремене ревизије рачуноводствених извештаја”, докторска дисертација, Економски факултет Суботица, 2003. година, стр. 151.

²¹⁹ Leslie, D., Teitlebaum, A., Anderson, R. (1980) “Dollar-unit Sampling: A Practical Guide for Auditors”, Pitman, London, pp. 5.

Планирање тока ревизије и израда програма ревизије је почетна активност која се спроводи након прихватања ревизијског ангажмана. У току планирања ревизори морају донети одлуку о степену поверења за који сматрају да је неопходно достићи у конкретној ревизији, како би били у могућности да изразе адекватно мишљење о финансијским извештајима клијента. Ово одлучивање се заснива на субјективном просуђивању ревизора о томе колико су информације које су садржане у финансијским извештајима значајне за њене кориснике. У фази планирања ревизор разматра прелиминарну оцену материјалности. Оцена материјалности се изводи на бази дефинисаних критеријума који могу бити квантитативне и квалитативне природе. Квантитативни критеријуми који се најчешће користе се изражавају кроз однос дозвољеног одступања од пословних прихода, укупног прихода или укупне имовине.

Сврха спровођења ревизијских тестова је утврђивање да ли су презентоване финансијске информације у сагласности са ревизијским доказима и да ли је у току посматраног периода било неправилности у рачуноводственом евидентирању пословних догађаја. Како би остварио ове циљеве, ревизор процењује да ли сазнања до којих долази, материјално утичу на финансијске извештаје. Операционализација материјалности на нивоу финансијских извештаја се врши кроз њену алокацију на одређене класе трансакција, салда рачуна и за одређена обелодањивања. На тај начин креира се основ за поређење резултата ревизије са очекиваним вредностима. Приликом вредновања нивоа одступања стварних од очекиваних вредности, ревизор се служи професионалним просуђивањем.

Табела 2. Однос расподеле материјалности и материјалности перформансе на популацију

Материјалност у функцији корисника финансијских извештаја	<i>Материјалност за финансијске извештаје у целини</i>
Материјалност у процесу ревизије и детаљних поступака	<i>Материјалност перформанси (оперативна материјалност)</i>
Погрешни искази су нематеријални без значајног утицаја на финансијске извештаје	<i>Безначајно</i>

Извештавање односно издавање ревизијског извештаја је последња фаза процеса ревизије. Према МСР ревизори су обавезни да изврше сва неопходна испитивања како би прикупили довољно релевантних доказа који им омогућују да пруже одређени степен уверавања у истинитост и објективност финансијских извештаја. Сва

ограничења која су онемогућила ревизора да прикупи одговарајуће доказе узимају се у обзир приликом формирања ревизорског мишљења. Свака неадекватност или недовољност доказа се разматра са аспекта њиховог утицаја на коначно мишљење. Питањима која су у збирном износу материјална, ревизор у завршној фази мора посветити довољну пажњу. Иако је улога ревизије заснована на објективности, материјалност је резултат субјективног просуђивања. Материјалност може имати различито значење за различите људе, тј. оно што је материјално за једну особу не мора бити материјално и за другу. У стручној јавности преовладава негативан став по питању једнозначног утврђивања материјалности, јер је практично немогуће операционализовати мерење материјалности услед великог броја и разноврсности фактора који утичу на материјалност. Ревизор не пружа апсолутно, већ само разумно уверавање да финансијски извештаји не садрже материјално значајне грешке, што значи да увек постоји одређени ризик да материјално погрешни искази у финансијским извештајима неће бити откривени иако је ревизија извршена у складу са прописаним ревизијским стандардима који представљају мерило квалитета ревизије. Овај ризик назива се ревизијским ризиком. Ревизијски ризик представља ризик да ревизор изрази неодговарајуће мишљење у случајевима када финансијски извештаји садрже материјално значајне погрешне исказе. Ревизијски ризик се може декомпоновати “на:

1. инхерентни ризик
2. контролни ризик и
3. детекциони ризик.”²²⁰

Инихерентни ризик се односи на подложност одређене билансе позиције или групе пословних догађаја погрешним исказима који, уз претпоставку да не постоје одговарајуће интерне контроле за њихово откривање, појединачно, или са погрешним исказима на другим билансним позицијама или групама пословних промена, могу бити материјално значајни. Овај ризик се може односити на све билансне позиције (тзв. инхерентни ризик на нивоу финансијских извештаја) или, пак, може бити својствен само појединим билансним позицијама или врстама трансакција. Фактори који одређују висину инхерентног ризика на нивоу финансијских извештаја су услови из окружења (опште стање у привреди и привредној грани којој посматрани привредни субјект припада, застарелост производа и услуга клијента, и др.), као и менаџмент

---

²²⁰ Андрић, М., Крسمановић, Б., Јакшић, Д. (2012) Ревизија – теорија и пракса, Пролетер ад, Бечеј, стр. 141.

привредног субјекта (његов интегритет, искуство и знање). Други аспект инхерентног ризика је његово постојање на нивоу билансних позиција и врста трансакција. Управо је за рачуноводствене процене фер вредности карактеристично постојање повећане вероватноће погрешног приказивања. Ревизор не може да утиче на висину инхерентног ризика, па се приликом планирања ревизије предвиђају поступци за његово што објективније вредновање. Важно је приметити да инхерентни ризик, иако повећан у случају рачуноводствених процена фер вредности, није исти за све врсте рачуноводствених процена фер вредности. Што је сама процена сложенија и што се ређе изводи (једном годишње или једном у неколико година) утолико ће и инхерентни ризик бити већи. Дакле, сама природа ставке за коју се процена изводи утиче на висину инхерентног ризика. На висину инхерентног ризика утиче и чињеница ко је извршио рачуноводствену процену фер вредности: да ли је стручно лице извршило процену, и ако јесте, да ли је стручно лице запослено у пословном субјекту код кога се врши процена или је ангажовано треће лице. Уколико је процену извршио запослени у привредном субјекту, то ће утицати на постављање инхерентног ризика на вишем нивоу. Идентификовање повећаног инхерентног ризика узроковаће потребу за већим обимом ревизијских доказа.

Контролни ризик представља “ризик да интерне контроле ентитета неће правовремено спречити или открити и исправити погрешан исказ који може настати у оквиру неке тврдње која се односи на класу трансакција, салдо рачуна или обелодањивање, а који појединачно или збирно са другим погрешним исказима може бити материјално значајан”²²¹ С обзиром на чињеницу да контролни ризик представља одраз квалитета контролних структура клијента, ревизор нема могућност да утиче на његову висину, па се задатак ревизора у овом случају ограничава на његову што објективнију процену. Уколико ревизор приликом извођења контролних тестова утврди да су интерне контроле правилно установљене и расподељене и да се клијент у свакодневним активностима придржава прописаних контролних норми, ревизор може проценити да је контролни ризик нижи. Као један од инструмената за процену контролног ризика, нарочито у случају ревизије рачуноводствених процена фер вредности, јесте осмишљавање и извођење упитника о интерним контролама, при чему се ревизор фокусира на део контрола усмерен на рачуноводствене процене фер вредности

²²¹ Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, IFAC, превод СРРС, Књига I, Београд, стр. 42.

(примери упитника интерних контрола приказани су у поглављу 3.3). Уколико је успостављен ефикасан систем интерних контрола, можемо претпоставити да ће број грешака у финансијским извештајима бити мали. Уколико постоје услови на основу којих је процењен висок ниво контролног ризика, ревизор ће морати да узме већи узорак, односно да спроведе већи број суштинских тестова.

Ризик детекције представља “могућност да постоје погрешни искази или грешке а да их ревизор неће открити како аналитичким процедурама тако ни ревизорским тестовима.”²²² Овај ризик је једина компонента ревизијског ризика на коју ревизор може утицати.

Ревизијски ризик и његове компоненте могу се дефинисати на два начина атрибутивно (максималан, висок, средњи и низак) или бројчано (нумерички). Тренутно не постоји неки општеприхваћен поступак или метод за квантификацију ризика, али је постало уобичајено да се квантитативна међузависност ревизијског ризика и његових компоненти изражава следећом формулом: **РР = ИР x КР x ДР**

где је: РР – ревизијски ризик, ИР – инхерентни ризик, КР – контролни ризик и ДР – детекциони ризик.

Ревизор има задатак да ревизијски ризик сведе на прихватљив ниво, а с обзиром да не може да утиче на инхерентни и контролни ризик, свођење ревизијског ризика на прихватљив ниво једино се може извести смањењем детекционог ризика, тако што се изводе ревизијски поступци (контролни и помоћни тестови) којима се смањује детекциони ризик. Приликом утврђивања обима потребних ревизијских поступака као мерило се узима прихватљив ниво детекционог ризика који се квантификује следећом једначином:

$$ДР = \frac{РР}{ИР \times КР}$$

Како би се објаснила употреба модела ризика ревизије, потребно је претпоставити да је ревизор направио следеће процене ризика за поједине тврдње, као што је нпр. тврдња презентације за некретнине које су ревалоризоване. Уколико је ревизор спреман да прихвати ризик ревизије од 5% односно да постави ниво уверавања од 95%, и ако је проценио инхерентни и контролни ризик на 70% и 50% респективно, то значи да су:

РР=5%; ИР=70% и КР=50%, па следи применом наведене једначине да је ДР=14%.²²³

²²² Андрић, М., Крсмановић, Б., Јакшић, Д. (2012) Ревизија – теорија и пракса, Пролетер ад, Бечеј, стр. 147.

²²³ прилагођено према Солтани, Б. (2010) Ревизија: Међународни приступ, Мате Београд, стр. 224.

Ниво ризика детекције од 14% указује да ревизор треба да одреди ниво ревизијских (доказних) поступака потребних да се смањи ризик детекције на 14% и услед тога постигне жељени ризик ревизије од 5%, односно да пружа уверавање од 95% у ревизорском мишљењу. Другим речима, ризик детекције од 14% значи да ревизор треба да планира доказне поступке на такав начин да постоји прихватљив ризик у којем је могућност неоткривања значајног погрешног приказивања 14%. Ризик је прихватљив ако ревизор има уверење из других извора који потврђују процену инхерентног и контролног ризика. Ово показује да постоји инверзан однос између ризика ревизије и обима доказних поступака које ревизор треба да спроведе како би остварио жељени ниво ризика. Што је нижи ризик ревизије са којим је ревизор способан да се суочи, за задате величине инхерентног и контролног ризика, то је већи обим доказних тестова које ће морати да спроведе како би се постигао израчунати ниво ризика детекције. Односно уколико се инхерентни и контролни ризик повећају, ревизор ће морати да спроведе више доказних поступака како би достигао жељени ниво ризика ревизије.²²⁴

---

²²⁴ Солтани, Б. (2010) Ревизија: Међународни приступ, Мате Београд, стр. 224.

3.3. Ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности према МСР 540

Ревизијске процедуре које би ревизор требало да спроведе у поступку ревизије финансијских извештаја клијента који је одмеравао средства и обавезе по фер вредности, могу се представити у форми следећег ревизијског програма:

Табела 3. Ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности

Циљ: Прибавити довољно адекватних ревизијских доказа како би се обезбедило разумно уверавање да су одмеравања фер вредности и обелодањивања у складу са МСФИ	Ревизор	Датум	Коментар
I Стећи разумевање клијентовог окружења и пословних трансакција повезаних са одмеравањем и обелодањивањем фер вредности			
<p>- Идентификовати типове рачуна или трансакција које захтевају одмеравање по фер вредности (нпр. да ли су салда на рачунима резултат рутинских и понављајућих трансакција или су настала као последица нерутинских и неуобичајених трансакција).</p> <p>- Идентификовати посебан ризик повезан са овим рачунима или трансакцијама.</p> <p><i>Нека одмеравања фер вредности уобичајено карактерише већа неизвесност у погледу поузданости процеса одмеравања. Већа неизвесност може бити резултат:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. дужине периода на који се предвиђање односи 2. броја значајних и комплексних претпоставки у процесу одмеравања 3. веће степена субјективности повезаног са претпоставкама и факторима коришћеним у процесу одмеравања 4. веће степена неизвесности повезаног са будућим догађајима или исходима догађаја на којима су засноване коришћене претпоставке 5. недостатка објективних података у случају коришћења изражено субјективних фактора 			
II Стећи разумевање релевантних контрола над клијентовим системом одмеравања по фер вредности			
Идентификовати и оценити контроле над процесом одмеравања фер вредности укључујући, на пример, сегрегацију дужности између оних који извршавају трансакције и оних одговорних за спровођење одмеравања			
Идентификовати и оценити контроле над конзистентношћу, правременошћу и поузданошћу података коришћених у моделима процена			
Идентификовати и размотрити улогу коју информационе технологије имају у процесу одмеравања фер вредности			
Идентификовати и оценити интегритет контрола и безбедносне процедуре за релевантне информационе системе, укључујући процесе одобравања			
Идентификовати и оценити методе или процедуре коришћене за надзор над променама у пословном окружењу клијента које могу утицати на претпоставке руководства			

<p>На основу околности и доступних информација, одредити да ли извршити тестирање одмеравања фер вредности користећи један или више следећих приступа:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Тестирати значајне претпоставке руководства, модел процене и основне податке 2. Развити независну процену фер вредности 3. Размотрити накнадне догађаје 			
<p>I Тестирати значајне претпоставке руководства, модел процене и основне податке</p>			
<p>1. Претпоставке које су коришћене приликом одмеравања фер вредности су разумне у датим околностима и одражавају (и нису у супротности) тржишне информације, како то захтева МСФИ 13</p>			
<p>Проверити да ли је руководство идентификовало значајне претпоставке за одмеравање фер вредности, и идентификовати и оценити могуће ризике</p>			
<p>Проверити да ли постоје подаци који указују да би тржишни учесници користили другачије претпоставке (нпр. да ли је коришћена дисконтна стопа која не рефлектује тренутне тржишне околности)</p>			
<p>Разумети и размотрити разумност значајних претпоставки.</p> <p>Да би се сматрале разумним, претпоставке на којима је засновано одмеравање фер вредности (нпр. дисконтна стопа коришћена у обрачуна садашње вредности будућих новчаних токова), посматране појединачно и у целини, треба да буду реалистичне и конзистентне са:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. општим економским окружењем, стањем гране и економским околностима самог ентитета 2. доступним тржишним информацијама 3. плановима самог ентитета, укључујући очекивања руководства у погледу циљева пословања 4. претпоставкама из ранијих периода 5. претходним искуствима ентитета 6. другим питањима од значаја за састављање финансијских извештаја 7. ризиком повезаним са токовима готовине и ефектима на дисконтну стопу 			
<p>Идентификовати изворе претпоставки руководства</p>			
<p>2. Проверити да ли је коришћени метод процене фер вредности одговарајући</p>			
<p>- метод и претпоставке који се коришћени у процени фер вредности су у сагласности са МСФИ 13</p>			
<p>3. Тестирати податке коришћене приликом одмеравања фер вредности</p>			
<p>Применити процедуре попут верификације извора података и математичке провере изабраних инпута</p>			
<p>Проверити да ли је метод вредновања примењен конзистентно и да ли значајне претпоставке одражавају намере руководства и њихове планове</p>			
<p>II Развијање модела од стране ревизора за проверу фер вредности</p>			
<p>Овакав приступ ревизор најчешће користи у ситуацијама када је руководство (или проценитељ) користило патентирану (заштићену) методологију или методологију која се не користи често приликом</p>			

<p>процене фер вредности</p> <ul style="list-style-type: none"> - ревизор би требало да користи претпоставке које су у сагласности са онима које је користило руководство ентитета - претпоставке руководства треба да буду схваћене и оцењене као разумне од стране ревизора - значајне разлике између ревизијског модела и модела руководства треба да буду усаглашене, и/или треба да представљају основу за додатне процедуре или за закључак да процена фер вредности не може бити прихваћена као исправна 			
<p>III Разматрање накнадних догађаја приликом процене фер вредности</p>			
<p>Уколико је ревизор свестан предстојеће трансакције која треба да се реализује на крају или близу краја године, а која може бити основа за процену фер вредности, ревизор може одлучити да ту трансакцију користи као основу за одмеравање фер вредности</p>			
<ul style="list-style-type: none"> • Уколико је одмеравање фер вредности извршено на датум који не одговара датуму на који је клијент требало да одмери и прикаже ту информацију у својим финансијским извештајима, прибавити доказе да је руководство узело у обзир ефекте догађаја, трансакција и промена у околностима које су се јавиле између дана одмеравања фер вредности и дана финансијских извештаја • У неким ситуацијама, додатне процедуре, као што је инспекција одређеног средства од стране ревизора, може бити неопходна како би се прибавио довољан релевантан ревизијски доказ о адекватности извршеног фер вредновања. На пример, инспекција основног средства (грађевинског објекта) може бити неопходна како би се прибавиле информације о тренутном физичком стању објекта за који је утврђена фер вредност • Размотрити да ли трансакције које су се десиле на крају године, или почетком наредне године, обезбеђују информације које потврђују или доводе у питање процену фер вредности 			
<p>Коришћење резултата рада проценитеља</p>			
<p>Приликом одмеравања фер вредности, могу се користити услуге интерног или екстерног проценитеља. У случају када се менаџмент ослања на рад проценитеља приликом процене вредности за потребе састављања финансијских извештаја, потребно је да ревизор:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. оцени стручност, објективност и искуство проценитеља (квалификације и искуство проценитеља у процени истих или сличних средстава, искуство у примени Међународних стандарда за процену вредности - IVS²²⁵, чија је примена пожељна али још увек није обавезна у Србији) 2. размотри односе проценитеља и ентитета за чије потребе се процена врши (клијента ревизије) – оцена независности проценитеља 3. стекне разумевање природе и начина рада проценитеља, што подразумева: <ul style="list-style-type: none"> • разумевање циља и обима рада проценитеља • оцену проценитељевог разумевања дефиниције фер 			

²²⁵ IVS – International Valuation Standards (Међународни стандарди процене вредности) донети од стране IVSC – International Valuation Standards Council (Комитет за Међународне стандарде процене вредности)

<p>вредности по МСФИ за конкретна средства која су предмет процене</p> <ul style="list-style-type: none"> • идентификацију података које је клијент ревизије ставио на располагање проценитељу • поређење коришћене методе и значајних претпоставки од стране проценитеља са методама и претпоставкама које су коришћене у ранијим проценама фер вредности • оцену да ли постоје било каква ограничења проценитељевом приступу неопходним кључним рачуноводственим подацима, обрачунима и запосленима • разматрање очекиваног рока за завршетак процеса процене и доступности извештаја о процени • разматрање да ли ће писани извештај о процени садржавати и специфичне ставке које ће бити потребне ревизору 			
--	--	--	--

У наредним поглављима ће бити презентоване наведене процедуре на примерима конкретних категорија имовине уз навођење њихових специфичности.

3.3.1. Ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности нематеријалних улагања

Процедуре које ревизор може да примени у случају процењивања нематеријалних улагања по фер вредности, могу се објаснити на следећем примеру привредног друштва које примењује “пуне“ МСФИ у свом финансијском извештавању.

Претпоставка је да је клијент “Х“ својим рачуноводственим политикама изабрао да нематеријална улагања након почетног признавања вреднује по ревалоризованој вредности, коју представља њена фер вредност на дан ревалоризације, умањена за акумулирану амортизацију која је накнадно уследила и било какве накнадне акумулиране губитке од умањења вредности. Друштво “Х“ је у децембру 2012. године купило софтвер за тродимензионално моделовање (3D modeling) за 14 милиона динара, који користи за обављање своје делатности пројектовања. МРС 38 *Нематеријална имовина* захтева да се ревалоризација врши толико редовно да се књиговодствена вредност имовине на крају извештајног периода битно не разликује од фер вредности те имовине.

У случају када су доступни поуздани подаци, тржишни приступ се сматра најдиректнијим и најлогичнијим приступом за утврђивање тачне вредности нематеријалних улагања. Поред врсте имовине, информације неопходне за проверу

упоредивости укључују и релевантну индустријску грану, географска ограничења, ексклузивност, механизме плаћања и рок.

Процена вредности поменутог софтвера извршена је 31. децембра 2014. године од стране стручног лица запосленог у друштву “Х”. За наведени софтвер постоји тржиште и утврђене су следеће цене за софтвер истих или сличних карактеристика који се може купити на нашем тржишту:

Табела 4. Пример различитих цена софтвера на тржишту

Варијанта	Цена (у динарима)	Услови
А	8.000.000	плаћање одмах
Б	9.000.000	одложено плаћање у року од једне године
В	10.000.000	у три једнаке рате у периоду од две године
Г	8.500.000	плаћање одмах
Д	9.000.000	плаћање одмах

У табели се може видети да се цена посматраног софтвера налази у распону од 8.000.000 до 9.000.000 динара, осим у случају варијанте В која подразумева цену за одложено плаћање на две године која у себи садржи камату. Уколико претпоставимо да је камата на нивоу есконтне стопе НБС која је износила 9% годишње, видећемо да је реална цена нешто виша од 9.000.000 динара. На основу прикупљених података се може закључити да се фер вредност посматраног софтвера налази у распону од 8.000.000 до 9.000.000 динара. На основу доступних података проценитељ је саставио извештај о процени у којем је оценио да фер вредност софтвера на дан 31. децембра 2014. године износи 8.500.000 динара. С обзиром да је књиговодствена вредност софтвера пре процене износила 11.200.000 динара (након амортизације за 2013. и 2014. годину по стопи од 10% од укупно 2.800.000 динара), може се закључити да су нематеријална улагања прецењена, па је потребно прокњижити свођење књиговодствене вредности на фер вредност, односно извршити својеврсно обезвређење софтвера.

Табела 5. Књижење ефекта смањења фер вредности патента

Ред. бр.	Опис	Износ	
		дугује	потражује
1	Обезвређење нематеријалне имовине	2.700.000	
	Софтвер и остала права (сторно)	-5.500.000	
	Исправка вредности софтвера по основу амортизације (сторно)		-2.800.00
	за вредновање по фер вредности на основу Извештаја о		

процени.		
<p><i>Напомена: - нису постојале ревалоризационе резерве за ово средство - одабрана је техника књижења којом се акумулирана амортизација елиминисе из бруто књиговодствене вредности, а нето износ се преправља на ревалоризовани износ средства</i></p>		

Први корак ревизора, у овом случају, је разумевање процеса који је клијент користио за утврђивање фер вредности. У разумевању овог процеса ревизору може помоћи следећи упитник:

Табела 6. Упитник интерних контрола за процењивање фер вредности

Упитник интерних контрола					
Предмет: Контрола процеса процене фер вредности нематеријалних улагања				Клијент: "X" Датум: 31.12.2014. Ревизор:	
Ред. бр.	Питања	ДА	НЕ	Н/П	Примедба
1.	Да ли је извршена провера постојања активног тржишта за ову нематеријалну имовину?	X			уколико не постоји активно тржиште за ову имовину, имовина се књижи по набавној вредности (цени коштања) умањеној за евентуалну амортизацију и губитке од умањења вредности (чл. 81. МРС 38)
2.	Да ли је процену фер вредности нематеријалних улагања извршило стручно лице?	X			
3.	Да ли је процену фер вредности нематеријалних улагања извршило лице које располаже посматраним средством?		X		
4.	Да ли је стручно лице (проценитељ) одговорно за процену фер вредности нематеријалних улагања, запослено у пословном субјекту "X"?	X			могући пропуст
5.	Да ли се процењивање нематеријалних улагања по фер вредности изводи први пут?	X			могући пропуст
6.	Да ли је процена фер вредности одобрена од стране руководства?	X			
7.	Да ли је било промена метода процене фер вредности у односу на претходни период?			X	процена се врши први пут
8.	Да ли је процена фер вредности извршена на дан који је близак дану биланса?	X			процена извршена на дан биланса
9.	Да ли се провера вредности нематеријалних улагања врши редовно, на сваки дан биланса?			X	процена се врши први пут
10.	Да ли је извршена процена фер вредности свих средстава из исте групе?			X	постоји само једно нематеријално улагање из ове групе (само једна врста софтвера)
11.	Да ли је састављен извештај (елаборат) о процени фер вредности нематеријалних улагања?	X			
12.	Да ли је извештај (елаборат) о процени фер вредности усвојен (прихваћен) од стране руководства?	X			
		ДА	НЕ	Н/П	УКУПНО
	УКУПНО	8	1	3	12

Након што је разумео процес који се у привредном друштву користи за утврђивање фер вредности, ревизор треба да идентификује и процени ризик материјалне грешке на нивоу тврдње у вези са мерењем фер вредности, како би дефинисао природу, време и обим даљих ревизијских поступака. Степен до којег је мерење фер вредности осетљиво на грешку представља инхерентни ризик. На основу процењеног инхерентног и контролног ризика, ревизор тестира мерење и обелодањивање фер вредности.

Вредновање нематеријалног улагања, у овом случају, је у складу са усвојеном рачуноводственом политиком клијента. Увек је већи ризик да процењивање неће бити адекватно спроведено, уколико процену врши лице запослено код клијента, а управо је то случај у овом примеру. Ревизор се уверио у стручност проценитеља, с обзиром да је на увид добио одређени сертификат. Проценитељ је техничко лице које познаје софтвер који је био предмет процене.

Један од суштинских тестова које ревизор може извести у датој ситуацији јесте вршење независне процене фер вредности, ради потврде прикладности извршених мерења фер вредности. У овом случају, независна процена може бити извршена релативно једноставно с обзиром да постоји активно тржиште, па ревизор обавља поређење вредности софтвера која је предмет процене са ценом истог или сличног софтвера на тржишту и уверава се у тачност наведених података. То чини прибављањем ценовника који су јавно доступни од стране продаваца софтвера. Као додатну процедуру, ревизор може да изврши проверу да ли је клијент ревизије евентуално отуђио наведени софтвер убрзо након краја обрачунског периода. Ова провера може обезбедити ревизијске доказе у вези са мерењем фер вредности. Уколико је софтвер продат убрзо након краја извештајног периода по цени која је приближна или једнака вредности по којој је средство процењено на дан биланса, то ће бити ревизијски доказ који потврђује исправност извршене процене.

Ревизор треба да процени да ли су обелодањивања о фер вредностима које је извршило привредно друштво “Х” у складу са смерницама одговарајућих МРС (у овом случају са МРС 38 и МСФИ 13) и усвојеним рачуноводственим политикама. У овом конкретном случају, да би се испунили захтеви за обелодањивањем наведени у МСФИ 13, неопходно је обелоданити следеће:

- износ фер вредности на крају извештајног периода наведене нематеријалне имовине

- ниво у хијерархији фер вредности у који се класификују одмеравање фер вредности нематеријалног улагања – у овом случају ниво 2
- опис технике процене и инпута коришћених у одмеравању фер вредности - компаративни приступ где најзначајнију информацију представљају цене истог или сличног софтвера које су јавно доступне.

Уколико клијент није на одговарајући начин обелоданио информације о фер вредности, ревизор треба да оцени да ли су финансијски извештаји материјално погрешни због одступања од оквира финансијског извештавања.

3.3.2. Ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности некретнина, постројења и опреме

Процедуре које ревизор може да примени у случају процењивања некретнина по фер вредности, могу се објаснити на следећем примеру привредног друштва “АБЦ“ које примењује “пуне“ МСФИ у свом финансијском извештавању.

Претпоставка је да је клијент “АБЦ“ својим рачуноводственим политикама изабрао да грађевинске објекте накнадно вреднује по фер вредности (модел ревалоризације). Друштво “АБЦ“ поседује управну зграду. Зграда се налази на атрактивној локацији, у ширем центру Новог Сада. Књиговодствена вредност објекта на дан 31. децембра 2014. године износила је 44.000.000 динара (набавна вредност 46.000.000 и исправка вредности 2.000.000 динара). Учесталост ревалоризовања зависи од промена фер вредности некретнина које се ревалоризују. Када се фер вредност ревалоризованог средства битно разликује од његове књиговодствене вредности, потребна је даља ревалоризација. С обзиром да МСФИ нису прецизно дефинисали значајност, пословни субјект својим рачуноводственим политикама прописује прецизне критеријуме за утврђивање учесталости процене некретнина, постројења и опреме (у овом случају грађевинског објекта). Посматрани привредни субјект је дефинисао да се значајним одступањем фер вредности сматра одступање које је веће од 2% књиговодствене вредности некретнине. Клијент је склопио уговор о вршењу процене вредности објекта са независним проценитељем који се бави проценом вредности некретнина. Процена вредности поменутог објекта извршена је 26. децембра 2014. године и објекат је процењен на 49.000.000 динара. Одступање на дан биланса (31. децембра 2014. године)

износи 11%, па је, према рачуноводственим политикама привредног субјекта, процена обавезна.

Рачуноводство клијента је на основу прихваћеног Извештаја о процени независног проценитеља извршило одговарајуће књижење: с обзиром да је проценом утврђена вредност зграде која је виша у односу на књиговодствену вредност, повећана је књиговодствена вредност грађевинског објекта за износ до вредности утврђене проценом и прокњижено је повећање ревалоризационих резерви.

Табела 7. Књижење ефекта повећања фер вредности грађевинског објекта

Ред. бр.	Опис	Износ	
		дугује	потражује
1	Грађевински објекат (набавна вредност)	3.000.000	
	Исправка вредности грађевинског објекта по основу амортизације	2.000.000	
	Ревалоризационе резерве по основу ревалоризације нематеријалне имовине, некретнина, постројења и опреме		5.000.000

- за вредновање по фер вредности на основу Извештаја о процени.
Напомена: одабрана је техника књижења којом се акумулирана амортизација елиминира из бруто књиговодствене вредности, а нето износ се преправља на ревалоризовани износ средства (у складу са МРС 16)

Први корак ревизора, у овом случају, је разумевање процеса који је клијент користио за утврђивање фер вредности. У разумевању овог процеса ревизору може помоћи следећи упитник:

Табела 8. Упитник интерних контрола за процењивање фер вредности грађевинских објеката

Упитник интерних контрола					
Предмет: Контрола процеса процене фер вредности некретнина				Клијент: "АБЦ" Датум: 31.12.2014.	
				Ревизор:	
Ред. бр.	Питања	ДА	НЕ	Н/П	Примедба
1.	Да ли је процену фер вредности некретнина извршило стручно лице?	х			независни проценитељ
2.	Да ли је процену фер вредности некретнина извршило лице које располаже некретнином?		х		
3.	Да ли је стручно лице (проценитељ) запослено у пословном субјекту "АБЦ" одговорно за процену фер вредности некретнина?		х		
4.	Да ли се процењивање некретнина по фер вредности изводи први пут?	х			могући пропуст
5.	Да ли је Друштво прописало метод процењивања фер вредности некретнина?		х		процену врши независни проценитељ
6.	Да ли је метод процене фер вредности одобрен од стране руководства?			х	процену врши независни проценитељ

7.	Да ли је било промена метода процене фер вредности некретнина у односу на претходни период?			x	процена објекта се врши први пут
8.	Да ли је процена фер вредности вршена на дан који је близак дану биланса?	x			само пет дана пре дана биланса
9.	Да ли се провера вредности некретнина врши редовно, на сваки дан биланса?	x			
10.	Да ли је извршена процена фер вредности свих средстава из исте групе?			x	постоји само један грађевински објекат
11.	Да ли је састављен извештај (елаборат) о процени фер вредности некретнина?	x			
12.	Да ли је извештај (елаборат) о процени фер вредности некретнина састављен у складу са одредбама Међународних стандарда процене вредности?	x			оваква процена није обавезна у Републици Србији, али је пожељна
13.	Да ли је извештај (елаборат) о процени фер вредности усвојен (прихваћен) од стране руководства?	x			
		ДА	НЕ	Н/П	УКУПНО
	УКУПНО	7	3	3	13

Након што је разумео процес који се у привредном друштву користи за утврђивање фер вредности, ревизор треба да идентификује и процени ризик материјалне грешке на нивоу тврдње у вези са мерењем фер вредности, како би дефинисао природу, време и обим даљих ревизијских поступака. На основу процењеног инхерентног и контролног ризика, ревизор тестира мерење и обелодањивање фер вредности.

Вредновање грађевинског објекта у овом случају, је у складу са усвојеном рачуноводственом политиком клијента. Ревизор је сагласан са рачуноводственом политиком накнадног вредновања грађевинских објеката, с обзиром да вредновање по фер вредности представља бољу опцију за вредновање објекта у односу на метод накнадног вредновања по набавној вредности, из најмање два разлога: посматрани објекат се налази на атрактивној локацији, где цена по квадратном метру константно расте последњих година, па би накнадно вредновање по набавној вредности узроковало потцењивање основних средстава у финансијским извештајима, а други разлог лежи у релативно високој стопи инфлације у нашој земљи. У овом случају, ревизор закључује да је мерење фер вредности у складу са применљивим оквиром финансијског извештавања правног лица.

Наредни корак се састоји од утврђивања потребе за коришћењем услуга стручњака. У наведеном примеру, процена фер вредности је извршена од стране независног проценитеља у периоду који је веома близак датуму биланса. Ревизор је проценио да у периоду од пет дана (26. децембар - 31. децембар 2014. године) није дошло до значајних поремећаја на тржишту некретнина и да се процењена вредност може

сматрати износом који реално одсликава тржишну вредност и на дан биланса. С обзиром да се клијент у потпуности ослонио на рад стручњака за утврђивање фер вредности, пажња ревизора се усмерава ка испитивању стручности и искуства лица које је извршило процену. Иако процену спроводе независна стручна лица, ревизор је обавезан да се увери у прикладност рада стручњака у контексту ревизијског доказа. На то га обавезује и Међународни стандард ревизије 620 *Коришћење резултата рада стручњака*. Ревизор разматра стручност, независност, овлашћења, и објективност лица које је извршило процену фер вредности. Стручност је проверена увидом у одговарајући сертификат којим се потврђује да проценитељ има звање проценитеља некретнина који је издало Национално удружење проценитеља Србије, које је члан Комитета за међународне стандарде процене (IVSC). У раду је поменуто да у нашој земљи не постоји институт овлашћеног проценитеља који би обавезно примењивао Међународне стандарде процене вредности. За ревизора је битно да је некретнина процењена од стране проценитеља који има потребно искуство у проценама исте врсте некретнина као што је она која се процењује код клијента ревизије, као и на територији на којој се процењивана некретнина налази. Проценитељ је вршио процену некретнина на сличној локацији средином 2014. године за потребе другог правног лица, што иде у прилог његовом искуству и стручности. Проценитељ је дао одговарајућу изјаву о независности у односу на правно лице “АБЦ“. Ревизор такође проверава да ли постоји одговарајуће писмо о ангажовању проценитеља и/или уговор о спровођењу процене којим се ближе прописују: сврха, предмет, основе процене и датум процене, приступ процени, валута у којој ће процена бити исказана, све претпоставке укључујући и посебне претпоставке, обим инспекције и испитивања које ће проценитељ спровести, врста и извор информација на које ће се проценитељ ослањати, као и степен провере тачности тих информација од стране проценитеља, стандард финансијског извештавања на основу којег је процена захтевана или на којем је заснована, услове плаћања и друга стандардизована правила и услове.

Након тога, приступа се прегледу извештаја о процени вредности непокретности, односно провери да ли садржи све стандардима прописане елементе који поред елемената из писма о ангажовању треба да садржи и изјаву или опис приступа процени, аналитички процес и емпиријске податке коришћене у процени, мишљење о вредности непокретности, име и потпис проценитеља и датум извештаја. Ревизор треба да провери да ли је назначено да је извештај састављен за потребе финансијског

извештавања, с обзиром да је само извештај о процени сачињен у ове сврхе релевантан за клијента ревизије у контексту финансијског извештавања и за самог ревизора.

Проценитељ је користио тзв. компаративни приступ, који узима у обзир продају сличних непокретности и одговарајуће тржишне податке, тј. процењена вредност се утврђује применом компарације. Фер вредност грађевинског објекта добијена је применом методологије уз коришћење инпута 2. нивоа који произилазе из методе упоредивих трансакција. Продајне цене упоредивих објеката у непосредној близини кориговане су за разлике у њиховим кључним карактеристикама као што је површина некретнине. Најзначајнија информација по овом приступу процене је цена по квадратном метру. Најчешће, фер вредност представља тржишну вредност основних средстава осим у случајевима када су трошкови продаје значајни па увећавају тржишну вредност. На пример, рачуноводствено обухватање некретнина може захтевати прилагођавање тржишне вредности за процењени трошак затварања по продаји, прилагођавања у вези са стањем, локацијом некретнине и слично.

Један од суштинских тестова које ревизор може извести у датој ситуацији јесте вршење независне процене фер вредности, ради потврде прикладности извршених мерења фер вредности. У овом случају, независна процена може бити извршена релативно једноставно с обзиром да постоји активно тржиште, па ревизор обавља поређење вредности некретнине која је предмет процене са сличним некретнинама (некретнинама исте површине, локације, квалитета градње) на тржишту.

Други начин провере објективности извршене процене може бити разматрање накнадних догађаја. Пример накнадног догађаја може бити продаја посматране некретнине (грађевинског објекта у наведеном примеру) убрзо након краја обрачунског периода, која може обезбедити ревизијске доказе у вези са мерењем фер вредности. Уколико је објекат продат убрзо након краја извештајног периода, по цени која је приближна или једнака вредности по којој је објекат процењен на дан биланса, то ће бити ревизијски доказ који потврђује исправност извршене процене. Међутим, ревизор мора бити опрезан с обзиром да се у периоду након завршетка обрачунског периода на који се односе финансијски извештаји, могу десити значајне промене у околностима у односу на оне које су постојале на крају периода.

Ревизор треба да процени да ли су обелодањивања фер вредностима које је извршило привредно друштво, у складу са смерницама одговарајућих МРС (у овом случају са

МРС 16 и МСФИ 13) и усвојеним рачуноводственим политикама. У овом конкретном случају, да би се испунили захтеви за обелодањивањем наведени у МСФИ 13, неопходно је обелоданити следеће:

- износ фер вредности на крају извештајног периода наведеног грађевинског објекта
- ниво у хијерархији фер вредности у који се класификује одмеравање фер вредности грађевинског објекта – у овом случају ниво 2
- опис технике процене и инпута коришћењих у одмеравању фер вредности - *компаративни приступ где најзначајнију информацију представља цена по квадратном метру.*

Уколико клијент није на одговарајући начин обелоданио информације о фер вредности, ревизор треба да оцени да ли су финансијски извештаји материјално погрешни због одступања од оквира финансијског извештавања.

Приликом доношења коначне оцене да ли су мерења и обелодањивања фер вредности у финансијским извештајима у складу са оквиrom финансијског извештавања, ревизор треба да процени довољност и прикладност прибављених ревизијских доказа, као и усклађеност тих доказа са другим доказима прибављеним и оцењеним током ревизије.

3.3.3. Ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности хартија од вредности

Процедуре које ревизор може да примени у случају процењивања хартија од вредности којима се тргује (финансијска средства која се вреднују по фер вредности кроз биланс успеха), могу се приказати на следећем примеру привредног друштва које примењује МСФИ у свом финансијском извештавању.

Претпоставка је да је клијент ревизије “СУНЦЕ“ ад Београд, дана 9. септембра 2013. године купио на Београдској берзи 5.000 акција НИС ад Нови Сад, чијим се акцијама тргује на тзв. прајм листингу (Prime Listing) методом континуираног трговања. Појединачна набавна цена акције је била 870 динара (укупно 4.350.000 динара). Ове акције је друштво “СУНЦЕ“ купило са циљем да се у кратком року продају, а у сврху остварења добитка на разлици у цени. У складу са МРС 39, овакви финансијски инструменти се након почетног признавања одмеравају по фер вредности. У складу са наведеним стандардом, извршено је свођење књиговодствене вредности ових

краткорочних финансијских пласмана на фер (тржишну) вредност, која је на дан 31. децембра 2013. године износила 927 динара по акцији (цена акција је јавно доступна на сајту Београдске берзе). С обзиром да је у питању 5.000 акција, укупна тржишна вредност на поменути датум износи 4.635.000 динара.

Табела 9. Књижење ефекта повећања фер вредности акција

Ред. бр.	Опис	Износ	
		дугује	потражује
1	Финансијска средства која се вреднују по фер вредности кроз биланс успеха	285.000	
	Приходи од усклађивања вредности потраживања и краткорочних финансијских пласмана		285.000
	<i>за вредновање по фер вредности на дан 31.12.2013. године</i>		

Потребно је да ревизор стекне разумевање клијентовог процеса за одмеравање фер вредности. У разумевању овог процеса ревизору може помоћи следећи упитник интерних контрола:

Табела 10. Упитник интерних контрола за процењивање фер вредности акција

Упитник интерних контрола					
Предмет: Контрола процеса процене фер вредности акција				Клијент: “Сунце” ад Београд Датум: 31.12.2013. Ревизор:	
Ред. бр.	Питања	ДА	НЕ	Н/П	Примедба
1.	Да ли је извршена провера постојања активног тржишта за ово средство?	х			
2.	Да ли је реч о акцијама котираним на прајм маркету Београдске берзе?	х			
3.	Да ли је реч о акцијама котираним на опен маркету Београдске берзе?		х		
4.	Да ли је реч о акцијама којима се тргује методом преовлађујуће цене на МТП тржишту Београдске берзе?		х		
5.	Да ли је процену фер вредности хартија од вредности извршило стручно лице?	х			
6.	Да ли је процену фер вредности хартија од вредности извршило лице које располаже посматраним средством?		х		
7.	Да ли је стручно лице (проценитељ) одговорно за процену фер вредности хартија од вредности запослено у пословном субјекту “Сунце”?	х			
8.	Да ли се процењивање хартија од вредности по фер вредности изводи први пут?	х			могући пропусти
9.	Да ли је процена фер вредности одобрена од стране руководства?	х			
10.	Да ли је било промена метода процене фер вредности			х	реч је о првој процени

	у односу на претходни период?				по фер вредности
11.	Да ли је процена фер вредности извршена на дан који је близак дану биланса?	х			процена извршена на дан биланса
12.	Да ли се провера вредности хартија од вредности врши редовно, на сваки дан биланса?			х	реч је о првој процени по фер вредности
13.	Да ли је извршена процена фер вредности свих средстава из исте групе?			х	постоји само једна врста акција у портфељу друштва
14.	Да ли је састављен извештај о процени фер вредности хартија од вредности?	х			приложен је обрачун и берзанска цена акције на дан извештавања
15.	Да ли је извештај (елаборат) о процени фер вредности усвојен (прихваћен) од стране руководства?	х			
		ДА	НЕ	Н/П	УКУПНО
	УКУПНО	9	3	3	15

На основу процењеног инхерентног и контролног ризика, ревизор тестира мерење и обелодањивање фер вредности. Вредновање хартија од вредности, у овом случају, је у складу са усвојеном рачуноводственом политиком клијента и МРС 39. Уобичајено је да овакве врсте процена по фер вредности врши неко од запослених, с обзиром да није реч о специјализованом и комплексном поступку.

Један од суштинских тестова које ревизор може извести у датој ситуацији јесте вршење независне процене фер вредности, ради потврде прикладности извршених одмеравања фер вредности. У овом случају, независна процена може бити извршена релативно једноставно с обзиром да се конкретном акцијом тргује на дневној бази, методом континуираног трговања, цена акције је јавно доступна, па се једноставним множењем броја акција у поседу друштва “СУНЦЕ“ са ценом акције на дан биланса, долази до фер вредности ових хартија од вредности.

Други начин провере објективности извршене процене може бити разматрање накнадних догађаја. Посматрање накнадних догађаја је техника којом се ревизори врло често служе приликом оцене вредности неке хартије од вредности, с обзиром да се праћењем цене конкретне акције на берзи након дана биланса, може запазити да ли је реч о привременом или трајном смањењу цене акција (у случају провере евентуалног обезвређења).

Ревизор треба да процени да ли су обелодањивања о фер вредностима које је извршило привредно друштво, у складу са смерницама одговарајућих МРС (у овом случају са МСФИ 7 и МСФИ 13) и усвојеним рачуноводственим политикама. У овом конкретном случају, да би се испунили захтеви за обелодањивањем наведени у МСФИ 13, неопходно је обелоданити следеће:

- износ фер вредности на крају извештајног периода наведених хартија од вредности
- ниво у хијерархији фер вредности у који се класификује одмеравање фер вредности хартија од вредности – у овом случају ниво 1
- опис технике процене и инпута коришћењих у одмеравању фер вредности
- изложеност ризику
- своје циљеве, политике и процесе за управљање ризиком и методе коришћене за одмеравање тог ризика.

Уколико клијент није на одговарајући начин обелоданио информације о фер вредности, ревизор треба да оцени да ли су финансијски извештаји материјално погрешни због овог одступања.

3.4. Мишљење ревизора о финансијским извештајима

Циљ ревизије финансијских извештаја је да омогући ревизору да изрази мишљење да ли су финансијски извештаји, по свим битним питањима састављени у складу са идентификованим оквиром за финансијско извештавање. Оквир за финансијско извештавање, који је истовремено и критеријум за изражавање мишљења ревизора, могу да буду:²²⁶

- а) Међународни стандарди финансијског извештавања (МСФИ)
- б) национални рачуноводствени стандарди или
- в) други званичан и целовит оквир усвојен за финансијско извештавање и назначен у финансијским извештајима привредног субјекта (нпр. законски и подзаконски прописи).

У извештају независног ревизора се “практично синтетизује целокупан рад ревизије и резултат извршене ревизије.”²²⁷ Крајњи резултат процеса ревизије финансијских извештаја је издавање извештаја, односно мишљења о њиховој истинитости и објективности, и то мишљење може бити позитивно, са резервом, негативно или се ревизор може уздржати од изражавања мишљења.

²²⁶ Неговановић, М. (2008) “Извештај о ревизији финансијских извештаја“, Привредни саветник 13/2008, Привредни саветник доо, Београд, стр. 19.

²²⁷ Андрић, М. (2009) “Карактеристике извештаја независног ревизора у Србији“, 40. Симпозијум 40 година рачуноводства и пословних финансија – донети и перспективе, Златибор, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 215.

Формирање мишљења о томе да ли су финансијски извештаји приказани истинито и објективно, по свим материјално значајним аспектима, подразумева ревизорску процену и суд о томе да ли су финансијски извештаји састављени и приказани у складу са специфичним захтевима утврђеног оквира финансијског извештавања за одређене билансне позиције, класе трансакција, салда рачуна и обелодањивања. Ова процена обухвата и разматрање, да ли су, у контексту утврђеног оквира финансијског извештавања:

- изабране и примењене рачуноводствене политике у складу са оквиром финансијског извештавања и одговарајуће у датим околностима;
- рачуноводствене процене извршене од стране руководства разумне у датим околностима;
- информације презентоване у финансијским извештајима, укључујући рачуноводствене политике, разумне, релевантне, поуздане, упоредиве и разумљиве, и
- обелодањивања садржана у финансијским извештајима довољна да омогуће корисницима разумевање ефеката материјално значајних трансакција и догађаја на информације приказане у финансијским извештајима.

У наставку је приказан пример квалификованог ревизорског мишљења, односно мишљење са резервом на финансијске извештаје за 2014. годину акционарског друштва “АБЦ” које примењује “пуне” МСФИ. Ревизију финансијских извештаја овог друштва за претходну годину извршио је други ревизор.

Претпоставка је да акционарско друштво “АБЦ” поседује два локала (пословна простора) у Новом Саду које издаје у закуп, а својим рачуноводственим политикама се определило да инвестиционе некретнине након почетног признавања вреднује по методу фер вредности. Повећање фер вредности се исказује у оквиру прихода, а смањење у оквиру расхода периода. Сходно томе, не врши се обрачун амортизације инвестиционих некретнина. Процена вредности инвестиционих некретнина врши се увек када се јави осцилација фер вредности у односу на садашњу вредност у материјално значајном износу. Према рачуноводственим политикама АД “АБЦ”, материјално значајан износ представља износ који настаје као резултат одступања тржишне вредности инвестиционих некретнина у односу на књиговодствену вредност за више од 3%.

АД “АБЦ“ је последњи пут вршило процену фер вредности 2009. године, на основу које је повећана вредност инвестиционих некретнина и по том основу књижен приход. Имајући у виду чињеницу да се ситуација на тржишту некретнина значајно променила у односу на 2009. годину услед пада вредности некретнина у целој земљи, укључујући и подручје на којем се налазе посматране некретнине, књиговодствена вредност инвестиционих некретнина више не одражава реално стање. У прилог овој тези говори и нижа цена закупа некретнина у односу на претходни период, због чега АД “АБЦ“ остварује и мање приходе од закупнина за око 15%. Из ових разлога, ревизор је у току вршења предревизије финансијских извештаја за 2014. годину, својим *Писмом руководству* упозорио руководство на одредбе МРС 40 *Инвестиционе некретнине* према коме “ентитет обезбеђује да фер вредност одражава, између осталог, приходе од закупа по основу постојећих уговора о закупу и друге претпоставке које би тржишни учесници користили у одређивању цене инвестиционе некретнине по тренутним тржишним условима“,²²⁸ као и на усвојену рачуноводствену политику да на сваки датум финансијских извештаја треба проверити да ли су осцилације фер вредности инвестиционих некретнина у односу на књиговодствену вредност веће од 3% и, ако је то случај, да треба да се изврши процена фер вредности инвестиционих некретнина са стањем на дан 31. децембра 2014. године. Руководство акционарског друштва “АБЦ“ није уважило препоруке ревизора и инвестиционе некретнине је у финансијским извештајима за 2014. годину исказало по непромењеној књиговодственој вредности из ранијих година од 75 милиона динара.

ИЗВЕШТАЈ НЕЗАВИСНОГ РЕВИЗОРА

Скупштини акционара

АД “АБЦ”

Нови Сад

Извршили смо ревизију приложених редовних годишњих финансијских извештаја Акционарског друштва “АБЦ” Нови Сад (у даљем тексту АД “АБЦ” Нови Сад или Друштво) који обухватају биланс стања на дан 31. децембра 2014. године и

²²⁸ МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије
<http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262> - МРС 40, стр. 5.

одговарајући биланс успеха, извештај о осталом резултату, извештај о променама на капиталу и извештај о токовима готовине за годину која се завршава на тај дан, као и напомене, које садрже преглед значајних рачуноводствених политика и остала обелодањивања.

Одговорност руководства за финансијске извештаје

Руководство Друштва је одговорно за састављање и објективну презентацију ових финансијских извештаја у складу са рачуноводственим прописима Републике Србије, као и за оне интерне контроле које руководство одреди као неопходне у припреми финансијских извештаја који не садрже материјално значајне погрешне исказе, настале услед криминалне радње или грешке.

Одговорност ревизора

Наша одговорност је да изразимо мишљење о приложеним финансијским извештајима на основу извршене ревизије. Ревизију смо извршили у складу са Законом о ревизији Републике Србије и Међународним стандардима ревизије. Ови стандарди налажу да се придржавамо етичких захтева и да ревизију планирамо и извршимо на начин који омогућава да се, у разумној мери, уверимо да финансијски извештаји не садрже материјално значајне погрешне исказе.

Ревизија укључује спровођење поступака ради прибављања ревизијских доказа о износима и обелодањивањима датим у финансијским извештајима. Одабрани поступци су засновани на ревизорском просуђивању, укључујући процену ризика постојања материјално значајних погрешних исказа у финансијским извештајима, насталим услед криминалне радње или грешке. Приликом процене ризика, ревизор сагледава интерне контроле релевантне за састављање и истинито приказивање финансијских извештаја, ради осмишљавања ревизијских поступака који су одговарајући у датим околностима, али не у циљу изражавања мишљења о делотворности интерних контрола правног лица. Ревизија такође укључује оцену адекватности примењених рачуноводствених политика и разумност (оправданост) рачуноводствених процена извршених од стране руководства, као и оцену опште презентације финансијских извештаја.

Сматрамо да су прибављени ревизијски докази довољни и одговарајући и обезбеђују основу за изражавање нашег мишљења са резервом.

Основа за мишљење са резервом

Као што је обелодањено у напомени X уз финансијске извештаје, инвестиционе некретнине у билансу стања на дан 31. децембра 2014. године исказане су у износу од 75.000 хиљада динара. АД “АБЦ“ Нови Сад, није вршило процену фер вредности инвестиционих некретнина претходних неколико година, као ни на дан 31. децембра 2014. године, што није у складу са одредбама МРС 40 *Инвестиционе некретнине* и са усвојеном рачуноводственом политиком према којој се процена врши у случају осцилација фер вредности инвестиционих некретнина које су у односу на књиговодствену вредност веће од 3%. Руководство Друштва није уважило актуелне тржишне услове које карактерише значајан пад вредности некретнина и цена закупнина на посматраном подручју у односу на претходне године. Због тога што нису обрачунати расходи по основу смањења вредности инвестиционих некретнина у износу од најмање 11.250 хиљада динара, у билансу стања на дан 31. децембра 2014. године инвестиционе некретнине су прецењене за најмање 11.250 хиљада динара, а у билансу успеха за 2014. годину остали расходи су потцењени, а финансијски резултат је прецењен за исти износ.

Мишљење са резервом

По нашем мишљењу, осим за ефекте питања изнетог у пасусу Основа за мишљење са резервом, финансијски извештаји приказују истинито и објективно, по свим материјално значајним питањима, финансијски положај АД “АБЦ” Нови Сад, на дан 31. децембра 2014. године, као и резултате његовог пословања и токове готовине за годину која се завршава на тај дан, у складу са рачуноводственим прописима Републике Србије.

Остала питања

Ревизију финансијских извештаја Друштва за годину завршену 31. децембра 2013. године извршио је други ревизор који је, у свом извештају датираном 31. марта 2014. године, изразио позитивно мишљење о тим финансијским извештајима.

Нови Сад, 15. март 2015. године

Потпис,

а) овлашћени ревизор

б) ревизорска фирма

4. КОМПАРАТИВНИ ПРИСТУП РЕВИЗИЈСКИМ АСПЕКТИМА ПРИМЕНЕ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР ВРЕДНОСТИ

4.1. Ревизија финансијских извештаја у условима примене рачуноводства фер вредности пре економске кризе – светска искуства

Условно посматрано нова теорија рачуноводства фер вредности претпоставља да вишевековни рачуноводствени модел заснован на историјском трошку више није од користи и да мора бити замењен економски задовољавајућим моделом за одмеравање средстава и обавеза. Примена економских техника процењивања захтева да рачуновође напусте традиционалне рачуноводствене принципе, као што су рачуноводство историјског трошка, конзерватизам и принцип узрочности прихода и расхода. Ипак, рачуноводство фер вредности је установљено без стварних доказа да су вредновања настала његовом применом заиста боља од досадашње праксе. Напротив, докази указују да примена рачуноводства фер вредности има потенцијал да доведе до обмањујућих резултата. На пример, уколико погледамо случај компаније Enron можемо видети да су коришћене процене фер вредности махом базиране на инпутима које данас познајемо као инпуте нивоа 3. Компанија Enron је користила модел фер вредновања заснован на дисконтовању вредности дугорочних гасних уговора и деривата и на тај начин је признала у пословним књигама (непостојећа) средства у висини од 21 милијарде долара (31% укупних средстава).²²⁹ Истовремено, ове “фер” вредности су коришћене приликом оцене учинака менаџера и за њихово награђивање у виду исплата бонуса.²³⁰

Пре светске финансијске кризе IASB је формирао више рачуноводствених стандарда који су се бавили фер вредношћу. Вероватно два најзначајнија стандарда су била MPC 32 *Финансијски инструменти – презентација* и MPC 39 *Финансијски инструменти – признавање и одмеравање*. Посебно је значајан MPC 39 који описује начин одмеравања одређених финансијских средстава и обавеза, и начин признавања промена њихове фер вредности у финансијским извештајима. МСФИ 7 *Финансијски инструменти Обелодањивања*, издат је 2005. године и налаже обелодањивање детаљних

²²⁹ Haldeman Jr., R. (2006) “Fact, Fiction, And Fair Value Accounting At Enron“, CPA Journal, 2006, Vol. 76, Issue 11, pp. 5. <http://fisher.osu.edu/~schroeder.9/AMISH520/Haldeman2006.pdf>

²³⁰ Benston, G. (2006) “Fair-value accounting: A cautionary tale from Enron“, Journal of Accounting and Public Policy 25, pp. 465.

информација о признатим финансијским инструментима који се вреднују по фер вредности, као и онима који се не вреднују по фер вредности.

У току трајања кризе IASB је издао три амандмана којима је покушао да ублажи негативне ефекте финансијске кризе:

1. изменама MPC 39 дозвољена је рекласификација одређених финансијских инструмената под одређеним условима
2. промењени су захтеви за обелодањивањем фер вредности када су у питању финансијски инструменти (измене МСФИ 7 у погледу захтева за додатним обелодањивањима)
3. дате су смернице за примену фер вредности на неликвидним тржиштима (хијерархија фер вредности).²³¹

Према Haldeman рачуноводствена теорија иде “ка великој концептуалној промени, а најновија манифестација – примена нивоа 3 рачуноводства фер вредности према SFAS 157 – има потенцијал за широко распрострањену обману инвеститора.”²³²

Резултати истраживања на тему примене вредновања по фер вредности које је спроведено у Великој Британији и Аустралији приликом усвајања МСФИ 2005. године, на узорку од 228 листираних компанија, указују на “конзервативан приступ и/или недостатак иницијативе да се употреби одмеравање по фер вредности код већине компанија, уз изузетак неких банака и осигуравајућих друштава”.²³³

Вредновање по фер вредности средстава за која не постоје активна тржишта подстакла је дебату у рачуноводственој професији. Предложена су два решења - веће ангажовање екстерних стручњака и развој стандарда процењивања или смерница од стране практичара.²³⁴ Приметно је да са све чешћим одмеравањем средстава и обавеза по фер вредности, ревизори и доносиоци ревизијских стандарда морају разумети не само моделе процене и процесе којима руководство дефинише инпуте модела, већ и потенцијалне злоупотребе руководства и вероватне грешке у примени модела, идентификовању тржишних инпута и постављању претпоставки. Ревизори такође

²³¹ Renders, A. (2009) "Changing Fair Value Accounting", Financieel forum, pp. 153.

²³² Haldeman Jr., R. (2006) "Fact, Fiction, and Fair Value Accounting at Enron", CPA Journal, 2006, Vol. 76, Issue 11, pp. 11. <http://fisher.osu.edu/~schroeder.9/AMISH520/Haldeman2006.pdf>

²³³ Cairns, D., Massoudi, D., Taplin, R., Tarca, A. (2009) "IFRS fair value measurement and accounting policy choice in the United Kingdom and Australia", AAA 2009 Mid-Year International Accounting Section (IAS) Meeting, pp. 1, <http://ssrn.com/abstract=1274024>

²³⁴ Carpentier, C., Labelle, R., Laurent, B., Suret, J. (2008) "Does Fair Value Measurement Provide Satisfactory Evidence for Audit? The Case of High Tech Valuation", University of Lille II - European Center for Corporate Control Studies, pp. 1.

треба да разумеју могуће изворе ревизорских грешака приликом ревизије одмеравања по фер вредности која се признају у финансијским извештајима. Ревизорима ће бити тешко да “стекну и одржавају знања о специјализованим процењивањима неопходним за ефикасну ревизију одмеравања фер вредности.”²³⁵ Доносиоци међународних стандарда, свесно или не, мењају улогу независног ревизора који од независног контролора истинитости и објективности финансијских извештаја постају субјективни стручњаци за оцену фер вредности.²³⁶

Познато је да је репутација корпоративног финансијског извештавања у озбиљној кризи. Поверење у процес финансијског извештавања и у извештаје независне ревизије озбиљно је пољуљано након серије високо профилисаних скандала у протеклом периоду, којима су биле обухваћене водеће светске корпорације, укључујући Enron, Parmalat и WorldCom. Реагујући на настале негативне догађаје у рачуноводственој професији у Европи, законодавна и регулаторна ревизорска тела, укључујући и еминентне практичаре, предузели су бројне иницијативе за поправку настале “штете“ и повраћај поверења инвеститора и финансијског тржишта у корпоративно управљање.

Поменути рачуноводствени скандала показали су изузетан значај ревизије и њене заштитне функције и дошло се до закључка да концепт саморегулативе ревизијске професије није више одржив. САД су 2002. године напустиле вековну традицију искључиве приватне ревизорске саморегулативе, и због значајних националних последица, после великих рачуноводствених скандала, по хитном поступку донеле први државни закон о рачуноводственој и ревизијској регулативи, тзв. Sarbanes-Oxley Act. На нивоу Европске уније постојала је дилема како пренети регулативу ревизије на међународне ревизијске стандарде и у потпуности обезбедити независност функције ревизије као јавне заштите власника капитала, инвеститора, депонената и свих других грађана, од могућих финансијских превара, проневера и других криминалних финансијских радњи. Европска унија је следила поменути пример из САД и решење је нађено реконструкцијом VIII директиве ЕУ из 2006. године, као законодавне наднационалне регулативе, коју су све чланица обавезане да инкорпорирају и ускладе са својим националним законодавством о регулисању ревизије. Извршене реформе ревизијске регулативе у Европској унији и САД имају више заједничких обележја, где

²³⁵ Carpentier, C., Labelle, R., Laurent, B., Suret, J. (2008) "Does Fair Value Measurement Provide Satisfactory Evidence for Audit? The Case of High Tech Valuation", University of Lille II - European Center for Corporate Control Studies, pp. 2.

²³⁶ Haldeman Jr., R. (2006) "Fact, Fiction, and Fair Value Accounting at Enron", CPA Journal, 2006, Vol. 76, Issue 11, pp. 8, <http://fisher.osu.edu/~schroeder.9/AMISH520/Haldeman2006.pdf>

се, на првом месту, истиче потреба једнообразног и прецизног дефинисања неопходних квалификација које треба да поседују независни ревизори. Затим, дефинише се шта све треба минимално прецизирати као обавезне активности ревизора, како би се обезбедио неопходан захтевани квалитет независне јавне ревизије. Оба инструмента законодавне ревизијске регулативе изражавају и међународну димензију ревизијских активности. Ово је резултат све развијеније међународне мреже ревизорских организација, али примарно је јачање независности глобалног тржишта капитала. Међутим, у процесу унапређења глобалне ревизијске регулативе ипак се испољавају одређене разлике. Реформа ревизијске регулативе у САД претежно се базира на јачању законодавног начина регулисања, а у Европској унији је још присутан концепт “ревизијских начела и принципа.”²³⁷ Друга разлика је у задржавању истовремено примене националних и међународних ревизијских стандарда. Постојање разлика ипак намеће потребу веће сарадње законодавних и јавних регулаторних тела ревизије. Разлике ће и даље постојати, а промене унутар Европске уније, као што је доношење Осме директиве из 2006. године за регулисање статутарне ревизије, представља минимални ниво хармонизације ревизијске регулативе код свих земаља чланица.

Занимљиво је погледати шта се дешавало са концептом рачуноводства фер вредности у Кини, у периоду пре избијања светске економске кризе. Наиме, до 2006. године, број фирми листираних на берзи у Кини порастао је са 14 у 1992. години на више од 1.400, а тржишна капитализација је порасла на 8.940 милијарди јуана (еквивалент 1.120 милијарди долара), чиме је Кина постала трећа у Азији и десета у свету. Експлозија финансијских инструмената, нарочито финансијских деривата, значајно је угрозила легитимност историјског трошка.²³⁸ Примена концепта фер вредности ствара изазове и за рачуновође и за ревизоре у Кини, како са аспекта потребних вештина тако и са аспекта њихове етике. Вештина примене концепта фер вредности захтева професионално расуђивање како би се оценило да ли је фер вредност одговарајућа и како правилно применити принципе фер вредности. Од ревизора, професионална етика захтева да прошире скептицизам и да испитају сумњиве тврдње менаџмента о фер вредности.

²³⁷ Драгојевић, Д. (2008) “Ревизија, поверење и корпоративно управљање“, Привредни саветник 15/2008, Привредни саветник доо, Београд, стр. 95.

²³⁸ Peng, S., Bewley, K. (2009) “Adaptability of Fair Value Accounting in China: Assessment of an Emerging Economy Converging with IFRS“, CAAA Annual Conference 2009, Montreal, pp. 13., <http://ssrn.com/abstract=1326004>

Наведеним истраживањем дошло се до закључка да пословни субјекти могу ангажовати проценитеље који би моделовали фер вредност када се захтевају процене, али уобичајене технике процене неће функционисати уколико изостану поуздани улазни подаци. Други проблеми укључују недостатак искуства и система за прибављање и праћење информација о фер вредности, нарочито за одређене финансијске инструменте као што су финансијски деривати; вишеструко листирање неких кинеских компанија (истовремено листирање на берзама у Кини, Хонг Конгу и САД) што за последицу има постојање различитих цена за акције исте компаније па се компликује утврђивање фер вредности; недостатак искусних проценитеља, финансијских аналитичара и актуара, што ствара хитну потребу за развојем таквих стручњака како би се применио концепт фер вредности и МСФИ.²³⁹

У истраживањима која су спроведена у другим земљама у развоју и чији је циљ био да идентификују и испитају питања и изазове са којима се ревизори у земљама у развоју суочавају, дошло се до закључка да у највећем броју случајева ревизори подржавају концепт фер вредности у финансијском извештавању али констатују да постоје одређена рачуноводствена и ревизорска питања и проблеми у вези са применом овог концепта. Способност да се ефикасно ревидирају модели и претпоставке често укључује вештине и знања повезана са финансијама и економијом, пре него са рачуноводством.²⁴⁰ Ревизори су уочили да понекад не разумеју који су кључни фактори ризика у моделима фер вредности које користи руководство клијента, због недостатка знања о коришћеним методама и моделима, што за последицу има погрешну интерпретацију кључних претпоставки коришћених модела.

---

²³⁹ Peng, S., Bewley, K. (2009) "Adaptability of Fair Value Accounting in China: Assessment of an Emerging Economy Converging with IFRS", CAAA Annual Conference 2009, Montreal, pp. 26,27, <http://ssrn.com/abstract=1326004>

²⁴⁰ Bratten, B., Gaynor, L., McDaniel, L., Montague, N., Sierra, G. (2012) "The Audit of Fair Values and Other Estimates: The Effects of Underlying Environmental, Task, and Auditor-Specific Factors", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, pp. 11.

4.2. Ревизија финансијских извештаја у условима примене рачуноводства фер вредности после економске кризе – светска искуства

Након финансијске кризе из 2008. године, рачуноводство фер вредности и ревизија у условима рачуноводства фер вредности су у фокусу реформи међународних и националних рачуноводствених и ревизорских организација. Евидентно је да је у периоду након избијања светске економске кризе “рачуноводственом регулативом направљен велики помак у проширењу обима информација које се приказују у финансијским извештајима предузећа”²⁴¹ при чему се регулаторна тела све више баве регулисањем финансијских тржишта.

Поузданост рачуноводствених процена је постала један од највећих узрока забринутости инвеститора и осталих корисника финансијских извештаја. За професионалне рачуноводствене организације је постао “императив да одговоре адекватно, побољшају поузданост рачуноводствених процена фер вредности и осигурају поузданост одмеравања фер вредности и обелодањивања.”²⁴² Међународне професионалне организације АICPA (American Institute of CPAs) и PCAOB (Public Company Accounting Oversight Board) су одговориле на овај изазов рачуноводства фер вредности издавањем смерница за ревизију фер вредности.

Висок степен неизвесности у одмеравању повезан са рачуноводством фер вредности створио је озбиљне изазове за ревизоре. Регулатори тврде да ревизори не тестирају адекватно субјективне инпуте које користе њихови клијенти приликом одмеравања по фер вредности, и да се превише ослањају на проценитеље које су ангажовали њихови клијенти. Услед субјективних аспеката рачуноводства фер вредности “одмеравања по фер вредности су веома подложна манипулацијама од стране менаџмента, па су регулатори тражили од ревизора да повећају тестирање субјективних инпута (претпоставки и метода/модела процене) у одмеравању фер вредности.”²⁴³

---

²⁴¹ Кнежевић, Г. (2010) "Рачуноводствени третман ризика у извештавању о финансијским инструментима", Синергија 2010, стр. 48.

²⁴² IAASB (2008) Staff Audit Practice Alert, PCOAB. Challenges in Auditing Fair Value Estimates in the Current Market Environment, pp. 12.

²⁴³ Joe, J., Vandervelde, S., Wu, Y. (2014) "Use of Third Party Specialists' Reports When Auditing Fair Value Measurements: Do Auditors Stay in their Comfort Zone?", 2014 Deloitte Foundation/University of Kansas Auditing Symposium, pp. 1.

Инспекцијски извештаји РСАОВ-а указују “да ревизори не прилагођавају адекватно свој ревизијски приступ приликом разматрања ризика клијента, нарочито контролног ризика и контрола на нивоу ентитета.”²⁴⁴

Приликом осмишљавања и анализе питања примене концепта фер вредности, истраживачи су покушавали да идентификују изазове примене рачуноводства фер вредности са различитих аспеката.

У претходном делу рада је наведено да ревизор приликом одговора на процењене ризике значајног погрешног приказивања приликом клијентове примене фер вредности може предузети једну од следећих радњи (или више њих): одредити да ли се догађаји који су се десили до дана издавања ревизорског извештаја обезбеђују ревизијски доказ у погледу рачуноводствене процене фер вредности, тестирати на који начин руководство вреднује рачуноводствену процену фер вредности и податке на којима је процена заснована (оцена адекватности коришћеног метода одмеравања и разумности претпоставки руководства), тестирати оперативну ефикасност контрола руководства које се примењују приликом одмеравања рачуноводствених процена фер вредности (заједно са одговарајућим поступцима суштинског испитивања) и одређивање износа или интервала вредности у коме би требало да се налази износ рачуноводствене процене фер вредности руководства (независна процена фер вредности од стране ревизора).²⁴⁵ Спроведена истраживања у свету указују да се ревизори, у највећем броју случајева, опредељују за оцену адекватности коришћеног метода одмеравања и разумности претпоставки руководства, а овај приступ најчешће подразумева тестирање процена фер вредности заснованог на раду клијентовог специјалисте (стручњака, проценитеља).²⁴⁶ Резултати ових истраживања указују да ревизорима често недостаје обука и експертиза како би оценили рад проценитеља. Сходно томе, ревизори се превише ослањају на рад ангажованог проценитеља приликом оцене исправности

---

²⁴⁴ Joe, J., Vandervelde, S., Wu, Y. (2014) “Use of Third Party Specialists’ Reports When Auditing Fair Value Measurements: Do Auditors Stay in their Comfort Zone?“, 2014 Deloitte Foundation/University of Kansas Auditing Symposium, pp. 1.

²⁴⁵ Maksymov, E., Nelson, M., Kinney, W. (2012) "Effects of Procedure Frame, Procedure Verifiability, and Audit Efficiency Pressure on Planning Audits of Fair Values", Johnson School Research Paper, Series 20-2012, pp. 7.

²⁴⁶ Joe, J., Vandervelde, S., Wu, Y. (2014) “Use of Third Party Specialists’ Reports When Auditing Fair Value Measurements: Do Auditors Stay in their Comfort Zone?“, 2014 Deloitte Foundation/University of Kansas Auditing Symposium, pp. 7.

одмеравања фер вредности и не оцењују и не тестирају у довољној мери кључне претпоставке и коришћене методе процене које је користио проценитељ.²⁴⁷

Griffith и аутори сматрају да су ревизори “пре фокусирани на проверу аспеката модела менаџмента него на критичко испитивање разумности процене и да ревизорима недостаје знање неопходно за ефикасну ревизију процена.”²⁴⁸ С обзиром да је исте примедбе ревизорима у САД упутио и ПСАОВ, ревизори (у САД) су повећали укупан број радних сати посвећен тестирању одмеравања фер вредности, а приметан је и тренд све већег ангажовања специјалиста (проценитеља) од стране самих ревизора.²⁴⁹

Према Dauber ревизор треба да разуме опште услове пословања клијента, а предност се огледа у повећању свести ревизора о ризицима повезаним са пословањем клијента, а самим тим и са одмеравањима фер вредности.²⁵⁰ Eilifsen²⁵¹ и Dauber²⁵² препоручују употребу упитника, дискусија са менаџментом, писаних планова, питања и провере друге документације везане за одмеравање фер вредности и њено обелодањивање у финансијским извештајима.

Основне претпоставке за повраћај поверења према рачуноводственој професије везане су за интензивне активности ка побољшању квалитета ревизије, са једне стране и ка побољшању ревизијске регулативе у Европи, са друге стране. Професор DeAngelo у својим референцама ревизије дефинисао је квалитет ревизије као “заједничку вероватноћу маркетиншке процене коју даје ревизор откривајући (а) недостатке у рачуноводственом систему клијента и (б) недостатке у презентованом финансијском извештају.”²⁵³ У већини случајева, квалитет ревизије је незапажен код корисника ревизорских извештаја, нарочито код оних који нису упућени у ревизију, где су укључени и експерти који раде на регулативи ревизије, а то је посебно поражавајућа

²⁴⁷ Joe, J., Vandervelde, S., Wu, Y. (2014) “Use of Third Party Specialists’ Reports When Auditing Fair Value Measurements: Do Auditors Stay in their Comfort Zone?“, 2014 Deloitte Foundation/University of Kansas Auditing Symposium, pp. 27.

²⁴⁸ Griffith, E., Hammersley, S., Kadous, K. (2012). “Auditing Complex Estimates: Understanding the Process Used and Problems Encountered“, pp. 35., <http://ssrn.com/abstract=1857175>

²⁴⁹ Public Company Accounting Oversight Board (ПСАОВ) 2013а. Report On 2007-2010 Inspections Of Domestic Firms That Audit 100 Or Fewer Public Companies. February. Washington, D.C.: ПСАОВ, доступно на сајту <http://pcaobus.org>, приступљено 20. маја 2015.

²⁵⁰ Dauber N., Qureshi A., Levine M., Sigel G. (2009) The complete Guide to Auditing Standards and Other professional Standards for Accountants. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, pp. 132.

²⁵¹ Eilifsen, A., Messier Jr, W. F., Glover, S. M., Prawitt, D. F. (2010) Auditing & Assurance Services. 2ed. London: McGraw-Hill, pp. 79-93.

²⁵² Dauber N., Qureshi A., Levine M., Sigel G. (2009) The complete Guide to Auditing Standards and Other professional Standards for Accountants. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, pp. 162.

²⁵³ Драгојевић, Д. (2008) “Ревизија, поверење и корпоративно управљање“, Привредни саветник 15/2008, Привредни саветник доо, Београд, стр. 96.

чињеница у садашњим турбулентним условима деловања финансијског тржишта у појединим земљама и у Европи у целини.²⁵⁴ Да је ситуација обрнута, не би се догађали велики рачуноводствени скандали. Ревизорске обавезе повезане са питањима рачуноводствених превара путем фер вредности могу се класификовати у три категорије:

1. процена ризика материјалних грешака у финансијским извештајима, укључујући ризике криминалне радње
2. стицање разумевања дизајна и имплементације интерних контрола клијента за примену рачуноводства фер вредности у финансијским извештајима
3. спровођење ревизорских процедура осмишљених ради прибављања уверавања да су процене фер вредности извршене у складу са актуелним оквиром финансијског извештавања, укључујући обелодањивања у напоменама уз финансијске извештаје.²⁵⁵

Ревизори имају посебну одговорност да стекну разумевање интерних контрола које окружују одмеравање фер вредности. Наравно, не треба сметнути са ума да менаџмент има примарну одговорност за функционисање интерних контрола,²⁵⁶ тако да менаџмент мора константно активно разматрати интерне контроле. Међутим, остале заинтересоване стране изван пословног субјекта, осим ревизора, могу ограничити или потпуно обуставити било какву оцену система интерних контрола. На пример, кредитор, истраживач, осигуравач или аналитичар ће пре бити фокусиран на први и трећи корак. Заправо, ова лица највероватније неће имати приступ подацима неопходним за детаљну анализу система интерних контрола.

Процена ризика да финансијски извештаји садрже превару по основу одмеравања по фер вредности је критичан први корак у процесу откривања преваре. Процена ризика преваре укључује неколико кључних корака:

1. идентификовање и разумевање позиција финансијских извештаја које могу бити одмерене по фер вредности
2. разматрање екстерних фактора који могу утицати на питања рачуноводства фер вредности у финансијским извештајима

---

²⁵⁴ Новићевић, Б. (2009) "Криза као изазов или шанса за управљање перформансама предузећа", Зборник радова 13. Конгрес СРРС, стр. 53.

²⁵⁵ Zack, G. (2009) Fair Value Accounting Fraud - New Global Risks and Detection Techniques, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, pp. 203.

²⁵⁶ Krstić, J. (2009) "The Role of forensic accountants in detecting frauds in financial statements", Facta universitatis - series: Economics and Organization, Vol. 6, No. 3, pp. 301.

3. одређивање нивоа материјалности елемената финансијских извештаја који се могу одмеравати по фер вредности
4. оцена интерних контрола рачуноводства фер вредности.²⁵⁷

Прва фаза је веома битна с обзиром да уколико се не идентификују све позиције у финансијским извештајима које могу бити одмерене по фер вредности, постоји могућност да ревизор неће даљим поступцима суштинског испитивања открити криминалне радње изазване погрешном применом концепта фер вредности.

Спољни фактори могу битно да утичу на висину процењеног ризика преваре. Примери екстерних фактора које би ревизор требало да размотри приликом процене ризика преваре рачуноводства фер вредности дати су у следећој табели:

Табела 11: Екстерни фактори који утичу на ризик преваре рачуноводства фер вредности - прилагођено према Zack, G.²⁵⁸

1.	опште стање економије у оквиру које клијент послује	лоше стање економије би подстакло менџмент клијента да прецени средства која вреднује по фер вредности и обрнуто
2.	трендови у грани у оквиру које клијент послује	негативни трендови у грани могу подстаћи менџмент клијента да прецени средства која вреднује по фер вредности и обрнуто
3.	тржишни трендови за одређене врсте средстава којима клијент располаже	негативни тржишни трендови за имовину којом клијент располаже може подстаћи менџмент да прецени средства која вреднује по фер вредности и обрнуто
4.	технолошки напредак у грани у којој клијент послује	Да ли постоје нови производи или услуге које могу клијентове производе учинити превазиђеним раније него што је планирано?
5.	промене у грани у којој послују клијентови купци	На пример, клијент може имати значајан проценат продаје према купцима у одређеној области или индустрији која је у силазној путањи
6.	нови закони и прописи који утичу на клијента	Нпр. питања везана за продужење законске гаранције на продате производе...
7.	промене у девизним курсевима са земљама у којима клијент послује	у ситуацији када клијент из Србије послује са иностранством
8.	промене у каматним стопама	које утичу на услове задуживања и ниво инвестирања
9.	појављивање нових конкурената или нестанак старих конкурената	наведено може појачати или смањити притисак на клијента и на цену његових производа или услуга
10.	смањено кредитно финансирање од стране финансијских организација услед неповољних глобалних трендова	нпр. смањено кредитирање од стране банака услед финансијске кризе

²⁵⁷ Zack, G. (2009) Fair Value Accounting Fraud - New Global Risks and Detection Techniques, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, pp. 205.

²⁵⁸ Zack, G. (2009) Fair Value Accounting Fraud - New Global Risks and Detection Techniques, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, pp. 205.

Када су у питању интерни фактори који утичу на ризик преваре у финансијским извештајима, генерално се могу груписати на факторе ризика повезане са стилем управљања и општим окружењем клијента, и фактори ризика повезани са конкретним одмеравањима фер вредности.

Аутор Руан је идентификовао три изазова за ревизију фер вредности, и то нереализоване добитке и губитке, тржишну ликвидност односно неликвидност и “искривљену“ дистрибуцију токова готовине, при чему је тржишна ликвидност највећи изазов за ревизоре.²⁵⁹ Аутори Pannese и Delfavero наводе проблеме са којима се ревизори суочавају у ревизији финансијских извештаја при све учесталијој употреби рачуноводства фер вредности.²⁶⁰

- ревизори не могу лако да провере да ли вредност додељена средству или обавези реално одсликава економску реалност
- инпуте трећег нивоа у хијерархији фер вредности је тешко тестирати с обзиром да су процене извршене на бази неуочљивих инпута и просуђивања
- ревизори су окривљени зато што нису открили погрешно утврђене фер вредности током ревизије финансијских извештаја организација из финансијског сектора усред финансијске кризе
- уколико ревизори не изврше ефективно тестирање рачуноводствених процена фер вредности, повећава се могућност менаџмента клијента да манипулише финансијским резултатом
- проширена примена фер вредности је од стране неких аутора оптужена за финансијску кризу, а ревизори за немарност
- ревизори су оптуживани да су превише конзервативни приликом издавања негативног мишљења у случајевима када се приступ одмеравању не може одредити или обелодањивања нису довољна
- обука ревизора на тему рачуноводства фер вредности је тренутно неадекватна
- рачуноводствена обука треба да се прилагоди све већој употреби рачуноводства фер вредности.

²⁵⁹ Ryan, S. (2008) “Accounting in and for the subprime crisis“, *The Accounting Review*, 83 (6), pp. 1610.

²⁶⁰ Pannese, D., Delfavero, A. (2010) “Fair Value Accounting: Affect on the Auditing Profession“, *Journal of Applied Business Research*, 26(3), pp. 47.

Поред наведеног, разумевање начина функционисања интерне ревизије и њен значај за ревизију фер вредности, може битно утицати на квалитет екстерне ревизије. Рад интерних ревизора може подржати екстерне ревизоре на више начина. Gramling и сарадници сматрају да што су квалитетније обављене дужности интерне ревизије, биће потребан мањи напор екстерних ревизора. Другим речима, квалитетна интерна ревизија смањује обим ревизорских провера и тестова и минимизира време потребно за детаљно испитивање појединачних салда рачуна.²⁶¹

Ревизори морају оценити разумност одмеравања фер вредности њихових клијената и одлучити да ли ће захтевати да њихови клијенти коригују фер вредности пре признавања и исказивања у финансијским извештајима. Ревизори ће највероватније захтевати да њихови клијенти коригују своје процене фер вредности када су субјективност и непрецизност на високом нивоу.²⁶²

Принцип који се не сме занемарити приликом разматрања ревизије рачуноводства фер вредности јесте принцип независности. У питању је врло јасан и једноставан принцип који је у пракси много пута прекршен. Одговорност менаџмента је да спроведе сва одмеравања фер вредности за потребе састављања финансијских извештаја. Менаџмент може извршити ове процене интерно или користећи услуге екстерног стручњака, али спољни стручњак не сме бити ревизор. Ревизор мора остати независан. Ако ревизор врши процену или учествује у проценама фер вредности, он губи своју независност с обзиром да постаје део рачуноводствене службе клијента. У овим случајевима, други ревизор мора извршити ревизију ових финансијских извештаја. И професионална и законска регулатива у Србији инсистирају на независности ревизора и не дозвољавају да ревизор буде укључен у припрему финансијских извештаја који ће бити предмет његове ревизије, укључујући и одмеравање фер вредности.

---

²⁶¹ Gramling, A., Maletta, M., Schneider, A., Church B. (2004) "The role of the internal audit function in corporate governance: A synthesis of the extant internal auditing literature and directions for future research", *Journal of Accounting Literature* 23, pp. 197.

²⁶² Griffin, J. (2010) "The Effects of Uncertainty and Disclosure on Auditors' Fair Value Materiality Decisions", *University of Notre Dame - Mendoza College of Business*, pp. 25.

4.3. Ревизија финансијских извештаја привредних субјеката у Републици Србији у условима примене рачуноводства фер вредности

4.3.1. Емпиријско истраживање везано за ревизију финансијских извештаја у условима примене рачуноводства фер вредности у Србији

Циљ спроведеног емпиријског истраживања је да се идентификују и истраже проблеми и изазови са којима се суочавају ревизори у Србији приликом ревизије одмеравања по фер вредности. У складу са тим, уважавајући теоријска сазнања и методолошке аспекте истраживања, приступило се обликовању и спровођењу емпиријског истраживања у Србији. У истраживању је коришћен примарни извор података добијен методом анкетирања. Као основни истраживачки алат коришћен је упитник који се састојао од 48 питања, груписаних у пет области, и једног "отвореног" питања. Упитник представља унапред припремљен скуп питања/тврдњи на које се тражи одговор испитаника у виду изражавања сагласности на скали од један до пет (Ликертова скала): где 1 означава апсолутно неслагање са тврдњом (уопште се не слажем), број 2 неслагање са тврдњом (не слажем се), број 3 неопредељеност (нити се слажем нити се не слажем), број 4 слагање са тврдњом (слажем се) и број 5 апсолутно слагање са тврдњом (потпуно се слажем).

Питања у упитнику су груписана у 5 области:

1. корисност рачуноводства фер вредности,
2. оправданост примене рачуноводства фер вредности у Србији,
3. свесност ревизора о проблематици одмеравања фер вредности,
4. ревизорски изазови у вези са рачуноводством фер вредности, и
5. ревизијске стратегије и процедуре као одговор на захтеве примене рачуноводства фер вредности.

Предност примене упитника је што обезбеђује анонимност испитаника и обезбеђује дискрецију података. Прикупљени подаци су статистички обрађени уз помоћ софтвера IBM SPSS Statistics 20.

С обзиром да је нагласак истраживања на практичном извођењу ревизије у савременим условима пословања које карактерише све већа употреба рачуноводства фер вредности, упитник је послат лиценцираним овлашћеним ревизорима, члановима Коморе

овлашћених ревизора из Београда, који према Закону о ревизији обављају ревизију финансијских извештаја у нашој земљи.

Циљ је да се путем упитника прикупе информације директно од практичара који се са проблемима и изазовима рачуноводства фер вредности сусрећу у свакодневном професионалном раду.

Према Закону о ревизији, лиценцирани овлашћени ревизор је физичко лице које је, у складу са овим законом, положило испит за стицање звања овлашћени ревизор и има важећу лиценцу за обављање ревизије.²⁶³ Лиценца за обављање ревизије је јавна исправа коју, у складу са поменутиим законом на основу испуњених услова, овлашћеним ревизорима издаје Министарство финансија Републике Србије.

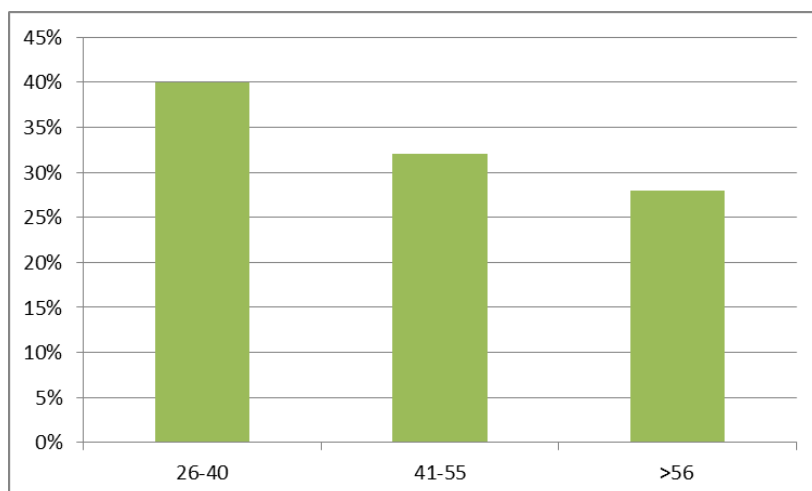
Истраживање је обављено у новембру и децембру 2014. године, тако што је упитник достављен на електронске (мејл) адресе свих 258 лиценцираних овлашћених ревизора у Србији. Регистар лиценцираних овлашћених ревизора је јавно доступан на сајту Коморе овлашћених ревизора. Упитник је попунило осамдесет шест овлашћених ревизора што чини тачно трећину (33,33%) од укупног броја лиценцираних овлашћених ревизора у нашој земљи, односно на питања из упитника је одговорио сваки трећи лиценцирани овлашћени ревизор у Србији.

Упитник је у извесној мери заснован на светским искуствима, тј. на претходним истраживањима која су спровели Kumarasiri и Fisher.²⁶⁴ Ови аутори су 2011. године спровели истраживање на тему ревизорске перцепције рачуноводства фер вредности у земљама у развоју и дошли су до закључака да су ревизори, уопштено посматрано, наклоњени примени рачуноводства фер вредности, иако су упознати са специфичним питањима и проблемима са којима се суочавају приликом обављања ревизије.

Када је у питању старосна структура испитаника, 40% испитаника је старосне доби између 26 и 40 година, 32% испитаника је старосне доби од 41 до 55 година, док ревизори старији од 56 година чине 28% испитаника, а наведено се може и графички приказати.

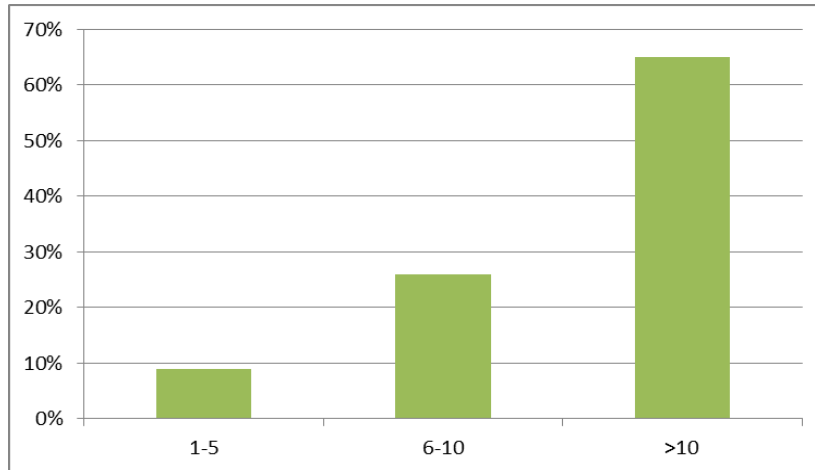
²⁶³ Закон о ревизији, члан 2. "Службени гласник РС", бр. 62/2013

²⁶⁴ видети шире Kumarasiri, J., Fisher, R. (2011) "Auditors' Perceptions of Fair Value Accounting: Developing Country Evidence", International Journal of Auditing, 15(1), pp. 66-87.

Слика 7. Године старости испитаника

Број испитаника мушког и женског пола је готово исти (51% наспрам 49%). Када је у питању позиција овлашћеног ревизора у ревизорској кући (друштву за ревизију) може се видети да 47% испитаника чине партнери у ревизији, 45% руководиоци ревизије, а 8% ревизори (сениори и јуниори). С обзиром на комплексност предмета и циља истраживања, а у циљу добијања што репрезентативнијих резултата, упитник је упућен само лиценцираним овлашћеним ревизорима, а не свим ревизорима у Србији. Одговоре на питања нису дали ревизори који су тек на почетку своје професионалне каријере и који немају довољно знања и искуства да релевантно одговоре на стручна питања. У том смислу је структура испитаника са аспекта позиције у ревизорској кући потпуно очекивана и доприноси релевантности резултата истраживања. Још један битан параметар структуре испитаника са аспекта репрезентативности узорка испитаника и релевантности резултата истраживања односи се на професионално искуство у ревизији, где чак две трећине испитаника (65%) има више од десет година радног искуства на пословима ревизије, 26% између шест и десет година, а само 9% између једне и пет година.

Слика 8. Искуство испитаника (у годинама)

Занимљиво је погледати структуру испитаника са аспекта ревизорске куће у којој су запослени (тзв. "велика четворка": KPMG, PricewaterhouseCoopers, Deloitte & Touche, Ernst & Young, или остале ревизорске куће), где се може запазити да ревизори запослени у ревизорским кућама тзв. "велике четворке" чине 14% испитаника, док се осталих 86% односи на ревизоре запослене у осталим ревизорским кућама у нашој земљи. Према јавно доступним подацима Коморе овлашћених ревизора из 2014. године, ревизорске куће "велике четворке" имале су укупно 42 лиценцирана овлашћена ревизора, што чини 16% укупног броја лиценцираних овлашћених ревизора у Србији. Поменути удео (процент) од укупног броја ревизора који раде у великим ревизорским кућама, а који су одговорили на упитник, се готово поклапа са уделом ревизора "велике четворке" у укупној популацији лиценцираних овлашћених ревизора у нашој земљи (14% на супрот 16%).

Слика 9. Број лиценцираних овлашћених ревизора "велика четворка" - остале ревизорске куће

Поузданост упитника коришћеног за истраживање, тј. поузданост мерне скале за сваку групу питања у упитнику провериће се на основу Кронбахов коефицијента алфа. Поред описних статистичких показатеља: број случајева (N), минимална вредност (Min), максимална вредност (Max), средња вредност (Mean), стандардна девијација (Std. Deviation), медијана (Median), емпиријско истраживање ће се темељити и на примени следећих статистичких тестова у циљу доказивања постављених истраживачких хипотеза наведених у уводном делу овог рада:

- Применом Хи-квадрат теста биће извршено тестирање квалитета подударања података и проверена претпоставка о нормалности распореда одговора на питања из упитника.
- Да би се испитало постоји ли статистички значајна разлика у одговорима које су дале одређене групе испитаника биће коришћен Mann-Whitney U тест и Kruskal-Wallis тест.

4.3.2. Резултати истраживања

Тестирање поузданости скале

Једно од најбитнијих питања се односи на унутрашњу сагласност скале, односно на степен сродности ставки од којих се ова скала састоји, тј. одговара се на питање да ли све посматране ставке мере исти конструкт? Међу најчешће употребљаваним показатељима унутрашње сагласности је Кронбахов коефицијент алфа. У идеалном случају би овај коефицијент требало да буде већи од 0,7.²⁶⁵

Прва група питања у упитнику се односи на корисност рачуноводства фер вредности. У циљу поузданости мерног инструмента, тј. упитника примениће се Кронбахов коефицијент алфа.

Табела 12. Поузданост мерне скале за прву групу питања

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	86	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	86	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,853	7

Извор: аутор

²⁶⁵ Палант, Ц. (2009) СПСС Приручник за преживљавање, Allen & Unwin, превод 3. издања, Микро књига, Нови Сад, стр. 97.

Из Табеле 12 можемо видети да Кронбахов коефицијент алфа износи 0,85, што показује веома високу поузданост и унутрашњу сагласност скале за посматрани узорак.

Применом Хи-квадрат теста извршено је тестирање квалитета подударана података и проверена претпоставка о нормалности распореда одговора на седам питања из прве групе која се односи на корисност рачуноводства фер вредности. Нулта хипотеза (H_0) гласи: подједнака је заступљеност свих одговора међу испитаницима. Добијени резултати овог теста су приказани у Табели 13.

Табела 13. Хи-квадрат тест за прву групу питања

Test Statistics							
Тврдње	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7
Chi-Square	68,186 ^a	51,907 ^a	14,698 ^a	59,814 ^a	33,767 ^a	29,116 ^a	50,047 ^a
df	4	4	4	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,000	,000	,005	,000	,000	,000	,000

a. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 17,2.

Извор: аутор

На основу резултата Хи-квадрат теста можемо запазити да је разлика у одговорима испитаника између очекиване и опажене вредности статистички значајна (вредност Asymp. Sig. је мања од 0,05), па се нулта хипотеза о подједнакој заступљености одговора међу испитаницима одбацује. Што се тиче претпоставке о нормалности расподеле података, она није потврђена (вредност Asymp. Sig. није већа од 0,05).

Дескриптивна фаза статистичке анализе података за прву групу питања којом се испитује корисност рачуноводства фер вредности се спроводи у циљу добијања описних статистичких показатеља, који се односе на: број случајева (N), минималну вредност (Min), максималну вредност (Max), средњу вредност (Mean), стандардну девијацију (Std. Deviation). Добијени резултати су приказани у Табели 14.

Табела 14. Дескриптивна статистика резултата за прву групу питања

	N	Min	Max	Mean	Std. Deviation
Примена методе признавања имовине по историјском трошку набавке, гарантује реалност вредности поменутих средстава у времену њиховог утврђивања, али вредност поменуте имовине временом губи своју релевантност услед све турбулентнијег пословног окружења. – Тврдња 1.1	86	1,00	5,00	4,0930	,889
Финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности су информативнији за пословно одлучивање корисника финансијских извештаја. – Тврдња 1.2	86	1,00	5,00	3,8372	1,016
Финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности су разумљивији за кориснике финансијских извештаја него финансијски извештаји припремљени на основу концепта историјског трошка. – Тврдња 1.3	86	1,00	5,00	3,1628	1,167
Финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности смањују информациони јаз између очекивања корисника и онога што корисници стварно добијају од финансијских извештаја. – Тврдња 1.4	86	1,00	5,00	3,6744	,987
Примена концепта фер вредности је оправдана и у условима кризе. – Тврдња 1.5	86	1,00	5,00	3,6977	1,030
Рачуноводство фер вредности је боља основа финансијског извештавања него рачуноводство засновано на историјском трошку. – Тврдња 1.6	86	1,00	5,00	3,4186	1,212
Начелно посматрано, корист од повећања релевантности информација које обезбеђују финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности, надмашује свако смањење поузданости таквих финансијских информација. – Тврдња 1.7	86	1,00	5,00	3,3488	,943
Valid N (listwise)	86				

Извор: аутор

Из Табеле 14 можемо видети да су испитаници највећу сагласност исказали са првом тврдњом (1.1), по којој вредност имовине исказане по историјском трошку набавке, иако гарантује реалност у моменту набавке средстава, временом губи своју релевантност услед све турбулентнијег пословног окружења. Већина испитаника такође сматра да су финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности информативнији за пословно одлучивање (тврдња 1.2), да смањују информациони јаз између очекивања корисника и онога што корисници стварно добијају од финансијских извештаја (тврдња 1.4), а већина ревизора сматра да је рачуноводство фер вредности боља основа финансијског извештавања него рачуноводство засновано на историјском трошку (тврдња 1.6). Занимљиво је да су све тврдње из ове групе наишле на одобравање већине ревизора, с обзиром да су средње вредности у свим случајевима веће од граничне вредности која износи 3. Овакви одговори испитаника су у сагласности са резултатима истраживања добијеним у другим земљама у развоју.²⁶⁶

²⁶⁶ Kumarasiri, J., Fisher, R. (2011) "Auditors' Perceptions of Fair Value Accounting: Developing Country Evidence", *International Journal of Auditing*, 15(1), pp. 76.

Друга група питања у упитнику се односи на оправданост примене рачуноводства фер вредности у Србији. У циљу поузданости мерног инструмента, тј. упитника примениће се Кронбахов коефицијент алфа.

Табела 15. Поузданост мерне скале за другу групу питања

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	86	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	86	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,726	7

Извор: аутор

Из Табеле 15 можемо видети да Кронбахов коефицијент алфа износи 0,73, што показује веома високу поузданост и унутрашњу сагласност скале за посматрани узорак. Применом Хи-квадрат теста извршено је тестирање квалитета подударана података и проверена претпоставка о нормалности распореда одговора на седам питања из друге групе, која се односи на оправданост примене рачуноводства фер вредности у Србији. Добијени резултати су приказани у Табели 16.

Табела 16. Хи-квадрат тест за другу групу питања

Test Statistics							
Тврђе	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7
Chi-Square	38,419 ^a	18,512 ^b	34,698 ^a	32,512 ^c	85,860 ^a	45,860 ^a	14,233 ^a
df	4	2	4	3	4	4	4
Asymp. Sig.	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,007

a. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 17,2.

b. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 28,7.

c. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 21,5.

Извор: аутор

На основу резултата Хи-квадрат теста у Табели 16 можемо запазити да је разлика у одговорима испитаника између очекиване и опажене вредности статистички значајна (вредност Asymp. Sig. је мања од 0,05). Дакле, и у случају друге групе одговора, претпоставка о нормалности расподеле није потврђена (вредност Sig. није већа од 0,05), што значи да није реч о нормалном распореду података.

У наставку су приказани резултати дескриптивне статистике за другу групу питања, којом се испитује оправданост примене рачуноводства фер вредности у Србији, што показује Табела 17.

Табела 17. Дескриптивна статистика резултата за другу групу питања

	N	Min	Max	Mean	Std. Deviation
Одлуку о директној примени МРС/МСФИ у Републици Србији, укључујући и МРС/МСФИ који допуштају или обавезују вредновање по фер вредности, сматрам исправном. – Тврдња 2.1	86	1,00	5,00	3,9070	1,18
До уверења о реалности вредновања по фер вредности се теже долази у земљама у развоју попут Србије у односу на развијене земље. – Тврдња 2.2	86	3,00	5,00	4,3488	,682
Ризик неадекватног пословног одлучивања корисника финансијских извештаја је мањи у условима примене концепта фер вредности него код финансијског извештавања на бази историјског трошка.– Тврдња 2.3	86	1,00	5,00	3,6047	1,088
Накнадно вредновање некретнина, постројења и опреме по моделу фер вредности доприноси њиховом реалнијем исказивању у финансијским извештајима у односу на вредновање по набавној вредности. – Тврдња 2.4	86	1,00	5,00	3,9302	1,135
Накнадно вредновање инвестиционих некретнина по моделу фер вредности доприноси њиховом реалнијем исказивању у финансијским извештајима у односу на вредновање по набавној вредности. – Тврдња 2.5	86	1,00	5,00	4,2558	,996
Привредни субјекти у Републици Србији адекватно обелодањују рачуноводствене процене и политике које имају ефекте на износе признате у финансијским извештајима. – Тврдња 2.6	86	1,00	5,00	2,4651	1,002
Примена рачуноводства фер вредности од стране привредних субјеката у Републици Србији доприноси побољшању квалитативних карактеристика финансијских извештаја. – Тврдња 2.7	86	1,00	5,00	3,2791	1,307
Valid N (listwise)	86				

Извор: аутор

У Табели 17 се може видети да су испитаници највећу сагласност исказали са другом тврдњом (2.2), по којој се до уверења о реалности вредновања по фер вредности теже долази у земљама у развоју, а већина испитаника даје предност накнадном вредновању по фер вредности некретнина, постројења и опреме (тврдња 2.4), као и инвестиционих некретнина (тврдња 2.5), у односу на вредновање по набавној вредности. Већина ревизора је сагласна са директном применом МРС/МСФИ у нашој земљи, који допуштају или обавезују вредновање по фер вредности (тврдња 2.1).

Занимљиво је да већина испитаника не верује да привредни субјекти у Републици Србији адекватно обелодањују рачуноводствене процене и политике које имају ефекте на износе признате у финансијским извештајима (тврдња 2.6), што иде у прилог тези о комплексности примене концепта фер вредности у нашој земљи, и која указује да је и рачуновођама потребна додатна едукација у погледу вредновања по фер вредности.

Трећа група питања се односи на свесност ревизора о проблематици фер вредности.

Табела 18. Поузданост мерне скале за трећу групу питања

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	86	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	86	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,749	10

Извор: аутор

Из Табеле 18 можемо видети да Кронбахов коефицијент алфа износи 0,75, што показује веома високу поузданост и унутрашњу сагласност скале за посматрани узорак. Применом Хи-квадрат теста извршено је тестирање квалитета подударана података и проверена претпоставка о нормалности распореда одговора на десет питања из треће групе, која се односи на свесност ревизора о проблематици одмеравања фер вредности.

Табела 19. Хи-квадрат тест за трећу групу питања

Test Statistics										
Тврдње	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	3.9	3.10
Chi-Square	43,535 ^a	6,326 ^a	25,814 ^b	25,860 ^a	31,907 ^a	74,698 ^a	13,907 ^b	20,512 ^c	48,186 ^a	51,488 ^b
df	4	4	3	4	4	4	3	1	4	3
Asymp. Sig.	,000	,176	,000	,000	,000	,000	,003	,000	,000	,000

a. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 17,2.

b. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 21,5.

c. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 43,0.

Извор: аутор

На основу резултата Хи-квадрат теста у Табели 19 можемо запазити да је разлика у одговорима испитаника између очекиване и опажене вредности статистички значајна (вредност Asymp. Sig. је мања од 0,05), осим у случају тврдње 3.2. (вредност Asymp. Sig. је већа од 0,05) У случају треће групе одговора, претпоставка о нормалности расподеле података није потврђена у већини посматраних случајева, те је морамо одбацити (вредност Sig није већа од 0,05), осим у случају друге тврдње (3.2) из ове групе питања (вредност Asymp. Sig. је већа од 0,05).

У наставку су приказани резултати дескриптивне статистике за трећу групу питања, којом се испитује свесност ревизора у Србији о проблематици утврђивања фер вредности, што показује Табела 20.

Табела 20. Дескриптивна статистика резултата за трећу групу питања

	N	Min	Max	Mean	Std. Deviation
МРС/МСФИ пружају јасна упутства о мерењу и објављивању информација о фер вредности у финансијским извештајима. – Тврдња 3.1	86	1,00	5,00	3,6279	1,063
Ревизори у потпуности разумеју МРС 39: Финансијски инструменти: признавање и одмеравање. – Тврдња 3.2	86	1,00	5,00	2,7674	1,280
Ревизори у потпуности разумеју МРС 40: Инвестиционе некретнине – Тврдња 3.3	86	2,00	5,00	3,8837	,899
Ревизори у потпуности разумеју МСФИ 7: Финансијски инструменти: Обелодањивања. – Тврдња 3.4	86	1,00	5,00	3,3023	1,138
Ревизори у потпуности разумеју МСФИ 13: Одмеравање фер вредности – Тврдња 3.5	86	1,00	5,00	3,4186	,999
МСФИ 13: Одмеравање по фер вредности настоји да смањи субјективност код рачуноводствене процене која има ефекте на износе у финансијским извештајима. – Тврдња 3.6	86	1,00	5,00	3,7209	,849
Ревизори у потпуности разумеју МСР 540 Ревизија рачуноводствених процена, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности и одговарајућа обелодањивања. – Тврдња 3.7	86	2,00	5,00	3,4884	,929
Пре спровођења ревизије билансних ставки мерених по фер вредности, ревизори морају упознати процес одмеравања по фер вредности који је применио клијент ревизије. – Тврдња 3.8	86	4,00	5,00	4,7442	,439
У Републици Србији не постоји обавезност примене Међународних стандарда процене нити је институционализовано звање овлашћеног проценитеља. – Тврдња 3.9	86	1,00	5,00	3,9767	1,217
У принципу, ревизори су свесни рачуноводствених и ревизорских питања повезаних са концептом фер вредности. – Тврдња 3.10	86	1,00	5,00	3,9302	,794
Valid N (listwise)	86				

Извор: аутор

Тврдње из треће групе су имале за циљ да испитају у којој мери ревизори у Србији разумеју МРС/МСФИ и МСР који се баве фер вредновањем, што показује Табела 20. Испитаници су највећу сагласност исказали са осмом тврдњом (3.8), према којој пре спровођења ревизије билансних ставки мерених по фер вредности, ревизори морају упознати процес одмеравања по фер вредности који је применио клијент ревизије. Већина ревизора у Србији је свесна да не постоји обавезност примене Међународних стандарда процене вредности нити је институционализовано звање овлашћеног проценитеља (тврдња 3.9), већина у потпуности разуме МСФИ 13 и МСФИ 7 (тврдња 3.4 и тврдња 3.5), али не разуме у потпуности МРС 39: *Финансијски инструменти: признавање и одмеравање* (тврдња 3.2), што није велико изненађење, с обзиром да велики број рачуновођа и ревизора у свету има проблем са разумевањем овог стандарда. Према неким стручњацима МРС 39 је “убедљиво најкомплекснији рачуноводствени стандард који је икад осмишљен.”²⁶⁷

²⁶⁷ Lysanne Gray, главни рачуновођа корпорације Унилевер (Unilever) у свом обраћању IASB-у, <https://www.gfmag.com/magazine/april-2003/j26sdb-features>

Према одговорима на последњу тврдњу, већина ревизора је свесна рачуноводствених и ревизорских питања повезаних са концептом фер вредности (тврдња 3.10).

Четврта група питања у упитнику се односи на ревизорске изазове у вези са рачуноводством фер вредности. У циљу поузданости мерног инструмента, тј. упитника примениће се Кронбахов коефицијент алфа.

Табела 21. Поузданост мерне скале за четврту групу питања

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	86	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	86	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,773	15

Извор: аутор

Из Табеле 21 можемо видети да Кронбахов коефицијент алфа износи 0,77, што показује веома високу поузданост и унутрашњу сагласност скале за посматрани узорак. Применом Хи-квадрат теста извршено је тестирање квалитета подударана података и проверена претпоставка о нормалности распореда одговора на петнаест питања из треће групе, која се односи на ревизорске изазове у вези са рачуноводством фер вредности. Добијени резултати су приказани у Табели 22.

Табела 22. Хи-квадрат тест за четврту групу питања

Test Statistics															
Тврдње	4.1	4.2	4.3	4.4	4.5	4.6	4.7	4.8	4.9	4.10	4.11	4.12	4.13	4.14	4.15
Chi-Square	32,372 ^a	111,767 ^b	22,977 ^c	59,674 ^b	26,558 ^b	39,814 ^a	29,163 ^b	31,907 ^a	16,558 ^a	57,814 ^b	57,442 ^b	56,093 ^a	32,140 ^b	20,279 ^a	15,721 ^c
df	4	3	2	3	3	4	3	4	4	3	3	4	3	4	2
Asymp. Sig.	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,002	,000	,000	,000	,000	,000	,000

a. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 17,2.

b. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 21,5.

c. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 28,7.

Извор: аутор

На основу резултата Хи-квадрат теста у Табели 22 можемо запазити да је разлика у одговорима испитаника између очекиване и опажене вредности статистички значајна (вредност Asymp. Sig. је мања од 0,05). Такође, у случају четврте групе одговора, претпоставка о нормалности расподеле података није потврђена (вредност Sig није већа од 0,05).

У наставку су приказани резултати дескриптивне статистике за четврту групу питања, која се односи на ревизорске изазове у вези са рачуноводством фер вредности, што показује Табела 23.

Табела 23. Дескриптивна статистика резултата за четврту групу питања

	N	Min	Max	Mean	Std. Deviation
Ревизори у Републици Србији немају довољно техничког знања о одмеравању фер вредности – Тврдња 4.1	86	1,00	5,00	3,8372	1,061
Утврђивање фер вредности средства је знатно сложеније од утврђивања набавне вредности средства – Тврдња 4.2	86	2,00	5,00	4,6512	,647
Утврђивање фер вредности средстава и обавеза је временски захтеван задатак – Тврдња 4.3	86	3,00	5,00	4,4186	,727
Технике за утврђивање фер вредности могу се битно разликовати од једне до друге делатности (привредне гране) – Тврдња 4.4	86	1,00	5,00	4,3721	,812
Већина средстава и обавеза које су предмет процене по фер вредности у нашој пословној пракси, нису предмет трансакција на активним тржиштима – Тврдња 4.5	86	2,00	5,00	4,1163	,899
Ревизори имају ефикасне процедуре за проверу тачности трансакција и салда који се вреднују по набавној вредности, али ови поступци нису од велике користи приликом одмеравања фер вредности – Тврдња 4.6	86	1,00	5,00	3,7209	1,025
Фер вредност средстава и обавеза се често одмерава коришћењем претпоставки и математичких модела руководства привредног субјекта – Тврдња 4.7	86	2,00	5,00	3,5349	,822
Одмеравање по фер вредности средстава и обавеза ствара простор руководству клијента за рачуноводствене манипулације и криминалне радње у финансијским извештајима – Тврдња 4.8	86	1,00	5,00	3,8605	1,118
Могућности ревизора да стекну потребна знања о одмеравању фер вредности су ограничене – Тврдња 4.9	86	1,00	5,00	3,2791	1,175
Одмеравање фер вредности често подразумева коришћење процена будућих догађаја и услова неизвесности (нпр. износи будућих новчаних прилива, висина дисконтне стопе и слично) – Тврдња 4.10	86	1,00	5,00	4,3023	,934
Фер вредност захтева од ревизора континуирано стицање додатних знања везаних за специфична средства и обавезе које су предмет процене по фер вредности – Тврдња 4.11	86	1,00	5,00	4,3721	,868
Верификација одмеравања фер вредности средстава и обавеза изискује ангажовање експерта – Тврдња 4.12	86	1,00	5,00	4,0930	,941
Утврђивање фер вредности средстава и обавеза је засновано на тржишту, пре него на специфичностима привредног друштва – Тврдња 4.13	86	2,00	5,00	3,9302	,851
Фер вредност се не може поуздано одредити у условима економске кризе – Тврдња 4.14	86	1,00	5,00	3,2326	1,145
У принципу, ревизија финансијских извештаја базираних на рачуноводству фер вредности је знатно захтевнија и сложенија у односу на ревизију финансијских извештаја заснованих на рачуноводству историјског трошка – Тврдња 4.15	86	3,00	5,00	4,3488	,748
Valid N (listwise)	86				

Извор: аутор

Четврта група питања је имала за циљ да провери ревизорске изазове у погледу рачуноводства фер вредности. Увидом у Табелу 23 може се запазити да ревизори, углавном, имају позитиван став о свим питањима из ове групе, с обзиром да је средња вредност (Mean) у свим посматраним случајевима већа од 3. Највећа сагласност је око

тврдње да ревизори у Србији сматрају да је утврђивање фер вредности средстава знатно сложеније од утврђивања набавне вредности средстава (тврдња 4.2). Нешто мањи број испитаника је сагласан са тврдњом 4.15, да је ревизија финансијских извештаја базираних на рачуноводству фер вредности, знатно захтевнија и сложенија у односу на ревизију финансијских извештаја заснованих на рачуноводству историјског трошка. Такође, испитаници сматрају да је утврђивање фер вредности средстава и обавеза временски захтеван задатак (тврдња 4.3), а да се технике за утврђивање фер вредности могу битно разликовати од једне до друге делатности, односно привредне гране (тврдња 4.4). Ревизори су свесни да већина средстава и обавеза које су предмет процене по фер вредности у нашој пословној пракси, нису предмет трансакција на активним тржиштима (тврдња 4.5) и да одмеравање фер вредности често подразумева коришћење процена будућих догађаја и услова неизвесности (тврдња 4.10). Већина испитаника је свесна да одмеравање по фер вредности средстава и обавеза ствара простор руководству клијента за рачуноводствене манипулације и криминалне радње у финансијским извештајима (тврдња 4.8). Најмањи број ревизора се слаже са тврдњом да се фер вредност не може поуздано одредити у условима економске кризе (тврдња 4.14), с обзиром да је средња вредност (Mean) одговора 3,23.

Пета група питања у упитнику се односи на ревизијске стратегије и процедуре као одговор на захтеве примене рачуноводства фер вредности. У циљу поузданости мерног инструмента, тј. упитника примениће се Кронбахов коефицијент алфа.

Табела 24. Поузданост мерне скале за пету групу питања

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	86	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	86	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.801	9

Извор: аутор

Из Табеле 24 можемо закључити да Кронбахов коефицијент алфа износи 0,80, што показује веома високу поузданост и унутрашњу сагласност скале за посматрани узорак. Применом Хи-квадрат теста извршено је тестирање квалитета подударана података и проверена претпоставка о нормалности распореда одговора на девет питања из пете

групе, која се односи на ревизијске стратегије и процедуре као одговор на захтеве примене рачуноводства фер вредности. Добијени резултати су приказани у Табели 25.

Табела 25. Хи-квадрат тест за пету групу питања

Test Statistics									
Тврдње	5.1	5.2	5.3	5.4	5.5	5.6	5.7	5.8	5.9
Chi-Square	63,535 ^a	35,116 ^b	36,233 ^b	25,860 ^a	12,372 ^a	28,419 ^b	27,256 ^a	40,279 ^a	44,000 ^a
df	4	3	3	4	4	3	4	4	4
Asymp. Sig.	,000	,000	,000	,000	,015	,000	,000	,000	,000

a. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 17,2.

b. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 21,5.

Извор: аутор

На основу резултата Хи-квадрат теста у Табели 25 можемо запазити да је разлика у одговорима испитаника између очекиване и опажене вредности статистички значајна (вредност Asymp. Sig. је мања од 0,05). Дакле, и у случају пете групе одговора, претпоставка о нормалности расподеле није потврђена (вредност Sig. није већа од 0,05), што значи да није реч о нормалном распореду података.

У наставку приказани су резултати дескриптивне статистике за пету групу питања, која се односи на ревизијске стратегије и процедуре као одговор на захтеве примене рачуноводства фер вредности, што показује Табела 26.

Табела 26. Дескриптивна статистика резултата за пету групу питања

	N	Min	Max	Mean	Std. Deviation
Инсистирати на бољој едукацији ревизора приликом полагања стручних испита за звање овлашћеног ревизора из области рачуноводства фер вредности и примене МСФИ 13 – Тврдња 5.1	86	1,00	5,00	4,0698	1,114
Ревизорима би требало обезбедити више свеобухватног стручног усавршавања о одмеравању по фер вредности – Тврдња 5.2	86	1,00	5,00	4,1860	,927
Док ревизори не буду били довољно компетентни да изврше ревизију у условима примене рачуноводства фер вредности, требало би више да се ослањају на рад стручњака (експерата). – Тврдња 5.3	86	1,00	5,00	4,1628	,992
Примену рачуноводства фер вредности би требало ограничити на вредновање средстава и обавеза за која постоје активна тржишта – Тврдња 5.4	86	1,00	5,00	3,6512	1,225
Ревизорско професионално тело (Комора овлашћених ревизора) је способно да уочи проблеме са којима се ревизори сусрећу приликом ревизије у условима примене рачуноводства фер вредности – Тврдња 5.5	86	1,00	5,00	2,6512	1,225
Неопходно је побољшање ефикасности рада ревизора приликом стицања уверавања о разумности претпоставки и коришћених метода и модела процене фер вредности од стране клијента ревизије – Тврдња 5.6	86	2,00	5,00	4,1163	,846
Спровођењем стандардних ревизијских процедура ревизор не може да прикупи задовољавајући ревизијски доказ и стекне разумно уверавање да су клијентова мерења и обелодањивања фер вредности разумна и адекватна и да доприносе већем квалитету финансијских извештаја, те је неопходно иновирати ревизијске процедуре – Тврдња 5.7	86	1,00	5,00	3,5116	1,114

Неопходно је проширити стандарне ревизијске процедуре са ревизијским процедурама коришћеним у другим земљама – Тврдња 5.8	86	1,00	5,00	3,8372	,992
Неопходно је развити нове ревизијске процедуре уважавајући специфичности окружења Републике Србије – Тврдња 5.9	86	1,00	5,00	4,0000	1,040
Valid N (listwise)	86				

У петој групи тврдњи изложене су неке од могућих стратегија и ревизијских процедура које би ревизори у Србији могли да предузму као одговор на захтеве примене рачуноводства фер вредности, што показује Табела 26. Највећу подршку добила је тврдња да би ревизорима требало обезбедити више свеобухватног стручног усавршавања о одмеравању по фер вредности (тврдња 5.2), при чему Комора овлашћених ревизора није способна да уочи проблеме са којима се ревизори сусрећу приликом ревизије у условима примене рачуноводства фер вредности (тврдња 5.5, једина тврдња са којом се већина ревизора није сложила). Ревизори би у већој мери требало да се ослањају на рад стручњака (тврдња 5.3), а треба инсистирати на бољој едукацији ревизора приликом полагања стручних испита за звање овлашћеног ревизора из области рачуноводства фер вредности и примене захтева МСФИ 13 (тврдња 5.1). Већина испитаника је свесна да је неопходно иновирати ревизијске процедуре (тврдња 5.7), при чему се већина ревизора пре опредељује за развијање нових ревизијских процедура које би уважиле специфичности окружења Републике Србије (тврдња 5.9), а нешто мање ревизора види као решење проширење стандарних ревизијских процедура са ревизијским процедурама које се користе у другим државама (5.8).

На основу добијених резултата, може се закључити да је осмишљени упитник врло поуздан, с обзиром да је Кронбахов алфа коефицијент, за свих пет група питања из упитника, већи од 0,7. Након спроведених тестова поузданости, нормалности и тумачења резултата дескриптивне статистике, може се прећи на нови, виши ниво разумевања прикупљених података путем извођења додатних статистичких тестова.

Испитивање разлика у ставовима ревизора у вези спровођења ревизије у условима примене рачуноводства фер вредности

За испитивање значајних разлика између група постоји читав низ различитих техника, а оне најчешће коришћене се деле у две групе, параметарске и непараметарске. Познато је да параметарски статистички тестови захтевају да су испуњене извесне претпоставке о расподели посматраног обележја у основној популацији (нпр. да су резултати нормално расподелени). Насупрот томе, непараметарски тестови не

захтевају да су испуњене претпоставке везане за расподелу обележја у популацији.²⁶⁸ С обзиром да у наведеном истраживању претпоставка о нормалности расподеле није потврђена у већини случајева, у даљој анализи прикупљених података ће се користити непараметарски тестови и то: Mann-Whitney U тест, којим ће се испитати разлике у ставовима између ревизора који раде у великим ревизорским кућама (тзв. "велика четворка") и осталих ревизора, запослених у мањим ревизорским кућама у нашој земљи, и Kruskal-Wallis тест, којим ће се испитати разлике у ставовима (мишљењима) између три групе испитаника, у зависности од дужине радног искуства (стажа) на пословима ревизије.

Разлике у ставовима ревизора запослених у тзв. "великој четворци" у односу на ревизоре запослене у осталим ревизорским кућама у Србији

Циљ је да се испита да ли постоје разлике у ставовима ревизора запослених у некој од ревизорских фирми из групе тзв. "велике четворке" у односу на ревизоре који раде у некој од мањих ревизорских кућа у нашој земљи. За испитивање разлика између две независне групе користиће се Mann-Whitney U тест, који пореди медијане двеју група. Ова техника је карактеристична по томе што се добијене вредности непрекидних променљивих претварају у рангове за обе групе и потом израчунава да ли се рангови тих група значајно разликују.²⁶⁹

Примена Mann-Whitney U теста на прву групу питања

Категоријска променљива са две групе: испитаник је запослен у ревизорској кући која припада тзв. "великој четворци" или осталим ревизорским кућама.

Непрекидне променљиве: седам тврдњи из прве области у упитнику.

Добијени резултати овог теста су приказани у Табели 27.

²⁶⁸ Солдић-Алексић, Ј. (2011) Примењена анализа података – Рад у програмима за статистичку анализу и табеларна израчунавања, Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, Београд, стр. 246.

²⁶⁹ Палант, Ц. (2009) СПСС Приручник за преживљавање, Allen & Unwin, превод 3. издања, Микро књига, Нови Сад, стр. 224.

Табела 27. Mann-Whitney U тест – Корисност рачуноводства фер вредности

Ranks				
	Врста ревизорске куће	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Примена методе признавања имовине по историјском трошку набавке, гарантује реалност вредности поменутих средстава у времену њиховог утврђивања, али вредност поменуте имовине временом губи своју релевантност услед све турбулентнијег пословног окружења – Тврдња 1.1	"велика четворка"	12	42,33	508,00
	остале ревизорске куће	74	43,69	3233,00
	Total	86		
Финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности су информативнији за пословно одлучивање корисника финансијских извештаја – Тврдња 1.2	"велика четворка"	12	43,17	518,00
	остале ревизорске куће	74	43,55	3223,00
	Total	86		
Финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности су разумљивији за кориснике финансијских извештаја него финансијски извештаји припремљени на основу концепта историјског трошка – Тврдња 1.3	"велика четворка"	12	53,83	646,00
	остале ревизорске куће	74	41,82	3095,00
	Total	86		
Финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности смањују информационални јаз између очекивања корисника и онога што корисници стварно добијају од финансијских извештаја – Тврдња 1.4	"велика четворка"	12	50,17	602,00
	остале ревизорске куће	74	42,42	3139,00
	Total	86		
Примена концепта фер вредности је оправдана и у условима кризе – Тврдња 1.5	"велика четворка"	12	51,50	618,00
	остале ревизорске куће	74	42,20	3123,00
	Total	86		
Рачуноводство фер вредности је боља основа финансијског извештавања него рачуноводство засновано на историјском трошку – Тврдња 1.6	"велика четворка"	12	43,83	526,00
	остале ревизорске куће	74	43,45	3215,00
	Total	86		
Начелно посматрано, корист од повећања релевантности информација које обезбеђују финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности, надмашује свако смањење поузданости таквих финансијских информација. – Тврдња 1.7	"велика четворка"	12	55,67	668,00
	остале ревизорске куће	74	41,53	3073,00
	Total	86		

Test Statistics^a

Тврдње	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7
Mann-Whitney U	430,000	440,000	320,000	364,000	348,000	440,000	298,000
Wilcoxon W	508,000	518,000	3095,000	3139,000	3123,000	3215,000	3073,000
Z	-,189	-,053	-1,595	-1,080	-1,253	-,052	-1,937
Asymp. Sig. (2-tailed)	,850	,958	,111	,280	,210	,958	,053

a. Grouping Variable: Врста ревизорске куће

Извор: аутор

Као што се може видети из резултата тест статистике Mann-Whitney U теста, реализовани ниво значајност (Asymp. Sig.) није мањи нити једнак 0,05, па резултати (Z) нису статистички значајни, односно може се закључити да нема статистички значајне разлике у одговорима ревизора из обе посматране групе ни на једну тврдњу која се односи на корисност рачуноводства фер вредности.

Из резултата који су приказани у Табели 28 може се уочити да извесне разлике међу посматраним групама постоје када је у питању разумљивост финансијских извештаја (тврдња 1.3) и оправданост примене концепта фер вредности у условима кризе (тврдња 1.5). У оба посматрана случаја, баш као и у случају тврдње 1.7, ревизори "велике четворке" су дали већу подршку наведеним тврдњама у односу на колеге из мањих ревизорских кућа (веће медијане за све три тврдње). Главни разлог за овакве резултате вероватно лежи у чињеници да је концепт фер вредности у већој мери заживео у развијеним економијама из којих долазе ове ревизорске куће.

Табела 28. Разлике у ставовима ревизора у вези прве групе питања

		Report						
Тврдње		1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7
"Велика четворка"	Mean	4,17	3,67	3,67	4,00	4,00	3,33	3,83
	N	12	12	12	12	12	12	12
	Std. Deviation	,389	1,435	,778	,603	1,206	1,435	,718
	Median	4,00	4,00	3,50	4,00	4,50	4,00	4,00
	Variance	,152	2,061	,606	,364	1,455	2,061	,515
Остале ревизорске куће	Mean	4,08	3,86	3,08	3,62	3,65	3,43	3,27
	N	74	74	74	74	74	74	74
	Std. Deviation	,947	,941	1,202	1,030	,999	1,183	,955
	Median	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00	4,00	3,00
	Variance	,897	,886	1,445	1,060	,998	1,399	,912
Total	Mean	4,09	3,84	3,16	3,67	3,70	3,42	3,35
	N	86	86	86	86	86	86	86
	Std. Deviation	,890	1,016	1,167	,987	1,030	1,212	,943
	Median	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00	4,00	3,00
	Variance	,791	1,032	1,361	,975	1,060	1,470	,889

Извор: аутор

Примена Mann-Whitney U теста на другу групу питања

Категоријска променљива са две групе: Испитаник је запослен у ревизорској кући која припада "великој четворци" или осталим ревизорским кућама.

Непрекидне променљиве: седам тврдњи из друге области у упитнику. Добијени резултати овог теста су приказани у Табели 29.

Табела 29. Mann-Whitney U тест – Оправданост примене рачуноводства фер вредности у Србији

Ranks				
	Врста ревизорске куће	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Одлуку о директној примени МРС/МСФИ у Републици Србији, укључујући и МРС/МСФИ који допуштају или обавезују вредновање по фер вредности, сматрам исправном – Тврдња 2.1	"велика четворка"	12	52,50	630,00
	остале ревизорске куће	74	42,04	3111,00
	Total	86		
До уверења о реалности вредновања по фер вредности се теже долази у земљама у развоју попут Србије у односу на развијене земље – Тврдња 2.2	"велика четворка"	12	43,67	524,00
	остале ревизорске куће	74	43,47	3217,00
	Total	86		
Ризик неадекватног пословног одлучивања корисника финансијских извештаја је мањи у условима примене концепта фер вредности него код финансијског извештавања на бази историјског трошка – Тврдња 2.3	"велика четворка"	12	47,17	566,00
	остале ревизорске куће	74	42,91	3175,00
	Total	86		
Накнадно вредновање некретнина, постројења и опреме по моделу фер вредности доприноси њиховом реалнијем исказивању у финансијским извештајима у односу на вредновање по набавној вредности – Тврдња 2.4	"велика четворка"	12	40,00	480,00
	остале ревизорске куће	74	44,07	3261,00
	Total	86		
Накнадно вредновање инвестиционих некретнина по моделу фер вредности доприноси њиховом реалнијем исказивању у финансијским извештајима у односу на вредновање по набавној вредности – Тврдња 2.5	"велика четворка"	12	49,17	590,00
	остале ревизорске куће	74	42,58	3151,00
	Total	86		
Привредни субјекти у Републици Србији адекватно обелодањују рачуноводствене процене и политике које имају ефекте на износе признате у финансијским извештајима – Тврдња 2.6	"велика четворка"	12	48,00	576,00
	остале ревизорске куће	74	42,77	3165,00
	Total	86		
Примена рачуноводства фер вредности од стране привредних субјеката у Републици Србији доприноси побољшању квалитативних карактеристика финансијских извештаја – Тврдња 2.7	"велика четворка"	12	49,83	598,00
	остале ревизорске куће	74	42,47	3143,00
	Total	86		

Test Statistics ^a							
Тврдње	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7
Mann-Whitney U	336,000	442,000	400,000	402,000	376,000	390,000	368,000
Wilcoxon W	3111,000	3217,000	3175,000	480,000	3151,000	3165,000	3143,000
Z	-1,416	-,027	-,574	-,564	-,935	-,716	-,978
Asymp. Sig. (2-tailed)	,157	,978	,566	,573	,350	,474	,328

a. Grouping Variable: Врста ревизорске куће

Извор: аутор

Као што се може запазити из резултата тест статистике Mann-Whitney U теста, реализовани ниво значајности (Asymp. Sig.) није мањи нити једнак 0,05, па резултати (Z) нису статистички значајни, односно може се закључити да нема статистички значајне разлике у погледу оправданости примене рачуноводства фер вредности у домицилним условима, између две посматране групе испитаника. Другим речима, ставови ревизора "велике четворке" се суштински не разликују од ставова осталих ревизора када су у питању тврдње о оправданости примене рачуноводства фер вредности у Србији, с обзиром да и једни и други подржавају примену рачуноводства фер вредности у нашој земљи.

Описни статистички показатељи су приказани у Табели 30.

Табела 30. Разлике у ставовима ревизора у вези друге групе питања

Report								
Тврдње		2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7
"Велика четворка"	Mean	4,33	4,33	3,67	3,67	4,33	2,67	3,67
	N	12	12	12	12	12	12	12
	Std. Deviation	,985	,778	1,557	1,435	1,155	1,155	,985
	Median	5,00	4,50	4,00	4,00	5,00	2,50	4,00
	Variance	,970	,606	2,424	2,061	1,333	1,333	,970
Остале ревизорске куће	Mean	3,84	4,35	3,59	3,97	4,24	2,43	3,22
	N	74	74	74	74	74	74	74
	Std. Deviation	1,205	,671	1,006	1,085	,977	,980	1,347
	Median	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	2,00	4,00
	Variance	1,453	,450	1,011	1,177	,954	,961	1,816
Total	Mean	3,91	4,35	3,60	3,93	4,26	2,47	3,28
	N	86	86	86	86	86	86	86
	Std. Deviation	1,184	,682	1,088	1,135	,996	1,002	1,307
	Median	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	2,00	4,00
	Variance	1,403	,465	1,183	1,289	,993	1,005	1,709

Извор: аутор

Примена Mann-Whitney U теста на трећу групу питања

Категоријска променљива са две групе: испитаник је запослен у фирми за ревизију која припада "великој четворци" или осталим ревизорским кућама.

Непрекидне променљиве: десет тврдњи из треће области у упитнику.

Добијени резултати овог теста су приказани у Табели 31.

Табела 31. Mann-Whitney U тест – Свесност ревизора о проблематици утврђивања фер вредности

Ranks				
	Врста ревизорске куће	N	Mean Rank	Sum of Ranks
МСФИ пружају јасна упутства о мерењу и објављивању информација о фер вредности у финансијским извештајима – Тврдња 3.1	"велика четворка"	12	69,17	830,00
	остале ревизорске куће	74	39,34	2911,00
	Total	86		
Ревизори у потпуности разумеју МРС 39: Финансијски инструменти: признавање и одмеравање – Тврдња 3.2	"велика четворка"	12	57,67	692,00
	остале ревизорске куће	74	41,20	3049,00
	Total	86		
Ревизори у потпуности разумеју МРС 40: Инвестиционе некретнине – Тврдња 3.3	"велика четворка"	12	60,00	720,00
	остале ревизорске куће	74	40,82	3021,00
	Total	86		
Ревизори у потпуности разумеју МСФИ 7: Финансијски инструменти: Обелодањивања – Тврдња 3.4	"велика четворка"	12	65,83	790,00
	остале ревизорске куће	74	39,88	2951,00
	Total	86		
Ревизори у потпуности разумеју МСФИ 13: Одмеравање фер вредности – Тврдња 3.5	"велика четворка"	12	63,00	756,00
	остале ревизорске куће	74	40,34	2985,00
	Total	86		
МСФИ 13: Одмеравање по фер вредности настоји да смањи субјективност код рачуноводствене процене која има ефекте на износе у финансијским извештајима – Тврдња 3.6	"велика четворка"	12	44,17	530,00
	остале ревизорске куће	74	43,39	3211,00
	Total	86		
Ревизори у потпуности разумеју МСР 540 Ревизија рачуноводствених процена, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности и одговарајућа обелодањивања – Тврдња 3.7	"велика четворка"	12	55,83	670,00
	остале ревизорске куће	74	41,50	3071,00
	Total	86		
Пре спровођења ревизије билансних ставки мерених по фер вредности, ревизори морају упознати процес одмеравања по фер вредности који је применио клијент ревизије – Тврдња 3.8	"велика четворка"	12	47,33	568,00
	остале ревизорске куће	74	42,88	3173,00
	Total	86		
У Републици Србији не постоји обавезност примене Међународних стандарда процене нити је институционализовано звање овлашћеног проценитеља – Тврдња 3.9	"велика четворка"	12	36,33	436,00
	остале ревизорске куће	74	44,66	3305,00
	Total	86		
У принципу, ревизори су свесни рачуноводствених и ревизорских питања повезаних са концептом фер вредности – Тврдња 3.10	"велика четворка"	12	50,00	600,00
	остале ревизорске куће	74	42,45	3141,00
	Total	86		

Test Statistics ^a										
Тврдње	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	3.9	3.10
Mann-Whitney U	136,000	274,000	246,000	176,000	210,000	436,000	296,000	398,000	358,000	366,000
Wilcoxon W	2911,000	3049,000	3021,000	2951,000	2985,000	3211,000	3071,000	3173,000	436,000	3141,000
Z	-4,081	-2,171	-2,637	-3,477	-3,047	-,110	-1,937	-,759	-1,143	-1,082
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,030	,008	,001	,002	,913	,053	,448	,253	,279

a. Grouping Variable: Врста ревизорске куће

Извор: аутор

Као што се може видети из резултата тест статистике Mann-Whitney U теста, реализовани ниво значајности (Asymp. Sig.) није мањи нити једнак 0,05 у случају тврдњи 3.6, 3.8, 3.9 и 3.10, па резултати (Z) нису значајни, односно може се закључити да нема статистички значајне разлике у погледу свесности ревизора о проблематици фер вредности по овим питањима, између две посматране групе испитаника. Међутим, што се тиче осталих тврдњи (одговора), реализовани ниво значајности (Asymp. Sig.) је мањи од 0,05, а величина Z се налази у интервалу од -1,937 до -4,081, па је потребно испитати јачину утицаја. Помоћу једначине $r = z/\sqrt{N}$, можемо израчунати јачину утицаја према Коеновом критеријуму (0,1 = мали утицај, 0,3 = средњи утицај, 0,5 = велики утицај)²⁷⁰ за тврдње 3.1, 3.2, 3.3, 3.4 и 3.5. Резултати су следећи:

$$r = |-4,081|/9,27 = 0,44 \text{ (постоји средњи утицај),}$$

$$r = |-2,171|/9,27 = 0,23 \text{ (постоји мали утицај),}$$

$$r = |-2,637|/9,27 = 0,28 \text{ (постоји мали утицај),}$$

$$r = |-3,477|/9,27 = 0,38 \text{ (постоји средњи утицај),}$$

$$r = |-1,937|/9,27 = 0,21 \text{ (постоји мали утицај).}$$

Када се открије статистички значајна разлика између група, треба описати и смер те разлике. Да бисмо видели колика је разлика у нивоу појаве, сагледаћемо вредности медијане резултата за обе посматране групе, које су дате у Табели 32.

²⁷⁰ Палант, Ц. (2009) СПСС Приручник за преживљавање, Allen & Unwin, превод 3. издања, Микро књига, Нови Сад, стр. 226.

Табела 32. Разлике у ставовима ревизора у вези треће групе питања

		Report									
Тврдње		3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	3.9	3.10
"Велика четворка"	Mean	4,67	3,50	4,50	4,33	4,17	3,83	4,00	4,83	3,50	4,17
	N	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12
	Std. Dev	,492	1,314	,522	,492	,389	,937	,853	,389	1,567	,937
	Median	5,00	4,00	4,50	4,00	4,00	3,50	4,00	5,00	4,00	4,50
	Variance	,242	1,727	,273	,242	,152	,879	,727	,152	2,455	,879
Остале ревизорске куће	Mean	3,46	2,65	3,78	3,14	3,30	3,70	3,41	4,73	4,05	3,89
	N	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74
	Std. Dev	1,036	1,243	,911	1,127	1,017	,840	,920	,447	1,145	,769
	Median	4,00	3,00	4,00	3,00	3,00	4,00	3,00	5,00	4,00	4,00
	Variance	1,074	1,546	,829	1,269	1,034	,705	,847	,200	1,312	,591
Total	Mean	3,63	2,77	3,88	3,30	3,42	3,72	3,49	4,74	3,98	3,93
	N	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86
	Std. Dev	1,063	1,280	,900	1,138	1,000	,849	,930	,439	1,217	,794
	Median	4,00	3,00	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00	5,00	4,00	4,00
	Variance	1,131	1,639	,810	1,296	,999	,721	,865	,193	1,482	,630

Извор: аутор

Из резултата који су приказани у Табели 32, тј. поређењем вредности медијане резултата за обе посматране групе испитаника може се закључити да ревизори "велике четворке" у већој мери разумеју појединачне међународне рачуноводствене стандарде који се баве одмеравањем по фер вредности: МРС 39, МРС 40, МСФИ 7 и МСФИ 13 (тврдње 3.2 до 3.5) и дају много већу подршку ставу да МСФИ пружају јасна упутства о мерењу и обелодањивању информација о фер вредности у финансијским извештајима (тврдња 3.1) од ревизора из осталих ревизорских кућа. Исти је случај када је у питању разумевање ревизијског стандарда МСР 540 (тврдња 3.7).

Добијени одговори од стране испитаника су у складу са ауторовим очекивањима. Разлоге треба тражити у чињеници да се запослени у великим ревизорским кућама од раније обучавају за адекватно разумевање рачуноводствених и ревизорских стандарда захваљујући трансферу знања, искустава и процедура од својих колега из других држава, који се у већој мери сусрећу са наведеним изазовима фер вредности, као и већим бројем тренинга и обука на тему ревизије рачуноводствених процена фер вредности.²⁷¹

²⁷¹ Bratten, B., Gaynor, L., McDaniel, L., Montague, N., Sierra, G. (2012) "The Audit of Fair Values and Other Estimates: The Effects of Underlying Environmental, Task, and Auditor-Specific Factors", Auditing: A Journal of Practice & Theory, pp. 19.

Примена Mann-Whitney U теста на четврту групу питања

Категоријска променљива са две групе: испитаник је запослен у ревизорској кући која припада "великој четворци" или осталим ревизорским кућама

Непрекидне променљиве: петнаест тврдњи из четврте области у упитнику.

Добијени резултати овог теста су приказани у Табели 33.

Табела 33. Mann-Whitney U тест – Ревизорски изазови у вези са рачуноводством фер вредности

Ranks				
	Врста ревизорске куће	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Ревизори у Републици Србији немају довољно техничког знања о одмеравању фер вредности – Тврдња 4.1	"велика четворка"	12	23,83	286,00
	остале ревизорске куће	74	46,69	3455,00
	Total	86		
Утврђивање фер вредности средства је знатно сложеније од утврђивања набавне вредности средства – Тврдња 4.2	"велика четворка"	12	39,67	476,00
	остале ревизорске куће	74	44,12	3265,00
	Total	86		
Утврђивање фер вредности средстава и обавеза је временски захтеван задатак – Тврдња 4.3	"велика четворка"	12	31,50	378,00
	остале ревизорске куће	74	45,45	3363,00
	Total	86		
Технике за утврђивање фер вредности могу се битно разликовати од једне до друге делатности (привредне гране) – Тврдња 4.4	"велика четворка"	12	18,00	216,00
	остале ревизорске куће	74	47,64	3525,00
	Total	86		
Већина средстава и обавеза које су предмет процене по фер вредности у нашој пословној пракси, нису предмет трансакција на активним тржиштима – Тврдња 4.5	"велика четворка"	12	39,50	474,00
	остале ревизорске куће	74	44,15	3267,00
	Total	86		
Ревизори имају ефикасне процедуре за проверу тачности трансакција и салда који се вреднују по набавној вредности, али ови поступци нису од велике користи приликом одмеравања фер вредности – Тврдња 4.6	"велика четворка"	12	14,50	174,00
	остале ревизорске куће	74	48,20	3567,00
	Total	86		
Фер вредност средстава и обавеза се често одмерава коришћењем претпоставки и математичких модела руководства привредног субјекта – Тврдња 4.7	"велика четворка"	12	42,50	510,00
	остале ревизорске куће	74	43,66	3231,00
	Total	86		
Одмеравање по фер вредности средстава и обавеза ствара простор руководству клијента за рачуноводствене манипулације и криминалне радње у финансијским извештајима – Тврдња 4.8	"велика четворка"	12	33,17	398,00
	остале ревизорске куће	74	45,18	3343,00
	Total	86		
Могућности ревизора да стекну потребна знања о одмеравању фер вредности су ограничене – Тврдња 4.9	"велика четворка"	12	25,50	306,00
	остале ревизорске куће	74	46,42	3435,00
	Total	86		
Одмеравање фер вредности често подразумева коришћење процена будућих	"велика четворка"	12	42,00	504,00

догађаја и услова неизвесности (нпр. износи будућих новчаних прилива, висина дисконтне стопе и слично) – Тврдња 4.10	остале ревизорске куће	74	43,74	3237,00
	Total	86		
Фер вредност захтева од ревизора континуирано стицање додатних знања везаних за специфична средства и обавезе које су предмет процене по фер вредности – Тврдња 4.11	"велика четворка"	12	34,83	418,00
	остале ревизорске куће	74	44,91	3323,00
	Total	86		
Верификација одмеравања фер вредности средстава и обавеза изискује ангажовање експерта – Тврдња 4.12	"велика четворка"	12	45,00	540,00
	остале ревизорске куће	74	43,26	3201,00
	Total	86		
Утврђивање фер вредности средстава и обавеза је засновано на тржишту, пре него на специфичностима привредног друштва – Тврдња 4.13	"велика четворка"	12	49,33	592,00
	остале ревизорске куће	74	42,55	3149,00
	Total	86		
Фер вредност се не може поуздано одредити у условима економске кризе – Тврдња 4.14	"велика четворка"	12	36,50	438,00
	остале ревизорске куће	74	44,64	3303,00
	Total	86		
У принципу, ревизија финансијских извештаја базираних на рачуноводству фер вредности је знатно захтевнија и сложенија у односу на ревизију финансијских извештаја заснованих на рачуноводству историјског трошка – Тврдња 4.15	"велика четворка"	12	24,00	288,00
	остале ревизорске куће	74	46,66	3453,00
	Total	86		

Test Statistics^a

Тврдње	4.1	4.2	4.3	4.4	4.5	4.6	4.7	4.8	4.9	4.10	4.11	4.12	4.13	4.14	4.15
Mann-Whitney U	208,000	398,000	300,000	138,000	396,000	96,000	432,000	320,000	228,000	426,000	340,000	426,000	374,000	360,000	210,000
Wilcoxon W	286,000	476,000	378,000	216,000	474,000	174,000	510,000	398,000	306,000	504,000	418,000	3201,000	3149,000	438,000	288,000
Z	-3,070	-,732	-2,012	-4,253	-,637	-4,562	-,160	-1,615	-2,782	-,249	-1,452	-,239	-,941	-1,086	-3,206
Asymp. Sig. (2-tailed)	,002	,464	,044	,000	,524	,000	,873	,106	,005	,803	,147	,811	,347	,278	,001

a. Grouping Variable: Врста ревизорске куће

Извор: аутор

Као што се може видети из резултата тест статистике Mann-Whitney U теста, реализовани ниво значајности (Asymp. Sig.) није мањи нити једнак 0,05, у случају тврдњи 4.2, 4.5, 4.7, 4.8, 4.10, 4.11, 4.12, 4.13 и 4.14 из ове групе, па резултати (Z) нису статистички значајни, односно може се закључити да нема статистички значајне разлике у оцени наведених ревизорских изазова приликом ревизије фер вредности између две посматране групе испитаника. Међутим, што се тиче осталих одговора, износ вероватноће је мањи од 0,05, а величина Z се налази у интервалу од -2,012 до -4,253, па је потребно испитати јачину утицаја. Помоћу једначине $r = z/\sqrt{N}$, можемо

израчунати јачину утицаја за тврдње 1, 3, 4, 6, 9 и 15 из ове групе питања. Резултати су следећи:

$$r = |-3,070|/9,27 = 0,33 \text{ (постоји средњи утицај),}$$

$$r = |-2,012|/9,27 = 0,22 \text{ (постоји мали утицај),}$$

$$r = |-4,253|/9,27 = 0,46 \text{ (постоји средњи утицај),}$$

$$r = |-4,562|/9,27 = 0,49 \text{ (постоји средњи утицај),}$$

$$r = |-2,782|/9,27 = 0,30 \text{ (постоји средњи утицај),}$$

$$r = |-3,206|/9,27 = 0,35 \text{ (постоји средњи утицај).}$$

Када се открије статистички значајна разлика између група, треба описати и смер те разлике. Да бисмо видели колика је разлика у нивоу појаве, сагледаћемо вредности медијане резултата за обе посматране групе, које су дате у Табели 34.

Табела 34. Разлике у ставовима ревизора у вези четврте групе питања

		Report														
Тврдње		4.1	4.2	4.3	4.4	4.5	4.6	4.7	4.8	4.9	4.10	4.11	4.12	4.13	4.14	4.15
"Велика четворка"	Mean	3,00	4,33	4,00	3,17	4,00	2,33	3,50	3,33	2,33	4,00	4,17	4,17	4,17	3,00	3,67
	N	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12
	Std. Dev	,853	1,155	,853	1,267	,853	,985	,522	1,303	1,155	1,477	,718	,937	,718	,603	,778
	Median	3,00	5,00	4,00	3,00	4,00	3,00	3,50	3,00	2,50	4,50	4,00	4,50	4,00	3,00	3,50
	Variance	,727	1,333	,727	1,606	,727	,970	,273	1,697	1,333	2,182	,515	,879	,515	,364	,606
Остале ревизорске куће	Mean	3,97	4,70	4,49	4,57	4,14	3,95	3,54	3,95	3,43	4,35	4,41	4,08	3,89	3,27	4,46
	N	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74
	Std. Dev	1,033	,516	,687	,499	,911	,842	,863	1,071	1,111	,818	,890	,947	,869	1,208	,686
	Median	4,00	5,00	5,00	5,00	4,00	4,00	4,00	4,00	3,00	4,00	5,00	4,00	4,00	3,00	5,00
	Variance	1,068	,267	,472	,249	,831	,709	,745	1,148	1,235	,669	,792	,897	,755	1,460	,471
Total	Mean	3,84	4,65	4,42	4,37	4,12	3,72	3,53	3,86	3,28	4,30	4,37	4,09	3,93	3,23	4,35
	N	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86
	Std. Dev	1,061	,647	,727	,812	,900	1,025	,822	1,118	1,175	,934	,868	,941	,851	1,145	,748
	Median	4,00	5,00	5,00	5,00	4,00	4,00	4,00	4,00	3,00	4,00	5,00	4,00	4,00	3,00	5,00
	Variance	1,126	,418	,529	,660	,810	1,051	,675	1,251	1,380	,872	,754	,885	,724	1,310	,559

Извор: аутор

Из резултата који су приказани у Табели 34, тј. поређењем вредности медијане за обе посматране групе испитаника, може се закључити да ревизори запослени у некој од ревизорских кућа које не припадају "великој четворци" у већој мери подржавају став да ревизори у Републици Србији немају довољно техничког знања о одмеравању фер вредности (тврдња 4.1). Овакав став је очекиван, с обзиром да ревизори из великих ревизорских кућа имају бољу интерну едукацију од осталих ревизора, услед чланства у

међународној мрежи и присутној размени знања, искустава и алата са својим колегама из других држава.

Исто образложење би се могло дати и за тврдњу да је утврђивање фер вредности средстава и обавеза временски захтеван задатак (тврдња 4.3). Вероватно је ревизорима из великих ревизорских кућа потребно мање времена за проверу одмеравања фер вредности услед поменутих предности. Ревизори из "велике четворке" у мањој мери подржавају став да се технике за утврђивање фер вредности могу битно разликовати од једне до друге делатности, у односу на њихове колеге из других ревизорских кућа (тврдња 4.4).

Индикативно је да је већина ревизора "велике четворке" против става да су могућности ревизора да стекну потребна знања о одмеравању фер вредности ограничене, за разлику од већине њихових колега из мањих ревизорских кућа који су сагласни са оваквим ставом (тврдња 4.9). Претпоставка је да су ревизори "велике четворке" у већој мери упознати са изазовима одмеравања фер вредности и техникама процене, као и да примењују процедуре базиране на светским искуствима. Са тог аспекта, спремнији су да одговоре на одмеравање фер вредности код домаћих привредних субјеката.

Када је у питању тврдња да је ревизија финансијских извештаја базираних на рачуноводству фер вредности, знатно захтевнија и сложенија у односу на ревизију финансијских извештаја заснованих на рачуноводству историјског трошка (тврдња 4.15), знатно већу подршку дају ревизори из мањих ревизорских кућа у односу на испитанике из "велике четворке". Претпоставка је да су се ревизори из већих ревизорских кућа у већој мери сусретали са изазовима рачуноводства фер вредности у односу на своје колеге из мањих ревизорских кућа, због већ поменутог трансфера знања и технологија и вероватно свеобухватнијих и ефикаснијих процедура за ревизију фер вредности. На основу сагледавања добијених одговора може се извести закључак да ревизија финансијских извештаја базираних на рачуноводству фер вредности, представља знатно већи изазов за ревизоре из мањих ревизорских кућа у односу на ревизоре "велике четворке".

Примена Mann-Whitney U теста на пету групу питања

Категоријска променљива са две групе: испитаник је запослен у ревизорској кући која припада "великој четворци" или осталим ревизорским кућама.

Непрекидне променљиве: девет тврдњи из пете области у упитнику.

Добијени резултати овог теста су приказани у Табели 35.

Табела 35. Mann-Whitney U тест – Ревизијске стратегије и процедуре као одговор на захтеве примене рачуноводства фер вредности

Ranks				
	Врста ревизорске куће	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Инсистирати на бољој едукацији ревизора приликом полагања стручних испита за звање овлашћеног ревизора из области рачуноводства фер вредности и примене МСФИ 13 – Тврдња 5.1	"велика четворка"	12	39,33	472,00
	остале ревизорске куће	74	44,18	3269,00
	Total	86		
Ревизорима би требало обезбедити више свеобухватног стручног усавршавања о одмеравању по фер вредности – Тврдња 5.2	"велика четворка"	12	42,67	512,00
	остале ревизорске куће	74	43,64	3229,00
	Total	86		
Док ревизори не буду били довољно компетентни да изврше ревизију у условима примене рачуноводства фер вредности, требало би више да се ослањају на рад стручњака (експерата) – Тврдња 5.3	"велика четворка"	12	31,83	382,00
	остале ревизорске куће	74	45,39	3359,00
	Total	86		
Примену рачуноводства фер вредности би требало ограничити на вредновање средстава и обавеза за која постоје активна тржишта – Тврдња 5.4	"велика четворка"	12	23,33	280,00
	остале ревизорске куће	74	46,77	3461,00
	Total	86		
Ревизорско професионално тело (Комора овлашћених ревизора) је способно да уочи проблеме са којима се ревизори сусрећу приликом ревизије у условима примене рачуноводства фер вредности – Тврдња 5.5	"велика четворка"	12	57,00	684,00
	остале ревизорске куће	74	41,31	3057,00
	Total	86		
Неопходно је побољшање ефикасности рада ревизора приликом стицања уверавања о разумности претпоставки и коришћених метода и модела процене фер вредности од стране клијента ревизије – Тврдња 5.6	"велика четворка"	12	34,50	414,00
	остале ревизорске куће	74	44,96	3327,00
	Total	86		
Спровођењем стандардних ревизијских процедура ревизор не може да прикупи задовољавајући ревизијски доказ и стекне разумно уверавање да су клијентова мерења и обелодањивања фер вредности разумна и адекватна и да доприносе већем квалитету финансијских извештаја, те је неопходно иновирати ревизијске процедуре – Тврдња 5.7	"велика четворка"	12	33,50	402,00
	остале ревизорске куће	74	45,12	3339,00
	Total	86		
Неопходно је проширити стандарне ревизијске процедуре са ревизијским процедурама коришћеним у другим земљама – Тврдња 5.8	"велика четворка"	12	39,50	474,00
	остале ревизорске куће	74	44,15	3267,00
	Total	86		
Неопходно је развити нове ревизијске процедуре уважавајући специфичности окружења Републике Србије – Тврдња 5.9	"велика четворка"	12	21,67	260,00
	остале ревизорске куће	74	47,04	3481,00
	Total	86		

Test Statistics^a

Тврдње	5.1	5.2	5.3	5.4	5.5	5.6	5.7	5.8	5.9
Mann-Whitney U	394,000	434,000	304,000	202,000	282,000	336,000	324,000	396,000	182,000
Wilcoxon W	472,000	512,000	382,000	280,000	3057,000	414,000	402,000	474,000	260,000
Z	-,676	-,134	-1,882	-3,143	-2,078	-1,432	-1,561	-,629	-3,448
Asymp. Sig. (2-tailed)	,499	,893	,060	,002	,038	,152	,119	,529	,001

a. Grouping Variable: Врста ревизорске куће

Извор: аутор

Као што се може видети из резултата тест статистике Mann-Whitney U теста, реализовани ниво значајности (Asymp. Sig.) није мањи нити једнак 0,05 у случају тврдњи 5.1, 5.2, 5.3, 5.6, 5.7 и 5.8, резултати (Z) нису статистички значајни, односно може се закључити да нема статистички значајне разлике у оцени наведених ревизијских стратегија и процедура као одговора на изазове ревизије фер вредности између две групе испитаника. Међутим, што се тиче осталих одговора, реализовани ниво значајности (Asymp. Sig.) је мањи од 0,05, а величина Z се налази у интервалу од -2,078 до -3,448, па је потребно испитати јачину утицаја. Помоћу једначине $r = z/\sqrt{N}$, можемо израчунати јачину утицаја за тврдње 5.4, 5.5 и 5.9. Резултати су следећи:

$r = |-3,143|/9,27 = 0,34$ (постоји средњи утицај),

$r = |-2,078|/9,27 = 0,22$ (постоји мали утицај),

$r = |-4,253|/9,27 = 0,37$ (постоји средњи утицај).

Када се открије статистички значајна разлика између група, треба описати и смер те разлике. Да бисмо видели колика је разлика у нивоу појаве, сагледаћемо вредности медијане резултата за обе посматране групе, које су дате у Табели 36.

Табела 36. Разлике у ставовима ревизора у вези пете групе питања

		Report								
Тврдње		5.1	5.2	5.3	5.4	5.5	5.6	5.7	5.8	5.9
"Велика четворка"	Mean	3,83	4,17	3,50	2,50	3,33	3,83	3,17	3,67	3,00
	N	12	12	12	12	12	12	12	12	12
	Std. Dev	1,267	,937	1,446	1,314	1,303	,718	,718	1,155	1,044
	Median	4,00	4,50	3,50	2,00	3,50	4,00	3,00	3,50	3,00
	Variance	1,606	,879	2,091	1,727	1,697	,515	,515	1,333	1,091
Остале ревизорске куће	Mean	4,11	4,19	4,27	3,84	2,54	4,16	3,57	3,86	4,16
	N	74	74	74	74	74	74	74	74	74
	Std. Dev	1,093	,932	,865	1,111	1,184	,861	1,160	,970	,951
	Median	5,00	4,00	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00	4,00	4,00

	Variance	1,194	,868	,748	1,234	1,402	,740	1,345	,940	,905
Total	Mean	4,07	4,19	4,16	3,65	2,65	4,12	3,51	3,84	4,00
	N	86	86	86	86	86	86	86	86	86
	Std. Dev	1,115	,927	,992	1,225	1,225	,846	1,114	,992	1,040
	Median	5,00	4,00	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00	4,00	4,00
	Variance	1,242	,859	,985	1,500	1,500	,716	1,241	,985	1,082

Извор: аутор

Из резултата који су приказани у Табели 36, тј. поређењем вредности медијане за обе посматране групе испитаника може се закључити да постоји извесно неслагање око тврдње да би примену рачуноводства фер вредности требало ограничити на вредновање средстава и обавеза за која постоје активна тржишта (5.4). Овакав став углавном не подржавају ревизори "велике четворке" за разлику од својих колега из мањих ревизорских кућа. Претпоставка је да одмеравање по фер вредности на основу инпута другог нивоа, а нарочито трећег нивоа, представља много већи изазов за ревизоре из мањих ревизорских кућа.

Занимљиво је да већина ревизора из мањих ревизорских кућа сматра да ревизорско професионално тело (Комора овлашћених ревизора) није способно да уочи проблеме са којима се ревизори сусрећу приликом ревизије у условима примене рачуноводства фер вредности (тврдња 5.5). Међутим, ревизори "велике четворке" заступају другачије мишљење. Разлике у мишљењима могу се оправдати чињеницом да ревизори "велике четворке" имају више чланова у стручним одборима Коморе овлашћених ревизора, па боље могу да претпоставе могућности овог професионалног тела. Остали ревизори, вероватно поучени досадашњим искуством, претпостављају да им ревизорско професионално тело не може пуно помоћи приликом ревизије у условима примене рачуноводства фер вредности.

Већи број ревизора који нису запослени у ревизорским кућама "велике четворке" сматра да је неопходно развити нове ревизијске процедуре (за ревизију фер вредности) уважавајући специфичности окружења Републике Србије (тврдња 5.9), док је подршка овом ставу мања код ревизора "велике четворке". Претпоставка је да су ревизори из великих ревизорских кућа више оријентисани на велике клијенте који наступају на берзи, и који имају сличне проблеме у одмеравању фер вредности као и привредни субјекти у другим земљама, па зато не дају велику подршку развијању нових ревизијских процедура за нашу земљу. Ревизори из мањих ревизорских кућа ипак сматрају да је потребно развити нове процедуре уважавајући специфичности окружења

наше земље и услове пословања привредних субјеката (неразвијено и "плитко" финансијско тржиште, мали број акционарских друштава, дугогодишње смањење индустријске производње и слично).

Разлике у ставовима ревизора у зависности од дужине радног искуства на пословима ревизије

Циљ даљег истраживања је да се испита да ли постоје разлике у ставовима ревизора у зависности од дужине радног искуства на пословима ревизије финансијских извештаја. За испитивање разлика између дефинисаних група користиће се Kruskal-Wallis тест. Kruskal-Wallis тест је непараметарска алтернатива једнофакторској анализи варијансе различитих група и служи за поређење резултата неке непрекидне променљиве за три или више група. По природи је једнак Mann-Whitney U тесту али омогућава поређење више од две групе.

Примена Kruskal-Wallis теста на прву групу питања

Категоријска променљива: испитаници су сврстани у три групе (категорије) у зависности од дужине радног искуства (стажа) на пословима ревизије финансијских извештаја:

I група: радно искуство од једне до пет година,

II група: радно искуство од шест до десет година,

III група: радно искуство веће од десет година.

Непрекидне променљиве: седам тврдњи из прве области у упитнику.

Добијени резултати овог теста су приказани у Табели 37.

Табела 37. Kruskal-Wallis тест – Корисност рачуноводства фер вредности

Ranks			
	Радно искуство у ревизији (у годинама)	N	Mean Rank
Примена методе признавања имовине по историјском трошку набавке, гарантује реалност вредности поменутих средстава у времену њиховог утврђивања, али вредност поменуте имовине временом губи своју релевантност услед све турбулентнијег пословног окружења. – Тврдња 1.1	1-5	8	47,50
	6-10	22	40,68
	преко10	56	44,04
	Total	86	
Финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности су информативнији за пословно одлучивање корисника финансијских извештаја. – Тврдња 1.2	1-5	8	30,50
	6-10	22	44,14
	преко10	56	45,11
	Total	86	
Финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности су разумљивији за кориснике финансијских извештаја него финансијски извештаји припремљени на основу концепта историјског трошка. – Тврдња 1.3	1-5	8	16,00
	6-10	22	31,95
	преко10	56	51,96
	Total	86	
Финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности смањују информациони јаз између очекивања корисника и онога што корисници стварно добијају од финансијских извештаја. – Тврдња 1.4	1-5	8	12,25
	6-10	22	47,68
	преко10	56	46,32
	Total	86	

Примена концепта фер вредности је оправдана и у условима кризе – Тврдња 1.5	1-5	8	32,25
	6-10	22	46,77
	преко10	56	43,82
	Total	86	
Рачуноводство фер вредности је боља основа финансијског извештавања него рачуноводство засновано на историјском трошку – Тврдња 1.6	1-5	8	35,50
	6-10	22	43,32
	преко10	56	44,71
	Total	86	
Начелно посматрано, корист од повећања релевантности информација које обезбеђују финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности, надмашује свако смањење поузданости таквих финансијских информација. – Тврдња 1.7	1-5	8	38,75
	6-10	22	41,23
	преко10	56	45,07
	Total	86	

Test Statistics^{a,b}

Тврдње	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7
Chi-Square	,599	2,756	22,197	16,265	2,206	1,048	,786
df	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,741	,252	,000	,000	,332	,592	,675

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: радно искуство у ревизији

Извор: аутор

Као што се може видети из резултата тест статистике Kruskal-Wallis теста, постоји статистички значајна разлика (реализовани ниво значајности (Asymp. Sig.) је мањи од 0,05) у погледу тврдње 1.3, да су финансијски извештаји засновани на концепту фер вредности разумљивији за кориснике финансијских извештаја него финансијски извештаји припремљени на основу концепта историјског трошка, између три старосне групе испитаника. Из резултата Табеле 38 можемо закључити да најискуснији ревизори дају највећу подршку овом ставу (они са преко десет година искуства), а најнеискуснији ревизори се не слажу са наведеном тврдњом. Медијана резултата код најискуснијих ревизора износи 4, док је медијана резултата најнеискуснијих ревизора 1,5. Када је у питању тврдња 1.4, да финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности смањују информациони јаз између очекивања корисника и онога што корисници стварно добијају од финансијских извештаја, постоји статистички значајна разлика у ставу ревизора из посматраних искуствених група. Наиме, искуснији ревизори (са искуством од шест до десет година, и они са преко десет година искуства), подржавају ову тврдњу, док најнеискуснији ревизори не подржавају ову тврдњу. У прилог овом закључку иде и величина медијане резултата која код најискуснијих ревизора износи 4, а најмање искусних 2,5, што показује Табела 38.

Табела 38. Разлике у ставовима ревизора у вези прве групе питања

		Report						
Тврдње		1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7
1-5 година	Mean	4,25	3,50	1,75	2,25	3,25	3,00	3,25
	N	8	8	8	8	8	8	8
	Median	4,50	3,50	1,50	2,50	3,00	3,50	3,00
6-10 година	Mean	4,00	3,91	2,64	3,91	3,82	3,55	3,36
	N	22	22	22	22	22	22	22
	Median	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00	4,00	3,00
преко 10 година	Mean	4,11	3,86	3,57	3,79	3,71	3,43	3,36
	N	56	56	56	56	56	56	56
	Median	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
Total	Mean	4,09	3,84	3,16	3,67	3,70	3,42	3,35
	N	86	86	86	86	86	86	86
	Median	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00	4,00	3,00

Извор: аутор

Примена Kruskal-Wallis теста на другу групу питања

Категоријска променљива: испитаници су сврстани у три групе (категорије) у зависности од дужине радног искуства (стажа) на пословима ревизије финансијских извештаја:

I група: радно искуство од једне до пет година,

II група: радно искуство од шест до десет година,

III група: радно искуство веће од десет година.

Непрекидне променљиве: седам тврдњи из друге области у упитнику.

Добијени резултати овог теста су приказани у Табели 39.

Табела 39. Kruskal-Wallis тест – Оправданост примене рачуноводства фер вредности у Србији

	Ranks		
	Радно искуство у ревизији	N	Mean Rank
Одлуку о директној примени МРС/МСФИ у Републици Србији, укључујући и МРС/МСФИ који допуштају или обавезују вредновање по фер вредности, сматрам исправном – Тврдња 2.1	1-5	8	30,25
	6-10	22	34,59
	преко10	56	48,89
	Total	86	
До уверења о реалности вредновања по фер вредности се теже долази у земљама у развоју попут Србије у односу на развијене земље – Тврдња 2.2	1-5	8	47,50
	6-10	22	49,23
	преко10	56	40,68
	Total	86	
Ризик неадекватног пословног одлучивања корисника финансијских извештаја је мањи у условима примене концепта фер вредности него код финансијског извештавања на бази историјског трошка – Тврдња 2.3	1-5	8	33,00
	6-10	22	41,59
	преко10	56	45,75
	Total	86	
Накнадно вредновање некретнина, постројења и опреме по моделу фер вредности доприноси њиховом реалнијем исказивању у финансијским извештајима у односу на вредновање по набавној вредности – Тврдња 2.4	1-5	8	47,00
	6-10	22	44,05
	преко10	56	42,79
	Total	86	
Накнадно вредновање инвестиционих некретнина по моделу фер вредности доприноси њиховом реалнијем исказивању у финансијским извештајима у односу на вредновање по набавној вредности – Тврдња 2.5	1-5	8	37,00
	6-10	22	49,95
	преко10	56	41,89
	Total	86	

Привредни субјекти у Републици Србији адекватно обелодањују рачуноводствене процене и политике које имају ефекте на износе признате у финансијским извештајима – Тврдња 2.6	1-5	8	33,25
	6-10	22	52,95
	преко10	56	41,25
	Total	86	
Примена рачуноводства фер вредности од стране привредних субјеката у Републици Србији доприноси побољшању квалитативних карактеристика финансијских извештаја – Тврдња 2.7	1-5	8	19,75
	6-10	22	47,23
	преко10	56	45,43
	Total	86	

Test Statistics^{a,b}

Тврдње	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7
Chi-Square	8,481	2,520	2,192	,248	2,731	5,612	8,596
df	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,014	,284	,334	,884	,255	,060	,014

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: радно искуство у ревизији

Извор: аутор

Када Kruskal-Wallis тест применимо на одговоре из друге групе питања, можемо видети да исти показује статистички значајну разлику (реализовани ниво значајности (Asymp. Sig.) је мањи од 0,05) у одговорима три категорије испитаника у погледу два става. Одлуку о директној примени МРС/МСФИ у Републици Србији, укључујући и МРС/МСФИ који допуштају или обавезују вредновање по фер вредности, сматрају исправном ревизори из друге и треће искуствене групе, док су најмање искусни ревизори неопредељени у вези са тим (нити се слажу, нити се не слажу). Најмање искусни ревизори имају најнижу медијану резултата која износи 3, док медијана резултата искуснијих ревизора износи 4, односно 5. Из резултата Табеле 40 запажамо да статистички значајна разлика постоји и по питању тврдње 2.7, да примена рачуноводства фер вредности од стране привредних субјеката у Републици Србији доприноси побољшању квалитативних карактеристика финансијских извештаја. Већина испитаника из прве групе, који имају 1-5 година искуства се не слаже са овом тврдњом (средња вредност и медијана износе 2). За разлику од њих, већина ревизора из друге и треће искуствене групе се слаже са наведеном тврдњом. Аналогно томе, медијана резултата одговора ревизора који имају од 6 до 10 година искуства и више, износи 4. Ови резултати су приказани у Табели 40.

Табела 40. Разлике у ставовима ревизора у вези друге групе питања

		Report						
Тврдње		2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7
1-5	Mean	3,00	4,50	3,00	4,25	4,25	2,00	2,00

година	N	8	8	8	8	8	8	8
	Median	3,00	4,50	3,50	4,00	4,00	2,00	2,00
6-10 година	Mean	3,73	4,55	3,64	4,09	4,55	2,82	3,55
	N	22	22	22	22	22	22	22
	Median	4,00	5,00	4,00	4,00	5,00	3,00	4,00
преко 10 година	Mean	4,11	4,25	3,68	3,82	4,14	2,39	3,36
	N	56	56	56	56	56	56	56
	Median	5,00	4,00	4,00	4,00	4,00	2,00	4,00
Total	Mean	3,91	4,35	3,60	3,93	4,26	2,47	3,28
	N	86	86	86	86	86	86	86
	Median	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	2,00	4,00

Извор: аутор

Примена Kruskal-Wallis теста на трећу групу питања

Категоријска променљива: испитаници су сврстани у три групе (категорије) у зависности од дужине радног искуства (стажа) на пословима ревизије финансијских извештаја:

I група: радно искуство од једне до пет година,

II група: радно искуство од шест до десет година,

III група: радно искуство веће од десет година.

Непрекидне променљиве: десет тврдњи из треће области у упитнику.

Добијени резултати овог теста су приказани у Табели 41.

Табела 41. Kruskal-Wallis тест – Свесност ревизора о проблематици утврђивања фер вредности

Ranks			
	Радно искуство у ревизији	N	Mean Rank
МРС/МСФИ пружају јасна упутства о мерењу и објављивању информација о фер вредности у финансијским извештајима – Тврдња 3.1	1-5	8	24,50
	6-10	22	40,50
	преко10	56	47,39
	Total	86	
Ревизори у потпуности разумеју МРС 39: Финансијски инструменти: признавање и одмеравање – Тврдња 3.2	1-5	8	23,75
	6-10	22	49,77
	преко10	56	43,86
	Total	86	
Ревизори у потпуности разумеју МРС 40: Инвестиционе некретнине – Тврдња 3.3	1-5	8	42,25
	6-10	22	42,50
	преко10	56	44,07
	Total	86	
Ревизори у потпуности разумеју МСФИ 7: Финансијски инструменти: Обелодањивања – Тврдња 3.4	1-5	8	17,00
	6-10	22	44,86
	преко10	56	46,75
	Total	86	
Ревизори у потпуности разумеју МСФИ 13: Одмеравање фер вредности – Тврдња	1-5	8	30,50
	6-10	22	48,95

3.5	преко10	56	43,21
	Total	86	
МСФИ 13: Одмеравање по фер вредности настоји да смањи субјективност код рачуноводствене процене која има ефекте на износе у финансијским извештајима – Тврдња 3.6	1-5	8	39,75
	6-10	22	34,86
	преко10	56	47,43
	Total	86	
Ревизори у потпуности разумеју МСР 540 Ревизија рачуноводствених процена, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности и одговарајућа обелодањивања – Тврдња 3.7	1-5	8	25,50
	6-10	22	38,32
	преко10	56	48,11
	Total	86	
Пре спровођења ревизије билансних ставки мерених по фер вредности, ревизори морају упознати процес одмеравања по фер вредности који је применио клијент ревизије – Тврдња 3.8	1-5	8	54,50
	6-10	22	38,86
	преко10	56	43,75
	Total	86	
У Републици Србији не постоји обавезност примене Међународних стандарда процене нити је институционализовано звање овлашћеног проценитеља – Тврдња 3.9	1-5	8	66,50
	6-10	22	42,50
	преко10	56	40,61
	Total	86	
У принципу, ревизори су свесни рачуноводствених и ревизорских питања повезаних са концептом фер вредности – Тврдња 3.10	1-5	8	44,50
	6-10	22	37,59
	преко10	56	45,68
	Total	86	

Извор: аутор

Test Statistics^{a,b}

Тврдње	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	3.9	3.10
Chi-Square	7,131	6,725	,097	10,866	3,521	5,074	7,729	4,056	8,607	2,069
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,028	,035	,953	,004	,172	,079	,021	,132	,014	,355

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: радно искуство у ревизији

Када посматрамо одговоре на питања из треће групе која се односи на испитивање свесности ревизора о проблематици фер вредности, Kruskal-Wallis тест открио је статистички значајну разлику (реализовани ниво значајности (Asymp. Sig.) је мањи од 0,05) код следећих тврдњи: 3.1, 3.2, 3.4, 3.7 и 3.9. Добијени резултати су приказани у Табели 41.

Занимљиво је да се већина најнеискуснијих ревизора не слаже са тврдњама да:

- МРС/МСФИ пружају јасна упутства о мерењу и објављивању информација о фер вредности у финансијским извештајима (тврдња 3.1),
- ревизори у потпуности разумеју МРС 39: Финансијски инструменти: признавање и одмеравање (тврдња 3.2),
- ревизори у потпуности разумеју МСФИ 7: Финансијски инструменти: Обелодањивања (тврдња 3.4),

- ревизори у потпуности разумеју МСР 540 – Ревизија рачуноводствених процена, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности и одговарајућа обелодањивања (тврдња 3.7).

Истина је да наведене тврдње нису добиле много већу подршку ни од искуснијих ревизора, али већина испитаника са радним искуством преко 10 година ипак сматра да разуме поменуте рачуноводствене стандарде и Међународни стандард ревизије 540. Медијана резултата испитаника из прве групе је најнижа, и креће се између 2 и 3 за наведене тврдње. Већу медијану резултата у погледу разумевања МСР 540 имају најискуснији испитаници, док је медијана резултата по осталим поменутиим тврдњама идентична за испитанике из друге и треће старосне групе, што се може видети у Табели 42.

Наведени резултати анализе се могу објаснити сложеносћу наведених рачуноводствених и ревизорских стандарда које мање искусни лиценцирани овлашћени ревизори још увек нису успели у потпуности да разумеју нити примене.

Занимљива је чињеница да су сви испитаници из прве искуствене групе имали највећи степен слагања са тврдњом 3.9, да у нашој земљи не постоји обавезност примене Међународних стандарда процене вредности, нити је институционализовано звање овлашћеног проценитеља, док поједини искуснији ревизори нису знали за овај податак. Медијана резултата одговора добијених од најмање искусних ревизора износи 5, док медијана резултата искуснијих ревизора износи 4. Добијени резултата су приказане у Табели 42.

Табела 42. Разлике у ставовима ревизора у вези треће групе питања

		Report									
Тврдње		3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	3.9	3.10
1-5 година	Mean	2,75	1,75	3,75	2,00	2,75	3,50	2,75	5,00	5,00	4,00
	N	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
	Median	3,00	2,00	4,00	2,00	2,50	4,00	2,50	5,00	5,00	4,00
6-10 година	Mean	3,55	3,09	3,91	3,36	3,64	3,45	3,27	4,64	4,09	3,64
	N	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22
	Median	4,00	3,00	4,00	4,00	4,00	4,00	3,00	5,00	4,00	4,00
преко 10 година	Mean	3,79	2,79	3,89	3,46	3,43	3,86	3,68	4,75	3,79	4,04
	N	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56
	Median	4,00	3,00	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00	5,00	4,00	4,00
Total	Mean	3,63	2,77	3,88	3,30	3,42	3,72	3,49	4,74	3,98	3,93
	N	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86
	Median	4,00	3,00	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00	5,00	4,00	4,00

Примена Kruskal-Wallis теста на четврту групу питања

Категоријска променљива: испитаници су сврстани у три групе (категорије) у зависности од дужине радног искуства (стажа) на пословима ревизије финансијских извештаја:

I група: радно искуство од једне до пет година,

II група: радно искуство од шест до десет година,

III група: радно искуство веће од десет година.

Непрекидне променљиве: петнаест тврдњи из четврте области у упитнику. Добијени резултати овог теста су приказани у Табели 43.

Табела 43. Kruskal-Wallis тест – Ревизорски изазови у вези са рачуноводством фер вредности

Ranks			
	Радно искуство у ревизији	N	Mean Rank
Ревизори у Републици Србији немају довољно техничког знања о одмеравању фер вредности – Тврдња 4.1	1-5	8	52,50
	6-10	22	50,32
	преко10	56	39,54
	Total	86	
Утврђивање фер вредности средства је знатно сложеније од утврђивања набавне вредности средства – Тврдња 4.2	1-5	8	55,50
	6-10	22	39,41
	преко10	56	43,39
	Total	86	
Утврђивање фер вредности средстава и обавеза је временски захтеван задатак – Тврдња 4.3	1-5	8	62,50
	6-10	22	42,23
	преко10	56	41,29
	Total	86	
Технике за утврђивање фер вредности могу се битно разликовати од једне до друге делатности (привредне гране) – Тврдња 4.4	1-5	8	54,75
	6-10	22	39,59
	преко10	56	43,43
	Total	86	
Већина средстава и обавеза које су предмет процене по фер вредности у нашој пословној пракси, нису предмет трансакција на активним тржиштима – Тврдња 4.5	1-5	8	46,75
	6-10	22	42,68
	преко10	56	43,36
	Total	86	
Ревизори имају ефикасне процедуре за проверу тачности трансакција и салда који се вреднују по набавној вредности, али ови поступци нису од велике користи приликом одмеравања фер вредности – Тврдња 4.6	1-5	8	38,25
	6-10	22	43,86
	преко10	56	44,11
	Total	86	
Фер вредност средстава и обавеза се често одмерава коришћењем претпоставки и математичких модела руководства привредног субјекта – Тврдња 4.7	1-5	8	34,00
	6-10	22	41,05
	преко10	56	45,82
	Total	86	
Одмеравање по фер вредности средстава и обавеза ствара простор руководству клијента за рачуноводствене манипулације и криминалне радње у финансијским извештајима – Тврдња 4.8	1-5	8	58,25
	6-10	22	46,95
	преко10	56	40,04
	Total	86	
Могућности ревизора да стекну потребна знања о одмеравању фер вредности су ограничене – Тврдња 4.9	1-5	8	60,75
	6-10	22	44,14
	преко10	56	40,79
	Total	86	
Одмеравање фер вредности често подразумева коришћење процена будућих догађаја и	1-5	8	55,75
	6-10	22	40,68

услова неизвесности (нпр. износи будућих новчаних прилива, висина дисконтне стопе и слично) – Тврдња 4.10	преко10	56	42,86
	Total	86	
Фер вредност захтева од ревизора континуирано стицање додатних знања везаних за специфична средства и обавезе које су предмет процене по фер вредности – Тврдња 4.11	1-5	8	62,50
	6-10	22	35,68
	преко10	56	43,86
	Total	86	
Верификација одмеравања фер вредности средстава и обавеза изискује ангажовање експерта – Тврдња 4.12	1-5	8	53,00
	6-10	22	29,95
	преко10	56	47,46
	Total	86	
Утврђивање фер вредности средстава и обавеза је засновано на тржишту, пре него на специфичностима привредног друштва – Тврдња 4.13	1-5	8	36,25
	6-10	22	34,86
	преко10	56	47,93
	Total	86	
Фер вредност се не може поуздано одредити у условима економске кризе – Тврдња 4.14	1-5	8	45,75
	6-10	22	42,23
	преко10	56	43,68
	Total	86	
У принципу, ревизија финансијских извештаја базираних на рачуноводству фер вредности је знатно захтевнија и сложенија у односу на ревизију финансијских извештаја заснованих на рачуноводству историјског трошка – Тврдња 4.15	1-5	8	41,25
	6-10	22	32,05
	преко10	56	48,32
	Total	86	

Test Statistics^{a,b}

Тврдње	4.1	4.2	4.3	4.4	4.5	4.6	4.7	4.8	4.9	4.10	4.11	4.12	4.13	4.14	4.15
Chi-Square	4,458	3,980	6,445	2,691	,182	,433	2,122	4,683	4,801	2,769	8,532	10,273	5,892	,134	8,198
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,108	,137	,040	,260	,913	,805	,346	,096	,091	,250	,014	,006	,053	,935	,017

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: радно искуство у ревизији

Извор: аутор

Када Kruskal-Wallis тест применимо на одговоре испитаника из четврте групе питања која се односила на ревизорске изазове у вези са рачуноводством фер вредности можемо извести следеће закључке. Из резултата Табеле 43 је приметно да статистички значајне разлике у одговорима испитаника постоје код тврдње 4.3. Испитаници из прве искуствене групе су се у потпуности сложили са тврдњом да утврђивање фер вредности средстава и обавеза представља временски захтеван задатак, медијана резултата износи 5. Исту медијану резултата имају и одговори друге групе испитаника, док је медијана резултатата најискуснијих ревизора износи 4,5. Нешто нижи степен слагања са наведеном тврдњом најискуснијих ревизора највероватније лежи у њиховом искуству и већем разумевању испитиване проблематике ревидирања фер вредности, која им омогућава решавање проблема уз краће временско ангажовање.

Статистички значајне разлике постоје и код тврдње 4.11, да фер вредност захтева од ревизора континуирано стицање додатних знања везаних за специфична средства и обавезе које су предмет процене по фер вредности. Највећи степен сагласности са овом тврдњом исказали су најнеискуснији ревизори (медијана резултата износи 5), док су у мањем степену сагласни искуснији ревизори из друге искуствене групе код којих медијана резултата износи 4. Потпуно иста ситуација је и у погледу одговора на тврдњу 4.12 да верификација одмеравања фер вредности средстава и обавеза изискује ангажовање експерта.

Занимљиви су резултати анализе одговора на тврдњу 4.15 да је ревизија финансијских извештаја базираних на рачуноводству фер вредности знатно захтевнија и сложенија у односу на ревизију финансијских извештаја заснованих на рачуноводству историјског трошка. Највиши степен сагласности са поменутом тврдњом исказали су најискуснији ревизори (медијана резултата износи 5), а мањи степен сагласности исказали су ревизори са радним искуством од 6 до 10 година (медијана резултата износи 4). Добијени резултати су приказани у Табели 44.

Табела 44. Разлике у ставовима ревизора у вези четврте групе питања

		Report														
Тврдње		4.1	4.2	4.3	4.4	4.5	4.6	4.7	4.8	4.9	4.10	4.11	4.12	4.13	4.14	4.15
1-5 година	Mean	4,25	5,00	5,00	4,75	4,25	3,50	3,25	4,50	4,00	4,75	5,00	4,50	3,75	3,25	4,25
	N	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
	Median	4,50	5,00	5,00	5,00	4,50	3,50	3,00	5,00	5,00	5,00	5,00	4,50	4,00	3,50	4,50
6-10 година	Mean	4,18	4,45	4,36	4,27	4,09	3,82	3,45	4,09	3,27	4,36	4,18	3,64	3,64	3,18	3,91
	N	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22
	Median	4,00	5,00	5,00	4,00	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	3,00	4,00
преко 10 година	Mean	3,64	4,68	4,36	4,36	4,11	3,71	3,61	3,68	3,18	4,21	4,36	4,21	4,07	3,25	4,54
	N	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56
	Median	4,00	5,00	4,50	4,50	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	3,00	4,50	5,00	4,50	4,00	3,00
Total	Mean	3,84	4,65	4,42	4,37	4,12	3,72	3,53	3,86	3,28	4,30	4,37	4,09	3,93	3,23	4,35
	N	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86	86
	Median	4,00	5,00	5,00	5,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	3,00	4,00	5,00	4,00	4,00	3,00

Примена Kruskal-Wallis теста на пету групу питања

Категоријска променљива: испитаници су сврстани у три групе (категорије) у зависности од дужине радног искуства (стажа) на пословима ревизије финансијских извештаја:

- I група: радно искуство од једне до пет година,
- II група: радно искуство од шест до десет година,
- III група: радно искуство веће од десет година.

Непрекидне променљиве: девет тврдњи из пете области у упитнику.

Добијени резултати овог теста су приказани у Табели 45.

Табела 45. Kruskal-Wallis тест – Ревизијске стратегије и процедуре као одговор на захтеве примене рачуноводства фер вредности

Ranks			
	Радно искуство у ревизији	N	Mean Rank
Инсистирати на бољој едукацији ревизора приликом полагања стручних испита за звање овлашћеног ревизора из области рачуноводства фер вредности и примене МСФИ 13 – Тврдња 5.1	1-5	8	57,25
	6-10	22	29,14
	преко10	56	47,18
	Total	86	
Ревизорима би требало обезбедити више свеобухватног стручног усавршавања о одмеравању по фер вредности – Тврдња 5.2	1-5	8	58,25
	6-10	22	36,50
	преко10	56	44,14
	Total	86	
Док ревизори не буду били довољно компетентни да изврше ревизију у условима примене рачуноводства фер вредности, требало би више да се ослањају на рад стручњака (експерата) – Тврдња 5.3	1-5	8	44,50
	6-10	22	44,41
	преко10	56	43,00
	Total	86	
Примену рачуноводства фер вредности би требало ограничити на вредновање средстава и обавеза за која постоје активна тржишта – Тврдња 5.4	1-5	8	48,00
	6-10	22	29,68
	преко10	56	48,29
	Total	86	
Ревизорско професионално тело (Комора овлашћених ревизора) је способно да уочи проблеме са којима се ревизори сусрећу приликом ревизије у условима примене рачуноводства фер вредности – Тврдња 5.5	1-5	8	31,00
	6-10	22	46,59
	преко10	56	44,07
	Total	86	
Неопходно је побољшање ефикасности рада ревизора приликом стицања уверавања о разумности претпоставки и коришћених метода и модела процене фер вредности од стране клијента ревизије – Тврдња 5.6	1-5	8	41,00
	6-10	22	39,41
	преко10	56	45,46
	Total	86	
Спровођењем стандардних ревизијских процедура ревизор не може да прикупи задовољавајући ревизијски доказ и стекне разумно уверавање да су клијентова мерења и обелодањивања фер вредности разумна и адекватна и да доприносе већем квалитету финансијских извештаја, те је неопходно иновирати ревизијске процедуре – Тврдња 5.7	1-5	8	66,00
	6-10	22	43,32
	преко10	56	40,36
	Total	86	
Неопходно је проширити стандардне ревизијске процедуре са ревизијским процедурама коришћеним у другим земљама – Тврдња 5.8	1-5	8	52,75
	6-10	22	40,95
	преко10	56	43,18
	Total	86	
Неопходно је развити нове ревизијске процедуре уважавајући специфичности окружења Републике Србије – Тврдња 5.9	1-5	8	54,00
	6-10	22	38,14
	преко10	56	44,11
	Total	86	

Test Statistics^{a,b}

Тврдње	5.1	5.2	5.3	5.4	5.5	5.6	5.7	5.8	5.9
Chi-Square	12,864	5,283	,075	9,830	2,512	1,152	8,041	1,478	2,746
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,002	,071	,963	,007	,285	,562	,018	,478	,253

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: радно искуство у ревизији

Извор: аутор

Kruskal-Wallis тест открио је статистички значајну разлику (реализовани ниво значајности (Asymp. Sig.) је мањи од 0,05) у погледу тврдње 5.1 да треба инсистирати на бољој едукацији ревизора приликом полагања стручних испита за звање овлашћеног ревизора из области рачуноводства фер вредности и примене МСФИ 13, што је приметно из резултата у Табели 45. Највећу подршку овој тврдњи дали су најнеискуснији и најискуснији ревизори (медијана резултата износи 5). Већина ревизора са радним искуством од 6 до 10 година је неопредељена, тј. немају дефинисан став у вези са овом тврдњом (медијана резултата износи 3).

Статистички значајна разлика постоји и за тврдњу 5.4, да би примену рачуноводства фер вредности требало ограничити на вредновање средстава и обавеза за која постоје активна тржишта. Најискуснији и најнеискуснији ревизори подржавају ову тврдњу (медијана резултата износи 4), за разлику ревизора са радним искуством од 6 до 10 година, који углавном не подржавају ову тврдњу (медијана резултата износи 2). Без обзира на ставове испитаника, међународни рачуноводствени стандарди инсистирају на утврђивању фер вредности одређених средстава и обавеза и у случајевима када не постоје активна тржишта.

Као што се може видети из резултата тест статистике Kruskal-Wallis теста, постоји статистички значајна разлика (реализовани ниво значајности (Asymp. Sig.) је мањи од 0,05) и у погледу тврдње 5.7, према којој спровођењем стандардних ревизијских процедура ревизор не може да прикупи задовољавајући ревизијски доказ и стекне разумно уверавање да су клијентова мерења и обелодањивања фер вредности разумна и адекватна и да доприносе већем квалитету финансијских извештаја, те је неопходно иновирати ревизијске процедуре. Најмање искусни ревизори највише подржавају овај став (медијана резултата износи 4,5), док је та подршка слабија у случају друге и треће групе испитаника (медијана резултата износи 4).

У сваком случају, већина ревизора из свих искуствених група подржава наведену тезу.

Добијени резултати су приказани у Табели 46.

Табела 46. Разлике у ставовима ревизора у вези пете групе питања

		Report								
Тврдње		5.1	5.2	5.3	5.4	5.5	5.6	5.7	5.8	5.9
1-5 година	Mean	4,75	4,75	4,25	4,00	2,00	4,00	4,50	4,25	4,50
	N	8	8	8	8	8	8	8	8	8
	Median	5,00	5,00	4,50	4,00	2,00	4,00	4,50	4,00	4,50
6-10 година	Mean	3,45	4,00	4,27	2,91	2,82	4,00	3,55	3,82	3,91
	N	22	22	22	22	22	22	22	22	22
	Median	3,00	4,00	4,00	2,00	3,00	4,00	4,00	4,00	4,00
преко 10 година	Mean	4,21	4,18	4,11	3,89	2,68	4,18	3,36	3,79	3,96
	N	56	56	56	56	56	56	56	56	56
	Median	5,00	4,50	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00	4,00	4,00
Total	Mean	4,07	4,19	4,16	3,65	2,65	4,12	3,51	3,84	4,00
	N	86	86	86	86	86	86	86	86	86
	Median	5,00	4,00	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00	4,00	4,00

Извор: аутор

4.4. Могућности унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији у условима примене рачуноводства фер вредности

Процес прихватања и примене рачуноводства фер вредности је посебно компликован и изазован у земљама у развоју, пре свега због недостатка многих елемената који су потребни тржишту капитала које ефикасно функционише.

Разумевање суштине информација које пружају финансијски извештаји састављени на мешовитој основи представља озбиљан изазов за рачуновође, менаџмент и кориснике финансијских извештаја, јер су знања већине рачуновођа и ревизора у пракси, као и менаџера али и аналитичара из рачуноводства и финансијског извештавања, заснована на концепту историјског трошка. Примена таквих знања на мешовиту основу води бројним неразумеванима и погрешним одлукама међу којима је једна од најопаснијих третирање нереализованих добитака као реализованих.²⁷²

Економије земаља у развоју, укључујући и Србију, одликује веома мали број практичара (проценитеља непокретности, актуара и других специјалиста) који поседују неопходна знања и вештине како би применили одговарајуће технике процене фер вредности и Међународне стандарде процене вредности, неразвијена и неактивна финансијска тржишта, и ситуација у којој трошкови повезани са спровођењем процена фер вредности и њиховим обелодањивањем често превазилазе користи од прибављених информација.²⁷³

Као резултат истраживања које су спровели Kumarasiri и Fisher наводи се да ревизори сматрају да рачуноводство фер вредности представља много већи изазов за обављање ревизије у односу на рачуноводство засновано на историјском трошку. Ревизори који су учествовали у истраживању, као главне проблеме наводе недостатак знања и вештина ревизора везаних за процене фер вредности, постојање неактивних тржишта за средства и обавезе које су предмет процене, потешкоће у вези варијација техника за одмеравање фер вредности у различитим привредним гранама, и примена будућих догађаја и претпоставки у моделима процене фер вредности.²⁷⁴

²⁷² Fahnestock, R., Bostwick, E. (2011) "An analysis of the fair value controversy, Journal of Finance and Accountancy", www.aabri.com/manuscripts/11931.pdf

²⁷³ Kumarasiri, J., Fisher, R. (2011) "Auditor's Perceptions of Fair-Value Accounting: Developing Country Evidence", *International Journal of Auditing*, 15, pp. 68.

²⁷⁴ Kumarasiri, J., Fisher, R. (2011) "Auditor's Perceptions of Fair-Value Accounting: Developing Country Evidence", *International Journal of Auditing*, 15, pp. 82.

Претходна истраживања су показала да поузданост финансијских информација представља највећи изазов рачуноводства фер вредности.²⁷⁵ Резултати истраживања у Србији су у складу са претходним налазима према којима је поузданост финансијских информација један од кључних изазова ревизије фер вредности.

У нашој земљи, битнију улогу би требало да преузме ревизорско професионално тело - Комора овлашћених ревизора, која би требало да идентификује главне проблеме са којима се ревизори сусрећу приликом ревизије у условима примене рачуноводства фер вредности, и да ревизорима обезбеди више стручног усавршавања о одмеравању средстава и обавеза по фер вредности.

Приликом спроведеног истраживања за потребе ове дисертације, у петом делу упитника, дати су предлози за унапређење процеса ревизије у условима рачуноводства фер вредности (табела 26 у поглављу 4.3).

Резултати указују да су испитаници у највећем броју сагласни да ревизорима треба обезбедити више свеобухватног стручног усавршавања о одмеравању по фер вредности, да треба инсистирати на бољој едукацији ревизора приликом полагања стручних испита за стицање професионалног звања овлашћени ревизор, из области рачуноводства фер вредности и примене МСФИ 13. Према ревизорима који су попунили упитник, ревизори би требали више да се ослањају на рад стручњака за процену.

Највећи број испитаника се слаже да је неопходно побољшати ефикасност рада ревизора приликом стицања уверавања о разумности претпоставки и коришћених метода и модела процене фер вредности од стране клијента ревизије.

Ревизори у Србији такође сматрају да је неопходно развити нове ревизијске процедуре уважавајући специфичности окружења Републике Србије, али да се треба ослонити и на ревизијске процедуре коришћене у другим земљама.

Ревизорске тимове ангазоване на пословима ревизије финансијских извештаја који садрже финансијске позиције које су резултат сложених процена фер вредности, требало би појачати стручњацима из области процењивања.²⁷⁶

²⁷⁵ Song, C. J., Thomas, W., Yi, H. (2010) "Value relevance of FAS 157 fair value hierarchy information and the impact of corporate governance mechanisms", *The Accounting Review*, 85, pp. 1382.

²⁷⁶ Bragg, M. S. (2010) *Accounting Best Practices*, John Wiley & Sons, Inc, Hoboken, New Jersey, pp. 396.

Професионални проценитељи могу обезбедити независно и компетентно мишљење о фер вредности посматраног средства. Међутим, проблем у нашој земљи (и у већини земаља у развоју) је у томе што професија проценитеља није институционализована, није законски регулисана, нити постоје усвојени национални стандарди процене.²⁷⁷ Због наведеног, послове процене имовине у Србији обављају судски вештаци, разне агенције за некретнине, консултантске и ревизорске куће, али је у последњим годинама приметан пораст броја проценитеља са квалификацијом – сертификатом који је општеприхваћен, попут *признатог европског проценитеља – REV*²⁷⁸, и квалификација које издају RICS²⁷⁹ и ASA²⁸⁰.

Звање овлашћеног проценитеља у Републици Србији требало би институционализовати и признати, а законски предвидети обавезну примену Међународних стандарда процене вредности или донети националне стандарде процене вредности који су у сагласности са поменутиим стандардима.

Оно што представља проблем у садашњој пракси ревизије у Србији, а што ће додатно добити на интензитету у будућем периоду, јесте извор финансирања ангажовања проценитеља, посебно од стране ревизора. Наиме, на основу светских искустава, а и на основу резултата истраживања спроведеног у Србији за потребе ове дисертације, јасно је да ће ревизори у већој мери морати да се ослоне на рад екстерних проценитеља. Услуге проценитеља подразумевају одговарајућу надокнаду, а познато је да тржиште ревизорских услуга у нашој земљи у последњих неколико година карактерише пад цена, па је тешко очекивати да би друштва за ревизију овај трошак могла да пребаце на клијенте ревизије. Због наведеног, може се десити да ревизори не буду у могућности да квалитетно изврше ревизију. Важно је приметити да је у нашој земљи започео процес јачања институције интерне ревизије, а у раду је наглашено колико значајну улогу интерна ревизија може имати у процесу фер вредновања. Екстерни ревизори у нашој земљи ће у будућности, у већој мери него до сада, моћи да се ослоне на рад интерне ревизије приликом ревизије рачуноводствених процена фер вредности. Према Griffiths између екстерне и интерне ревизије треба да постоји блиска сарадња.²⁸¹

²⁷⁷ Радуловић, Б. (2014) “Процена вредности у новим околностима“, Ревизор 67/2014, Институт за економику и финансије, Београд, стр. 55.

²⁷⁸ REV: Recognised European Valuer – ово звање додељује TEGoVA - Паневропска асоцијација европских проценитеља некретнина, која промовише европске стандарде процењивања некретнина

²⁷⁹ RICS: Royal Institution of Chartered Surveyors, британска организација проценитеља

²⁸⁰ ASA: American Society of Appraisers, Америчко друштво проценитеља

²⁸¹ Griffiths, P. (2005) Risk-Based Auditing, Gower Publishing Limited, pp. 161.

ЗАКЉУЧАК

Утицај и ефекти глобализације финансијских тржишта постали су кључни подстицајни фактор за усклађивање система финансијског извештавања на глобалном нивоу, чија примарна улога постаје заштита инвеститора и других учесника на финансијском тржишту од нетачних и непоузданих финансијских информација. Финансијско извештавање на тржишту капитала превасходно треба да обезбеди задовољење потреба инвеститора за информацијама ради доношења инвестиционих одлука, а све у циљу максимизације профита из квартала у квартал, што ствара велики притисак на менаџмент корпорација, како у САД, тако и у остатку света.

Европска рачуноводствена доктрина инсистира на принципу историјског трошка и признавању само добитака који су остварени на тржишту, док МРС/МСФИ инсистирају на већој употреби рачуноводства заснованог на фер вредности. Последњих неколико година, у стручним круговима, води се расправа о рачуноводству фер вредности које постаје предмет све већих оспоравања. Иако је као основни разлог увођења концепта фер вредности у рачуноводствену теорију и праксу истакнута већа објективност финансијских извештаја, односно приказивање квалитетнијих информација, искуство је показало да примена фер вредности отвара простор за манипулације у финансијском извештавању и тзв. “креативно рачуноводство“. Упркос томе, савремену рачуноводствену теорију и праксу одликује све већа употреба рачуноводства фер вредности, која подразумева све већу субјективност у вредновању средстава и обавеза. Рачуноводствена професија повећава своју рањивост како се МРС/МСФИ све више усмеравају ка повећаној примени рачуноводства фер вредности заснованој на примени инпута нивоа 3. Ово доводи до још веће субјективности. Рачуноводство фер вредности претвара финансијско извештавање у спекулисање о будућим догађајима, а независне ревизоре приморава да нагађају да ли су спекулације менаџмента “разумне“.

IASB и FASB, два професионална тела која усвајају рачуноводствене стандарде, стоје на становишту да не постоје стварно оправдани разлози за одустајање од примене концепта фер вредности, и сматрају да би то био корак уназад који би за последицу имао смањење транспарентности на финансијским тржиштима и губитак поверења инвеститора у финансијско извештавање.

Примена рачуноводства фер вредности у нашој земљи условила је и промену форме, садржаја и броја финансијских извештаја, при чему новину представља извештај о осталом резултату у коме се приказују ставке прихода и расхода које нису признате у билансу успеха већ се признају у оквиру капитала.

Све до 2013. године, проблематиком одмеравања фер вредности су се бавили појединачни стандарди финансијског извештавања који су прописивали обавезно или допуштено вредновање по фер вредности. Како би смањили негативне ефекте, креатори рачуноводствених стандарда су усвојили нови МСФИ 13 *Одмеравање фер вредности*, који пружа смернице у вези са утврђивањем фер вредности имовине и обавеза пословних субјеката и дефинише смернице у вези са обелодањивањем потребних информација, а све у циљу што реалнијег финансијског извештавања.

Примена методе фер вредности у значајној мери је допринела креирању увећаних финансијских резултата у финансијским извештајима пословних субјеката који су ову методу неправилно применили. До истог исхода је дошло и услед инхерентних ограничења која постоје у примени ове методе у различитим тржишним условима.

Наведено за последицу има врло комплексну и изазовну ситуацију у којој се ревизор налази, јер се очекује да и у новим околностима, изрази адекватно мишљење. Ревизијским поступцима који се примењују приликом ревизије рачуноводствених процена фер вредности бави се Међународни стандард ревизије 540 *Ревизија рачуноводствених процена, укључујући и процене фер вредности, и одговарајућа обелодањивања*. МСР 540 истиче да ревизор треба да прибави довољно адекватних ревизијских доказа да су рачуноводствене процене у финансијским извештајима разумне, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности, као и да су обелодањивања адекватна.

За ревизију рачуноводствених процена укључујући процену фер вредности, карактеристично је постојање високог инхерентног ризика, с обзиром да вредновање по фер вредности настаје као резултат просуђивања. Све чешћа употреба техника процењивања фер вредности ("mark-to-model") захтева да ревизори поседују знања и из ових области. Као један од начина превазилажења проблема верификације процена које су технички комплексне, наводи се коришћење резултата стручњака за одређену област. Међутим, наведено не ослобађа ревизора од одговорности за оцену правилности извршене процене, па је додатна едукација ревизора неминовност.

Са све чешћим одмеравањем средстава и обавеза по фер вредности, ревизори морају разумети не само моделе процене и процесе којима руководство дефинише улазне податке модела за процену фер вредности, већ и потенцијалне злоупотребе менаџмента и вероватне грешке у примени модела и постављању претпоставки. Улога ревизора у савременим светским условима се мења и ревизор постаје субјективни стручњак за оцену фер вредности.

У периоду након избијања светске економске кризе приметан је велики помак у проширењу обима информација везаних за процене фер вредности чије се обелодањивање захтева у финансијским извештајима пословних субјеката. Резултати истраживања спроведених у свету на тему ревизије финансијских извештаја у периоду након финансијске кризе указују да ревизорима у највећем броју случајева недостаје обука и искуство како би оценили рад проценитеља. Из тог разлога, ревизори се превише ослањају на рад ангажованог проценитеља приликом оцене исправности одмеравања фер вредности и не тестирају у довољној мери кључне претпоставке и коришћене методе процене фер вредности. Ревизори који су учествовали у истраживању, као главне проблеме поред недостатка знања и вештина ревизора везаних за процене фер вредности наводе: постојање неактивних тржишта за средства и обавезе које су предмет процене, потешкоће у вези варијација техника за одмеравање фер вредности у различитим привредним гранама, као и примену будућих догађаја и претпоставки у моделима процене фер вредности.

Резултати емпиријског истраживања спроведеног у Србији су у складу са претходним налазима према којима је поузданост финансијских информација један од кључних изазова ревизије фер вредности.

Већу иницијативу би требало да покаже ревизорско професионално тело - Комора овлашћених ревизора, која би требало да уочи проблеме са којима се ревизори суочавају и благовремено реагује. Може се закључити да је ревизија финансијских извештаја у околностима које карактерише све већа употреба рачуноводства фер вредности, знатно захтевнија и сложенија у односу на ревизију финансијских извештаја заснованих на рачуноводству историјског трошка.

У циљу испитивања корисности концепта рачуноводства фер вредности у Србији постављена је помоћна хипотеза H_1 . На основу добијених резултата Хи-квадрат теста, Mann-Whitney U теста и Kruskal-Wallis теста, произилази да се већина ревизора у

Србији сложила са тврдњом да вредност имовине исказане по историјском трошку набавке временом губи своју релевантност услед све турбулентнијег пословног окружења. Такође, већина ревизора сматра да су финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности информативнији за пословно одлучивање и разумљивији за кориснике финансијских извештаја, да смањују информациони јаз између очекивања корисника и онога што корисници стварно добијају од финансијских извештаја и да је рачуноводство фер вредности боља основа финансијског извештавања него рачуноводство засновано на историјском трошку. Најискуснији ревизори (они са преко десет година искуства) дају највећу подршку овом ставу. Са становишта припадности различитим ревизорским кућама ("велика четворка" и остали), нема статистички значајне разлике у одговорима испитаника ни на једно од седам питања, када су у питању питања из прве групе.

Добијени резултати истраживања потврђују помоћну хипотезу X_1 која гласи:

Примена методе вредновања имовине по историјском трошку набавке, повећава тачност износа приказаних на тим позицијама у времену њиховог утврђивања, при чему ти износи, иако утврђени на бази докумената и доказа, временом губе своју релевантност, услед све турбулентнијег пословног окружења.

У циљу испитивања оправданости примене рачуноводства фер вредности у Србији постављена је помоћна хипотеза X_2 . На основу добијених резултата Хи-квадрат теста, Mann-Whitney U теста и Kruskal-Wallis теста, дошло се до следећих закључака. Већина ревизора сматра да се до уверења о реалности вредновања по фер вредности теже долази у земљама у развоју. Запажа се да већина ревизора даје предност накнадном вредновању по фер вредности некретнина, постројења и опреме, као и инвестиционих некретнина, у односу на вредновање по набавној вредности. Углавном, ревизори са искуством дужим од пет година су сагласни са директном применом МРС/МСФИ у нашој земљи, који допуштају или обавезују вредновање по фер вредности. Неискуснији ревизори су неопредељени по овом питању. Такође, већина искуснијих ревизора се сложила са тврдњом да примена рачуноводства фер вредности од стране привредних субјеката у Републици Србији доприноси побољшању квалитативних карактеристика финансијских извештаја. Већина ревизора не верује да привредни субјекти у Републици Србији адекватно обелодањују рачуноводствене процене и политике које имају ефекте на износе признате у финансијским извештајим, што иде у прилог тези о комплексности примене концепта фер вредности у нашој земљи, и која

указује да је и рачуновођама потребна додатна едукација у погледу вредновања по фер вредности. Ставови ревизора "велике четворке" се суштински не разликују од ставова осталих ревизора када су у питању тврдње о оправданости примене рачуноводства фер вредности у Србији, с обзиром да и једни и други подржавају примену рачуноводства фер вредности у Србији.

Добијени резултати истраживања потврђују помоћну хипотезу X_2 која гласи:

Правилна примена рачуноводства фер вредности у финансијском извештавању доприноси повећању квалитета финансијских извештаја.

У циљу испитивања свесности ревизора о проблематици утврђивања фер вредности постављено је десет питања. На основу добијених резултата Хи-квадрат теста, Манн-Whitney U теста и Kruskal-Wallis теста може се закључити да ревизори "велике четворке" у већој мери разумеју појединачне међународне рачуноводствене стандарде који се баве одмеравањем по фер вредности, као и ревизијски стандард МСР 540, и дају много већу подршку ставу да МРС/МСФИ пружају јасна упутства о мерењу и обелодањивању информација о фер вредности у финансијским извештајима. Највише проблема у разумевању поменутих стандарда, очекивано, имају најмање искусни ревизори. Већина ревизора у Србији мишљења је да је утврђивање фер вредности средстава, знатно сложеније од утврђивања набавне вредности средстава, и да је ревизија финансијских извештаја базираних на рачуноводству фер вредности, знатно захтевнија и сложенија у односу на ревизију финансијских извештаја заснованих на рачуноводству историјског трошка. Углавном, ревизори запослени у мањим ревизорским кућама у Републици Србији, сматрају да немају довољно техничког знања о одмеравању фер вредности, за разлику од њихових колега који су запослени у "великој четворци".

Дакле, добијени резултати истраживања потврђују помоћну хипотезу X_3 која гласи:

Рачуноводствене процене су, по својој природи, компликоване за ревизију, с обзиром да пре захтевају субјективне прогнозе будућих догађаја, него резултате претходних догађаја.

У циљу испитивања ревизорских изазова у вези са рачуноводством фер вредности у Србији постављена је помоћна хипотеза X_4 . На основу добијених резултата Хи-квадрат теста, Mann-Whitney U теста и Kruskal-Wallis теста, произилазе следећи закључци. Већина ревизора из осталих ревизорских кућа сматра да је утврђивање фер вредности

средстава и обавеза временски захтеван задатак. За разлику од ревизора из “мањих“ ревизорских кућа, ревизори из "велике четворке" у мањој мери подржавају став да се технике за утврђивање фер вредности могу битно разликовати од једне до друге делатности, односно привредне гране. Већина испитаника сматра да ревизори имају ефикасне процедуре за проверу тачности трансакција и салда који се вреднују по набавној вредности. Ревизори су свесни да већина средстава и обавеза које су предмет процене по фер вредности у нашој пословној пракси, нису предмет трансакција на активним тржиштима и да одмеравање фер вредности често подразумева коришћење процена будућих догађаја и услова које карактерише неизвесност, као што су висина каматне стопе, висина дисконтне стопе или висина будућих новчаних прилива. Већина ревизора је свесна да одмеравање по фер вредности средстава и обавеза ствара простор руководству клијента за рачуноводствене манипулације и криминалне радње у финансијским извештајима. У складу са тим, спровођење ревизије фер вредности захтева од ревизора континуирано стицање додатних знања везаних за специфична средства и обавезе које су предмет процене по фер вредности. Верификација одмеравања фер вредности средстава и обавеза изискује ангажовање експерта.

Добијени резултати истраживања потврђују помоћну хипотезу H_4 која гласи:

Ревизори поседују добро успостављене процедуре за проверу тачности трансакција и салда који се вреднују по набавној вредности, али ови поступци нису од велике користи приликом утврђивања фер вредности.

У циљу испитивања ревизијских стратегија и процедура као одговора на захтеве примене рачуноводства фер вредности у Србији постављена је помоћна хипотеза H_5 . На основу добијених резултата Хи-квадрат теста, Mann-Whitney U теста и Kruskal-Wallis теста, могу се извести следећи закључци. Већина ревизора сматра да би требало обезбедити више свеобухватног стручног усавршавања о одмеравању по фер вредности. Углавном, ревизори запослени у мањим ревизорским кућама сматрају да Комора овлашћених ревизора није помогла у решавању уочених проблема са којима се ревизори сусрећу приликом ревизије у условима примене рачуноводства фер вредности, за разлику од колега из “велике четворке“. Заступљено је мишљење да ревизори требају у већој мери да се ослањају на рад стручњака, и да треба инсистирати на бољој едукацији ревизора приликом полагања стручних испита за стицање професионалног звања овлашћени ревизор из области рачуноводства фер вредности и примене захтева МСФИ 13. Такође, већина ревизора се сложила да је неопходно

иновирати ревизијске процедуре, при чему се већина ревизора запослених у мањим ревизорским кућама пре опредељује за развијање нових ревизијских процедура које би уважиле специфичности окружења Републике Србије, док ревизори запослени у "великој четворци" виде као боље решење проширење стандарних ревизијских процедура са ревизијским процедурама које се користе у другим државама.

Добијени резултати истраживања потврђују помоћну хипотезу H_5 која гласи:

Достигнућа у ревизији финансијских извештаја у условима примене фер вредности у развијеним земљама, могу се применити у процесу унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији.

У складу са претходно реченим, може се прихватити основна хипотеза научног истраживања H_0 која гласи:

Није могуће формирати мишљење о истинитости и објективности финансијских извештаја без ревизијског разматрања рачуноводствених процена, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности имовине и обавеза. Спровођењем адекватних ревизијских процедура могуће је прикупити задовољавајући ревизијски доказ и стећи разумно уверавање да су клијентова мерења и обелодањивања фер вредности разумна и адекватна и да доприносе већем квалитету финансијских извештаја.

Ревизијске процедуре вредновања рачуноводствених процена фер вредности које су приказане у овом раду, као и представљени резултати истраживања, требало би да допринесу бољем разумевању ревизорских изазова који окружују рачуноводство фер вредности и да подстакну будућа истраживања која ће имати директне импликације на побољшање квалитета ревизије у нашој земљи. До унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији у условима примене рачуноводства фер вредности, може довести интензивније стручно усавршавања ревизора о одмеравању средстава и обавеза по фер вредности, развијање нових ревизијских процедура које у потпуности уважавају специфичности окружења Републике Србије, али које су засноване на ревизијским процедурама коришћеним у другим земљама, допуна ревизорских тимова ангажованих на пословима ревизије финансијских извештаја стручњацима из области процењивања, као и боља комуникација и сарадња екстерних ревизора и интерне ревизије клијента.

ЛИТЕРАТУРА:

(а) Књиге и уџбеници

- [1] American Accounting Association – The Committee on Basic Auditing Concepts (1971) A Statement of Basic Auditing Concepts, Accounting Review – Supplement, Sarasota
- [2] Anderson J. R. (1977) The External Audit: Concepts and Techniques, Copp Clark Pitman, Toronto
- [3] Андрић, М., Крсмановић, Б., Јакшић, Д. (2012) Ревизија – теорија и пракса, Пролетер ад, Бечеј, Суботица
- [4] Anson, M. (1999) Accounting and Tax Rules for Derivatives, FJF; New Hope, Pennsylvania
- [5] Arens, A., Elder, R., Beasley, M. (2012) Auditing and Assurance Services An Integrated Approach, Prentice Hall, New Jersey
- [6] Beaver, W., H. (1998) Financial Reporting: An Accounting Revolution, Prentice Hall International, New Jersey
- [7] Bierman, H. Jr. (2008) Accounting/Finance Lessons of Enron A Case Study, Cornell University, USA
- [8] Borio, C., Hunter, W., Kaufman, G., Tsatsaronis, K. (2004) Market Discipline Across Countries and Industries, The MIT Press, Cambridge
- [9] Bragg, M. S. (2007) Accounting Policies and Procedures Manual, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey
- [10] Bragg, M. S. (2010) Accounting Best Practices, John Wiley & Sons, Inc, Hoboken, New Jersey
- [11] Butler, C. (2009) Accounting for Financial Instruments, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey
- [12] Chorafas, D. (2000) Reliable financial reporting and internal control, John Wiley & Sons Inc, New York
- [13] Dauber, N., Qureshi, A., Levine, M., Sigel, G. (2009) The complete Guide to Auditing Standards and Other professional Standards for Accountants. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey
- [14] Duska, R., Duska, B., and Ragatz, J. (2011) Accounting Ethics, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey
- [15] Eilifsen, A., Messier Jr, W. F., Glover, S. M., Prawitt, D. F. (2010) Auditing & Assurance Services. 2ed. London: McGraw-Hill
- [16] Financial Reporting Supply Chain – Current Perspective and Directions (2008) IFAC, New York
- [17] Flint, D. (1988) Philosophy and Principles of Auditing: An Introduction, Macmillan,

England

- [18] Garner, D., McKee, D., Yum S. (2008) Accounting and the global economy After Sarbanes-Oxley, M.E. Sharpe
- [19] Griffiths, P. (2005) Risk-Based Auditing, Gower Publishing Limited
- [20] Horngren, C.T., Harrison, Jr. W., Oliver, S. (2012) Accounting, Nine Edition, Prentice Hall New Jersey
- [21] Howard, M. (2008) Accounting and Business Valuation Methods, CIMA Publishing, Elsevier
- [22] IAASB (2008) Staff Audit Practice Alert, PCOAB, Challenges in Auditing Fair Value Estimates in the Current Market Environment
- [23] IFAC (2008) “Financial Reporting Supply Chain – Current Perspective and Directions“, New York
- [24] Johnstone K., Gramling A., Rittenberg L. (2014) Auditing: A Risk-based Aproach to conducting a quality audit, South-Western, Cengage Learning, Mason, USA
- [25] King, M. A. (2006) Fair value for financial reporting: Meating the new FASB requirements, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey
- [26] Колетник, Ф. (1998) Рачуноводствена ревизија у свету међународних успоредби, Загреб
- [27] Lee, T. (1993) Corporate Audit Theory, Chapman&Hall, USA
- [28] Leslie, D., Teitlebaum, A., Anderson, R. (1980) Dollar-unit Sampling: A Practical Guide for Auditors, Pitman, London
- [29] Малинић, Д. (1999) Политика добити корпоративног предузећа, Економски факултет, Београд
- [30] Mautz, K., Sharaf, H. (1961) The Philosophy of Auditing, American Accounting Association, USA
- [31] Mautz, K., Sharaf, H. (1972) Effect of Circumstances on the Application of Accounting Principles, Financial Executives Research Foundation, New York
- [32] Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, IFAC, превод CPPC, Књига I, Београд
- [33] Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга (2015), Одбор за Међународне стандарде ревизије и уверавања, IFAC, превод CPPC, Књига II, Београд
- [34] Messier, F. W. Jr (2000) Revizija: Priručnik za revizore i studente, Faber & Zgombić Plus, Zagreb
- [35] Мијатовић, О. (2002) Извештавање о основним средствима у складу са Међународним рачуноводственим стандардима – MPC 16, Примена MPC, Књига II, Савез рачуновођа и ревизора Србије

- [36] Nobes, C., Parker, R. (2008) *Comparative International Accounting*, Tenth Edition, Prentice Hall
- [37] Палант, Џ. (2009) СПСС Приручник за преживљавање, Allen & Unwin, превод 3. издања, Микро књига, Нови Сад
- [38] Peterson, R. (2002) *Accounting for Fixed Assets*, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey
- [39] Петровић, З., Станишић, Н., Вићентијевић, К. (2015) Приручник за примену Контног оквира за привредна друштва, задруге и предузетнике, Информативно пословни центар, Београд
- [40] Приручник о примени контног оквира у складу са МРС/МСФИ, (2010) група аутора, Привредни саветник
- [41] Pickett, S., Pickett, J. (2005) *Auditing for Managers*, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey
- [42] Porter, V., Simon, J., Hatherly, D. (2003) *Principles of External Auditing*, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey
- [43] Ранковић, Ј.М. (2008) Теорија биланса, Економски факултет Београд
- [44] Sale, J.T. (2007) *Advances in international accounting*, Volume 20, Elsevier, Oxford, UK
- [45] Singleton, T., Singleton, A. (2010) *Fraud Auditing and Forensic Accounting*, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey
- [46] Солдић-Алексић, Ј. (2011) Примењена анализа података – Рад у програмима за статистичку анализу и табеларна израчунавања, Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, Београд
- [47] Солтани, Б. (2010) Ревизија: Међународни приступ, Мате доо, Београд
- [48] Spiller, E.A., May, P.T. (1999) *Financial Accounting: Basic Concepts*, Dame Publishing
- [49] The Commission on Auditor's Responsibilities (1977) *Report, Conclusions and Recommendations*, New York
- [50] Thibodeau, J.C., Freier, D. (2009) *Auditing After Sarbanes-Oxley*, McGraw-Hill, Irwin
- [51] Tripathi, M. (2008) *Auditing and Finance Management*, Navyug, Delhi
- [52] Vona, L. (2008) *Fraud Risk Assessment*, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey
- [53] Warren, C., Reeve, J., Duchac, J. (2011) *Financial Accounting*, 12th Edition, South-Western, Cengage Learning, Mason, USA
- [54] Zack, G. (2009) *Fair Value Accounting Fraud - New Global Risks and Detection Techniques*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey

(б) Часописи, зборници радова и докторске дисертације

- [55] Албанезе, Ж. (2003) "Законска и професионална регулатива о финансијским дериватима", Рачуноводство, вол. 48, бр. 5-6, стр. 26-31.
- [56] Allen, F., Carletti, E. (2008) "Mark-to-market accounting and liquidity pricing", *Journal of Accounting and Economics*, 45, pp. 358-378.
- [57] Al Momamani, M., Obeidat, M. (2013) "The Effect of Auditors' Ethics on Their Detection

- of Creative Accounting Practices: A Field Study", *International Journal of Business and Management*, Vol. 8, No. 13, pp. 118-136.
- [58] Андрић, М. (2009) "Карактеристике извештаја независног ревизора у Србији", 40. Симпозијум 40 година рачуноводства и пословних финансија – донети и перспективе, Златибор, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 205-228.
- [59] Андрић, М. (2012) "Карактеристике извештаја независног ревизора у Србији", 40. Симпозијум 40 година рачуноводства и пословних финансија – донети и перспективе, Златибор, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 205-228.
- [60] Barth, M., Landsman, W. (2010) "How did Financial Reporting Contribute to the Financial Crisis?", *Forthcoming, European Accounting Review*, <http://ssrn.com/abstract=1601519>, 3.10.2013.
- [61] Benston, G. (2006) "Fair-value accounting: A cautionary tale from Enron", *Journal of Accounting and Public Policy* 25, pp. 465–484.
- [62] Benston, G. (2008) "The shortcomings of fair-value accounting described in SFAS 157", *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 27, pp. 101–124.
- [63] Bignon, V., Biondi, Y., Ragot, X. (2009) "An Economic Analysis of Fair Value", *Cournot Centre for Economic Studies, Prisme*, No. 15, <http://ssrn.com/abstract=1474228>, 5.2.2014.
- [64] Bischof, J., Bruggemann, U., Daske, H. (2011) "Fair Value Reclassifications of Financial Assets during the Financial Crisis", *University of Mannheim*, <http://ssrn.com/abstract=1628843>, 16.11.2014.
- [65] Божић, Р. (2009) "Фер вриједност у условима глобалне финансијске кризе", *Зборник радова 13. Конгрес СРРС*, стр. 95-122.
- [66] Bratten, B., Gaynor, L., McDaniel, L., and Montague, N., Sierra, G. (2012) "The Audit of Fair Values and Other Estimates: The Effects of Underlying Environmental, Task, and Auditor-Specific Factors", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, <http://ssrn.com/abstract=2027492>, 10.10.2014.
- [67] Byrne, A., Clacher, I., Hillier, D., Hodgson, A. (2008) "Fair Value Accounting and Managerial Discretion", *University of Edinburgh*, <http://ssrn.com/abstract=1101691>, 10.10.2014.
- [68] Cairns, D., Massoudi, D., Taplin, R., Tarca, A. (2009) "IFRS fair value measurement and accounting policy choice in the United Kingdom and Australia", *AAA 2009 Mid-Year International Accounting Section (IAS) Meeting*, <http://ssrn.com/abstract=1274024>, 5.3.2013.
- [69] Carmen, M. (2010) "Some Aspects regarding the Role of Fair Value Accounting during the Current Financial Crises", *University of Iasi, Romania*, <http://ssrn.com/abstract=1370963>, 10.9.2013.
- [70] Carmichael, D.R. (1974) "What Does the Independent Auditor's Opinion Really Mean?", *The Journal of Accountancy*, 137 (5), pp. 83–87.

- [71] Carpentier, C., Labelle, R., Laurent, B., and Suret, J. (2008) "Does Fair Value Measurement Provide Satisfactory Evidence for Audit? The Case of High Tech Valuation", University of Lille II - European Center for Corporate Control Studies, <http://ssrn.com/abstract=1269743>, 16.11.2011.
- [72] Chea, A. (2011) "Fair Value Accounting: Its Impacts on Financial Reporting and How It Can Be Enhanced to Provide More Clarity and Reliability of Information for Users of Financial Statements", International Journal of Business and Social Science, Vol. 2, No. 20, pp. 12-19.
- [73] Chen, C., Lo, K., Tsang, D., Zhang, J. (2013) "Earnings management, firm location, and financial reporting choice: An analysis of fair value reporting for investment, properties in an emerging market", School of Accountancy, Singapore Management University, http://accountancy.smu.edu.sg/sites/default/files/accountancy/pdf/Papers/kinlo_paper.pdf, 11.12.2014.
- [74] Choi, A. (2006) "Fair Value as a Relevant Metric: A Theoretical Investigation", University of Alberta, Edmonton, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=878119, 15.3.2011.
- [75] Christensen, H., Nikolaev, V. (2011) "Does Fair Value Accounting for Non-Financial Assets Pass the Market Test?", Review of Accounting Studies, Volume 18, Issue 3, pp. 734-775., <http://ssrn.com/abstract=1269515>, 10.2.2012.
- [76] Ћировић, Р. (2008) "Светска финансијска криза и криза концепта фер вредности", Привредни саветник 25/2008, Привредни саветник доо, Београд
- [77] Dawou, P., Gelard, G. (2008) Crise du "subprime": la juste valeur n est pas coupable, www.lesechos.fr, 8.2.2012.
- [78] Драгојевић, Д. (2008) "Ревизија, поверење и корпоративно управљање", Привредни саветник 15/2008, Привредни саветник доо, Београд
- [79] Ђорђевић, М., Стоилковић, С. (2009) "Globalization and the challenges of the world economic crisis", Facta universitatis - series: Economics and Organization, Vol. 6, No. 3, pp. 261-267.
- [80] Fahnestock, R., Bostwick, E. (2011) "An analysis of the fair value controversy, Journal of Finance and Accountancy", www.aabri.com/manuscripts/11931.pdf, 21.1.2014
- [81] Fields, T., Lys, T., Vincent, L. (2001) Empirical Research on Accounting Choice, Journal of Accounting and Economics 31, pp. 255-307.
- [82] Fujioka, T., Seko, S., and Hontrakul, P. (2008) "The State of Fair Value Accounting, Global Financial Crisis and Implications to Thailand", Chulalongkorn University, <http://ssrn.com/abstract=1303351>, 8.2.2011.
- [83] Gramling, A., Maletta, M., Schneider, A., Church B. (2004) "The role of the internal audit function in corporate governance: A synthesis of the extant internal auditing literature and directions for future research", Journal of Accounting Literature, 23, pp. 194-244.

- [84] Griffin, J. (2010) "The Effects of Uncertainty and Disclosure on Auditors' Fair Value Materiality Decisions", University of Notre Dame - Mendoza College of Business, <http://ssrn.com/abstract=1886512>, 8.4.2013.
- [85] Griffith, E., Hammersley, J., and Kadous, K. (2012) "Auditing Complex Estimates: Understanding the Process Used and Problems Encountered", Tull School of Accounting, <http://ssrn.com/abstract=1857175>, 18.5.2013.
- [86] Ijiri, Y., (1980) "An Introduction to Corporate Accounting Standards: A review", The Accounting Review, 1980, Vol. 55, No. 4, pp. 620-628.
- [87] Haldeman Jr., R. (2006) "Fact, Fiction, And Fair Value Accounting At Enron", CPA Journal, 2006, Vol. 76, Issue 11, pp. 70-84.
- [88] Herrmann, D., Sudagaran, S., Thomas, W. (2005) "The Quality of Fair Value Measures for Property, Plant, and Equipment", Accounting Forum, pp. 1-33.
- [89] Jain, P. (2013) "Fair Value Accounting: Adoptability in Indian Corporate Financial Reporting Scenario", International Journal of Accounting and Business Management (IJABM), Volume 1, Issue 1, pp. 24-32.
- [90] Јакшић, Д, Андрић, М. (2003) "Фер презентација рачуноводствених извештаја – униформност vs флексибилност", Рачуноводство, вол. 5-6, Савез Рачуновођа и Ревизора Србије, Београд
- [91] Јакшић, Д. (2004) "Концепти савремене ревизије финансијских извештаја", докторска дисертација, Економски факултет Суботица
- [92] Joe, J., Vandervelde, S., Wu, Y. (2014) "Use of Third Party Specialists' Reports When Auditing Fair Value Measurements: Do Auditors Stay in their Comfort Zone?", 2014 Deloitte Foundation/University of Kansas Auditing Symposium
- [93] Јовичић, С. (2011) "Фер вредност у условима финансијске кризе", Рачуноводство vol 55., бр. 9-10, стр. 27-34.
- [94] Јурчић, Љ. (2009) "Финансијске кризе", Acta Economica бр. 10/2009, Економски факултет Бања Лука, Бања Лука, стр. 59-70.
- [95] Јурчић, Љ. (2011) "Велика трансформација за излаз из кризе", Acta Economica 14, стр. 79-99.
- [96] Капаравловић, Н. (2011) "Утицај креативног рачуноводства на квалитет финансијског извештавања", Економски хоризонти 13, стр. 155-168.
- [97] Keller, F. T. (1965) "Uniformity Versus Flexibility: A Review of the Rhetoric", Uniformity in Financial Accounting, Low and Contemporary Problems, pp. 635-641.
- [98] Кнежевић, Г. (2006) "Извештавање о финансијским дериватима у функцији унапређења квалитета рачуноводствених информација", Зборник радова са XXXVII симпозијума СРРС, Златибор, стр. 199-235.
- [99] Кнежевић, Г., Павловић, В. (2008) "Утицај финансијског система на извештавање о финансијским инструментима", Рачуноводство 9-10, Београд, стр. 7-29.

- [100] Кнежевић, Г. (2009) "Изазови вредновања финансијских инструмената у условима финансијске кризе", Зборник радова XL Симпозијум СРРС Златибор, стр. 433-460.
- [101] Кнежевић, Г., Миздраковић, М. (2009) "Фер вредност као концепт вредновања финансијских инструмената", Синергија 2009., стр. 37-42.
- [102] Кнежевић, Г. (2010) "Рачуноводствени третман ризика у извештавању о финансијским инструментима", Синергија 2010., стр. 40-48.
- [103] Krstić, J. (2009) "The Role of forensic accountants in detecting frauds in financial statements", *Facta universitatis - series: Economics and Organization*, Vol. 6, No. 3, pp. 295-302.
- [104] Krstić, J., Đorđević, M. (2010) "Financial Reporting on intangible assets – scope and limitations", *Facta universitatis - series: Economics and Organization*, vol. 7, br. 3, pp. 335-348.
- [105] Kumarasiri, J., Fisher, R. (2011) "Auditors' Perceptions of Fair-Value Accounting: Developing Country Evidence", *International Journal of Auditing*, pp. 66-87.
- [106] Laux, C., Leuz, C. (2009) "The Crisis of Fair Value Accounting: Making Sense of the Recent Debate", *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 34, <http://ssrn.com/abstract=1392645>, 30.11.2011.
- [107] Laux, C., Leuz, C. (2010) "Did Fair-Value Accounting Contribute to the Financial Crisis?", *Journal of Economic Perspectives*, <http://www.nber.org/papers/w15515>, 30.11.2011.
- [108] Lefebvre, R., Simonova, E., Scarlat, M. (2009) *Fair Value Accounting: The Road to Be Most Travelled*, Certified General Accountants Association of Ontario, pp. 1-22.
- [109] Leslie, D., Teitlebaum, A., Anderson, R. (1980) "Dollar-unit Sampling: A Practical Guide for Auditors", Pitman, London
- [110] Linsmeier, T. (2010) "Financial Reporting and Financial Crises The Case for Measuring Financial Instruments at Fair Value in the Financial Statements", *Accounting Horizons* 2010, <http://ssrn.com/abstract=1775141>, 30.11.2011.
- [111] Liu, Y. (2010) "The Study of the Application Status of Fair Value Accounting in China", *International Journal of Business and Management*, Vol. 5, No. 9; pp. 155-158.
- [112] Maksymov, E., Nelson, M., and Kinney, W. (2012) "Effects of Procedure Frame, Procedure Verifiability, and Audit Efficiency Pressure on Planning Audits of Fair Values", *Johnson School Research Paper, Series 20-2012*, <http://ssrn.com/abstract=2066160>, 2.2.2014.
- [113] Малинић, Д. (2009) "Савремени изазови интегралног истраживања квалитета финансијских извештаја", *Економика предузећа*, стр. 138-155.
- [114] Малинић, С. (2009) "Савремени рачуноводствени систем – одговор на изазове промена у окружењу, предузећу и менаџменту", Зборник радова „40. година рачуноводства и пословних финансија – донети и перспективе!", СРРС, Златибор,

стр. 7-27.

- [115] Малинић, С. (2009) "Домети рачуноводственог информационог система у управљању кризом предузећа", Зборник радова 13. Конгрес СРПС, стр. 33-52.
- [116] Малинић, Д. (2009) "Импликације примене фер вредности на финансијске извештаје у условима финансијске кризе", Зборник радова 13. Конгрес СРПС, стр. 123-152.
- [117] Маџар, Јб. (2010) "Светска економска криза: корени и иницијатори", Школа бизниса 2/2010, стр. 1-18.
- [118] Мијатовић, О. (2002) "Извештавање о основним средствима у складу са МРС – МРС 16" - чланак, Примена МРС, Књига II, СРПС
- [119] Милојевић, М. (2006) "Биланс стања према МРС", Институт за економику и финансије, Београд
- [120] Милојевић, М. (2010) "Фер вредност привлачна и проблематична", Ревизор 13, Институт за економику и финансије, Београд, стр. 9-23.
- [121] Милојевић, М. (2014) "Улоге ентитета и ревизора у фер вредновању", Ревизор 66, Институт за економику и финансије, Београд, стр. 7-28.
- [122] Милојевић, М. (2014) "Фер вредновање дистинкције – процес – ризици", Ревизор 65, Институт за економику и финансије, Београд, стр. 7-22.
- [123] Moyer, L. (2008) "How Fair is Fair value accounting?", Economist, www.economist.com, 30.10.2011.
- [124] Muller, K., Riedl, E., Sellhorn, T. (2011) "Mandatory Fair Value Accounting and Information Asymmetry: Evidence from the European Real Estate Industry", Management Science, <http://ssrn.com/abstract=1244662>, 1.4.2012.
- [125] Неговановић, М. (2007) "Процењивање позиција финансијских извештаја по поштеној (фер) вредности – ревалоризација", Привредни саветник бр. 3 и 4., Београд
- [126] Неговановић, М. (2008) "Извештај о ревизији финансијских извештаја", Привредни саветник 13/2008, Привредни саветник доо, Београд
- [127] Неговановић, М. (2008) "Рачуноводствене политике и рачуноводствене процене", Привредни саветник 21,22/2008, Привредни саветник доо, Београд
- [128] Неговановић, М. (2007) "Процена основних средстава по фер вредности – да или не?", Привредни саветник 22 и 23/2007, Привредни саветник доо, Београд
- [129] Неговановић, М. (2011) "Процењивање по фер вредности", Привредни саветник бр. 23/2011., Привредни саветник доо, Београд
- [130] Неговановић, М. (2014) "МСФИ 13 – Одмеравање фер вредности", Привредни саветник 21/22, Београд, стр. 176-183.
- [131] Новићевић, Б. (2009) "Криза као изазов или шанса за управљање перформансама предузећа", Зборник радова 13. Конгрес СРПС, стр. 53-74.
- [132] Pannese, D., Delfavero, A. (2010) "Fair Value Accounting: Affect On The Auditing Profession", Journal of Applied Business Research, 26(3), pp. 43-50.

- [133] Пантелић, М., Годоровић, М. (2010) "Финансијско извештавање банака - може ли бити узрочник финансијске кризе и како га уредити након ње?", Економика предузећа, vol. 58, бр. 3-4, стр. 160-173.
- [134] Павловић, В., Љумовић, И. (2009) "Финансијска регулатива у САД као покретач актуелне светске кризе", Рачуноводство, Vol. 53, бр. 5-6, стр. 78-93.
- [135] Peng, S., Bewley, K. (2009) "Adaptability of Fair Value Accounting in China: Assessment of an Emerging Economy Converging with IFRS", CAAA Annual Conference 2009, Montreal, <http://ssrn.com/abstract=1326004>, 11.11.2011.
- [136] Петровић, З. (2010) "Признавање и почетно вредновање нематеријалних улагања", Ревизор 22/2010, ИПЦ доо Београд
- [137] Петровић, З. (2014) "Утицај независне ревизије финансијских извештаја на њихов квалитет", Ревизор 12/2014, ИПЦ доо Београд, стр. 28-35.
- [138] Петровић, З. (2015) "Признавање и вредновање ставки финансијских извештаја", Ревизор 1-2/2015, ИПЦ доо Београд
- [139] Петровић, П. (2013) "Вредновање акција при изради финансијских извештаја", Рачуноводствена пракса 2-3/2013, СРПС, Београд,
- [140] Петровић, П. (2013) "МСФИ 13: Одмеравање фер вредности", Рачуноводствена пракса 19, СРПС, Београд
- [141] Plantin, G., Sapra, H. (2007) "Marking to market: Panacea or Pandora's Box?", Journal of Accounting Research, vol 46, pp. 438-470.
- [142] Побрић, Н. (2011) "Ефекти глобалне финансијске кризе на развијеним и новим финансијским тржиштима", Acta Economica 14, pp. 263-288.
- [143] Познанић, В. (2011) "Проблеми вредновања материјалне имовине предузећа", Индустрија 2/2011, стр. 298-311.
- [144] Прашникар, Ј., Лесковец, Д. (2010) "Реакција различитих капиталистичких система на појаву економске кризе", Acta Economica 12, стр. 9-40.
- [145] Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) (2013). Report On 2007-2010 Inspections Of Domestic Firms That Audit 100 Or Fewer Public Companies, Washington, D.C.: PCAOB, <http://pcaobus.org>, 20.5.2015.
- [146] Радивојац, Г. (2010) "Коцкање на финансијском тржишту - генератор финансијске кризе", Acta Economica 12, стр. 241-256.
- [147] Радуловић, Б. (2014) "Процена вредности у новим околностима", Ревизор 67/2014, Институт за економику и финансије, Београд, стр. 47-60.
- [148] Ramanna, K., Watts, R. (2007) "Evidence on the Effects of Unverifiable Fair- Value Accounting", Harvard Business School Working Paper No. 08-014
- [149] Reis, R., Stocken, P. (2005) "Strategic Consequences of Historical Cost and Fair Value Measurements", Contemporary Accounting Research, <http://ssrn.com/abstract=975445>, 15.9.2011.

- [150] Renders, A. (2009) "Changing Fair Value Accounting", *Financieel forum*, pp. 152-155.
- [151] Ристанић, М. (2008) "Обезвређење некретнина, постројења и опреме", *Привредни саветник* 21,22/2008, Привредни саветник доо, Београд, стр. 171-179.
- [152] Родић, Ј. (2009) "Светска финансијско-привредна криза", *Acta Economica* 10, стр. 33-58.
- [153] Rouse, P. (1994) "The Recognition of Executory Contracts", *Accounting and Business Research*, Vol.25, No.97, pp. 15-21.
- [154] Рупић, Б., Бонић, Љ. (2015) "Специфичности концепта фер вредновања у финансијском извештавању и ревизији", *Економске теме* 53 (1), Економски факултет, Универзитет у Нишу, стр. 123-145.
- [155] Ryan, S. (2008) "Accounting in and for the Subprime Crisis", *Stern School of Business, New York University*, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1115323, 10.9.2012.
- [156] Савић, Б. (2012) "Манипулације финансијским извештајима: узрок или последица економско-финансијске кризе?", *Зборник радова XLIII Симпозијум СРРС Златибор*, стр. 120-143.
- [157] Савић, Б. (2014) "Рачуноводствени конзерватизам препрека или подстицај висококвалитетном финансијском извештавању", 45. Симпозијум Рачуноводство и менаџмент приватног и јавног сектора, Златибор, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд
- [158] Свичевић, С. (2014) "Дугорочни финансијски пласмани признавање, вредновање и презентација", *Ревизор* 67/2014, Институт за економику и финансије Београд, стр. 27-46.
- [159] Симић, Д. (2011) "Ревизија у савременим условима пословања", *Економски погледи*, 1/2011, стр. 157-172.
- [160] Song, C., Thomas, W., Yi, H. (2010) "Value Relevance of FAS 157 Fair Value Hierarchy Information and the Impact of Corporate Governance Mechanisms", *Accounting Review*, Vol. 85, No. 4, pp. 1375-1410.
- [161] Стојилковић, М., Бонић, Љ. (2009) "Ревизија и квалитет финансијског извештавања – домети и перспективе развоја", 40. Симпозијум 40 година рачуноводства и пословних финансија – домети и перспективе, Златибор, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 146-179.
- [162] Stojilković, M. (2010) "Fair Value Accounting - The Beginning of the End", *Facta universitatis - series: Economics and Organization*, vol. 7, br. 2: pp. 163-177.
- [163] Стојилковић, М. (2012) "Рефлектовање економско-финансијске кризе на рачуноводствени систем", *Зборник радова XLIII Симпозијум СРРС Златибор*, стр. 45-66.
- [164] Stojilković, M. (2011) "Towards a Criticism of fair Value Accounting", *Facta universitatis*

- series: Economics and Organization, vol. 8, br. 1, pp. 91-109.
- [165] Шкарић-Јовановић, К. (2007) "Креативно рачуноводство – мотиви, инструменти и последице", Зборник радова: Мјесто и улога рачуноводства, ревизије и финансија у новом корпоративном окружењу, XI Конгрес Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске, Теслић, стр. 51-70.
- [166] Шкарић-Јовановић, К. (2009) "Финансијска криза - повод за преиспитивање основа вредновања у финансијским извештајима", Зборник радова са XL Симпозијума СРРС, Златибор, стр. 414-432.
- [167] Шкарић-Јовановић, К. (2009) "Нето готовина из пословне активности - инструмент за мерење квалитета пословног добитка", Acta Economica 10, стр. 109-130.
- [168] Шкарић-Јовановић, К. (2010) "Нормативна основа финансијског извештавања и финансијска криза", Acta Economica 12, стр. 103-124.
- [169] Шкарић-Јовановић, К. (2010) "Одржање капитала при примени концепта фер вредности", Зборник радова са XIV Симпозијума СРРС, 2010, Бања Врућица, стр. 15-41.
- [170] Шкарић-Јовановић, К. (2012) "Импликације примене фер вредности на исказну моћ извештаја о резултату и традиционалних мерила перформанси", Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије, Златибор, стр. 21-44.
- [171] Шкарић-Јовановић, К. (2012) "Финансијско извештавање као инструмент заштите поверилаца друштва групе", Acta Economica 16, стр. 27-44.
- [172] Шњегота, Д. (2010) "Билансирање пословних ефеката у складу са МСФИ у кризним временима", Зборник радова са XIV Симпозијума СРРС, Бања Врујци, стр. 69-86.
- [173] Тодоровић, М., Пантелић, М. (2009) "Изазови рачуноводства фер вредности у банкама у условима финансијске кризе", Зборник радова 13. Конгрес СРРС, стр. 355-374.
- [174] Wilson A. (2001) "Fair value and measurement: where the conflicts lie", Balance sheet 9,4, МСВ University press, pp. 26-33.

(в) Интернет извори и законска акта

- [175] <https://www.gfmag.com/magazine/april-2003/j26sdb-features>, 11. март 2014.
- [176] <http://solaric.wordpress.com/2008/12/27/541287/>, 12. децембар 2015.
- [177] МСФИ - превод Министарства финансија Републике Србије <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262>, 11. новембар 2015.
- [178] МСФИ за МСП - превод Министарства финансија Републике Србије <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10270>, 5. октобар 2015.
- [179] Концептуални оквир за финансијско извештавање - превод Министарства финансија Републике Србије <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10260>, 30. септембра 2015.
- [180] Закон о рачуноводству ("Службени гласник РС", бр. 62/2013)
- [181] Закон о ревизији ("Службени гласник РС", бр. 62/2013)

ПРИЛОЗИ:

Прилог 1. Скраћенице

ASA	-	Америчко друштво проценитеља
FASB	-	Одбор за рачуноводствене стандарде из САД
FVA	-	Рачуноводство фер вредности
GAAP	-	Општеприхваћени рачуноводствени принципи
IAASB	-	Одбор за међународне стандарде ревизије и уверавања
IFAC	-	Међународна федерација рачуновођа
IVS	-	Међународни стандарди процене вредности
IVSC	-	Комитет за Међународне стандарде процене вредности
MPC	-	Међународни рачуноводствени стандарди
МСФИ	-	Међународни стандарди финансијског извештавања
МСФИ за МСП	-	Међународни стандард финансијског извештавања за мале и средње ентитете
MCP	-	Међународни стандарди ревизије
REV	-	Овлашћени европски проценитељ
RICS	-	Краљевски институт овлашћених проценитеља (британска организација проценитеља)
SEC	-	Америчка комисија за хартије од вредности
TEGoVA	-	Паневропска асоцијација европских проценитеља некретнина

Прилог 2. Библиографија слика и табела

Слика 1. Доношење економских одлука на основу извештаја ревизора

Слика 2. Веза између ревизора, клијента и екстерних корисника

Слика 3. Развој концепта

Слика 4. Процес рачуноводственог одмеравања по фер вредности

Слика 5. Одлучивање о хијерархији фер вредности

Слика 6. Преглед ревизорских разматрања процена фер вредности

Слика 7. Године старости испитаника

Слика 8. Искуство испитаника (у годинама)

Слика 9. Број лиценцираних овлашћених ревизора "велика четворка" - остале ревизорске куће

Табела 1. Кључне карактеристике рачуноводства историјског трошка и фер вредности

Табела 2. Однос расподеле материјалности и материјалности перформансе на популацију

Табела 3. Ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности

Табела 4. Пример различитих цена софтвера на тржишту

Табела 5. Књижење ефекта смањења фер вредности патента

Табела 6. Упитник интерних контрола за процењивање фер вредности

Табела 7. Књижење ефекта повећања фер вредности грађевинског објекта

Табела 8. Упитник интерних контрола за процењивање фер вредности грађевинских објеката

Табела 9. Књижење ефекта повећања фер вредности акција

Табела 10. Упитник интерних контрола за процењивање фер вредности акција

Табела 11. Екстерни фактори који утичу на ризик преваре рачуноводства фер вредности

Табела 12. Поузданост мерне скале за прву групу питања

Табела 13. Хи-квадрат тест за прву групу питања

Табела 14. Дескриптивна статистика резултата за прву групу питања

Табела 15. Поузданост мерне скале за другу групу питања

Табела 16. Хи-квадрат тест за другу групу питања

Табела 17. Дескриптивна статистика резултата за другу групу питања

Табела 18. Поузданост мерне скале за трећу групу питања

Табела 19. Хи-квадрат тест за трећу групу питања

Табела 20. Дескриптивна статистика резултата за трећу групу питања

Табела 21. Поузданост мерне скале за четврту групу питања

Табела 22. Хи-квадрат тест за четврту групу питања

Табела 23. Дескриптивна статистика резултата за четврту групу питања

Табела 24. Поузданост мерне скале за пету групу питања

Табела 25. Хи-квадрат тест за пету групу питања

Табела 26. Дескриптивна статистика резултата за пету групу питања

Табела 27. Mann-Whitney U тест – Корисност рачуноводства фер вредности

Табела 28. Разлике у ставовима ревизора у вези прве групе питања

Табела 29. Mann-Whitney U тест – Оправданост примене рачуноводства фер вредности у Србији

Табела 30. Разлике у ставовима ревизора у вези друге групе питања

Табела 31. Mann-Whitney U тест – Свесност ревизора о проблематици утврђивања фер вредности

Табела 32. Разлике у ставовима ревизора у вези треће групе питања

Табела 33. Mann-Whitney U тест – Ревизорски изазови у вези са рачуноводством фер вредности

Табела 34. Разлике у ставовима ревизора у вези четврте групе питања

Табела 35. Mann-Whitney U тест – Ревизијске стратегије и процедуре као одговор на захтеве примене рачуноводства фер вредности

Табела 36. Разлике у ставовима ревизора у вези пете групе питања

Табела 37. Kruskal-Wallis тест – Корисност рачуноводства фер вредности

Табела 38. Разлике у ставовима ревизора у вези прве групе питања

Табела 39. Kruskal-Wallis тест – Оправданост примене рачуноводства фер вредности у Србији

Табела 40. Разлике у ставовима ревизора у вези друге групе питања

Табела 41. Kruskal-Wallis тест – Свесност ревизора о проблематици утврђивања фер вредности

Табела 42. Разлике у ставовима ревизора у вези треће групе питања

Табела 43. Kruskal-Wallis тест – Ревизорски изазови у вези са рачуноводством фер вредности

Табела 44. Разлике у ставовима ревизора у вези четврте групе питања

Табела 45. Kruskal-Wallis тест – Ревизијске стратегије и процедуре као одговор на захтеве примене рачуноводства фер вредности

Табела 46. Разлике у ставовима ревизора у вези пете групе питања

Прилог 3. АНКЕТНИ УПИТНИК "РЕВИЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ КОНЦЕПТА ФЕР ВРЕДНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ"

Поштовани/а,

Пред Вама је упитник чији резултати треба да пружи увид у Ваше ставове везане за стање и унапређење ревизије финансијских извештаја у условима примене рачуноводства фер вредности од стране клијената ревизије у Републици Србији. Молим Вас да одговорите на свако питање, односно обележите само један од понуђених бројева (од 1 до 5) на бодовној скали, како бисте одредили у којој се мери наведене константације односе на Вас. Упитник је анониман и биће коришћен искључиво за потребе научног истраживања односно израде докторске дисертације, па Вас молим да одговорите искрено. Унапред Вам се захваљујем на сарадњи и пруженој помоћи!

1	Пол:	а) мушки
		б) женски
2	Старост:	а) од 26 до 40 година
		б) од 41 до 55 година
		ц) преко 56 година
3	Позиција овлашћеног ревизора у друштву за ревизију:	а) партнер
		б) руководилац ревизије
		ц) ревизор сениор/ревизор
4	Запослени сте у друштву за ревизију које припада групи :	а) "велика четворка" (Deloitte, PwC, Ernst & Young, KPMG)
		б) остала друштва за ревизију
5.	Радно искуство:	а) од 1 до 5 година
		б) од 6-10 година
		ц) преко 10 година
6.	Број овлашћених ревизора у Вашем друштву за ревизију:	а) од 1 до 5
		б) од 6 до 10
		ц) преко 10
7.	Укупан број запослених у Вашем друштву за ревизију:	а) од 1 до 10
		б) од 11 до 20
		ц) преко 20

Молим Вас да наведете степен у ком се слажете са наведеним тврдњама:

Потпуно се слажете----- обележите 5

Слажете се-----обележите 4

Нити се слажете, нити се не слажете----- обележите 3

Не слажете се----- обележите 2

Уопште се не слажете----- обележите 1

I Корисност рачуноводства фер вредности

1.1.	Примена методе признавања имовине по историјском трошку набавке, гарантује реалност вредности поменутих средстава у времену њиховог утврђивања, али вредност поменуте имовине временом губи своју релевантност услед све турбулентнијег пословног окружења	1-----2-----3-----4-----5
1.2.	Финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности су информативнији за пословно одлучивање корисника финансијских извештаја.	1-----2-----3-----4-----5
1.3.	Финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности су разумљивији за кориснике финансијских извештаја него финансијски извештаји припремљени на основу концепта историјског трошка.	1-----2-----3-----4-----5
1.4.	Финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности смањују информациони јаз између очекивања корисника и онога што корисници стварно добијају од финансијских извештаја.	1-----2-----3-----4-----5
1.5.	Примена концепта фер вредности је оправдана и у условима кризе.	1-----2-----3-----4-----5
1.6.	Рачуноводство фер вредности је боља основа финансијског извештавања него рачуноводство засновано на историјском трошку.	1-----2-----3-----4-----5
1.7.	Начелно посматрано, корист од повећања релевантности информација које обезбеђују финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности, надмашује свако смањење поузданости таквих финансијских информација.	1-----2-----3-----4-----5

II Оправданост примене рачуноводства фер вредности у Републици Србији

2.1.	Одлуку о директној примени МРС/МСФИ у Републици Србији, укључујући и МРС/МСФИ који допуштају или обавезују вредновање по фер вредности, сматрам исправном.	1-----2-----3-----4-----5
2.2.	До уверења о реалности вредновања по фер вредности се теже долази у земљама у развоју попут Србије у односу на развијене земље.	1-----2-----3-----4-----5
2.3.	Ризик неадекватног пословног одлучивања корисника финансијских извештаја је мањи у условима примене концепта фер вредности него код финансијског извештавања на бази историјског трошка.	1-----2-----3-----4-----5
2.4.	Накнадно вредновање некретнина, постројења и опреме по моделу фер вредности доприноси њиховом реалнијем исказивању у финансијским извештајима у односу на вредновање по набавној вредности.	1-----2-----3-----4-----5
2.5.	Накнадно вредновање инвестиционих некретнина по моделу фер вредности доприноси њиховом реалнијем исказивању у финансијским извештајима у односу на вредновање по набавној вредности.	1-----2-----3-----4-----5
2.6.	Привредни субјекти у Републици Србији адекватно обелодањују рачуноводствене процене и политике које имају ефекте на износе признате у финансијским извештајима.	1-----2-----3-----4-----5
2.7.	Примена рачуноводства фер вредности од стране привредних субјеката у Републици Србији доприноси побољшању квалитативних карактеристика финансијских извештаја.	1-----2-----3-----4-----5

III Свесност ревизора у Републици Србији о проблематици фер вредности

3.1.	МРС/МСФИ пружају јасна упутства о мерењу и објављивању информација о фер вредности у финансијским извештајима.	1-----2-----3-----4-----5
3.2.	Ревизори у потпуности разумеју МРС 39 <i>Финансијски инструменти: признавање и одмеравање</i> .	1-----2-----3-----4-----5
3.3.	Ревизори у потпуности разумеју МРС 40 <i>Инвестиционе некретнине</i>	1-----2-----3-----4-----5
3.4.	Ревизори у потпуности разумеју МСФИ 7 <i>Финансијски инструменти: Обелодањивања</i> .	1-----2-----3-----4-----5
3.5.	Ревизори у потпуности разумеју МСФИ 13 <i>Одмеравање фер вредности</i> .	1-----2-----3-----4-----5
3.6.	<i>МСФИ 13 Одмеравање по фер вредности</i> настоји да смањи субјективност код рачуноводствене процене која има ефекте на износе у финансијским извештајима.	1-----2-----3-----4-----5
3.7.	Ревизори у потпуности разумеју МСР 540 <i>Ревизија рачуноводствених процена, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности и одговарајућа обелодањивања</i> .	1-----2-----3-----4-----5
3.8.	Пре спровођења ревизије билансних ставки мерених по фер вредности, ревизори морају упознати процес одмеравања по фер вредности који је применио клијент ревизије.	1-----2-----3-----4-----5
3.9.	У Републици Србији не постоји обавезност примене Међународних стандарда процене нити је институционализовано звање овлашћеног проценитеља.	1-----2-----3-----4-----5
3.10.	У принципу, ревизори су свесни рачуноводствених и ревизорских питања повезаних са концептом фер вредности.	1-----2-----3-----4-----5

IV Ревизорски изазови у вези са рачуноводством фер вредности у Републици Србији

4.1.	Ревизори у Републици Србији немају довољно техничког знања о одмеравању фер вредности.	1-----2-----3-----4-----5
4.2.	Утврђивање фер вредности средства је знатно сложеније од утврђивања набавне вредности средства.	1-----2-----3-----4-----5
4.3.	Утврђивање фер вредности средстава и обавеза је временски захтеван задатак.	1-----2-----3-----4-----5
4.4.	Технике за утврђивање фер вредности могу се битно разликовати од једне до друге делатности (привредне гране).	1-----2-----3-----4-----5
4.5.	Већина средстава и обавеза које су предмет процене по фер вредности у нашој пословној пракси, нису предмет трансакција на активним тржиштима.	1-----2-----3-----4-----5
4.6.	Ревизори имају ефикасне процедуре за проверу тачности трансакција и салда који се вреднују по набавној вредности, али ови поступци нису од велике користи приликом одмеравања фер вредности.	1-----2-----3-----4-----5
4.7.	Фер вредност средстава и обавеза се често одмерава коришћењем претпоставки и математичких модела руководства привредног субјекта.	1-----2-----3-----4-----5
4.8.	Одмеравање по фер вредности средстава и обавеза ствара простор руководству клијента за рачуноводствене манипулације и криминалне радње у финансијским извештајима.	1-----2-----3-----4-----5
4.9.	Могућности ревизора да стекну потребна знања о одмеравању фер вредности су ограничене.	1-----2-----3-----4-----5
4.10.	Одмеравање фер вредности често подразумева коришћење процена будућих догађаја и услова неизвесности (нпр. износи будућих новчаних прилива, висина дисконтне стопе и слично).	1-----2-----3-----4-----5
4.11.	Фер вредност захтева од ревизора континуирано стицање додатних знања везаних за специфична средства и обавезе које су предмет процене по фер вредности.	1-----2-----3-----4-----5
4.12.	Верификација одмеравања фер вредности средстава и обавеза изискује ангажовање експерта.	1-----2-----3-----4-----5
4.13.	Утврђивање фер вредности средстава и обавеза је засновано на тржишту, пре него на специфичностима привредног друштва.	1-----2-----3-----4-----5
4.14.	Фер вредност се не може поуздано одредити у условима економске кризе.	1-----2-----3-----4-----5
4.15.	У принципу, ревизија финансијских извештаја базираних на рачуноводству фер вредности је знатно захтевнија и сложенија у односу на ревизију финансијских извештаја заснованих на рачуноводству историјског трошка.	1-----2-----3-----4-----5

V Ревизијске стратегије и процедуре као одговор на захтеве примене рачуноводства фер вредности

5.1.	Инсистирати на бољој едукацији ревизора приликом полагања стручних испита за звање овлашћеног ревизора из области рачуноводства фер вредности и примене МСФИ 13.	1-----2-----3-----4-----5
5.2.	Ревизорима би требало обезбедити више свеобухватног стручног усавршавања о одмеравању по фер вредности.	1-----2-----3-----4-----5
5.3.	Док ревизори не буду били довољно компетентни да изврше ревизију у условима примене рачуноводства фер вредности, требало би више да се ослањају на рад стручњака (експерата).	1-----2-----3-----4-----5
5.4.	Примену рачуноводства фер вредности би требало ограничити на вредновање средстава и обавеза за која постоје активна тржишта.	1-----2-----3-----4-----5
5.5.	Ревизорско професионално тело (Комора овлашћених ревизора) је способно да уочи проблеме са којима се ревизори сусрећу приликом ревизије у условима примене рачуноводства фер вредности.	1-----2-----3-----4-----5
5.6.	Неопходно је побољшање ефикасности рада ревизора приликом стицања уверавања о разумности претпоставки и коришћених метода и модела процене фер вредности од стране клијента ревизије.	1-----2-----3-----4-----5
5.7.	Спровођењем стандардних ревизијских процедура ревизор не може да прикупи задовољавајући ревизијски доказ и стекне разумно уверавање да су клијентова мерења и обелодањивања фер вредности разумна и адекватна и да доприносе већем квалитету финансијских извештаја, те је неопходно иновирати ревизијске процедуре.	1-----2-----3-----4-----5
5.8.	Неопходно је проширити стандарне ревизијске процедуре са ревизијским процедурама коришћеним у другим земљама.	1-----2-----3-----4-----5
5.9.	Неопходно је развити нове ревизијске процедуре уважавајући специфичности окружења Републике Србије.	1-----2-----3-----4-----5
5.10.	Уколико сматрате да поред наведених постоје још нека решења за превазилажење изазова са којима се ревизори у Републици Србији суочавају приликом ревизије финансијских извештаја у условима рачуноводства фер вредности, молим Вас да их наведете	

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Бојан Рупић је рођен 01. јула 1982. године у Врбасу. Основну школу завршио је у Кули, а затим гимназију у Новом Саду. Дипломирао је на Економском факултету у Суботици 2005. године на смеру Финансијски менаџмент и рачуноводство. Последипломске студије завршио је 2010. године на истом факултету, одбранивши магистарски рад под називом ”Ревизијске процедуре вредновања рачуноводствених процена“, и на тај начин стекао академско звање магистра економских наука.

Своју професионалну каријеру започео је 2006. године и од тада се континуирано бави ревизијом финансијских извештаја пословних субјеката у Републици Србији и пружањем консултантских услуга из области рачуноводства и финансија, које је обављао у више друштава за ревизију.

Бојан Рупић је запослен у ревизорској кући КАПИТАЛ РЕВИЗИЈА доо Нови Сад, и један је од лиценцираних овлашћених ревизора у овом друштву за ревизију. Члан је Коморе овлашћених ревизора у Београду, где је 2010. године стекао професионално звање овлашћени ревизор.

Објавио је више радова у научним и стручним часописима и био учесник научних скупова и конференција.

Поред матерњег, српског језика, говори енглески језик.

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом **Ревизија финансијских извештаја у условима примене рачуноводства фер вредности**, која је одбрањена на Економском факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивао на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио ауторска права, нити злоупотребио интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 07.04.2016. године

Аутор дисертације: мр Бојан Рупић

Потпис аутора дисертације _____

мр Бојан Рупић

Универзитет у Нишу
Економски факултет

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Име и презиме аутора: **мр Бојан Рупић**

Наслов дисертације: **Ревизија финансијских извештаја у условима примене
рачуноводства фер вредности**

Ментор: **проф. др Љиљана Бонић**

Изјављујем да је штампани облик моје докторске дисертације истоветан електронском облику, који сам предао за уношење у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу.

У Нишу, 07.04.2016. године

Потпис аутора дисертације _____

мр Бојан Рупић

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да, у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

Ревизија финансијских извештаја у условима примене рачуноводства фер вредности.

Дисертацију са свим прилозима предао сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да подвучете само једну од шест понуђених лиценци; опис лиценци дат је у наставку текста).

У Нишу, 07.04.2016. године

Аутор дисертације мр Бојан Рупић

Потпис аутора дисертације _____

мр Бојан Рупић